

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI 2020

A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése

Módszertani kötetek 4.

Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram”
EFOP-3.3.3-VEKOP/16-2016-00001

A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése

Szerkesztette dr. Béres Judit

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest
2019

A kötetben foglalt tanulmányokat lektorálta:

Bánkeszi Katalin

Szerzők:

Csépányi Zoltán

dr. Csík Tibor

Mészáros Eszter

Németh Szilvia

dr. Tóth Máté

Angol fordítás

dr. Horváth Péter

Korrektúra:

dr. Béres Judit

Felelős kiadó:

dr. Fodor Péter főigazgató

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Tördelés, borítóterv, nyomdai munkák:

Kontraszt Plusz Kft., Pécs

© Szerzők, 2019

© Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2019

ISBN 978-963-581-448-0

A kötet a Széchenyi 2020 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program
„Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” című,
EFOP-3.3.3-VEKOP/16-2016-00001 kódszámú kiemelt projekt keretében
megvalósuló „Az én könyvtáram” program kiadásában jelent meg.
További információk: www.azenkonyvtaram.hu

1. BEVEZETÉS

A könyvtári rendszer az összetett információs, rekreációs, kulturális és tanulást támogató funkciói miatt olyan meghatározó jóléti szolgáltatás, amelynek igénybevételével az egyén javíthatja a társadalomban való szerepvállalásának esélyeit, így mind a nemzetgazdaság, mind pedig az egyének szempontjából hasznos. A könyvtárhasználat és információkeresés fejlesztése módszertanának kidolgozása tehát a társadalmi fejlődés, benne pedig az egyén jólétének előmozdítása szempontjából fontos.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében, „Az én könyvtáram” című kiemelt projektben a célunk egy egységes módszertan kidolgozása, amellyel a gyerekek könyvtárhasználati és információkeresési készségei fejlesztethetők.

A jelen módszertani fejlesztés keretében – a projektben megfogalmazott elvárásokhoz igazodva – meglévő hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat tekintettünk át, és ezen példák alapján igyekeztünk az általunk jelenleg Magyarországon leginkább használható technikák alapján egy egységes módszertant összeállítani. Ehhez figyelembe vettük a tapasztalataink alapján meglévő aktuális problémákat ugyanúgy, ahogy a projekt során, országos reprezentatív mintán elvégzett olvasási és könyvtárhasználati felmérés eredményeit.

A fejlesztések fő célcsoportját a gyerekek jelentik, ez a korosztály azonban nem közelíthető meg a szülők nélkül. A gyerekek könyvtárhasználati és információkeresési készségeinek javítása feltételezi a felnőttek ilyen irányú tevékenységének a fejlesztését is, ugyanis a családi szocializációs minták öröklődése miatt nem szabad engednünk, hogy a könyvtár a társadalomban egy csupán a gyerekek és inaktívak igényeire szabott intézményként kerüljön meghatározásra. A cél, hogy a könyvtárhasználó gyerekből könyvtárhasználó felnőtt legyen, aki képes élni a könyvtári rendszer kínálta szolgáltatásokkal.

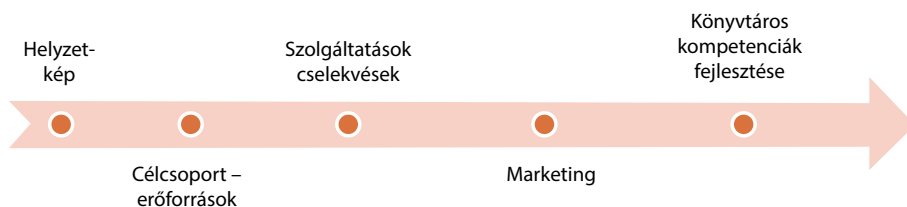
A módszertannal a projekt céljait kívánjuk előmozdítani, amelyeket a következőképpen határoztak meg:

- hatékony köznevelés, valamint a köznevelési rendszer megújításából következő tartalmi módszertani változások érvényesítésének támogatása a nemzeti és hazai kulturális stratégiák és célkitűzések figyelembevételével;
- módszertani megújítással a közoktatási szakpolitika intervenciók (beavatkozási) szakaszában korszerű könyvtári tanórán és iskolán kívüli foglalkozások megvalósítási lehetőségeinek megteremtése szakterületi szinten;
- a pedagógusok támogatása és szakmai fejlesztése a könyvtári tevékenységek szakszerű felhasználásában;

- a modernizált közoktatás tudatosan, szakszerűen és a lehető leggyakrabban használja a könyvtárakban őrzött tudásbázist, és ezzel párhuzamosan a könyvtárak tartsanak lépést a közoktatási modernizációval és a különböző technikai innovációkkal;
- a könyvtárak támogassák a tanulók és pedagógusok digitális kompetenciáinak fejlesztését, és váljon elismertté a formális, non-formális és informális tanulás komplex alkalmazása;
- támogatni a közoktatási rendszert az egyéni tanulási utak és a tanulóközpontúság kialakításában, a szükséges kulcskompetenciák fejlesztését; cél, hogy a könyvtári tevékenységek megvalósításával, a formális és nemformális tanulási kontextusok és tanulási eredményeik egymáshoz illesztésével hosszú távon tekintve hatással legyen a korai iskolaelhagyók arányának csökkentésére és a felsőfokú végzettségűek arányának növelésére;
- a projekt eredményeként létrejövő jó gyakorlatok megosztása nemzetközi szakmai fórumokon.

A módszertanban először egy helyzetelemzést készítettünk az országos reprezentatív felmérések eredményei alapján. Ezt követően egy probléma- és célján foglaltuk össze a módszertani fejlesztéshez kapcsolódó célokat. Majd a módszertani műhelytagjai által készített SWOT-analízissel tárjuk fel a könyvtári rendszer erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit. A módszertan központi eleme a módszerek és technikák sorának bemutatása, amelyet a szakmabeliek fel tudnak használni a kitűzött célok megvalósításának folyamán.

A módszertan a következő lépések sorozatában írja le a könyvtárhasználat, információkeresés fejlesztésének lehetőségeit:

Mi magunk is ezeket a lépéseket követjük, és a módszertan alkalmazása során a megvalósító intézmény is ugyanezeket hajtja végre a gyakorlati megvalósítás során. Értelmeszerűen mi valamennyi lépést tágabb kontextusban értelmezzük a helyzetelemzéstől a kompetenciák fejlesztéséig.

1.1. HELYZETELEMZÉS

A jelen pályázat keretében elvégzett országos reprezentatív felmérések eredményei azt mutatták, hogy a gyerekek körében még mindig magasabb az olvasók, könyvszeretők és könyvtárhasználók aránya, mint a felnőttek között. A felnőttek ugyanakkor jellemzően a gyereklét, gyermekkor jellemző tevékenységének tartják az olvasást, amire a „mai rohanó világban” a felnőtteknek már sajnos nincs ideje.

A felnőttek körében folyamatos a könyvtári tagok lakosságon belüli arányának a csökkenése. A felnőttek körében már 10% alá csökkent a könyvtári tagok aránya (2000-ben még 11,7%, 2005-ben 11,5% volt). A gyerekek körében a könyvtári tagok aránya 31,4%. A legfontosabb, könyvtárhasználatot pozitívan befolyásoló társadalmi, demográfiai tényező az iskolai végzettség volt a felnőttek, a szülők iskolai végzettsége pedig a gyerekek körében. A magas iskolai végzettségű felnőttek sokkal nagyobb valószínűséggel maradnak meg könyvtárhasználóknak, mint az alacsony végzettségűek.

A felsőfokú végzettségűeknek csak a 12,9%-a mondta magáról, hogy soha nem volt könyvtári tag, szemben az alapfokú végzettségűek körében mért 59%-kal. A középfokú végzettségűek esetében ez az arány 32,5%. A másik oldalon az értelmiségiek körében a könyvtári tagok aránya 20,1%, az érettségizetteknél 11,4%, az alapfokú végzettségűek esetében mindössze 3,4%. Az értelmiség tehát mind a mai napig – jellemzően – járt már életében könyvtárban, szemben a legalacsonyabb iskolai végzettségűekkel, akiknek a körében a könyvtári tagság nagyon ritka, mondhatni elszigetelt jelenség.

A gyerekek körében jelentősek a különbségek a felsőfokú végzettségűek gyerekei javára, de nem olyan drasztikusak, mint a felnőttek esetében. Az alapfokú végzettségű anyák gyerekei 25,8%-ban, a középfokú végzettségűeké 33,9%-ban, a felsőfokú végzettségűeké 36,8%-ban könyvtári tagok, ugyanez az alapfokú iskolázottságú apáknál 28,7%, a középfokú végzettségűek gyerekeinél 33,2%, a felsőfokú végzettségűekéinél 34,6%. Az anya iskolai végzettsége ebben a tekintetben fontosabb húzóerő, mint az apáé. A nők körében eleve magasabb arányban vannak a könyvtári tagok, és ez mintaként jelenik meg a gyerekeknél is.

Az alacsony és magas iskolai végzettségű szülők gyerekei közötti különbségek azért jóval kisebbek, mint a magasán és alacsonyan kvalifikált felnőttek között, mert az iskola és az iskolai könyvtár nagyon jelentős mértékben csökkenti a könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférésben meglévő esélyegyenlőtlenséget. Az iskolából kikerülő gyerekek közül már csak azok maradnak meg nagy valószínűséggel könyvtárhasználónak, akik később diplomát szereznek.

A digitális bennszülöttek nemzedéke, ahogyan az általunk vizsgált alfa és Z generáció tagjait le szokás írni, radikálisan más információkeresési és információ-használati szokásokkal rendelkezik, mint a korábbi évek fiatalsága. Az internet, a digitális média, az elektronikus formában keletkező és terjedő nagy mennyiségű információ és általában a digitalizáció (tárgyan értelmezve az életünk legváltozatosabb területein) erre a területre gyakorolt hatása óriási, és olyan változásokat indukál, amelyeknek most még bizonyos, hogy csak a legelején vagyunk, ráadásul a hatásuk hosszú távon nem jósolható meg biztonsággal.

A felnőttek és a gyerekek körében párhuzamosan elvégzett vizsgálatok közös tanulsága, hogy világosan azonosítható az a réteg, amelyet a folyamatos online jelenlét, a barátokkal való állandó és intenzív internetes kapcsolattartás jellemez. A Z generációs gyerekek internetezési szokásait és általában az információhoz való hozzáféréseinek szokásait legjobban a fiatal felnőttekéhez hasonlíthatjuk. Fontos tanulság, hogy az internetezés mennyiségét – ellentétben a televíziózással – semmilyen társadalmi, demográfiai jellemző nem befolyásolja meghatározó mértékben, így ez teljes mértékben generációs sajátosságnak tűnik.

A felmérés alapján leírható volt a gyerekek olvasási aktivitása, ezek változásai és az olvasói ízlése is. A korábbi évek hasonló vizsgálataihoz képest általában elmondható, hogy a gyerekek kevesebbet és ritkábban olvasnak, mint az előző évtizedekben. A mostani adatfelvételünkben is igazolást nyert, hogy a gyerekek olvasóvá válását legjobban a családi minták, a családi szocializáció befolyásolja. A szülők társadalmi-demográfiai jellemzői közül szintén az iskolai végzettség, azon belül is leginkább az anya iskolai végzettsége determinálja a gyerekek írásbeliséghez való viszonyát. Olvasói ízlés tekintetében azt állapíthattuk meg, hogy a jelenlegi olvasó gyerekeknek nincs olyan teljes generációt megmozgató olvasmányélménye, mint ami az elmúlt években a *Harry Potter* volt.

Újra igazolást nyert a mese, a mesélés fontossága a gyerekek olvasóvá válásában. Megállapítottuk, hogy azok a gyerekek, akiknek nem olvasnak, majdnem biztos, hogy nem válnak olvasó felnőtté, ugyanakkor a gyerekkori rendszeres meseolvasás sem garantálhatja, hogy a gyerekekből könyvolvasó felnőttek lesznek. A korábbi évekhez képest nem változtak azonban a tipikus könyvolvasó gyerek társadalmi-demográfiai jellemzői. Ma is jellemzően a magasan iskolázott, szellemi foglalkozású szülők, nagyobb városokban élő, jobb anyagi körülmények között élő gyerekek válnak nagyobb valószínűséggel olvasókká. Az ő esélyük az olvasáson és a szellemi javakon keresztül az érvényesülésre többszöröse a kisebb településeken élő, szerényebb anyagiakkal és szerényebb szellemiekkel bíró családok gyerekeinek.

Az olvasóvá nevelés két kulcsintézménye az iskolai és a települési könyvtár, amelyek a gyerekek megszólításával képesek lehetnek a fiatal korosztályt bevezetni az információ helyes kezelésének világába. A jelen módszertan is ezen intézmények számára hasznosítható technikákat mutat be.

1.2. PROBLÉMÁK ÉS CÉLOK ÁTTEKINTÉSE

A problémák és célok áttekintése érdekében a műhely tagjaival együtt elkészítettük a könyvtárhasználat és információkeresés területének probléma- és céljait.

A magyar társadalom tagjainak a körében kevés és csökken a könyvtárhasználók és könyvtárhasználatok száma

A könyvtárhasználatra nevelés háttérbe szorulása

- A könyvtárhasználat az iskolák helyi tantervében és a megfelelő tantárgyak tanmenetében nem vagy minimális súllyal jelenik meg.
- A helyi tantervben szereplő könyvtári órák nem minden esetben valósulnak meg.
- Az iskolai könyvtárak állománya gyakran tankönyvtár irányába tolódik.
- Az iskolai könyvtár és a könyvtárstanár szerepe és hatásköre az iskolákban bizonytalan.
- A tananyagfejlesztést végző könyvtárpedagógus száma kevés.

A szolgáltatások minőségének egyenlőtlenségei és hiányosságai

- A szolgáltatás költsége (postaköltség, vonalhasználati díj) a szolgáltatást igénybe vevőre terhelődik.
- A nyitva tartás elsősorban nem a használói igényeknek, hanem a munkarend törvényi szabályozásához igazodik.
- Egyes könyvtárak között nagyok a különbségek (állomány, berendezés, eszközök, IT infrastruktúra) - sok az elavult könyvtár.
- Felhasználó és gyermekbarát terek hiánya.
- Elektronikus szolgáltatások fejletlensége (állomány elektronikus feldolgozottságának mértéke, elektronikus tartalmak hiánya).

A könyvtárak torz és hiányos imázsa

- Alacsony szakmai és közéleti médiajelenlét.
- Korszerűtlen könyvtár- és könyvtároskép a társadalom tagjai körében.
- A döntéshozók korszerűtlen könyvtár- és könyvtárosképpel rendelkezők.

A könyvtárak kedvezőtlen működési környezete

- Alulfinanszírozottság, státuszok csökkenése
- Szakképzett munkatársak hiánya (konstrukció, közfoglalkoztatási program kedvezőtlen hatásai).
- Munkavégzés elismerésének problémái (besorolás, munkaidőn túli feladatvállalás díjazása).
- Továbbképzési lehetőségek hiánya (jogszabály, forrás).
- Szélesedik az információszolgáltatási kör.

A könyvtáros szakma hiányosságai

- Felhasználóközpontú fejlesztések háttérbe szorulnak.
- A könyvtárosok idegennyelvi kompetenciájának hiánya.
- A könyvtárak digitális és információkeresési kompetenciájának hiánya.

A magyar társadalom tagjainak a körében növelni kell a könyvtárhasználatok számát

A könyvtárhasználatra nevelés fejlesztése

- Az iskolai tantárgyfelosztásban biztosítani kell a könyvtárhasználati órákat.
- A helyi tantervben szereplő könyvtári órák megtartásának biztosítása.
- Az iskolai könyvtárak állományának bővítése.
- Az iskolai könyvtár és a könyvtárостanár szerepének erősítése.
- A tananyagfejlesztést végző könyvtárpedagógusok számának növelése.

A szolgáltatások minőségének növelése

- A szolgáltatások költségeit a szolgáltatást igénybe vevőkről levenni.
- A nyitva tartás használati igényekhez való alkalmazása.
- Könyvtárak felújítása, korszerűsítése.
- Felhasználó és gyermekbarát terek kialakítása.
- Elektronikus szolgáltatások fejlesztése.

A könyvtárak imázsának javítása

- A szakmai és közéleti médiajelentés fejlesztése.
- A könyvtár- és könyvtárosképességek fejlesztése.
- A döntéshozók könyvtár- és könyvtárosképességének fejlesztése.

A könyvtárak működési környezetének javítása

- Finanszírozás stabilizálása.
- Szakképzett munkatársak felvétele.
- Munkavégzés elismerésének biztosítása.
- Továbbképzési lehetőségek biztosítása.

A könyvtáros szakma fejlesztése

- Felhasználóközpontú fejlesztések véghez vitele.
- Könyvtárosok idegen nyelvi kompetenciájának fejlesztése.
- A könyvtárak digitális és információkeresési kompetenciáinak fejlesztése.
- A magyar társadalom tagjainak a körében növelni kell a könyvtárhasználatok és könyvtárhasználatok számát

Természetesen nem célozhatjuk meg valamennyi fentebb felsorolt problémát a jelen módszertanunkkal, hiszen azoknak jelentős része nemcsak az intézmények cselekvésének lehetőségein mutat túl, hanem bizonyos esetekben még a könyvtári vagy általában a közgyűjteményi szektor sem vállalhatja fel azok kezelését. (Például a közgyűjteményi dolgozók alacsony bérezése az egész nemzetgazdaság szintjén megjelenő kérdés.) Mindezekkel együtt a terület célfájának elkészítésekor valamennyi fenti problémára vonatkozóan meghatároztuk az elérendő célokat. *(lásd bal oldali ábra)*

A fenti célok közül egyesek rendszerszintű megoldást igényelnek, amelyekre az egyes intézmények önmagukban nem vállalkozhatnak. Valamennyi közbenső cél esetében megvannak azok a területek, amelyekre van ráhatásuk a könyvtáraknak is, és vannak olyanok is, amelyek csak felsőbb döntéshozói szinten kezelhetők.

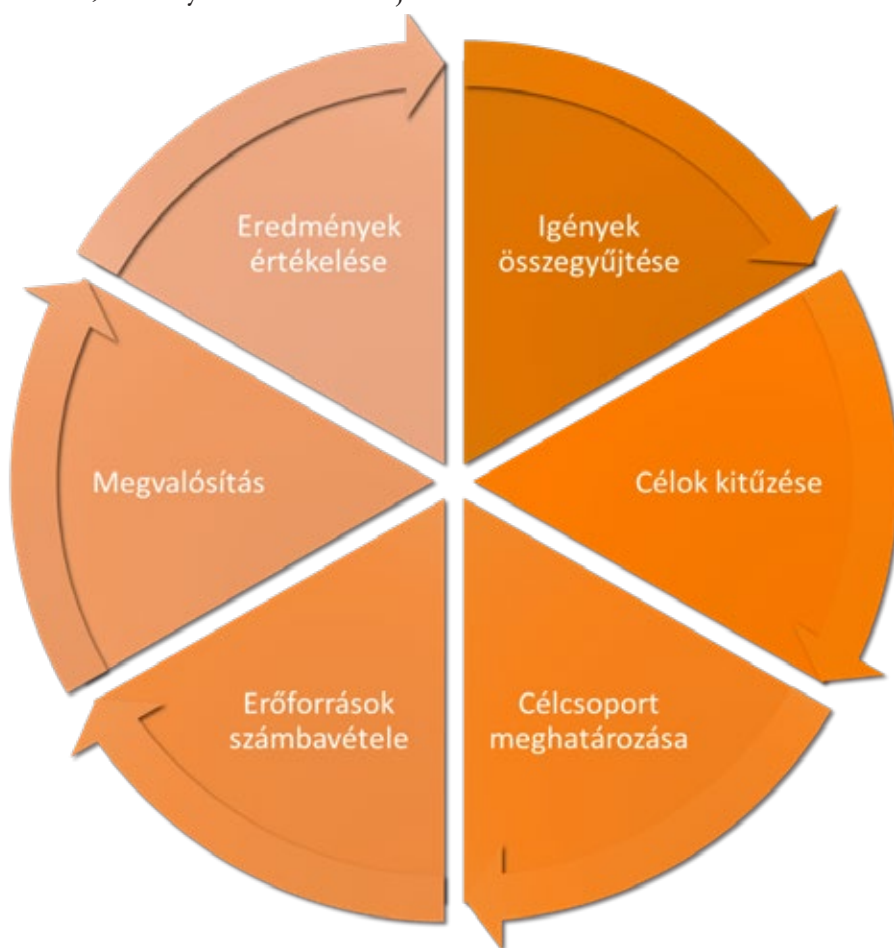
1.3. SWOT-ANALÍZIS

A műhelymunka során a SWOT-analízist csoportos munkával készítettük egy közös Google Drive felületen. Az egyes pontokhoz összegyűjtött elemeket ezt követően csoportosítottuk a szerint, hogy az adott részlet a környezetet, a könyvtári személyzetet, az infrastruktúrát vagy a szolgáltatásokat érinti. Ezekben a tényezőkben visszaköszönnek a cél- és problémafa közbülső céljai, amelyek szintén ezeket a területeket érintik.

Pozitív	Negatív
ERŐSSÉGEK: Szabályozási, irányítási környezet kidolgozott Intézményi, szervezeti háttér, munkaközösségek Széles körű könyvtári ellátottság Igények, a lakosság körében meglévő könyvtári kultúra Tér -, időkorlát nélküli elérhetőség Speciális szolgáltatások speciális célcsoportoknak Művelődés, a tanulás támogatói a könyvtárak (PI. könyvtárhasználati órák, foglalkozások, versenyek, rendezvények szervezése) Módszertani kiadványok, szakfolyóiratok Digitális stratégiák Jó szakemberek	GYENGESÉGEK: Anyagi források szűkülése Pályázati lehetőségek csökkenése Nincs tervezhető finanszírozás Alacsony szakmai és közéleti médiajelenlét A nyitvatartás elsősorban nem a használói igényeknek, hanem a munkarend törvényi szabályozásához igazodik Szolgáltatás költsége az iskolai tantárgyfelosztásban nem vagy alacsony számban jelennek meg a könyvtárhasználati órák Pedagógus besorolási problémák Egyes könyvtárak között nagyok a különbségek
LEHETŐSÉGEK: Széles körű hozzáférhetőség Nemzetközi és hazai ajánlások, irányelvek, módszertanok Könyvtárpedagógia térnyerése a közoktatásban Közművelődés/könyvtár: használóképzés Új információhordozók megjelenése Akadálymentesítés Képzések Együttműködések kialakítása szakmán belül és más partnerekkel Infrastruktúrafejlesztés, szolgáltatásfejlesztés Közösségi tér funkció tudatos felvállalása	VESZÉLYEK: A társadalom könyvtár- és könyvtárosképe elavult Az iskolai könyvtár és a könyvtárstanár szerepe és helyzete az iskolákban bizonytalan Települési könyvtárak fenntartására vonatkozó előírások kedvezőtlen irányba változnak A könyvtárhasználók száma csökken Az információszolgáltatói kör kiszélesedik A könyvtárak technikai, informatikai eszközparkja többségében hiányos, vagy elavult Felhasználóközpontú fejlesztések háttérbe szorulnak Könyvtárosok, könyvtárstanárok leterheltek A tananyagfejlesztést végző könyvtárpedagógus száma kevés A könyvtári szolgáltatások színvonala nem megfelelő Gyakran könyvtárképtől és profiltól idegen tevékenységet folytat

2. MÓDSZEREK ÉS TECHNIKÁK

A könyvtárhasználatot, információkeresést támogató projekteknek megfogalmazható egy általános módszertani modellje, amely a projektszerű és az intézmény „normál” működése közötti hidat teremti meg. A projektek elősegítik egy intézményben a fejlődésnek és az új célcsoportok megszólíthatóságának biztosítását, az új erőforrások bevonásának és általában a társadalommal való kapcsolatok erősítésének a lehetőségét. Fontos azonban, hogy a projektek lezárultával se vesszenek el a projektekben megvalósult eredmények, azok beépüljenek a normál működés menetébe, teret nyitva a további fejlődésnek.

Az operatív szinten megvalósított programok az intézmény stratégiai céljainak elérését támogatják. A projektszerű működés a fejlesztések előfeltétele, a normál működés rendjébe való beépülés a hosszú távú fenntarthatóság biztosítékát jelenti.

2.1. KÖNYVTÁRHASZNÁLATI VETÉLKEDŐ

Az információs társadalomban a fiatalok számára egyik alapkompétencia a sokoldalú információszerzés képessége és a korszerű könyvtárhasználati kultúra kialakítása. A korszerű könyvtárhasználati készség kialakítása folyamatos feladat minden iskolatípusban. Célja a könyvtári tájékoztatás forrásainak és eszközeinek megismertetése, az elektronikus katalógus használatának elsajátítása meghatározó nevelési feladat. A könyvtárhasználati versenyek, vetélkedők jó lehetőséget adnak helyi és országos szinten is a tanulók tehetségfejlesztésére. A versenyre való felkészülés során megtanulják a korszerű technikai eszközök használatán keresztül az információkeresést, s a dokumentumokban való eligazodást. Megismerik az információforrások különböző típusait és formátumait, megtanulják a hatékony keresési stratégiát. A szükséges információk megszerzésére a hagyományos és online tájékoztatási eszközöket alkalmazzák. Képesek a talált információmennyiségből a releváns információkat kiválasztani. Megtanulják a hivatkozások és az idézések használatának módszertanát a dokumentumtípusoknak megfelelően. Megtanulják a kutatási célnak megfelelően értékelni a már összegyűjtött információkat, és ha kell, új keresési stratégiát állítanak fel. Képesek az összegyűjtött információkat a formátumnak megfelelően rendszerezni. A logikus gondolkodásmódra való ösztönzés és a kommunikációs feladatok is nagy hangsúlyt kapnak. Egyik jó példa erre az 1993-94-es tanévben indított Bod Péter Könyvtárhasználati Verseny, ahol a feladatok lefedik a könyvtári információs műveltség valamennyi részkészségét: könyvtárismeret, dokumentumismeret, tájékoztató eszközök stb. A vetélkedők lehetőséget adnak a könyvtárhasználati ismeretek oktatásának fejlesztésére. A könyvtárhasználati versenyek legnagyobb pozitívuma, hogy információkeresési szempontból különböző technikákkal ismerkedhetnek meg a tanulók. A könyvtárhasználat teret enged a kreativitásnak és lehetőséget ad az egyéni érdeklődési körre való koncentrálásra. A könyvtári alapismereteket elsajátítják a könyvtári, informatikai órákon, ezért a vetélkedők témaválasztása a fiatalok érdeklődésére épít. Az ilyen típusú megmérettetések nemcsak azoknak fontosak, akik a humán területek iránt érdeklődnek, hanem azoknak is, akik a könyvtárhasználati tudásukat is gyarapítani szeretnék. A versenyre felkészítő pedagógusnak nemcsak a versenyre való felkészítés módszereit kell ismernie, hanem meg kell találnia az érdeklődő, elhivatott tanulókat, és meg kell őket nyernie a vetélkedőnek. „Az olvasóvá, könyvtárhasználóvá nevelés számos formája közül kiemelkednek az olyan vetélkedők, amelyek felkeltik a gyerekek érdeklődését, tudásvágyát, kellőképpen motiválják, olvasásra és könyvtárban történő információszerzésre szoktatják őket.”¹

¹ Lásd erről bővebben: JAKUBJANSZKI Edit: *Versenyezni. versenyeztetni, versenyt rendezni jól: A Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny döntőjének helyszíne: Békéscsaba*. Könyvtári levelező/lap, 22. (2010) 2. 38–41. p. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/az_orszagos_bod_peter_konyvtarhasznalati_versenye_20122013_tapasztalatai [2017. december 13.] ; *Könyvtárhasználati óravázlatok*. Szerk. Barátné Hajdu Ágnes – Cs. Bogyó Katalin – Eigner Judit. Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2013.

2.2. MEGHOSSZABBÍTOTT NYITVATARTÁS

A használók számára a megfelelő nyitvatartás biztosítása az állományhoz való fizikai hozzáférés biztosítását jelenti. Bár a skandináv országokban úgynevezett személyzet nélküli könyvtárak is működnek, amelyeknek a lényege, hogy a normál nyitvatartási órákon túl is hozzáférhető az állomány az olvasójeggyel való azonosítást követően, Magyarországon inkább a nyitvatartás meghosszabbításának, ezzel a hozzáférési lehetőség növelésének van realitása.

A nyitvatartás meghosszabbítása történhet egy-egy speciális alkalommal, például amikor a könyvtár éjszaka is a használók rendelkezésére áll, és történhet állandó jelleggel is, aminek a lényege a használói igényekhez való jobb igazodás.²

2.3. SPECIÁLIS TEREK KIALAKÍTÁSA

Vajon mennyire tekinthetők a ma könyvtárai korszerűnek? Mennyire sikerült az MKE egri vándorgyűlésén (2013) megfogalmazott átfogó cél – a könyvtárak társadalmi szerepvállalásának erősítése – jegyében e közgyűjteményeket a kultúra, a művelődés és a közösségi találkozások társadalmi színtereként a társadalom életének aktív szereplőjévé tenni? A közös munkára, a közös tanulásra, a közös kutatásra kialakított, számítógéppel és interneteléréssel rendelkező, interaktív közösségi programokra alkalmas könyvtári terekké alakítani?

Vajon sikerül-e Kovácsné Koreny Ágnesnek az ún. 4P modell jegyében a Places (könyvtárápületek és terek) témakörben megfogalmazott állításait alátámasztani? Miszerint:

1. Napjaink közkönyvtára már nem pusztán 'könyv-tár', dokumentumbázis, hanem kultúra- és értékközvetítő intézmény; a tanulás és az inspirálódás helye; közösségi hely és a kreativitás helye.
2. A közkönyvtárban az emberek nem a hagyományos értelemben vett felhasználók, hanem fogyasztók: olvasnak, tanulnak, szórakoznak, beszélgetnek; valamint kreátorok: az információt újabb tartalmak létrehozására és saját kreativitásuk kifejezésére használják fel.
3. Az épület és a belső terek a könyvtár küldetésének, funkció- és feladatrendszerének fizikai megnyilvánulásai, kifejezőeszközei. A könyvtárhasználók akkor tudják hatékonyan igénybe venni a könyvtár által kínált információs

² JOHANNSEN, Carl Gustav: *Staff-less libraries*. Cambridge – Kidlington: Chandos Publishing, 2017. ; JOHANNSEN, Carl Gustav: *Staffless libraries – recent Danish public library experiences*. New Library World, 113. (2012) 7-8. 333–342. p.

forrásokat és szolgáltatásokat, ha a könyvtárat mint fizikai teret is hatékonyan tudják használni.

4. Kizárólag a tereiben és szolgáltatásaiban a közösség igényeire és szükségleteire reflektáló, közösség-vezérelt közkönyvtárak képesek meghatározó szerepet betölteni az adott település vagy településrész hosszú távú fejlődésében és fenntarthatóságában.

Kérdések, melyekre folyamatosan keressük a választ. Válaszok, melyekre folyamatosan keressük a bizonyítékot.

Ami már biztos: számos nemzetközi példa támasztja alá a fenti állításokat. Eredményes, működő és célravezető modellek (*Four-Space Model*, melynek kulcsszavai az alkotás/*performative*; inspiráció/*inspiration*; tanulás/*learning*; találkozás/*meeting*), ötletadó példatárak (*Designing Libraries*) serkentik újabb és újabb gondolatok megvalósítására azokat a szakembereket, akik a közösség részeként értelmezik újjá a könyvtári tereket. Legyen szó akár pusztán rugalmas térnyerésről (mobil berendezések, mozgatható bútorok), akár az együttgondolkodás, közös alkotás (*makerspace*) feltételeinek megteremtéséről, vagy éppen kisebb-nagyobb közösségi tanulóterek kialakításáról. Területfoglalás fizikai és szellemi értelemben.

S amit szeretnénk: bebizonyítani, hogy hazánkban is vannak követendő példák, működő, átemelhető, máshol is eredményesen megvalósítható jó gyakorlatok. Bemutatni a hazai elhivatott, innovatív és inspiratív szakemberek törekvéseit. Megőrizni a jövő számára a könyvtárainkat. S elhozni számunkra a jövő könyvtárát.³

2.4. KITELEPÜLÉSEK, A KÖNYVTÁR ÚJ HELYSZÍNEN

Egy könyvtár ismérveit sorolva olyan kifejezésekkel találkozhatunk, mint gyűjtemény (dokumentumok), megőrzés, rendezettség, feltáró eszközök, szolgáltatások, könyvtáros. Aztán elérésének idő- és térbeli korlátaiként elhangozhatnak a nyitvatartására és fizikai helyére vonatkozó megjegyzések, s talán egy-két pénzügyi vetülettel bíró megjegyzéssel zárul a lista, úgymint a beiratkozási vagy éppen a késedelmi díj.

Mivel egyre inkább a kiszolgált közösség, a felhasználók érdekei válnak meg-

³ KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Rendben, átalakítunk, de mi alapján?* <http://librariandbd.blogspot.hu/search/label/Model%20Programme> [2017.12.08.] ; *A korszerű könyvtár küldetése és feladatai: előzetes szakmai vitaanyag a stratégia elkészítéséhez.* <http://vandorgyules-eger.ektf.hu/vitaanyag.pdf> [2017.12.08.]

határozóvá ezen intézmények működése esetében, talán nem is meglepő, ha az iménti jellemzők közül hol az egyik, hol a másik válik elsődlegessé, könyvtárakkal találkozhatunk ma már a parkokban, strandokon vagy éppen a plázákban. Sőt. Gyakran az egyre szaporodó közösségi könyvespolcok (könyvesfülke, könyvmegálló) nyitottsága és szabadsága is szorgos és óvó könyvtároskezek munkájának eredménye.

Balatonalmádi, Keszthely, Siófok, Balatonfüred. Mi a közös bennük? A szándék, amelynek nyomán megszületett a strandkönyvtár gondolata. Adott a helyszín (strand), a könnyedebb olvasmányra (krimi, romantikus könyvek, mesék stb.) vagy éppen a közhasznú információra vágyók köre és a leleményes, agilis könyvtáros, aki megteremti a lehetőséget e kettő egymásra találásának. A fürdőzőkhöz igazított nyitvatartással garantált a siker, s ha ehhez még hozzátesszük azt is, hogy e lehetőség milyen mértékben változtatta meg a több évtizedes, kevésbé hízelgő könyvtár- és könyvtáros képet, csak a folytatásra és a követésre tudjuk buzdítani a vízparti üdőzőket.

S ez a működési forma azóta számos, immár országosan több mint ötven helyszínen csábítja könnyed olvasmányaival, könyves rendezvényeivel a Balaton, a Duna, a Tisza partján vagy éppen valamely városi élményfürdő medencéje mellett pihenőket.

A Siófokra látogatók egy másik sajátos kezdeményezésnek is örülhetnek. A Janus Hotelben megszálló vendégek a Könyvbarát Szálloda Projekt keretében egyedi szolgáltatásként a hotel kis házikönyvtárát is igénybe vehetik, amely a Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet és Könyvtár csatlakozásával magyar és idegen nyelvű szépirodalmi művekkel, regényekkel, versekkel és útikönyvekkel gyarapodott. Emellett a vendégek a könyvtár színes szolgáltatásairól, könyv- és programajánlóiról is tájékozódhatnak.

Rendhagyó helyszínével illeszkedik és egyben méltó választ ad az újabb közösségi helyszínnek megjelenése által generált kérdésre a plázakönyvtár gondolata. Fogasztói társadalmunk eme jelképe elsőként Egerben társult a könyvkultúra ilyen irányú közvetítésével a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár fiókkönyvtárának befogadása révén, amely azóta is igénykövető nyitvatartási rendjével (péntek–vasárnap 10.00–18.00), kínálatával és programjaival szervesen illeszkedő könyvkölcsönző közösségi térként sikeresen szolgálja látogatóit. Eredményei nyomán, illetve e könyvtári forma létjogosultságának és életképességének bizonyítékeként immár Hatvanban is megpihenhetnek a vásárlásban megfáradt látogatók.

S ha már Eger, akkor említést kell tennünk még egy felhasználó-, illetve olvasóbarát kezdeményezésről, mégpedig az érsekkerti játszótér immár természetes, a kisbabák és kismamák által közkedvelt és nagyon várt kerteleméről, mégpedig a könyvtár pöttyös könyves triciklijéről. A parkkönyvtár népszerű mesekönyvekkel, a kisbabák életkori sajátosságainak és érdeklődési körének megfelelő irodalommal

várja parkbeli kis olvasóit. S ha valakinek egyéb városi rendezvények alkalmával kerekedne kedve egy kis lapozgatásra, úgy erre biztosan sort keríthet, mivel a tricikli könyvtár számos alkalommal települ ki, hogy ezáltal is szolgálja olvasóit. S ha valakinek a plázakönyvtár említése kapcsán a Gödöllői Királyi Kastély Királydombi pavilonjának képe villan fel, helyes az asszociáció, mivel az ovis foglalkozásaival, ringatóival, ismeretterjesztő előadásaival és könyvbemutatóval színesített nyári programsorozatai révén ismertté és közkedvelté vált gödöllői kezdeményezés hasonló céllal szolgálja látogatóit.

Ezeknek a főként szolgáltatási helyüket tekintve rendhagyó és újszerű közösségi helyeknek a működéséhez kiszolgáló személyzetként könyvtári szakembereket vélelmezünk. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az utóbbi időben egyre inkább tetten érhető társadalmi kezdeményezést, amely egyre inkább a tér- és időkorlátok nélküli könyves élményt helyezi a középpontba és mellőzi az állománnyal gondozó emberi tényezőt. Nyitott könyvespolcok létesítésével, parkokban, telefonfülkékben, buszmegállókban hoz létre bárki számára kötöttségek és feltétel nélkül hozzáférhető gyűjteményeket (Óbudai Könyvmegállók, KÖKI Terminál, Debrecen, Szolnok-Szandaszőlős, Miskolc, Cserépfalu).

Nemzetközi példákkal (*The Book Forest, bicicloteca, biblioburro, street library, Little free library*) támaszthatjuk alá, hogy a társadalmi szükségletek miként befolyásolják és változtatják meg könyvtáraink és szolgáltatásaink jellegét. A mi feladatunk, hogy életképes válaszokat adjunk ezekre a megváltozott igényekre. Interpretálható modellekkel és saját jó gyakorlatokkal megfeleljünk korunk közösségi kihívásainak.⁴

2.5. MEGLEPŐ SZOLGÁLTATÁSOK

A szolgáltatások állandó megújítása, a folyamatos innováció a könyvtárban is meghatározó jelentőségű. A használók elvárják az újdonságot, meglepődöttséggel tölti el őket, ha váratlan kontextusokban jelenik meg a könyvtár, vagy a könyvtárban jelenik meg valamilyen váratlan szolgáltatás, illetve a könyvtár is elérhetővé válik az új, integrált szolgáltatási modellek keretében.

⁴ *Könyvbarát Szálloda*. Szabadpolc: somogyi könyvtárosok blogja, Szerk. G. SZABÓ Sára. Siófok : Blogger, 2012.06.19. <http://szabadpolc.blogspot.hu/2012/06/konyvbarat-szalloda.html> [2017.12.08.] ; BÁRKAY Tamás: *Elsőként az országban: plázakönyvtár Egerben*. 2012.12.05. http://nol.hu/kultura/elsokent_az_orzagban_plazakonyvtar_egerben_-1351123 [2017.12.08.]; FÁBIÁNNÉ SÁRAY Anna: *Strandkönyvtár Balatonalmádiban*. Pannon Könyvesház: a Veszprém megyei könyvtárak tájékoztatója, 2010. okt/dec. 3. p. vagy http://www.ekmk.hu/images/pannon_konyveshaz_2010_okt-dec.pdf [2017.12.08.] ; RÁCZ András: *Könyvtár a számaron*. Könyvkultúra. 2014.04.03. <http://konyvkultura.kello.hu/konyvkultura/2014/04/konyvtar-a-szamaron> [2017.12.08.]

Számos példát találhatunk kitelepülésekre, amikor a könyvtár váratlan helyszíneken jelenik meg, ezek jó példáit jelentik a fenti alapelvnek, és a jelen módszertanunk is számos ilyen példát tartalmaz. Azonban nem csak a helyszínek, de a szolgáltatások összetételében is megjelenhet olyan innovatív megoldás, amely átformálja a könyvtárról alkotott hagyományos képet. A kulcs azonban az, hogy vagy a szolgáltatás jellege (pl. kölcsönzés, elektronikus adatbázis építése és közléte stb.) vagy a tartalma (könyvekhez, olvasáshoz kapcsolódik) tükrözze a könyvtár tradicionális szerepeit.⁵

2.6. KÖNYVTÁRHASZNÁLATI ÓRÁK ÉS FOGLALKOZÁSOK

Ma a könyvtáraknak olyan „agorává” kell válniuk, amelyek nem kizárólag az olvasás, művelődés, szabadidő helyszínei, hanem tudásbázisok is. Tudásbázisok, mert információs források, tanulási központok és az egész életen át tartó tanulás alapintézményei is egyben. Gyűjteményeikben a könyvek és időszaki kiadványok mellett megtalálhatók az elektronikus dokumentumok, adatbázisok, és az informatikai hátterük segítségével hozzáférést biztosítanak a világ más gyűjteményeihez.

Mindezek magabiztos használatához szükség van a használók képzésére, és maguknak a könyvtáraknak és könyvtárosaiknak is lépést kell tartaniuk a változással, fejlődéssel. Egy könyvtár tevékenységének része a használóképzés is, amely biztosítja az információhoz való hozzáférés egyenlő esélyeit és hatékony felhasználását.

Az általános és középiskolákban a könyvtárhasználati ismeretek oktatása a használóképzés egy speciális, az adott életkori csoportra szabott és az iskola oktató-nevelő munkájának megfelelő módszereket alkalmazó területe. Az elsajátítandó ismereteket és módszereket az iskolák tantervei határozzák meg, melyek a *Nemzeti Alaptanterv* és a *Kerettantervek* alapján készülnek.

A közoktatásban a könyvtárhasználat nem önálló tantárgy, hanem interdiszciplináris ismeretkör. A *Nemzeti Alaptanterv*ben a könyvtárhasználat befogadó műveltségi területei a magyar nyelv és irodalom illetve az informatika. Ezeken belül történik a könyvtárhasználat alapvető ismereteinek elsajátítása, képességeinek kialakítása. A könyvtárhasználati ismeretek fokozatosan, spirálisan, az előzetes ismeretekre építve jelennek meg. Ezen túl a könyvtárhasználat a többi műveltségi területnél is megjelenik egy-egy tananyagrésznel, fejlesztési területnél. Egy-egy tantárgy esetében a tanulóknak már az elsajátított könyvtárhasználati tudást kell alkalmazniuk az adott tantárgyhoz tartozó ismeretszerzés, információkeresés során. Az információs műveltség és annak részeként a könyvtárhasználat tehát nem egy tantárgyba szorítva jelenik meg, és a tanítása nem is csak a könyvtárostánár

⁵ TÓTH Máté: *Könyvtár és közösség*. Budapest : Argumentum Kiadó, 2015.

feladata, hanem a tanulási folyamat egészében jelen kell lennie, ami egyben egy tantestület közös felelőssége is. Hiszen a mindennapi élet számos területén szükség van a megfelelő információs műveltségre.

A közoktatás során megszerzett és szokássá fejlesztett eszközjellegű tudás adja az alapot ahhoz, hogy a későbbiekben bármelyik könyvtár szolgáltatásait hatékonyan tudják igénybe venni. El tudjanak igazodni például az internetes keresőkben, adatbázisokban. Ki tudják szűrni a számukra hasznos és értékes forrásokat, információkat, és azokat hatékonyan tudják felhasználni a mai információval elárasztott világunkban.

Az iskolai könyvtár könyvtárpedagógiai színterei a könyvtárhasználatban, illetve a könyvtáralapú szakórák, tanórán kívüli foglalkozások.

A könyvtári foglalkozásokat általában a következőképpen tipizálhatjuk:

- könyvtárbemutató, könyvtárismertető – könyvtárlátogatás. Itt az adott korosztálynak megfelelően kerül bemutatásra a könyvtár, a szolgáltatásai és gyűjteménye.
- könyvtárhasználati óra – Általában gyakorlatorientált óra, a tantervben megfogalmazott könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása a célja és feladata.
- könyvtárhasználati szakóra – Egy szaktárgyi óra témája a könyvtárhasználati alapismeretekre építve kerül feldolgozásra. A könyvtárhasználati tudás alkotja az eszközt. A tanulóknak komplex módon kell támaszkodniuk az addigi ismereteikre és könyvtárban való jártasságukra. Az ilyen órák során a szaktárgy ismereteinek elsajátítása mellett a könyvtárhasználati tudás elmélyítése is megtörténik.
- tanórától független könyvtári foglalkozások – Ez szinte bármilyen témában elképzelhető, helyszíne az iskolai könyvtáron kívül sokszor a közkönyvtárak gyermekkönyvtári részlege. Témája lehet például olvasmányajánló, valamilyen ünnepkör, szabadidő, a legkülönbébb hobbi.

A könyvtárhasználati tanórák gyakran az elsők között alkalmazzák az új pedagógiai módszereket és a hagyományostól eltérő munkaformákat. Ezen órák jellemzője a gyakorlatorientáltság, a felfedeztető tanulásra építenek és az ismeretek alkalmazásán alapulnak. A könyvtárhasználati órák jellemzője még a konstruktív pedagógiai szemlélet, a tanulás alapja a forráshasználat és problémamegoldás, kiváló terepei a kooperatív módszerek és projektpedagógia alkalmazásának. Ezek elméleti, módszertani kifejtéséről és gyakorlati megvalósításukról a Könyvtárostánárok Egyesületének Kis KTE Könyvek sorozatában megjelent 4., 7. és 8. kötetében olvashatunk.

Egy könyvtárban nem kizárólag tanórai foglalkozások keretében van mód az oktató-nevelő tevékenységre, hanem a könyvtári lét minden része lehetőséget

adhat erre. Ezért a könyvtárhasználatra nevelés nemcsak az iskolai könyvtárban jelenik meg, hanem minden könyvtártípus megtalálhatja a folyamatban a maga szerepét.

Előnyt jelenthet, ha a könyvtáros pedagógus szemlélettel (attitűddel) is rendelkezik, hiszen minden könyvtártípusban zajlik könyvtárpedagógiai tevékenység. A különböző könyvtárak egyes színterei együttműködve, saját lehetőségeiket hozzáadva fejtik ki hatásukat a könyvtárhasználati munkában. Az általános iskolai könyvtárak általában a gyermekkönyvtárakkal állnak kapcsolatban, a középiskolák már a felsőoktatási vagy szakkönyvtárakkal építhetnek szorosabb együttműködést. A közös munkát a jelenlegi vagy jövőbeni felhasználók, a hasonló célok, az olvasóvá nevelés, a könyvtárhasználók képzése vagy a könyvtári rendezvények típusa befolyásolhatja, alakíthatja.⁶

2.7. INFORMÁCIÓKERESÉS FEJLESZTÉSE ADATBÁZISOKBAN, AZ INTERNETEN

A tanuló olvasási attitűdjei és olvasási szokásai összefüggenek a digitális szövegértési képességgel. Ha továbbgondoljuk, látható, mekkora szerepe lehet ezek fejlesztésében a könyvtárnak és azon belül a könyvtárhasználat és információkeresés tanításának. A szövegértési képesség fejlesztése hagyományosan a nyomtatott szövegeken keresztül történik. A digitális szövegek technikáiból adódóan azonban más felépítésűek: például több képet, ábrát, kiemeléseket, menürendszert tartalmaz és hiperlinkes struktúra jellemző rá. Így elengedhetetlen, hogy a tanulók kellő jártasságot szerezzenek ezeknek a szövegeknek a kezelésében is. Külön kiemelt terület a tanulásmódszertani fejlesztés során a nemlineáris struktúrában való tájékozódás segítése, amely fejleszthető például a kattintási útvonalak és folyamatok vizualizálásával, lerajzolásával.

Az információkeresés területén kiemelt cél, hogy a tanuló tudatosan és komplexen gondolkodjon a folyamatról és tervezze azt. Ehhez elengedhetetlen, hogy ismerje a dokumentumok és segédkönyvek típusait, jellemzőit és információs értékük megállapításának szempontjait. Kritikus és válogató forráskiválasztás és az információgyűjtés gyakorlatközpontú fejlesztése, valamint a könyvtári információszerzéshez, -feldolgozáshoz és -felhasználáshoz kapcsolódó etikai szabályok, jogi vonatkozások tudatosítása szükséges.

⁶ DÖMSÖDY Andrea (szerk.): *Iskolai könyvtári projektek, programok*. (Kis KTE könyvek, 4.) Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2011. ; BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – Cs. BOGYÓ Katalin – EIGNER Judit (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok*. (Kis KTE könyvek, 7.), Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2013. ; DÖMSÖDY Andrea – TÓTH Viktória (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok 2*. (Kis KTE könyvek, 8.), Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2016.

2.8. DIGITÁLIS ÍRÁSTUDÁS, INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉG FEJLESZTÉSE

A fiatalok információs viselkedése nagyban függ információs műveltségüktől és az azzal összefüggő információs kompetenciáktól. Itt van nagyon nagy szerepe az oktatásnak. A tanítás-tanulás folyamatának a feladata, hogy fejlessze a diákok információs műveltségét és kompetenciáikat.

Ollé János és társszerzői így összegzik a mai közoktatásban jelenlévő generáció jellemzőit és a technikához való viszonyulásukat: A gyerekek számára a technika használata természetes. Viszont a technika használata önmagában még nem digitális kompetencia, és még inkább távol áll az eszköz tudatos, tanulásra való konstruktív felhasználásától. Az „unatkozó gyerek” is számítógép előtt ül, de egy projektben részt vevő, aktívan dolgozó gyermek is ugyanezt teszi, első ránézésre tehát nem találunk jelentős külső különbséget. A gyermekközpontú pedagógia alapja ma is a gyermek, a digitális nemzedék megismerése kell legyen.

Mivel az információ halmazában könnyen el lehet veszni, másféle stratégiákat kell alkalmazni internetes böngészés közben, mint amikor egy könyvet olvasunk. A nyomtatott könyvben lineárisan haladunk előre. Az internetes felhasználót a hosszú, összefüggő szövegek elborzasztják, valószínűleg ezeket nem is olvassa végig a neten szörfölő.

Az internetet használó kulcsszavak alapján keres, célja, hogy minél előbb választ kapjon a kérdésére. Hiperlinkek segítik a téma felgöngyölítésében: egyik oldalról a másikra ugrik, anélkül, hogy a weboldalt részletesen végigtanulmányozta volna. A vizualitás fontos szerepet tölt be, így a kiemelések, ábrák, táblázatok mind-mind nagy segítséget nyújtanak az olvasottak gyorsabb megértéséhez.

Évek óta nő a digitális generáció körében az internethasználat mértéke (akár mindennapos és naponta több óra), és az úgynevezett digitális írástudás egyre fiatalabb korban jelenik meg.

A multitasking cselekvés – egyszerre több műveletet is képesek végezni – egyre jellemzőbb erre a generációra. Bármit csinálnak is épp az interneten, párhuzamosan több ablak is meg van nyitva. Miközben például a házi feladatához keres anyagot, egyszerre több csevegőablakban válaszolgat a barátainak, zenét hallgat, időnként leállítja, hogy belenézzen egy-egy videóba, amit küldött neki valaki, figyelemmel kíséri az e-mailjeit, válaszol rájuk és ellenőrzi a Facebook hírfolyamot is. A digitális bevándorlók aggódnak, hogy képtelenek arra, hogy elmélyült koncentrációt igénylő feladatokba ássák bele magukat. Csapongónak tűnhetnek a fiatalabbak, de az is tény, hogy készségszinten sajátították el a számítógép- és internethasználatot, számukra rutinszerű, szinte automatikus cselekvéssé vált a fájlok elmentése, az ablakok közötti váltás.

A digitális generáció hozzászokott a tevékenységek váltogatásához, nehezebben viseli a monotonitást, a jutalmak késleltetését, a frusztrációt. Az oktatás nagyobb részt azonban még mindig idegenkedik attól, hogy a számítógépes játékokban is jellemző motivációkat, gyakori visszacsatolásokat, dicséretek, ösztönzőket alkalmazzon.

A netgeneráció tagjai bármikor rövid időn belül elérik egymást, kapcsolatban vannak, mindig online üzemmódban van a telefonjuk. Adott lenne a lehetőség, hogy az oktatás kihasználja ezt a kooperációs képességet. A tanórákon és tanórán kívüli feladatokban minél többször lehetne kérni a páros vagy csoportmunkát úgy, hogy a tanulóknak a digitális eszközökön vagy online felületen kelljen együttműködni.

A tankönyv és a tananyag megkérdőjelezhetővé vált, a digitális korban az internet segítségével szinte bárhol és bármikor temérdek mennyiségű információhoz férhetnek hozzá a diákok. Az emlékezet szerepe csökken, a megőrizni kívánt dolgokat adattárolókon rögzítjük. Tari Annamária szerint „az információ elérése és nem tartalma lesz a bevésített emlékezőképesség nagy része”. A hangsúly az információk elérésének útvonalára kerül át.⁷

⁷ OLLÉ János et al.: *Oktatásinformatikai módszerek: Tanítás és tanulás az információs társadalomban*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2013. http://www.eltereader.hu/media/2013/11/OLle2_okt-inform_READER.pdf [2017. 12. 27.]

3.A FELJESZTÉSI TERÜLET ALAPFOGALMAI

alaptanterv (NAT): Az a tantervtípus, amely egy adott iskolarendszeren belül a tankötelezettség időtartamára, a minden iskolában, minden tanulónak megtanítandó, elsajátítandó tudás alapvető követelményeit foglalja magában. A jelenleg hatályos szöveget a 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet tartalmazza.

alfa generáció: A legfiatalabb generáció, akik 2010 után születtek, születnek. Digitális gyerekek, az első emlékeik között szerepelnek az érintőképernyők.

bevonás: A bevonás folyamatával teremtdik meg a lehetőség az embereknek a részvételre.

Bring Your Own Device (BYOD): Magyarul: „Hozd a saját eszközöd”. Egy szemlélet melynek lényege, hogy a dolgozók, illetve a tanulók saját eszközeikkel helyettesítsék a céges, iskolai eszközöket a munkahelyi, tanulási környezetben.

célközönség: A szolgáltatásokkal megcélózni kívánt használók köre, amely a teljes populációnak egy – valamilyen előre meghatározott szempont szerint kiválasztott – részét képezi.

cosplay: Az egyén jelmezben és különböző kiegészítők segítségével próbálja az adott karaktert minél hitelesebben megjeleníteni.

digitális műveltség: A számítógép-tudományhoz és az informatikához kapcsolódik, mint a digitális eszközök, szoftverek és infrastruktúra használatának, az információs és kommunikációs technológiák (ICT) alkalmazásának kompetenciái. A digitális környezetben a forrásokból való információszerzés – ami a digitális műveltség meghatározó eleme – teljesen megfeleltethető az információs műveltség kompetenciáinak.

digitális történetmesélés: Tanulástámogató módszer, amely az egyénre, az egyéni történetekre fordítja a figyelmet. A módszer keretében megtanulhatjuk, hogy egyes, számunkra fontos történeteket fényképek, hanganyagok, filmanyagok, linkek, IKT-eszközök felhasználásával mások számára is hozzáférhetővé tegyük, továbbadjuk, vagyis elmeséljük a számukra.

fandom: Valakinek vagy valaminek a rajongója, különösen lelkes rajongók csoportja.

flashmob: Az emberek előre szervezett csoportosulását jelenti, amely hirtelen jön létre valamilyen nyilvános helyen, ahol a résztvevők valami szokatlant művelnek,

majd a csoportosulás ugyanolyan hirtelen fel is oszlik, ahogy létrejött. A jelenség célja a figyelemfelkeltés, a hétköznapi ember elgondolkodtatása.

fókuszcsoportos vizsgálat: Kvalitatív módszer. Célja az információszerzés. Tulajdonképpen egy csoportos beszélgetés, melyet általában maga a kutató előre meghatározott kérdések, előre elkészített interjúvázlat alapján vezet. A kiscsoport (6–10 fő) egy kötetlen beszélgetés során vitatja meg az adott témát. Így a kutató sokkal részletesebben és mélyebben képes feltárni a célcsoportja véleményét, mint egy kérdőíves megkérdezésnél, hiszen itt lehetőség van a reflektálásra, az eltérő álláspontok megbeszélésére. Hátránya, hogy a kapott információk nehezebben számszerűsíthetők.

hátrányos helyzetű olvasó: Szociológiai, demográfiai értelemben, valamilyen fogyatékoság, betegség, társadalmi kirekesztés vagy más körülmény következtében a többségi társadalom tagjaihoz képest nem egyenlő esélyekkel rendelkező könyvtárhasználó.

ifjúsági különgyűjtemény: Egy olyan közösségi tér, melynek használói és célcsoportja elsődlegesen a kamasz (fiatal) korosztály, akik itt kikapcsolódnak, alkotnak, tanulnak. Mindezeket egy olyan környezetben teszik, ahol különböző és a korosztályuknak szóló dokumentumtípusok (pl. könyv, időszaki kiadvány, képregény, CD, DVD) állnak a rendelkezésükre és számos könyvtári program közül választhatnak.

imázs: Egy intézményről alkotott vélemények összessége, külső megítélés.

információs műveltség: Az információs műveltség a könyvtárhasználati oktatás, a bibliográfiai kurzusok szinte teljes anyagát magába olvasztotta. Központi eleme a források kritikai értékelése. A középpontjában az ismeretszerzés és -megosztás áll, s így átfogja az információ elérését, értékelését, előállítását és kommunikálását valamennyi formában és csatornán.

iskolai könyvtári program: Tanítási és tanulási tevékenységek tervezett és teljes körű kínálata, amelyet annak érdekében terveztek, hogy fejlesszék a diákok média- és információs, digitális, valamint kutatási készségeit, az olvasás iránti elkötelezettségét és más írással-olvasással kapcsolatos, tantervre alapozott kompetenciáit.

kerettanterv: Tantervtípus, amely adott iskolatípusra, iskolafokozatra, pedagógiai szakaszra vonatkozóan felvázolja az érintett iskolák, tanulók számára egységesen érvényes, illetve ajánlott célokat, lényeges tananyagokat, műveltségi területeket vagy tantárgyakat, követelményeket, óraterveket.

kiterjesztett valóság: Segítségével a fizikai világ valós időben kibővíthető számítógép által generált virtuális elemekkel (3D modellek, videók, animációk). Azt az illúziót keltik, mintha ezek a virtuális elemek részei lennének a valós környezetnek.

könyvtárhasználati ismeretek oktatása, kutatásalapú megközelítés: Olyan oktatás, amely az információról való gondolkodást és az információ használatát hangsúlyozza a problémamegoldás perspektívájából, integrálja az eszközök, források és kutatási stratégiák ismeretét a gondolkodás és problémamegoldás tanításán belül.

könyvtári marketing: Tudatos folyamat, amelynek során az egyének és csoportok termékeket és értékeket alkotnak és cserélnek ki egymás között, mialatt kielégítik szükségleteiket és igényeiket.

letéti gyűjtemény: A letétként elhelyezett állományrész egy olyan ideiglenesen vagy tartósan egy más könyvtárban vagy szolgáltatóhelyen elhelyezett dokumentumgyűjtemény, amelynek a tulajdonjoga megmarad a letéteményezőnél.

médiaműveltség: A tömegműveltség vizsgálata, az ún. képernyőalapú információközvetítés elemzésére vezethető vissza. A médium közvetítette információ megértésére, az üzenet értékelésére, illetve hatására összpontosít. Központi eleme a források kritikai értékelése.

mobiltanulás: Valamilyen hordozható méretű eszköz (PDA, okostelefon, tablet, stb.) által biztosított, mindenütt és bármikor jelenlévő tanulás. Alapvető jellemzője az interaktivitás, az együttműködés, az azonnali információhoz jutás, illetve a személyre szabottság.

multitasking cselekvés: Egyszerre több médium párhuzamos vagy annak látszatát keltő használata zajlik. A multitasking az egyes tevékenységek összecsiszását, illetve a figyelem megosztását eredményezi.

online marketing: Egy adott program, termék vagy szolgáltatás népszerűsítésére irányuló online tevékenység.

partnerség, együttműködés: Olyan viszony, amelyben a felek között nem az alárendeltség a jellemző, amelyben a felek megosztják egymás között a kockázatot (a feladatok, a felelősség kockázatát) és a hasznat is. Az együttműködés révén a felek egymással kölcsönös függésbe kerülnek, a tevékenységük során, miközben mindegyik fél megérti és ellátja a maga sajátos szerepét, egyre növekvő mértékben érti meg és ismeri el a többi fél szerepének azonos értékét és jelentőségét.

QR-kód: Jelentése gyors reakció (*quick response*). Kétdimenziós vonalkód. Adathordozó, internetes üzenethordozó. Beolvasásához elég egy okostelefonra letöltött leolvasó alkalmazás.

résztétel: Olyan aktus vagy folyamat, amelynek során az információáramlásból vagy a társadalom működéséből valamilyen formában kirekesztett emberek közvetlenül beavatkoznak a társadalmi, politikai és kulturális életbe, és erőteljesen beleszólnak az őket érintő döntések meghozatalába, hogy ezen keresztül javítsák a meglévő intézmények működési mechanizmusait.

szófelhő: Egy formába rendezett, szavakból álló illusztráció. Segítségével egy szöveg szavait vagy egy téma kulcsszavait jeleníthetjük meg látványos formában.

új típusú együttműködések: Olyan új partneri kapcsolatok kiépítése, amelyekkel a könyvtár változatos szolgáltatási területeken lehet képes az újonnan kiépített kooperációkon keresztül magas hozzáadott értéket teremteni.

young adult: Ezen könyvek elsősorban a kamaszokat, a fiatal korosztályt szólítják meg. Stílusuk könnyed és szórakoztató. Egyaránt lehetnek fantasy, disztópikus vagy épp utópisztikus történetek, csakúgy, mint szerelmes lányregények. A történetvezetést rengeteg fordulat és csavar jellemzi, a karaktereknek pedig millió kalandban van részük, megannyi kihívás elé néznek, hogy aztán megtalálják önmagukat és céljaikat.

Z generáció: 1995 és 2010 között születtek. A telekommunikáció és az internet világának szülöttei. Sokkal gyakorlatiasabbak, elfogadóbbak és nyitottabbak, mint a többi generáció képviselői.

4. A FEJLESZTÉSI TERÜLET VÁLOGATOTT SZAKIRODALMA

- AABØ, Svanhild – AUDUNSON, Ragnar: *Use of library space and the library as place*. Library & Information Science Research (07408188). 34. (2012) 2. 138–149. p.
- ABONYI-TÓTH Andor – TURCSÁNYI-SZABÓ Márta: *A digitális írástudás fejlesztésének lehetőségei*. [kiad. az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Digitális Pedagógiai Osztály, IKT Módszertani Iroda] [Budapest] : Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Digitális Pedagógiai Osztály, IKT Módszertani Iroda, 2015. dl-sulinet.educatio.hu/download/letoltheto-dokumentumok/Digitalis-irastudas.pdf
- ACZÉL Petra – ANDOK Mónika – BOKOR Tamás: *Műveljük a médiát!* Budapest: Wolters Kluwer, 2015.
http://buvosvolgy.hu/dokumentum/108/aczel_muveljuk_a_mediat.pdf
- AHMAD, Pervaiz – BROGAN, Mark: *Scholarly use of e-books in a virtual academic environment: A case study*. Australian Academic & Research Libraries, 43. (2012) 3. 189–213. p.
- ANTELL, Karen – MOHUNDRO, Margaret: *A Strong Future for Public Library Use and Employment*. Reference & User Services Quarterly, 51. (2012) 3. 302–303. p.
- BAILIN, Kylie: *Changes in academic library space: A case study at the University of South Wales*. Australian Academic & Research Libraries, 42. (2011) 4. 342–359. p.
- BALOGH Mihály: *Stabilitás? Innováció? Inspiráció? Avagy hol a (könyvtáros) boldogság mostanában?* Könyv és Nevelés, 14. (2012) 3. 18–24. p.
- BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: *Bevezetés a könyvtárhasználati ismeretek oktatásába*. Budapest : ELTE, 2015.
- BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – BOGYÓ Katalin, Cs. – EIGNER Judit (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok*. Budapest : KTE, 2013.
- BEYNEN, van Kaya – PETTIJOHN, Patricia – CARREL, Marcy: *Using Pedestrian Choice Research to Facilitate Resource Engagement in a Midsized Academic Library*. Journal of Academic Librarianship, 36. (2010) 5. 412–419. p.
- BIHARI NAGY Éva et al.: *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért : Bölcsészettudományok*. [Debrecen] : Debreceni Egyetemi K., 2015.
- BODÓ Balázs: *Könyvtárak az információbőség korában*. Könyv és Nevelés, 19. (2017) 1. 38–57. p.

- BOGYÓ Katalin, Cs.: *A gyakorlóiskolai könyvtárak könyvtárpedagógiai lehetőségei.* Módszertani Közlemények, 53. (2013) 3. 16–25. p.
- CASALI, Gian Luca – PERANO, Mirko – ABBATE, Tindara: *Understanding Roles and Functions of Academic Libraries as Innovation Intermediaries within the Service-Dominant Logic Perspective: An Australian Case Study.* Journal of Library Administration, 57. (2017) 2. 135–150. p.
- CAVANAGH, Mary F.: *Structuring an Action Net of Public Library Membership.* Library Quarterly, 85. (2015) 4. 406–426. p.
- CHANT, Ian: *Kutatás: Research: Pew Concludes Library Series.* Library Journal, 139. (2014) 8. 19. p.
- CLARK, Joe C.: *Information-Seeking Behavior and Library Use by Distance Education Graduate Music Education Students.* Music Reference Services Quarterly, 17. (2014) 4. 207 – 225. p.
- CSÍK Tibor: *A digitális bennszülöttek és az olvasás : az olvasás és a könyvtárhasználat kapcsolata a felmérések tükrében.* Új Pedagógiai Szemle, 61. (2011) 10. 30–47. p.
- CSÍK Tibor: *A könyvtárak befolyása a tanulók teljesítményére – Az oktatás és a könyvtárak az OECD PISA 2009-es és 2012-es felmérésében.* In: Könyvtárak a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában: Tanulmányok. Szerk. Buzási Éva et al. Kaposvár : Kaposvári Egyetem, 2016. 86–108. p.
- CSÍK Tibor: *Az olvasási készség összefüggése a könyv- és könyvtárhasználattal a 2011-es PIRLS-vizsgálatban.* In: Médiatudatosság az oktatásban : konferenciakötet. Szerk. Nagy-Király Vivien. Budapest : OFI, 2013. 87–94. p.
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mediatudatosság_az_oktatásban_konferenciakötet_lapozható.pdf
- CSÍK Tibor: *Olvasásfejlesztés, olvasásnépszerűsítés a könyvtárban.* Könyv és Nevelés, 12. [13.!] (2011) 2. 16–29. p.
- DELGUIDICE, Margaux: *The Role of the Library in Fostering Research Skills.* Computers in Libraries, 35. (2015) 7. 20–23. p.
- DENNIS, Melissa – GREENWOOD, Judy – WATSON, Alex: *LibQUAL Revisited: Further Analysis of Qualitative and Quantitative Survey Results at the University of Mississippi.* Journal of Academic Librarianship, 39. (2013) 6. 512–516. p.
- DÓRA László: *Médiaműveltség az USA-ban – egy bostoni példa.* Neveléstudomány, 2. (2017) 5–13. p.
- ENIS, Matt: *Technology: Gale Debuts Analytics on Demand.* Library Journal, 139. (2014) 8. 16. p.
- FEIMER Ágnes: *Iskolai könyvtárak az európai országokban.* Könyvtári Figyelő, 24. (2014) 1. 78–88. p.

- FIDISHUN, Dolores: *Women and the Public Library: Using Technology, Using the Library*. Library Trends, 56. (2007) 2. 328–343. p.
- GHAPHERY, Jimmy – WHITE, Erin: *Library Use of Web – based Research Guides*. Information Technology & Libraries, 31. (2012) 1. 21–31. p.
- GÓMEZ-HERNÁNDEZ, José-Antonio – HERNÁNDEZ-PEDREÑO, Manuel – ROMERO-SÁNCHEZ, Eduardo: *Social and Digital Empowerment of Vulnerable Library Users of the Murcia Regional Library, Spain*. Profesional de la Información, 26. (2017) 1. 20–32. p.
- GRAY, David J. – COPELAND, Andrea J.: *E-Book versus Print*. Reference & User Services Quarterly, 51. (2012) 4. 334–339. p.
- GYERMÁNNÉ HUGA Ibolya: *Könyvek és könyvtárak titkai 1-2. : Könyvtárhasználati ismeretek az 1-2. évfolyam számára*. Budapest : OFI, 2015.
- GYERMÁNNÉ HUGA Ibolya: *Könyvek és könyvtárak titkai 1-2. : Könyvtárhasználati ismeretek az 1-2. évfolyam számára*. Celldömölk : Apáczai, 2013.
- GYERMÁNNÉ HUGA Ibolya: *Vár a könyvtár : Könyvtárhasználati ismeretek : 3-4. évfolyam*. Budapest : Apáczai, 2012.
- HABÓK Lilla: *Digitális állampolgárokról és internethasználati, információrendszerezési szokásaikról*. Könyvtári Figyelő, 25. (2015) 2. e-178–e-189. p.
- HADDOW, Gaby – JOSEPH, Jayanthi: *Graduate Students and the Library: A Survey of Research Practices and Library Use at the University of Notre Dame*. Australian Academic & Research Libraries, 41. (2010) 4. 233–244. p.
- HARMON, Jennifer – COPELAND, Andrea: *Students' perceptions of digital badges in a public library management course*. Education for Information, 32. (2016) 1. 87–100. p.
- HOCK Zsuzsanna: *Az iskolai könyvtár helye és szerepe a tehetséggondozásban*. Budapesti Nevelő, 45. (2009) 2. 112–118. p.
- HOCK Zsuzsanna: *Iskolakönyvtár a 21. században*. Modern iskola, 9. (2015) 3. 14–15. p.
- HOCK Zsuzsanna: *A kompetenciafejlesztés – diagnosztikus mérés a könyvtár-pedagógiában*. Budapesti Nevelő, 46. (2010) 1. 129–132. p.
- HOCK Zsuzsanna: *Könyvtárhasználatlan és szakórák a könyvtárban : válogatás Ugrin Gáborné, vezető szakfelügyelő (1970–1972) könyvtárpedagógiai írásaiból*. Budapesti Nevelő, 45. (2009) 1. 138–143. p.
- HOCK Zsuzsanna: *A kulturális örökség hatása az iskolai könyvtárakra*. Könyv és Nevelés, 13. (2011) 4.
<http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/a-kulturalis-orokseg-hatasa-az-iskolai-konyvtarra>

- HOCK Zsuzsanna: *Tehetséggondozás projektmódszerrel : [Könyvtárhasználati versek]*. Budapest : MFPI, 2009.
- HOWARD, Vivian: *What Do Young Teens Think About the Public Library?* Library Quarterly, 81. (2011) 3. 321–344. p.
- IFLA Iskolai könyvtári útmutató. Írta az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciójának Állandó Bizottsága ; Szerk. Barbara SCHULTZ-JONES és DIANNE OBERG ; Ford. BOGNÁRNÉ LOVÁSZ Katalin. [Budapest] : KTE, 2016.
- Az iskolai könyvtárak szolgáltatásainak, a könyvtárak oktatási tevékenységének minősége : Nemzetközi szemle.* Szerk. és az előszót írta Csík Tibor ; Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum : A TÁ-MOP 3.2.4/08/2-2009-0001 Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért című projekt zárókiadványa. Budapest : OFI-OPKM, 2012.
- ISMAIL, Lizah: *Revelations of an Off-Campus User Group: Library Use and Needs of Faculty and Students at a Satellite Graduate Social Work Program.* Journal of Library Administration, 50. (2010) 5-6. 712–736. p.
- JACKMAN, Becky: *Genre Shelving: Why and How I Made the Leap.* Library Media Connection, 32. (2014) 5. 22–24. p.
- JUHÁSZNÉ BELLE Zsuzsanna: *Könyvtár-pedagógia a gyakorlatban : 28 órás továbbképzések oktatási segédanyaga.* [Debrecen] : Debreceni Egyetemi K., 2015.
- KARVALICS László, Z.: *Információs kultúra, információs műveltség – egy fogalomcsalád értelme, terjedelme, tipológiája és története.* Információs társadalom, 12. (2012) 1. 7–43. p.
- KELEMEN-MOLITORISZ Anikó: *Az iskolai könyvtár használatának felmérése szakközépiskolás tanulók körében.* Könyv és Nevelés, 12. (2010) 3. 28–33. p.
- KIM, Jong-Ae: *User Perception and Use of the Academic Library: A Correlation Analysis.* Journal of Academic Librarianship, 43. (2017) 3. 209–215. p.
- KIRÁLYNÉ DOROGI Edina – PÉTERFI Rita: *Mi a szósz? Kicsiknek a könyvtárról : a Pest Megyei Könyvtár olvasást és könyvtárhasználatot népszerűsítő kiadványa.* Könyv Könyvtár Könyvtáros, 25. (2016) 5. 3–7. p.
- KOLTAY Tibor: *Divatok helyett tennivalók : az információs túlterhelés, az információépítészet és a digitális írástudás.* Tudásmenedzsment, 13. (2012) 1. 50–57. p.
- KOLTAY Tibor: *A kompetenciaalapú pedagógusképzés és az információs műveltség.* Pedagógusképzés, 1. (2009) 53–58. p.
- KOLTAY Tibor: *Médiaműveltség, digitális bennszülöttek: a mítoszok vége?* Iskolakultúra, 26. (2016) 1. 102–109. p.

- KOLTAY Tibor: Új média, információs műveltség, írás, olvasás, tanulás. Könyv és Nevelés, 15. (2013) 3. 72–79. p.
- KOMENCZI Bertalan: Újmédia és neveléstudomány – *reflexiók egy tanulmányra*. Könyv és Nevelés, 17. (2015) 2. 89–105. p.
- LANDGRAF, Greg: *Long Nights Build Library Use*. American Libraries, 45. (2014) 9–10. 13–14. p.
- LÁZÁRNÉ SZANÁDI Csilla: *Könyvtárhasználat tanítása „meseköntösben”*. Tanító, 55. (2017) 3. 19–20. p.
- LEE, Michelle: *The Library of the Century*. Library Journal, 139. (2014) 17. 21. p.
- LO, Patrick – CHU, Wilson: *Information for Inspiration: Understanding Information-Seeking Behaviour and Library Usage of Students at the Hong Kong Design Institute*. Australian Academic & Research Libraries, 46. (2015) 2. 101–120. p. <https://doi.org/10.1080/00048623.2015.1019604>
- LUDÁNYI Ágnes: *Könyvtárosok módszertani lehetőségei, attitűdje az SNI-s gyerekek olvasóvá nevelésében*. Könyv és Nevelés, 14. (2012) 1. 43–63. p.
- LYONS, Ray – LANCE, Keith Curry: *America's Star Libraries: The LJ Index of Public Library Service 2012*. Library Journal, 137. (2012) 18. 22–32. p.
- MAGUIRE, Carmel: *Library Research: Luxury or Necessity*. Australian Library Journal, 60. (2011) 4. 298–303. p.
- MBABU, Loyd Gitari – BERTRAM, Albert – VARNUM, Ken: *Patterns of Undergraduates' Use of Scholarly Databases in a Large Research University*. Journal of Academic Librarianship, 39. (2013) 2. 189–193. p.
- MILLER, Rebecca T. : *Amazon and the limits of the book brand*. Library Journal, 139. (2014) 13. 8. p.
- MILLIOT, Jim: *New Study Finds Low Levels of Digital Library Borrowing*. Publishers Weekly, 262. (2015) 48. 6. p.
- MURÁNYI Adrienn: *Család éve az iskolai könyvtárakban : Majoros Márta Országos Könyvtárhasználati verseny 2014*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 23. (2014) 5. 27–30. p.
- MÜLLER Zsuzsanna: *Könyvtárpedagógia – a gyakorlatban és képzésként*. Képzés és Gyakorlat, 8. (2010) 1. 55–61. p.
- A Német Információtudományi Társaság memoranduma : az információs műveltség oktatásügyben megvalósítandó támogatásáról*. Könyv és Nevelés, 13. (2011) 1. 81–85. p.

- NÉMETHNÉ FALUSI Erzsébet (szerk.): „Hódítsd meg a könyvek birodalmát!": [„Olvasás, érték, korszerűség” – informális és nem formális készségek fejlesztése az élet-hosszig tartó tanulás érdekében – a Kecskeméti Főiskolán és Kecskemét egyes közoktatási intézményeiben]. Kecskemét : Kecskeméti Főiskola, 2012.
- NÉMETHNÉ HAJDU Márta (szerk.): *Olvasásfejlesztés és könyvtár : Könyvtári foglalkozások, vetélkedők, iskolai műsorok forgatókönyve*. Zalaegerszeg : Zala Megyei Önkormányzat Pedagógiai Intézete, 2011.
- NOH, Younghee: *Differing Perceptions of Public Librarians and Users in Assessing and Developing Korean Consumer Health Information*. Reference & User Services Quarterly, 52. (2013) 3. 231–242. p.
- NYIRŐ Gizella: „A hagyomány nem a hamu őrzése, hanem a láng továbbadása!": *Kézműves Kör iskolai könyvtári keretek között*. Módszertani Közlemények, 57. (2017) 1. 27–33. p.
- NYIRŐ Gizella: *Zenei nevelés könyvtári órán*. Parlando, 55. (2013) 2. 53–62. p.
- PARKER, Josie Barnes: *Measuring Good*. Journal of Library Administration, 54. (2014) 8. 700–708. p.
- PARKER, Josie Barnes: *Who Uses the Public Library, and Who Cares?* Journal of Library Administration, 54. (2014) 4. 318–326. p.
- PEET, Lisa: *Pew Report on Hispanics and Libraries Shows Gap U.S.-born Hispanics visit more often*. Library Journal, 140. (2015) 7. 18. p.
- PÉTERFI Rita: *Mit tudunk az iskolán túli világról? : (Amit a 10–12 évesek az iskolai kötelező olvasmányokon kívül a maguk kedvére olvasnak)*. Elektronikus Könyv és Nevelés, (2009) 2.
http://epa.oszk.hu/01200/01245/00042/pr_0902.htm
- POORE, Megan: *Hogyan használjuk a közösségi médiát az oktatásban?* Ford. Bozai Ágota. Budapest : Wolters Kluwer, 2015.
http://buvosvolgy.hu/dokumentum/98/poore_hogyan_hasznaljuk_a_kozossegi_mediat.pdf
- POTTER, W. James: *Médiaműveltség*. Ford. Kató Eszter. Budapest : Wolters Kluwer, 2015.
http://buvosvolgy.hu/dokumentum/97/potter_mediamuveltség.pdf
- PUN, Raymond: *Online Resources to Creatively Teach Career Research*. Online Searcher, 41. (2017) 2. 16–21. p.
- RAWLINS, Ben: *Research Genius*. Online Searcher, 40. (2016) 6. 15–18. p.

- HOBBS, Renee – COOPER MOORE, David: *A médiaműveltség felfedezése*. Ford. Majkó Balázs. Budapest : Wolters Kluwer, 2015.
http://buvosvolgy.hu/dokumentum/99/hobbs_a_mediamuveltség_felfedezese.pdf
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 5 : Számítástechnika és könyvtárhasználat*. Szeged : Mozaik, 2013.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 5 : Számítástechnika és könyvtárhasználat munkafüzet*. Szeged : Mozaik, 2013.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 7 : Számítástechnika és könyvtárhasználat*. Szeged : Mozaik, 2015.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 7 : Számítástechnika és könyvtárhasználat munkafüzet*. Szeged : Mozaik, 2015.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 8 : Számítástechnika és könyvtárhasználat*. Szeged : Mozaik, 2015.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika 8 : Számítástechnika és könyvtárhasználat munkafüzet*. Szeged : Mozaik, 2015.
- ROZGONYI-BORUS Ferenc – KOKAS Károly: *Informatika középiskolásoknak : Számítástechnika és könyvtárhasználat munkafüzet*. Szeged : Mozaik, 2014.
- SIN, Sei-Ching Joanna: *Modeling the impact of individuals' characteristics and library service levels on high school students' public library usage: A national analysis*. Library & Information Science Research, 07408188, 34. (2012) 3. 228–237. p.
- SIPOS Anna Magdolna: *Együtt vagy külön? : az iskolai könyvtárak a magyar könyvtárjog történetében*. Könyv és Nevelés, 13. (2011) 4. 75–81. p.
- SIPOS Anna Magdolna – VARGA Katalin – EGERVÁRI Dóra: *Net! Mindenekfelett?: Kompetenciák a digitális univerzumban*. Pécs : PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015.
<http://mek.oszk.hu/14700/14787/14787.pdf>
- SKELLY, Lara – STILWELL Christine – UNDERWOOD, Peter G. : *Correlations between the economy and public library use*. Bottom Line: Managing Library Finances, 28. (2015) 1-2. 26–33. p.
- SORIA, Krista M.: *Factors Predicting the Importance of Libraries and Research Activities for Undergraduates*. Journal of Academic Librarianship, 39. (2013) 6. 464–470. p.
- SORIA, Krista M. – FRANSEN, Jan – NACKERUD, Shane: *Beyond Books: The Extended Academic Benefits of Library Use for First-Year College Students*. College & Research Libraries, 78. (2017) 1. 8–22. p.

- SORIA, Krista M. – NACKERUD, Shane – PETERSON, Kate: *Socioeconomic Indicators Associated with First-year College Students' Use of Academic Libraries*. Journal of Academic Librarianship, 41. (2015) 5. 636–643. p.
- STORCZ Tamásné: *Könyvtárhasználati ellentmondások szakgimnáziumban*. Új Köznevelés, 73. (2017) 3-4. 10–11. p.
- SZAKMÁRI Klára: *Miként lehet eredményesen használtatni a diákjainkkal a periodikákat?* Fordulópont, 13. (2011) 2. 74–79. p.
- SZAKMÁRI Klára: *Periodikák használata a gimnáziumi oktatásban*. In: Az olvasás ösztantárgyi feladat. Szerk. Nagy Attila – Imre Angéla – Köntös Nelli. Szombathely : Savaria Univ. Press ; Magyar Olvasástársaság, 2011. 257–261.p.
- SZUNYOGNÉ BOGDÁN Hajnalka: *A digitális pedagógia helyzete és sajátosságai az alapfokú oktatásban*. Iskolakultúra, 25. (2015) 2. 58–75. p.
- THOMPSON, Mike: *Houston Public Library: A Case of Modern Mobility*. EContent, 39. (2016) 4. 28–29. p.
- TÓTH-MÓZER Szilvia – KÁRPÁTI Andrea: *A digitális kompetencia kognitív dimenziója és összefüggésrendszere egy empirikus kutatás tükrében*. Magyar Pedagógia, 116. (2016) 2. 121–151. p.
- VAKKARI, Pertti: *Internet use increases the odds of using the public library*. Journal of Documentation, 68. (2012) 5. 618–638. p.
- Változások és kihívások : új információs környezet az iskolákban – brit megvilágításban*. Összeáll. Székely Ildikó. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. (2013) 3. 128–134. p.
- VARGA Katalin: *Az információs műveltség a mindennapi pedagógiában*. In: Pedagógia, oktatás könyvtár : Ünnepi tanulmányok F. Dárdai Ágnes tiszteletére. Szerk. Csóka-Jaksa Helga – Schmelcz-Pohánka Éva – Szeberényi Gábor. Pécs; PTE Egyetemi Kvt. és Tudásközp. 131–142. p.
<http://lib.pte.hu/sites/docs/polc/documents/Csoka-Schmelcz-Szeberenyi-Pedagogia-oktatas-konyvtar-Pecs-PTEEKTK-2014/pdf/Csoka-Schmelcz-Szeberenyi-Pedagogia-oktatas-konyvtar-Pecs-PTEEKTK-2014-131-142.pdf>
- VARGA Katalin: *Az információtól a műveltségig : az információs műveltség alapjai*. Budapest : L'Harmattan, cop. 2013.
- VEKERDI Ágnes: *Könyvtári foglalkozás kisiskolásoknak : a katalóguscédula használata*. Tanító, 50. (2012) 7. 30–32. p.
- VOGLNÉ NAGY Zsuzsanna – LIPPAI Edit – NAGY Viktória: *Digitális bevándorlók és bennszülettek – a digitális tudásmegosztás és interaktivitás lehetőségei*. Iskolakultúra, 24. (2014) 1. 57–63. p.

- WALTON, Graham: *What User Experience (UX) Means for Academic Libraries*. New Review of Academic Librarianship, 21 (2015) 1. 1–3. p.
- WATMUFF, Leanne: Local Studies in the Wentworth Library NSW: Our Sense of Place. *APLIS*, 25. (2012) 1. 32–36. p.
- WATSON, Erin M.: *Taking the Mountain to Mohammed: The Effect of Librarian Visits to Faculty Members on Their use of the Library*. New Review of Academic Librarianship. 16. (2010) 2. 145–159. p.
- WÓJCIK, Magdalena: *The Use of Web 2.0 Services by Urban Public Libraries in Poland: Changes over the Years 2011–2013*. Libri: International Journal of Libraries & Information Services. 65. (2015) 2. 91–103. p.
- YONG-MI, Kim: *Why Should I Use University Library Website Resources? Discipline Differences*. Journal of Academic Librarianship, 37. (2011) 1. 9–18. p.

5. TANULMÁNYOK

5.1. CSÉPÁNYI ZOLTÁN: Z ÉS ALFA GENERÁCIÓ A KÖNYVTÁRBAN. KIK ŐK ÉS MIT SZERETNÉNEK?

*„Oh, a generációs ellentét nem új kitalálás!
De hát az öregeknek az a dolguk, hogy gyomláljanak,
a fiataloknak meg, hogy burjánozzanak.”*
(Zs. Tüdős Klára)

5.1.1. Bevezetés

A Z és az alfa generáció gondolkodásában, kulturális fogyasztási szokásaiban lényegesen eltér a korábbi nemzedékektől. Ők azok, akik beleszülettek a digitális technológiák világába. E generációk életének minden percét, az információ megszerzését és elérhetőségét az e-világ határozza meg, így természetesen a kialakult olvasási szokásaikat is.

A kamaszok olvasóvá nevelése az idősebb generáció feladata. Meg kell találni azokat a lehetőségeket, amelyek a digitális világban segítenék a fiatalokat, hogy életük szerves része legyen az irodalom, és szabadidejüket szívesen töltsék olvasással.

A digitális technológiát mesterfokon elsajátító fiatalok még mindig fontosnak tartják a nyomtatott könyvek világát, de senki nem olvas már ugyanolyan hatékonyan, mint korábban. Az élményszerző olvasás nem tűnt el teljesen. Vannak olyan szerzők, könyvek, amelyek a fiatalokat le tudják kötni, és akik könyveit népszerű dolog olvasni. Ők szórakozást, kikapcsolódást várnak a könyvektől.

A könyvtárak is érzik e változást, ezért sajátos eszközeikkel próbálják a fiatalok körében az olvasás rangját visszaadni, szerepét megerősíteni, a kortárs kultúrát megismertetni, és olyan könyveket adni a kezükbe, amelyek valós olvasmányélményt nyújtanak számukra.

A könyvtár az egyik legrégebbi intézménytípus, amely a történelem során újabb és újabb szerepeket, attitűdöket vett fel. A könyvtárak fennmaradásának egyik záloga az, hogy funkciórendszerük állandó újragondolásával tartósan képesek relevánsak maradni az emberek számára. A kulcs a felhasználók igényeinek

folyamatos szem előtt tartása és a szolgáltatások állandó megújítása.⁸ Példaként a közösségi média aktív használata azért lehet pozitívum a könyvtárak számára, mert ezáltal képesek lehetnek megragadni a tinédzserek figyelmét, akikből a későbbiek során egész életen át tartó könyvtárhasználók válhatnak. Ahhoz, hogy a könyvtárosok kapcsolatot tudjanak teremteni a digitális világ szülötteivel, ismerniük kell őket, az igényeiket, a legújabb technológiai újításokat, valamint biztosan kell használniuk a közösségi oldalak lehetőségeit, a könyvtárnak (és a könyvtárosnak) pedig a nap huszonnégy órájában, a hét minden napján online elérhetőnek kell lennie.

Mit is jelent a használóközpontúság, hogyan lehet egyszerre tudományos, információs és szolgáltatótér, valamint rekreációs, közösségi központ a fiatalok számára a könyvtár? Kik a Z és az alfa generáció tagjai? Mik a jellemzőik? Milyen könyvtári térben érzik otthon magukat? Vitathatatlan, hogy kell egy hely, ahol az olvasást kedvelők, szeretők, imádók, „függők” találkoznak, beszélgetnek, találkoznak, ismerkednek, mészárolnak, rácsodálkoznak a világra. Egy hely, ahol „megfejtik az univerzum, vagyis egy-egy könyv tartalmát, üzenetét, amelyek elragadnak, felémelnek, felszabadítanak, de mindenképp hatnak ránk.”⁹ A különgyűjtemény milyen szolgáltatásokat kínáljon? Milyen szerepet szánnak az ifjúsági könyvtárosnak e térben? Ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat tanulmányomban. Hiszen mi más mutathatná meg eredményesebben a könyvtárak szerepvállalását, hasznosságát és jövőjét a társadalomban, mint a felhasználók által igényelt és számukra nyújtott szolgáltatások.

5.1.2. Generációk lehatárolása

Digitális bennszülöttek. Netgeneráció. Facebook-generáció. IT-generáció. Cyber kids. Dotcom gyerekek. Z generáció. Vagy alfa generáció, ha a kicsit később született nemzedékre gondolunk. Néhány olyan fogalom és elnevezés, melyet a tudomány, a publicisztikai írások és a marketing ragasztott rá a tizen- és huszoneves korosztályra.¹⁰

Napjainkban az értékrendek módosulnak, az informatikai forradalom hatására ma már nem egyértelmű, hogy ki tanul kitől, a tanulás, a munka értelmezése és módszertana teljesen új dimenzióban jelenik meg.

A 21. századi generációváltás új jelenségként értelmezendő, melynek hatásai érintik a tanulás-tanítás folyamatát, a munkavégzést, az emberi kapcsolatokat.

⁸ BÉRES Judit – NAGY Andor – TÓTH Máté: *Közösségépítés a könyvtárban – jó gyakorlatok*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 26. (2007) 4. 42. p.

⁹ *Fanatik Rídzörz* <http://fanatikridorz.blogspot.hu/> [2017. december 30.]

¹⁰ SÁGVÁRI Bence: *A net-generáció törésvonalai*. In: Szekszárdi Júlia (szerk.): *digitalis_de_generacio*. Budapest : Underground, 2012. 81. p.

(Nemcsak arról van tehát szó, hogy az új generáció másként öltözik, más divatot követ, más szlenget használ, más zenét kedvel, másként szórakozik, hanem az élet minden területét átfogó új erkölcsi és etikai értékrendet hoz létre, új társadalmi-emberi kapcsolatrendszereket épít ki, más magatartásformát követ – s mindezekből következően eddig el nem képzelhető feszültségforrások jönnek létre az egyes generációk között. Már Szókratész (i.e.489–399) is felvázolt igen jelentős aggodalmat, amikor arról írt, hogy az ifjúság a luxus élvezője, nem tiszteli a felnőtteket, feladatok elvégzése helyett a fiatalok csak csevegnek, ellentmondanak a szüleiknek és megfélemlítik tanáraikat. Elképzelhető, hogy a szókratészi aggodalmak a mai helyzetre milyen drámai keretben jelennének meg.)¹¹

A generációk behatárolásával kapcsolatban a szakirodalomban többféle csoportosítással találkozhatunk. A generációk meghatározása sem minden esetben azonos, a számításoknál néhol pár év eltérést figyelhetünk meg, ami jól bizonyítja azt, hogy ezeket a választóvonalakat nem szükséges markáns, meghatározó határvonalnak tekinteni. A továbbiakban Steigerward¹² generációs felosztását és elnevezéseit veszem alapul.

5.1.2.1. A generációváltási folyamat szereplői

Névtelen generáció (1925 előtt születettek)

A ma élők közül ők a legidősebb nemzedék. A nagy generációként is emlegetett névtelen generációt az angol irodalomban GI (*General Issue* – közkatona) néven emlegetik. Ez az elnevezés a két világháborúban elesett katonákra utal, akiknek fiatal felnőttkora a krízis időszakában telt. Mivel 1925 előtt születettek, őket érte a legtöbb trauma. Az ezredfordulón születettek átérték az első világháború borzalmait, szülőként pedig sokuk gyermeke halt meg a második világháborúban. A generáció jellemzői az önzetlenség és a hozzáértés, ugyanakkor a merészség és a meggondolatlanság is. Az elmélet alapján az Y generáció ugyanezekkel a jellemzőkkel írható le. A kor híres szülötte Louis Armstrong és Charlie Chaplin, Xantus János és Rejtő Jenő, akiknek neve remélhetőleg még a mai tizen-huszoneveseknek is mond valamit.¹³

¹¹ BESENYEI Lajos: *A generáció váltás forradalma*. Opus et Educatio, 3. (2016) 4. 371–378. p.

¹² STEIGERWALD Krisztián: *Milyen a ma élő HAT generáció? Üzlet & Pszichológia*, (2014) 6. http://upszi.hu/gazdasag/cikk/milyen_a_ma_elo_hat_generacio [2017. december 12.]

¹³ ZOMBAINÉ TARNÓTZKY Krisztina: *Generációk összehasonlítása, különös tekintettel a Z generáció és tanáraik között fellelhető különbségekre*. http://dolgozattar.repositorium.bgf.hu/2395/1/Zombaine_Szakdolgozat.pdf [2017. december 21.]

Veterán generáció (1925–1945)

A veterán generációba – néhol építő vagy csendes generációnak is olvashatjuk – sorolható emberek ma már szinte biztos, hogy nyugdíjas éveiket élik. Közülük többen éltek a második világháború idején is. Ők azok, akik sem gyermekkorukban, sem fiatal felnőttként, se a dolgozó hétköznapi életükben nem találkoztak még az internettel, csak idősebb korukra ismerkedhettek meg vele, azonban az újdonság érzése miatt nem nagyon vagy fenntartással használják. Emellett pedig fiatalabb éveikben számos elektronikai fogyasztói cikk sem volt jelen a piacon. Ekkor az informatika még gyerekcipőben járt, és a levelezéseket a hagyományos, postai úton oldották meg, aminek átfutási ideje lehetett akár egy-egy hét is. Számukra nem jelent sok mindent, hogy mennyit fejlődött a technika, hogy mennyire megkönnyíti az életünket. Épp ellenkezőleg, az ő életüket inkább megnehezíti az új, modern technika megtanulása, ezért a régi, jól bevált tárgyakat, módszereket részesítik előnyben. Például tabletek helyett a nyomtatott sajtóból olvasnak szívesen, Youtube helyett a hagyományos rádiót választják. Elmondhatjuk, hogy nyugodtabb, lassabb életvitelhez vannak hozzászokva, illetve a kommunikáció sebességére ugyancsak ezek a jelzők használatosak.¹⁴

Baby boom generáció (1946–1964)

„A „baby boomerek” a háború utáni nagy remények szülöttei, akik felcseperedvén elutasították a szülők merev erkölcsi felfogását, új kultúrát teremtettek maguknak (mára a 60-as évek „ellenkultúrája” a 20. század egyik legfontosabb szellemi örökségévé vált), békére és nagyobb szabadságra vágytak, a hagyományos amerikai bezárkózással szemben kinyíltak a világra, toleránsabbak, kíváncsibbakk lettek elődeiknél.”¹⁵

Ez sokkal több volt, mint a szokásos „generációs” szakadék, mert a „baby boomerek” a társadalmi konvenciók és meggyökeresedett értékek egész sorát vetették el, gyakran radikális módon, akár a nagy egyetemi diákmozgalmak (Berkeley, Columbia), akár a hippy kommunák keretein belül. Önálló véleményük volt, helyet követeltek maguknak a közéletben, a politikai aktivizmus életformává vált.¹⁶ A baby-boom elnevezés utal a Ratkó-korszakban meghozott döntésekre, az abortusztilalomra. Az 1950-es években a születések száma ezen intézkedések miatt jelentősen megugrott. Napjainkban azonban demográfiai egyenlőtlenség

¹⁴ *A különböző generációk motivációs eszközeinek vizsgálata.* <http://doksi.hu/get.php?order=DisplayPreview&lid=21676&p=10> [2017. december 12.]

¹⁵ GÖBÖLYÖS N. László: *A „baby bommer”-ek alkonya.* <http://nepszava.hu/cikk/1048588-a-baby-boomer-ek-alkonya> [2017. december 12.]

¹⁶ Uo.

figyelhető meg, mivel e nemzedék tagjai jelentősen részt vesznek a munkaerőpiacon, de kitolódik az ő gyermekeiknek a megjelenése a munka világában.¹⁷ Ez a generáció már ismerte az informatikai forradalom vívmányait, használta a számítógépet és internetet.

X generáció (1965–1979)

Az öntudatos, lázadó X generáció igyekezett nem kérni a felmenők feszültségéből. Látták a munka és a pénz miatt széteső családokat és a sikert csak ritkán elérő bizonytalan szülőket, így a mintával szembe vették az irányt. Érezték, hogy a siker kulcsa a tudás, a kapcsolatok, a gyors reagálás. A karrierhez és az elismeréshez nyelvtudás, gyakorlati hozzáállás és rugalmasabb munkaterhelés kellett. De ez a váltás nem ment olyan gyorsan, mert a számlálóra idővel „bedugult”. A munkahelyi kultúra és így az élet szerves része lett éppen az a szorongás, ami elől az X generáció menekült, ennek megfelelően tele vannak kétségekkel és bizonyítási vágygal. Széles körben használják az informatikai eszközöket. A network, a befolyásos és fontos barátok száma hirtelen megnövekedett, ami átvette a családi mikroközösség helyét. Gyakran a hétvége is a munkaidő része lett. A korábbi kulcsos gyerekek rugalmassága hívta életre az információs társadalom kereteit. Folyamatosan teljesítenek, miközben mégis azt érzik, hogy semmi sem biztos, de legfőképpen az állás nem. Mindezt csak tetézik a szülők állandó aggódó kérdései a munkahelyről, a családról, a gyerekről. Ha van, azért, ha nincs, azért. Az X generáció szüleinek korában még nem voltak karrieristák vagy sikeres üzletasszony anyukák, így mintájuk sincs erre a működésre. A X-esek elkezdtek bezárkózni – ami egy másik típusú nyitást eredményezett. Önmagukkal kezdtek el foglalkozni, az élet értelmével, saját maguk megtalálásával. Befelé fordultak, ez pedig jelentős mértékben gyorsította a következő nemzedékek változását.¹⁸

Y generáció (1980–1994)

Ők jelentik a mai huszon-harmincéveseket, az első digitális nemzedéket. Nekik már olyan természetes a számítógépes világ és az internet, mint a lélegzetvétel. Nagyon sokat tudnak a digitális világról, többet, mint a szüleik, idősebb főnökeik. Az Y generáció nem feltétlenül akarja követni a „robotoló szülő” mintát. Nem ők tanulnak a szülőtől, sokkal inkább ők oktatják elődeiket az innovatív

¹⁷ GONDA Nóra: *A különböző generációk motivációs eszközeinek vizsgálata*. https://uni-bge.hu/PSZK/Szervezeti-egyseink/PSZK_HALLGSZERV/tdk/Dokumentumtar/2015-OTDK-dolgozatok-es-prezentaciok/Gonda-Nora-OTDK-dolgozat.pdf [2017. december 18.]

¹⁸ STEIGERWALD Krisztián: *Milyen a ma élő HAT generáció? Üzlet & Pszichológia*, (2014) 6. http://upszi.hu/gazdasag/cikk/milyen_a_ma_elo_hat_generacio [2017. december 12.]

technikai eszközök használatára. Egy olyan ellentmondásos korban születtek, ahol nem mindennapi körülmények útvesztőjében kell eligazodniuk és helytállniuk a velük szemben elvárt különböző követelmények közepette. A fogyasztói társadalom minden előnyével és hátrányával naponta igyekszik őket a legkülönbözőbb dolgokkal és csatornákon elérni, de az új lehetőségek, igények, átéltékelődött fogalmak és a megváltozott értékrend miatt nincs számukra biztos iránytű, nincs kijelölt helyes út. A jó irányt saját maguk kell, hogy megtalálják, mégpedig a virtuális térben, amit hozzá kell illeszteniük a mindennapi való világhoz.¹⁹ Ennek a generációnak már teljesen magától értetődő dolog a szimultán felületkezelés, vagyis egy időben három-négy csatorna működtetése. Ők már multitasking felhasználók, ami azt jelenti, hogy például négy-öt emberrel történő kommunikáció közben még lehetőség van oldalak nézegetésére is, zenehallgatásra, vagy üzenetek, e-mailek küldésére, esetleg játéokra. Sokak szerint ez a megosztott figyelem azzal jár együtt, hogy felületesebb a fókuszálás, vagy nem beszélhetünk „elmélyült odafigyelésről”. A rutin azonban meghozza az eredményét. Lezajlott egy tanulási folyamat, amelyben nyolc különböző dolog egyidejű figyelemmel tartása már olyan megszokottá vált, hogy nem érdemel külön említést. A nyugalom megjelenésével kialakulnak azok az érzelmek és figyelmi készenlét, amely már nem zavaró, nem stresszes. A monitoron egyidejűleg megnyitott nyolc ablakban látszólag külön cselekmény zajlik, amely valóban megosztja a figyelmet, de ez nem jelent egyúttal teljes felszínességet is. Minden annyi ideig kerül a fókuszba, ameddig foglalkozunk vele. Az idősebb generációnak nehéz megérteni, hogyan lehet olvasni valamit, miközben szól a zene, felugrálnak a chat-ablakok, mert valaki éppen üzenetet ír, és közben miért kell megválaszolni egy éppen akkor érkezett SMS-t is. Ma a „sok dolog egy időben” életet éljük. Számukra a siker, a karrier, pénz fogalma áll az első helyen, mert megtanulták, hogy a fogyasztói társadalomban csak ez visz előre. Már nem „engedelmes munkaerők”, hanem sokszor öntörvényű személyiségek, akiknek a munkahely egyet jelent a sok közül, amit bármikor meg lehet változtatni. Nem szívesen maradnak olyan helyen, ahol a cég iránti bizalom és elkötelezettség elvárása túl erős. Viselkedésükben mintha keveredne a „robotoló munka fogalma a hivatás iránti alázattal, amivel olykor negatív érzelmeket váltanak ki pár évvel idősebb kollégáikból, akik még emlékeznek arra, hogy ők – a tanulás és karrierépítés érdekében – sokszor maradtak bent késő estig a munkahelyükön. Ehhez képest most gyakran azt látják, hogy a fiatal Y generáció tagjai a hivatalos munkaidő végeztével fogják a kabátjukat és a táskájukat, és eszük ágában sincs plusz erőfeszítéseket tenni a munka vagy a főnökség érdekében.

¹⁹ PETÉNYI Erzsébet: *Az Y és a Z generáció kultúrafogyasztási szokásai, avagy hogyan adjuk el a kultúrát fiataloknak?* KemLIB, 5. (2015) 9. 4–8. p.

Az Y nemzedék már abban a világban nőtt fel, amelyben a terrorizmusról, a válságról, a szegénységről szóló híradások nap mint nap jelen voltak a médiában. Sokan vágyának biztonságot adó érzelmekre egy olyan életben, amelyben keménynek és határozottnak kell lenni. Kénytelenek tehát megteremteni azt az illúziót, ami a csoporthoz tartozást és a közösségi élményt adja. Ezt pedig az interneten találják meg: a közösségi portálokon, blogokon vagy a stratégiai és egyéb hálózatszervezésen alapuló játékokban.²⁰

Z generáció (1995–2010)

A Z generáció jellemzőit kiemelten fontosnak tartom részletesen összefoglalni. A kutatók, pszichológusok sem értenek egyet abban, hogy nem lehet általános, a nemzedék minden tagjára igaz jellemzéseket adni. Az mindenképpen elmondható, hogy a legkisebb létszámú generációról beszélünk, akik a legkisebb családokba születnek a jelenlegi legidősebb átlagéletkorú anyák gyermekeiként és ugyanazon a zenén, ételen, mozifilmen és divatirányzaton nőnek föl. Ők a legoktatótobb generáció, akik okosak és rendkívül jó problémamegoldó képességgel rendelkeznek, nem félnek a változásoktól. Bátrak és kezdeményezők. Szükségük van a gyakorlatiasságra, a figyelemmegosztás számukra már nem jelent akadályt. Ez utóbbi talán a globális kornak, az online életnek tudható be.²¹

Ők már egy olyan világban élnek mindennapjaikat, melyet a felnőttek hoztak létre és fejlesztenek folyamatosan, felnőtt életük már a 21. században zajlik majd. A világon a szülők milliói érzik és látják, hogy a gyermekek másképp gondolkodnak és cselekszenek, mint ők. A felnőtté válás küszöbén állnak, egyfelől mintha már nem akarnának gyerekek lenni, másfelől még éretlen vonásokat mutatnak. Nekik a számítógépes világ és az internet adta lehetőségek olyan természetesek, mint a levegővétel. Rengeteg dolgot tudnak a digitális világról, többet, mint a szüleik, idősebb főnökeik. Hozzászórtak ahhoz, hogy állandó kapcsolatban vannak egymással, hogy állandó, korlátlan és azonnali hozzáférésük van a világhálózathoz.²² „A Z nemzedék a tudást és a tanulást egészen újszerű módon értelmezi: a keresést, a navigálást, a megerősítést részesíti előnyben a fix, az agyban tárolt tudáshoz képest. Az emberiség korábban létrehozott tudását a Z nemzedék számára a hálózat (Internet) teszi hozzáférhetővé, minden modalitásban, legyen az zene, kép, mozgókép, írott vagy hangzó szöveg. E nemzedék tagjai igazi „digitális bennszülöttek”, akik számára a világot átfogó információ-

²⁰ TARI Annamária: *Y generáció: Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest : Jaffa Kiadó, 2010. 21–35. p.

²¹ PIEROG Anita – ERDEI Panni – GERGELY Éva: *A Z generáció vezetőikkel szembeni elvárásai*. Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 1. (2016) 1. 1–11. p.

²² TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011. 14–20. p.

ós hálózat által teremtett online valóság az elsődleges.”²³ Hálózaton keresztül funkcionálnak a legjobban, a szocializáció ebben a korosztályban virtuális térben történik, a legintenzívebb társas kapcsolatokkal rendelkező csoport. Kommunikációjukra jellemző, hogy a virtuális térben naponta beszélnek több száz emberrel, a közösségi oldalakon pedig akár ezernél is több baráttal, ismerőssel, követővel rendelkeznek. Az állandó online kommunikációnak a nyelvezetre és a stílusra is vannak negatív hatásai.

Tény, hogy ez a nemzedék lényegesen kevesebb könyvet olvas. Ezt a folyamatot tovább erősíteni látszik az irodalmak digitalizálásának törekvése. A dél-koreai iskolások néhány éven belül már csak elektronikus tankönyvekből fognak tanulni.²⁴ Korábban olvashattuk azt is, hogy az Amerikai Egyesült Államok negyvenkét tagállamában fölöslegesnek találják a folyóírás tanítását az általános iskolákban. Természetesen kézzel is megtanulnak írni a diákok, a szépírás órákat azonban harmadik osztályos koruktól felváltják a tízujjas gépírást oktató tanórák. Az amerikai gyerekek már nem is igazán tudják elolvasni a folyóírást, és ma már csak nyomtatott betűkkel tudnak írni. 2010 óta pedig az amerikai oktatásban a fő hangsúly a gépírás órákon van. Talán ez lesz a jövő.²⁵

A Z generáció szókinccse is megváltozott a korábbi nemzedékekhez képest, de ez természetes. Az viszont, hogy az iskolában írt fogalmazások is hasonló stílusban készülnek már, mint az online felületen történő interaktív kommunikáció, az kétségbeejtőnek mondható. A chat felületeken történő kommunikáció és az emotikonok (hangulatjelek) használata nem fejleszti a Z generációnak azt a nagyon fontos készségét, ami a személyes kommunikáció előnyét jelenti, vagyis a testbeszédből történő olvasást. Egyértelmű, hogy az internet névtelenségébe burkolózó kommunikáció árt a személyiségfejlődésnek. Az idegenekkel való ismerkedés során nemcsak a fiatalok, hanem az idősebbek is előszeretettel tüntetik fel magukat pozitívabbnak. Előfordul, hogy nem a saját valós énjük kommunikál, hanem a megfelelni akaró énjük, vagy más esetben egy általuk kitalált személyiség.²⁶

²³ ÁRVÁNÉ VÁNYI G. – KATONÁNÉ KOVÁCS J. – POPOVICS P. – GÁL T.: *A Z generáció felsőoktatással kapcsolatos motivációinak és elvárásainak vizsgálata*. Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 2. (2017) 4. 1–13. p.

²⁴ *Digitalizált dél-koreai iskolások*. <https://www.vg.hu/vallalatok/infokommunikacio/digitalizalt-del-koreai-iskolasok-353653/> [2017. december 14.]

²⁵ VALKAI Nikolett: *A magyar oktatás ragaszkodik a kézíráshoz*. https://index.hu/belfold/2011/09/12/keziras_gepiras/ [2017. december 14.]

²⁶ TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011. 56–68. p.

Alfa generáció (2010 után születettek)

A dátum nem véletlen, hiszen 2010-ben mutatták be az első iPadet, ekkor került kifejlesztésre az Instagram, és ebben az évben lett az „app” az év szava. A mostani gyerekek már egy olyan társadalomba születnek bele, ahol az információ, az oktatás, a szórakozás és szinte minden más akár egy kattintással elérhető. Az alfa generáció tagjai minden más generációhoz képest hamarabb találkoztak a technológiával.²⁷ Ők azok, akik már az anyatejjel együtt szívják magukba a digitális tudást, és gyakran előbb tanulnak meg digitális eszközöket használni, mint járni. Az első emlékeik között szerepet kapnak tehát az érintőképernyők, és nemcsak használni tudják az okostelefonokat, tableteket, de az interneten is jól tudnak tájékozódni. A Z és az alfa generáció esetében megfigyelhető a multitaskingra való képesség, de az alfánál ez még határozottabban fog megjelenni. A képességekhez és igényekhez igazodva más kommunikációs fajták jelennek meg a későbbiekben, és az alfa előtti Snapchat-Instagram függéséből következően valószínűleg új, különböző csatornákon és eszközökön fog ez zajlani.²⁸ Jövőkutatók szerint az alfának sokkal kevesebb személyes emberi kapcsolata lesz, mint az előbbi generációknak, ezért sokkal kevesebbet kommunikálnak az offline, nemvirtuális közegben, és kevesebb személyes kapcsolatot alakítanak ki környezetükkel. A pszichológusok minden idők legmagányosabb generációjának tagjait látják bennük. Ha pedig nem a kapcsolataikkal foglalatostkodnak épp, valószínűsíthető, hogy a tanulással töltik idejüket, ami számukra már nem a hagyományos értelemben vett oktatási forma lesz, hanem autodidakta módon az internet segítségével növelik ismereteiket. Nem törekszenek a memorizálásra, hiszen úgy gondolják, ezeket az információkat fölösleges befűlni, mivel minden egy kattintással elérhető. E nemzedéknek szembe kell néznie és meg kell majd birkóznia például a globalizációs ártalmakkal, a környezetszennyezéssel és a társadalmi öregedéssel. Elképzelhető, hogy számos betegség ellenszerét felfalálják majd, és hosszabb ideig élnek.²⁹

5.1.3. A tér hatalom

A könyvtár mindenkit tárt karokkal vár. Az átalakuló információs világban a könyvtárak szerepe folyamatosan változott és fejlődött. A könyvtárak elsődleges feladatának eleinte a megőrzést tekintették. A későbbiekben, amikor a könyv-

²⁷ Kovács Kitti: *Mi vár az Alfa generációra? avagy digitális kisbabák a munkaerőpiacon*. <http://mindset.co.hu/mi-var-az-alfa-generaciora-avagy-digitalis-kisbabak-a-munkaeropiacon/> [2017. december 14.]

²⁸ *Alfa-generáció: a digitális kor gyerekei*. <http://www.ujnemzedek.hu/életmod/alfa-generacio-a-digitalis-kor-gyerekei> [2017. december 15.]

²⁹ *A mai gyerekek lesznek minden idők legmagányosabb felnőttjei*. http://panpeterstop.blog.hu/2017/11/10/alfa_639 [2017. december 15.]

tárakat kezdték megkülönböztetni, majd a mai könyvtártípusok létrejöttével egyre inkább előtérbe került a szolgáltatásnyújtás és az információátadásban való közreműködés. Ebben a hosszadalmas fejlődésben szükség volt a könyvtáros szakma megújítására, innovációk bevezetésére és a megváltozott társadalmi kihívásokhoz történő alkalmazkodásra. A világban bekövetkezett gyorsuló változások nemcsak a könyvtáraktól, hanem a könyvtárosoktól is megkövetelik az újító-, kezdeményező- és alkalmazkodóképességet. A könyvtárak alapvető, hagyományos feladatai: az információk gyűjtése, feldolgozása, megőrzése, hozzáférhetővé tétele és szolgáltatása mellett ma már nem hagyhatják figyelmen kívül a felhasználók igényeit, elvárásait, akik leginkább a szolgáltatások sokszínűségét és gyorsaságát várják.³⁰

Napjainkban a könyvtár már messze nem az a hely, ami az emberek fejében él, vagy ahogyan a köznyelv és a szóhasználat sztereotipizálta, sokkal inkább egy új típusú fizikai és virtuális valóságban megjelenő térként funkcionál. A kultúráközvetítés és a közösség színtereként, egyfajta élményközpontként jelenik meg.³¹ „A harmadik hely fogalmát Ray Oldenburg amerikai szociológus alkotta meg az 1989-ben megjelent *The Great Good Place* című művében. Az első hely az otthonunk, a második a munkahelyünk, a harmadik pedig egy, az előbbi kettőtől független közösségi tér. Oldenburg számos tulajdonságát említi a harmadik helynek, ezek közül a legfontosabbak a következők:

- közel hozza egymáshoz a környéken élőket,
- az újonnan érkezőknek és a látogatóknak a „közösség kapuja”,
- elősegíti különböző csoportok (művészeti stb.) kialakulását,
- közelebb hozza egymáshoz a fiatalokat és a felnőtteket,
- elősegíti a környék fejlődését,
- elősegíti a politikai viták kialakulását,
- csökkenti a megélhetési költségeket,
- szórakoztat,
- a barátság ajándékát adja (barátságok születhetnek itt),
- fontos a nyugdíjasoknak.

Ez egy olyan hely, amely a különböző korú és érdeklődésű embereket összehozza, fiatalokat és felnőtteket egyaránt. Egy olyan befogadó, közösségteremtő légkört

³⁰ FEKETE Rita: *A szemléletmód vagy a lehetőségek korlátjai?* In: VARGA Katalin, MÉSZÁROS NÉ SZENTIRÁNYI Zita (szerk.): *Összehasonlító könyvtárügy*. Pécs : PTE FEEK, 2014. 47. p.

³¹ BALOG András: *Könyvtár, közösségi tér, minőségi-szellemi rekreáció*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 24. (2015) 1. 3–13. p.

találunk itt, ahol megpihenhetünk a munka vagy az iskola után. Elősegíti a társadalomba való beilleszkedést, ami nagyon fontos lehet azoknak, akik hátrányos helyzetűek, vagy akik messziről érkeztek. Ez a hely egy találkozási pont lehet, amelyet a környéken mindenki ismer”.³²

Ezek alapján a könyvtár egy tökéletes harmadik hely lehet. Napjaink könyvtárának a könyvkiválasztó, olvasótermi referenz szolgálat, tájékoztató pultok és más könyvtári funkciókat ellátó térrészek mellett sajátos terekkel is rendelkezni kell. Ezekben a helyiségekben a közművelődés, az elmélyült tanulás-kutatás vagy éppen a közkönyvtárakban megjelenő, a rekreáció határterületeinek – például időszaki kiállítások, akusztikus koncertek, hangversenyek, író-olvasó találkozók, konferenciák, előadások, csoportos foglalkozások (biblioterápiás, kézműves programok) – tekinthető események, tevékenységek a társadalmi találkozás nem kulturális színterei (kávézó, étterem) összpontosulnak a könyvtárak hagyományos tereiben. Ezek a könyvtári terek az állomány elrendezésének hagyományos, tömörszerű elrendezését megbontva teremtenek egy sajátos multikulturális világot. Így tehát a ma könyvtára egy multikulturális, multifunkcionális intézmény, ahol a felhasználókat megannyi élmény éri.³³ Az említett kiegészítő tevékenységek új utakat nyitnak a könyvtár létező és potenciális használói felé. Létjogosultságuk azonban csak akkor van, hogyha ezek a programok összhangban állnak a könyvtár gyűjteményére és szolgáltatásaira alapozott információs műveltségi gondolkodásmóddal.³⁴

A felhasználó szempontjából a könyvtár külső és belső megjelenésének az ő fejlődésével, érésével, hanyatlásával együtt, szinkronban kellene változnia, ami természetesen nem megoldható. Ezért igyekszünk kialakítani egy olyan sokarcú könyvtárat, amely jó eséllyel lehet képes megfelelni az életkortól meglehetősen függő igényeknek. A meglévő területünket, tereinket érdemes úgy formálnunk, hogy alkalmas legyen a sokszínű ifjúság sokféle szükségletének kielégítésére. Mindezt úgy, hogy egyúttal helyet találjanak benne, otthon érezzék magukat azok is, akik még nem vagy már nem számítanak a Z és alfa generáció tagjainak. Egy olyan tér kialakításának létrehozása lebeghet a szemünk előtt, amely még az ellenőrzési pont kijelölte demarkációs vonal előtt helyezkedik el és az olvasói terekhez szerencsés esetben zsilipszerűen csatlakozó, ellenőrzött, mégis elkülönül a többi helyiségtől. „Ennek kialakítása ese-

³² SZÓLLÁS Péter: *A könyvtár mint harmadik hely*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 19. (2010) 11. 3. p.

³³ BALOG András: *Könyvtár, közösségi tér, minőségi-szellemi rekreáció*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 24. (2015) 1. 3–13. p.

³⁴ VARGA Katalin: *Új paradigma a könyvtárakban – az információs műveltség*. In: VARGA Katalin, MÉSZÁROSNÉ SZENTIRÁNYI Zita (szerk.): *Összehasonlít(hat)ó könyvtárügy*. Pécs : PTE FEEK, 2014. 98. p.

tenként és feltételektől függően változhat, kombinációba léphet más terekkel is, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy az ifjúság életkori sajátosságai-
ból fakadó viselkedési formák más korosztályokra riasztólag hathatnak. E tér
praktikus kialakítására, az együttélés normáinak érvényesítésére és mindene-
kelőtt kölcsönös megértésre és belátásra van szükség.”³⁵

A Z és az alfa generáció körében a könyvtár nemcsak oktatási, hanem kultu-
rális és társasági központként is szolgál, ezek a funkciók pedig sokszor nehezen
különíthetők el az egyszerre többféle dolgot művelő fiatalok körében.³⁶ Megál-
lapíthatjuk, hogy a fiatalok megnyerésére egy szabad cselekvésekre lehetőséget
biztosító, ingergazdag, befogadó és elfogadó tér alkalmas. Egy olyan közösségi
teret kell teremtenünk számukra, amely találkozóhelyként is szolgálhat. Barátsá-
gos és befogadó környezete alkalmassá teszi arra, hogy a betérő fiatalok olvassa-
nak, kikapcsolódjanak, kötöttségektől mentesen pihenjenek, találkozhassanak
egymással és barátaikkal, a felnőttekkel, és építhessék kapcsolataikat. A helyiség
berendezése, az ott levő tárgyak elhelyezése, a megvilágítás és a rendelkezésre
álló eszközök támogatják őket abban, hogy zavartalanul és fesztelenül töltsék el
a szabadidejüket. Az, hogy közösen használják a teret és az eszközöket, és hogy
alkalmazkodniuk kell egymáshoz, rengeteg tapasztalatot ad nekik, hozzájárul
egymás elfogadásához és megértéséhez.

A fiatal bármikor igénybe veheti a tér minden szolgáltatását, azonban nincs
kötelező vagy elvárt szolgáltatás-igénybevétel. Akkor vesz részt a tevékenység-
ben, akkor kapcsolódik a térben zajló folyamatokhoz, amikor szeretne. Miköz-
ben ebben a barátságos és biztonságos környezetben tölti szabadidejét, a kö-
zösségi térben különböző események történnek: csörög a telefon, egy program
előkészületei zajlanak, író-olvasó találkozó zajlik, felhasználók jönnek-men-
nek, könyvtárbemutató foglalkozás van, egy társaság éppen társasjátékkal ját-
szik, egy iskolai közösségi szolgálatos diák betanítása folyik. Rengeteg olyan
inger éri a fiatalt, amit nem tud figyelmen kívül hagyni. A könyvtárosnak
„nincs más teendője, mint tenni a dolgát”, és időnként kapcsolatot teremte-
ni a tinédzserekkel, hogy felmérje igényeiket, kíváncsiságukat, és feltehessék
egymásnak kérdéseiket. A döntés mindig az ifjúság kezében van. Nemcsak
arról dönthet szabadon, hogy belép-e a közösségi térbe, egy tevékenységbe
vagy folyamatba, hanem arról is, mennyi időt tölt el, mennyire vonzódik a
helyhez, milyen szerepeket vállal. A nyitott térben a fiatal számos mintával
(kommunikációs, problémamegoldó technikák, társas viszonyok, munkavég-
zés stb.) találkozhat, amelyeket megismerhet, megérthet, megtanulhat. Bekap-

³⁵ PAPP István: *Az ifjúság a városi könyvtár tereiben*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 13. (2004) 3. 41–45. p.

³⁶ HAJNAL WARD Judit: *Nyitott könyvtár*. Budapest : Pesti Kalligram, 2015. 14. p.

csolódhat a sokszínű közösségi tevékenységekbe, építheti kapcsolati hálóját. Közben megfigyelhet olyan fiatalokat, akik közvetlen céllal érkeznek a helyre információért, tanácsért, különböző programokra kikapcsolódásképpen.³⁷

Felmerülhetnek az alábbi kérdések:

- Hogyan és milyen mértékben képesek a fiatalok irányítani és átalakítani környezetüket a könyvtárban?
- Hogyan érhetjük el azt, hogy a tinédzserek folyamatosan jelen legyenek a könyvtárunkban?
- Hogyan változtatható meg a fizikai tér a szükségletek érdekében?
- Hogyan lehet a rendelkezésre álló korlátozott négyzetméterekből a legtöbbet kihozni?

A könyvtár hagyományos felépítése ellentmond annak a módnak, ahogy a tizenévesek használják a területüket: felfedezni, megosztani, létrehozni és kapcsolatba kerülni társaikkal, felnőttekkel, a közösséggel. A tizenévesek, akiknek az információval kapcsolatos szándékai egyszerre hagyományosak, bonyolultak és teljesen újak, egyedi és egyéni elvárásokkal érkeznek a könyvtárba. A könyvtár szabályai, terei, légköre azonban alááshatják a könyvtár által nyújtott lehetőségeket.

Anthony Bernier kutatásában megjegyzi, hogy bár sok könyvtár felismeri, hogy szükséges külön teret biztosítani a fiatalok számára, a közkönyvtárakban ennek ellenére mégis kevés jó példát láthatunk erre. Az új terek kialakítása és a meglévő terek átalakítása gyakran nem veszi figyelembe a Z és alfa generáció egyedülálló igényeit. Mivel a témában kevés kutatás áll a rendelkezésre, ezért a könyvtárak gyakran a legjobb gyakorlatok alapján merítenek ötletet. A fiataloknak szánt könyvtári gyűjteményrész és szolgáltatások egyik alapköve, hogy a tizenévesek aktívan részt vegyenek a tér kialakításában, megtervezésében, kapjanak döntéshozatali szerepet a használatra szánt tér fejlesztésében. Az aktív részvételük biztosítja azt, hogy szükségleteik feltérképezésre kerüljenek, ez pedig kulcsszerepet jelent társaik bevonására. Az igények megismerésére a legjobb módszer a fókuszcsoporthoz történő bevonásuk.³⁸

A vizsgálatok, műhelymunkák és a legjobb gyakorlatok alapján megalkották az úgynevezett „négy-tér modellt”, amely a közösség igényeinek és szükségleteinek kielégítéséhez szükséges könyvtári terek felől közelíti meg napjaink közkönyvtárainak funkció- és feladatrendszerét. Dániában ezt a modellt alkalmazzák például a könyvtárak fejlesztésére. Bár a modell nem specifikus a fiataloknak szánt gyűjteményrész kialakítására nézve, átfogó alapelvei azonban sikeresen alkalmaz-

³⁷ CSATÁRI Emese: *A fiatalok szabadidő eltöltési szokásaihoz alkalmazkodó ifjúsági közösségi tér – a hang out másik oldala*. Párbeszéd, 3. (2016) 4. 1–23. p.

³⁸ VELÁSQUEZ, Jennifer: *A place of their own*. American Libraries, 47. (2016) 9-10. 48–53. p.

hatók. A modell szerint a könyvtárak átfogó célkitűzései a következő négy lehetőség támogatása a felhasználók számára: élmény, részvétel, tapasztalás, innováció. A négy-tér modell négy különböző, de egymást átfedő fizikai teret alakít ki: a tanulási helyet, a találkozások helyét, az alkotás helyét és az inspirációs teret.³⁹

5.1.3.1. A tanulás tere: az olvasó helyiségtől a rugalmas tanulási térig

A könyvtár klasszikus tanulótere a predigitális korban az olvasóterem volt, ahol csend uralkodott, és amely hozzáférést biztosított a referenciaanyagokhoz. A digitális korszakban rugalmasabb terek szükségesek a tinédzserek különféle elvárásainak kielégítésére. Ez a rugalmas tér felismeri a változó tanulási stílusokat, sokféle információteremtési és szállítási mechanizmust alkalmaz, és elősegíti a tanulást. A fiatalok számára kialakított tanulóhelynek nyitottnak, hívogatónak kell lennie, és meg kell felelnie a különböző tanulási helyzeteknek. Ugyanúgy, mint a négy-tér modell többi tere, a tanulás helye különálló térként is funkcionálhat.⁴⁰ „Az innovatív tanulási környezet tehát a valós és virtuális terek olyan szimbiózisát jelenti, amelyek optimális feltételeket nyújtanak a tanuláshoz, kutatáshoz, általános informálódáshoz és közösségi élethez. Olyan feltételek, amelyek megteremtik az oktatáshoz, a tanuláshoz és a kutatáshoz kapcsolódó tudományos dokumentum- és információellátás, valamint egy magas szintű hálózati, technológiai alapú tartalomfejlesztés és kommunikáció környezetét.” A JISC (*Joint Information Systems Commitate* = Egyesült Információs rendszerek tanácsa) útmutatója az új tanulóterek kialakításánál és tervezésénél a következő elvek figyelembevételét javasolja:

- legyen rugalmas, ezáltal képes alkalmazkodni a jelenlegi és a jövőbeni pedagógiai módszerekhez,
- legyen könnyen átrendezhető, így egyszerűbb a technológiai cserét végrehajtani,
- legyen innovatív, vagyis mutasson túl a hagyományos és a bevált technológián és módszereken,
- ösztönzőleg hasson a kreativitásra, ezáltal inspirálja a fiatalokat,
- támogasson és motiváljon, így elősegíti a különböző típusú használók tanulási készségeinek fejlődését,
- legyen a tér többfunkciós, ezáltal hozzájárul a kedvező tanulási folyamathoz, és kielégíti speciális egyéni és csoportos szükségleteket.

³⁹ KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Könyvtár és közösség (3. rész) Funkciók és terek kapcsolata a közösségvezérelt könyvtárban*. <http://librariandbd.blogspot.hu/2016/07/konyvtar-es-kozosseg-3-resz-funkciok-es.html> [2017. december 22.]

⁴⁰ VELÁSQUEZ, Jennifer: *Real-World Teen Services*. Chicago : ALA Editions, 2015. 1–27. p.

A könyvtári tanulóterek kialakításánál érdemes kiemelni két lényeges szempontot: interaktivitás és elrendezés. Az interaktivitást különféle elrendezéssel segíthetjük elő. Egyfelől az asztalok és a székek U alakú kialakításával, másfelől pedig a mobil, szigetszerű elrendezéssel. Ennek további előnyeként merülhet fel, hogy igény szerint további formák képezhetők belőle. A kialakításnál külön figyelmet kell fordítani az informatikai, digitális eszközök biztosítására, a wifi elérésére. A felszerelés része lehet egy projektor vetítővászonnal. A tanulói tér komfortos biztosításához szükséges a jó megvilágítás, a kényelmes székek és a tanuláshoz elengedhetetlen intimitás megléte. A helyiségen belül fontos megoldani az egyéni, csendes kuckók kialakítását. A külföldi könyvtárakban megkülönböztetik a „*silent*” és a „*quiet*” zónákat. Előbbi a teljes csendet jelenti, amely az elmélyült tanulást szolgálja, és ahol tilos a telefonálás, nincs beszélgetés és számítógéphasználat. Az utóbbi zónában már megengedett a halk társalgás, az asztalok elrendezése is a csoportos tanulást szolgálja, illetve a mérsékelt telefonbeszélgetés is engedélyezett. Ezeket a zónákat egyértelmű jelzésekkel különböztetik meg. a csoportos tanulószobák kialakítása kisebb létszámú társaságok projektmunkáinak előkészítését, dolgozatokra való felkészülését szolgálhatja. Az egységek létrehozása többféle módon történhet. Abban az esetben, ha egy nagy multifunkciós tér áll a rendelkezésünkre, ott mobil fallal lehet leválasztani a kis tanulószigeteket, ha nincs ilyenre lehetőség, hangszigeteléssel kell megoldani a kialakítást. A rekreációs és közösségi terek is alkalmasak lehetnek a tanulásra, de ezeknek a tereknek az elsődleges funkciója a pihenés, a közösségi élmények kielégítése.⁴¹

5.1.3.2. A találkozások helye: az üres tértől az eseménydús térig

Gyakran emlegetjük a közkönyvtárakat találkozóhelyként, egy olyan intézményként, amely képes közösséget építeni és formálni. Ha ezt a felfogást nézzük, akkor a könyvtár korosztályi, etnikai, szociális, gazdasági stb. csoportok lehetséges találkozóhelyeként is funkcionálhat.⁴² Alapvetően a könyvtárak magukban foglalnak egy nagyobb helyiséget, amelyet különböző tevékenységek, programok lebonyolításához használnak. Általában e tér kihasználtsága magas, a különböző csoportok pedig versengenek a legjobb helyekért. Egy olyan találkozóhely kialakítása, ahol a fiatalok össze tudnak gyűlni és társasági életet élni, előnyünkké válhat, hiszen ehhez csak asztalok és ülőhelyek biztosítása szükséges. A könyvtár ebben az esetben is egy harmadik helyként létezik, félúton az iskola és az otthon között. Magába

⁴¹ VIRÁGOS Mária: *Innovatív könyvtári terek a felsőoktatási tudásközvetítés (tartalomközvetítés) megújításában*. TMT, 63. (2016) 9. 331–338. p.

⁴² KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Könyvtár és közösség (3. rész) Funkciók és terek kapcsolata a közösségvezérelt könyvtárban*. <http://libriandbd.blogspot.hu/2016/07/konyvtar-es-kozosseg-3-resz-funkciok-es.html> [2017. december 23.]

foglalja az új emberekkel való találkozás helyét, egy olyan semleges helyet, ahol a különböző társadalmi-gazdasági és etnikai háttérrel rendelkező fiatalok interakcióba kerülhetnek egymással, és egy olyan teret, amely mind a formális, mind a spontán beszélgetéseket elősegíti.⁴³

5.1.3.3. Az alkotás helye (makerspace): ötletelj, hozz létre, alkoss!

A modell szerint a könyvtár az alkotás, a létrehozás helyszíne. Az emberek megosztják ötleteiket, tudásukat, eszközeiket, s gyakran együtt dolgoznak egy-egy projekten. A felhasználók megtanulják az együttműködést, az együtt gondolkodást, miközben új technikákat alkalmaznak. Minden olyan könyvtári teret, sarkot és programot *makerspace*-nek nevezhetünk, ahol és amikor például kézműves foglalkozás, alkotás, együtt gondolkodás zajlik. Az újdonsága abban áll, hogy „a könyvtárak felismerték a közös munka, alkotás erejét és fontosságát, elkezdtek a *makerspace*-re könyvtári funkcióként tekinteni, s szolgáltatásként kínálják azt a közösség, a felhasználók számára. A *makerspace* mint könyvtári szolgáltatás szoros kapcsolatban áll az iskolán kívüli oktatás minden formájával, az informális tanulással, a korai írás-/olvasásfejlesztéssel, a digitális kompetencia fejlesztéssel, de az élethosszig tartó tanulás és a közösségépítés könyvtári feladataival is. Segíti a könyvtár integrációs funkcióját, a különböző társadalmi – gyakran hátrányos helyzetű – csoportok és együttműködésük támogatását, életminőségének javítását, versenyképességét”⁴⁴. Az itt alkotó emberek készségeik és ismereteik révén egymástól tanulnak, ezáltal fejlődnek és gazdagodnak. A létrehozásra és alkotásra alkalmas könyvtári tér kiterjeszti a könyvtár hagyományos szerepét. Olyan helyet teremt, ahol az információ, a tudás, a művészet és a szórakozás egyszerre van jelen.⁴⁵

5.1.3.4. Az inspirálódás helye: kifejezés és dizájn

A könyvtár látogatása során számos elem – maga a dizájn – befolyásolja a felhasználót, tehát az inspirációs tér magában foglalja a látogató számára az élményt. „Az inspiráló helyeként funkcionáló könyvtár új eszközökkel, a történetmesélés és a művészi kifejezés legkülönbözőbb lehetőségeinek felhasználásával, az információ, a források, az eszközök, a programok, a dizájn és tájékoztató elemek, illetve ezek lehető legszélesebb körű és kombinációjú kínálatával ösztönöz továbbgondolásra, alkotásra. Az inspiratív könyvtárak gyakran élnek a megtelepedés és a véletlen

⁴³ VELÁSQUEZ, Jennifer: *Real-World Teen Services*. Chicago : ALA Editions, 2015. 1–27. p.

⁴⁴ KOVÁCSNÉ Koreny Ágnes: *Makerspace*. <https://librariandbd.blogspot.hu/2016/03/makerspace.html> [2017. december 24.]

⁴⁵ BAGLEY, Caitlin A.: *Makerspaces: Top Trailblazing Projects*. Chicago : A LITA Guide, 2014. 2–4. p.

felfedezésekre való képesség lehetőségével, például olyan térszervezési vagy dizájn elemekkel, amelyek felfedezésre, kalandra ösztönöznek (pl. különböző dokumentumtípusok egy téma köré rendezése; szándékolt rendetlenség).”⁴⁶

5.1.4. TiniZug – Egy hazai jó gyakorlat

A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár szolgáltatásai Eger város területén négy szolgáltató helyen érhetők el: Központi könyvtár, Zenei és idegen nyelvi gyűjtemény, Gyermekkönyvtár, Közigazgatási szakkönyvtár. A széttagoltság kedvezőtlen a szolgáltatásokat igénybe vevő lakosság számára, hiszen az egyes gyűjteményrészek eléréséhez több helyszínt kell felkeresni.

A szolgáltató helyek közül a Gyermekkönyvtár a Forrás Gyermek- és Ifjúsági Házban működik, a Központi könyvtár az egykori Nagypréposti Palotában, a Zenei és idegen nyelvi gyűjtemény az Erdőgazdaság épületében, míg a Közigazgatási szakkönyvtár a Megyeházán található.

A széttagoltság miatt nehezen valósítható meg a fiatal gyermekes szülők és nagyszülők-unokák közös könyvtárhasználat, a jó példa átadása, a közös könyvtári-közösségi élmények szolgáltatása. A jelenlegi szolgáltató terek zsúfoltsága miatt megvalósíthatatlan az egységes könyvtári szolgáltatások elérése, s ennek a legnagyobb hátránya a gyermekkönyvtárba szívesen járó gyerekek fokozatos lemorzsolódása – hiszen kamaszként a már jól megszokott helyen kevés a megfelelő olvasnivaló számukra, a Központi könyvtár szolgáltatásai pedig idegenül hatnak rájuk. A gyermekkönyvtár nagyon alapos, pedagógiaiilag kiválóan felépített nevelő munkája az új épületbe való átszoktatásnál megreked, egy máshol természetes folyamat szenved behozhatatlan veszteségeket az olvasásra nevelés, a kultúrafogyasztás terén.

Bár a plázakönyvtári részleg valamelyest segít a családi könyvtár hiányának pótlásában, ám részleges nyitvatartása, könyvkínálatának kevésbé széles palettája nem nyújt megoldást a fentebb vázolt igények kielégítésére.

5.1.4.1. Híd a felnőtt- és gyerekirodalom között: TiniZug

2015-ben a Központi könyvtár kölcsönző részlegében kamaszoknak szánt „*young adult*” (fiatal felnőtt) olvasósarkot alakítottunk ki. A célok között szerepelt, hogy a dokumentumok színes kínálatával azokat a fiatalokat vonzzuk ide, akik kinőttek már a gyermekkönyvtárból, de még ismeretlen számukra a felnőttek irodalmi világa. Továbbá szeretnénk volna, ha a fantasy, sci-fi, tinisorozatokkal megrakott könyvespolc mögötti fotelekben a közeljövő fiatal olvasónemzedéke lapozgatná a neki szóló misztikus, varázslatos, vagy éppen romantikus könyveket (1. kép).

⁴⁶ KOVÁCSNÉ Koreny Ágnes: *Rendben, átalakítunk, de mi alapján?* <http://librariandbd.blogspot.hu/search?q=four+space+model> [2017. december 24.]

1.kép: Mészöly Ágnes író nő a kamaszokkal közösen átvágja a képzeletbeli szalagot a TiniZug megnyitóján 2015-ben⁴⁷

A korábbi pályázatok mindegyikének kiemelt célcsoportja volt a felső tagozatos és középiskolás korosztály, a részvételükkel megvalósított programok, sorozatok jelentős része már nemcsak a Gyermekkönyvtárban szerveződött: multimédiás ének-zene órák, olvasásnépszerűsítő vetélkedők a Helyismereti részlegben, Book-Night – éjszakai kalandtúra a Központi könyvtárban, irodalmi játékok online blogfelületeken (Észak-Magyarország, szeretlek! – irodalom, történelem, természetismeret, néprajz témakörökben, Tintanyalók – versköltő blog, A Nagy Könyves Beavatás – országos olvasásnépszerűsítő program). Minden részlegünk nyitott a fiatal olvasók felé.

Saját felmérések tapasztalatait felhasználva, a tanulókkal közvetlen kapcsolatban álló pedagógusok véleményét is megismerve, a közösségi portálokon megjelenő könyvajánlásokat, véleményeket és a sajátos könyvtári helyzetet figyelembe véve határoztuk el a TiniZug kialakítását, és a hozzá kapcsolódó programok indítását, ezáltal újabb célközönség megnyerését.

A TiniZug a Központi könyvtár csendes, belső termének egyik sarkában került kialakításra. Minden olyan dokumentumtípus – könyv, folyóirat, DVD –,

⁴⁷ Forrás: brody.iif.hu

ami a mai fiatalságot érdekelheti, ebben a helyiségben kapott helyet. Az új külföldi kiadvány kialakításának első lépéseként leválogattuk a három szépirodalmi kiadványunk – romantikus, fantasztikus/sci-fi, krimi könyvek – közül azokat, amelyek a célcsoportot érdekelhetik. A hiányzó köteteket olvasói igények és a kollégák javaslatai alapján szerezzük be.

Leiner Laura ifjúsági bestseller szerző ekképp vélekedik a fiatalok olvasásáról, ösztönzi őket a „saját könyvek” megtalálására: „Mostanában egyre több helyen belebotlok a témába, vagyis abba, hogy a kamaszok/tinik/tizenévesek olvasási szokásait boncolgatják. Mindenkinek van egy jó ötlete, mindenki tud legalább egyet, amit szívesebben olvasna, mint az aktuális kötelezőt, de ez nem mondható el a másik harmincról, így ott tartunk, ahol mindig is tartottunk, hogy mindenki jobban tudja, de igazából senki nem tudja. Az pedig, hogy egy könyv „elavult” lenne a mai tizenéveseknek, azt nem tartom jó kifejezésnek. Jól néznénk ki, ha Shakespeare is „elavulttá” vált volna időközben, mert „nehéz a nyelvezete” vagy „tök régen játszódik”. Ezt ugye senki nem gondolja komolyan. Ráadásul, én íróként és olvasóként is azt az elvet vallom, hogy az olvasás szerete-e a legfontosabb. És ha túljutottunk a kötelezőkön, akkor ott van még egymillió szabadon választható másik könyv, amit igenis jó elolvasni! Hogy mit? Szerintem rá fogsz jönni. Milyen az ízlésed? Gondold végig a kedvenc filmjeidet, és keress ahhoz hasonló könyveket. És mi van akkor, ha van egy rossz könyvélményed? Belefutottál valamibe, ami nem tetszett, vagy kínlódttál egy kötelezővel és utána nem bírod rávenni magad az olvasásra? Semmi gond. Lépj tovább. Ha hallasz egy olyan számot, ami neked nem tetszik, soha többet nem hallgatsz zenét? Nem hiszem. Annyi, de annyi könyv van, csak meg kell találni azt, ami neked szól. Ott van valahol az, ami miatt nem alszol. Amit nem tudsz letenni. Ami miatt fent maradsz a buszon véletlenül. Amiért kiírod, hogy „megyek olvasni”. Amit ajánlasz az ismerőseidnek és barátaidnak, mert muszáj megosztanod velük az élményt, és addig nem hagyod békén őket, amíg nem olvasták, és nem tudsz beszélni róla valakivel. Ami után ürességet érzel. Aminek a szereplője akarsz lenni. Amit át akarsz élni újra és újra. Ami után irigyled azokat, akik még nem olvasták. Ami miatt elfelejtesz enni, inni, megmozdulni. Amit nem bírsz lerakni. Amit nem akarsz lerakni. Mindenkinek van ilyen könyve (több is). Keressétek meg. Ragaszkodhatsz kategóriához, szerzőhöz, kiadóhoz... De inkább ragaszkodj a könyvekhez. Úgy általában. És ami még nagyon fontos. Nincs rossz könyv. Csak olyan könyv van, ami neked nem tetszik. Másnak lehet, hogy a kedvence. Keresd meg a sajátodat.”⁴⁸

⁴⁸ LEINER Laura: *Olvasás, meg minden*. <http://www.leinerlaura.hu/2013/10/13/olvasas-meg-minden/>

5.1.4.2. A közönségtalálkozók megvalósulása

Kamaszokra hangolva című előadássorozatunk legfőbb törekvése volt, hogy dokumentumállományunkkal biztosítsuk a Leiner Laura által is megfogalmazott „saját könyv(ek)” megtalálását, s hogy még több fiatal találjon helyet eddig túlnyomóan felnőtt részlegként működő Központi könyvtárunkban is, biztosítva az átmenetet a gyermekrészlegről a felnőttek könyvtári, olvasói világába.

Ebben a törekvésünkben nagy támogatást nyújtottak, nyújtanak íróvendégeink, akik írásaikkal elsősorban a kamaszokat szólítják meg. A kölcsönzési statisztika alapján az alábbi szerzők a legkedveltebbek fiatal olvasóink körében, ezért esett a választásunk rájuk, amikor találkozóra hívtuk őket a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi Kollégiumának pályázati támogatásával: Kalapos Éva, Szálinger Balázs, Szabó Tibor Benjamin, Totth Benedek, Molnár T. Eszter. Így találkozhattak a Könyves Vasárnapon a tinik Mészöly Ágnes írónővel, a *Kamaszokra hangolva* sorozat első kortárs íróvendégével, aki ünnepélyesen megnyitotta a TiniZugot.

Céljaink között szerepelt továbbá, hogy a TiniZug híre minél több fiatalhoz jusson el, így személyesen kerestük fel az egri középiskolát, ahol egy-egy rövid előadás keretében bemutattuk könyvtárunk legújabb közösségi terének szolgáltatásait, lehetőségeit.

A TiniZug a dokumentumok és az író-olvasó találkozók mellett helyet biztosít az „olvasásfüggőknek”, így életre hívtunk egy fiataloknak szóló könyvklubot „Fanatik Rídörz” néven. Az ifjúsági irodalmi délutánokon háromhetente „fejtjük meg” a regények üzenetét. Középpontba elsősorban a kortárs irodalmat helyezzük, hiszen nyelvezetében és sokszor témájában is ez áll legközelebb a mai ifjúsághoz.

Az elmúlt évben a TiniZug egyre több fiatal olvasót vonzott könyvtárunkba, gyakran látogatnak ide kis csoportokban, beszélgetnek, elvonulnak és kikapcsolódnak, s közösen szemelik ki az olvasásra szánt könyveket.

5.1.5. Nemzetközi jó gyakorlatok

5.1.5.1. Dramenni könyvtár (Dánia)

A könyvtárról szóló modern gondolatok azt mutatják, hogy a könyvtáraknak „harmadik helynek” kell lenniük, olyan találkozóhelynek, amely félúton található az otthon és a munkahely között. A felhasználók már nemcsak aktív résztvevők, hanem tartalmat is előállítanak. Az Oslóhoz közeli, hetvenezer lakosú városban, Drammenben 2013-ban a városi önkormányzat úgy döntött, hogy a könyvtár az irodalom regionális házaként működjön, a vita és a tanulás helyszíne, egyben találkozóhely is legyen. 2014-ben egy lakossági felmérést végeztek, mely szerint a helyi lakosok a felújított könyvtárat találkozóhelyként képzelik el, ahol kávézó is

található, mindezt jobb hozzáféréssel és bővített nyitvatartással. Egy évvel később a városi tanács elfogadta a könyvtári szolgáltatások fejlesztésére és megújítására irányuló tervet, mely összhangban volt a társadalmi elvárásokkal. A jobb hozzáférhetőség érdekében úgy döntöttek, hogy egyes helyiségekben nyitvatartási időn túli könyvtári szolgáltatásokat vezetnek be. Tíz intenzív használat után a könyvtári terekben nagy amortizáció történt, a technikai felszereltség az összeomlás szélén állt. Rájöttek, hogy a magas, rögzített polcok és a meglévő bútorok már nem alkalmasak a fejlesztésre, akadályt jelentenek a tevékenységek szélesebb körben való megvalósításához. A felhasználók napi rendszerességgel panaszkodtak arra, hogy a könyvtár elsősorban a könyvek elhelyezésére szolgál, és csak másodsorban funkcionál találkozóhelyként. A felhasználók érdekében ezért radikális lépéseket tettek. Egy olyan alkotói műhelyt teremtettek a felhasználók számára, ahol a média és a könyvek világa összekapcsolódik, amely zenével és a 3D dizájn tervezésével foglalkozik, a korábban polcokkal teli területet megritkították. Az egész földszinti teret áttervezték, a gyermekkönyvtári részt az emeletre telepítették.

Harmadik helyként a könyvtárnak olyan helynek kell lennie, amely biztonságos találkozóhely, ahol ki lehet kapcsolódni. Változtattak néhány dolgon: bevezették az önkiszolgálást, egyenlő módon kezelik a hagyományos és az elektronikus szolgáltatásokat, az irodalmat újszerű módon népszerűsítik, a személyzet a forgalmas időszakban maximális létszámban van jelen. A felhasználók a kiválasztott könyveket magukkal vihetik a kávézóba, ahol élvezhetik a csendes légkört, illetve a különböző témájú programokat. Egyforma hangsúlyt fektetnek a szép- és az ismeretterjesztő irodalomra. Felülvizsgálják a munkavégzést: a személyzet létszáma összhangban van a különféle tevékenységekkel, így napközben változik. A projekt célja egy olyan iránymutatás kidolgozása, amely lehetővé tette számukra, hogy megfeleljenek a könyvtári szolgáltatások jövőbeli igényeinek. A felhasználóknak sok időt kell eltölteniük a könyvtárban, a társadalmi tevékenységekben, ahol válaszokat találhatnak kérdéseikre, megtanulhatják és kielégíthetik kíváncsiságukat, inspirációt és kihívást kapnak. A könyvtár a jövőben is elsősorban az olvasóira koncentrál.⁴⁹

5.1.5.2. Könyvtárak az Amerikai Egyesült Államokban

Egy hely, amely a kapcsolatteremtésre, a tanulásra és a kreativitásra ösztönöz. Pusztán ábránd lenne? Az utóbbi években egyre több könyvtár nyit a fiatalok felé, számukra innovatív, inspiráló tereket hoznak létre. Egyre többen szeretnék megtudni, hogyan gondolkodnak a Z és az alfa generáció tagjai, és a könyvtárosok is szeretnék beépíteni mindennapi munkájukba a fiatalok igényeit. Ehhez azonban

⁴⁹ NYHUS, Monica: *Time for change: Library development 2016*. Scandinavian Library Quarterly, 49. (2016) 4. <http://slq.nu/?article=volume-49-no-4-2016-15> [2017. december 24.]

meg kell kérdeznünk magunktól: „Mi működik és mi nem? Mit szeretnénk, és mit kell tennünk?”

A Cape Central Középiskolában (Cape Girardeau, Missouri állam) található könyvtárban különböző korú és etnikai háttérrel rendelkező fiatalokkal készítették fókuszcsoporthoz interjút, hogy felmérjék ötletadó igényeiket. Emellett meglátogattak más könyvtárakat, múzeumokat, közösségi központokat, ifjúsági pontokat, amelyek segítették őket a funkcionális tér általános megjelenésének, dizájnjának és a szolgáltatási területnek a kialakításában, illetve a gyűjtemény bemutatásában. Jól elkülönítették a tanulási és a csendes területet a szociális területektől, egyéni és csoportos használatra szolgáló fülkéket választottak le. A könyvtári szakzsargon helyett az ő nyelvükön íródott tájékoztató feliratokat helyeztek el. A berendezések áthelyezésével és a polcok újraszínezésével alakították át a teret. A legnépszerűbb elemek közé tartoznak a hirdetőtáblák, a párnák, a társasjátékok, egy márvány sakk-készlet, egy pattogatott kukorica és egy cappuccino készítő gép.⁵⁰

2010-ben Amerikában harminc új tanulást segítő laboratóriumot hoztak létre közkönyvtárakban és múzeumokban. A program biztosította a fiatalok számára a szükséges eszközöket a tartalom előállításához és hozzá a nélkülözhetetlen személynézetet is. A laborokat a Chicagói Közkönyvtár fiatalokat megcélzó *YOUmedia* alkotói tér inspirálta, amely összekapcsolja a digitális és a hagyományos technológiát és mentoraikat. A tanulás ezekben a laborokban sokkal hatékonyabb, hiszen tapasztalati úton alkothatnak. Továbbá arra ösztönzi a fiatalokat, hogy saját zenéket készítsenek, videókat szerkesszenek, ami lehetőséget nyújt a megosztásra és arra, hogy elmélkedjenek a műveiken. Az információszerzést és a folyamatok irányítását mentorok segítik. A médialabor teljesen megváltoztatta a tizenévesek fejében élő könyvtárképet: a könyvtár lehet egy olyan hely, ahol azzal foglalkozhatnak, ami érdekli őket, például a zenével és a videókészítéssel. Nemcsak kölcsönözhetnek, hanem alkothatnak is. Mindeközben a könyvtár médiagyűjteményének forgalma nőtt, a fiatalok különböző zenés programokra látogattak el.⁵¹

A *YOUmedia* Chicago belvárosában található innovatív, 21. századi digitális tanulóhely, mely összekapcsolja a fiatalokat a könyvekkel, a médiával, a mentoraikkal és az intézménnyel. Célja az együttműködés és a kreativitás ösztönzése. A *YOUmedia* előtt a fiatal felhasználóknak nem volt külön terük a könyvtárban, a könyvtárosok azonban többen szerettek volna egy könyvekkel teli színes helyiségnél. A tizenévesek videójátékokkal játszhatnak, digitális hangszerekkel, felszereléssel készíthetnek dallamokat, szerkeszthetik magazinjukat, megismerhetik például a Photoshop működését, elsajátíthatják a 2D és 3D grafikai tervezéshez szükséges készségeket, könyveket kölcsönözhetnek, elkészíthetik a házi feladatukat, miköz-

⁵⁰ BOLAN, Kimberly: *Looks like teen spirit School*. Library Journal, 52. (2006) 11. 44–48. p.

⁵¹ KENNEY, Brian: *Something to cheer School*. Library Journal, 56. (2010) 10. 9. p.

ben kikapcsolódnak a barátaikkal. A tér hangos a chicagói középiskolás diákoktól. A *YOUmedia* 2009 júliusában nyílt meg, és 5500 négyzetméteren helyezkedik el Harold Washington Központi Könyvtárában. A diákok érvényes könyvtári tagsággal és diákigazolvánnyal kölcsönözhetnek laptopokat, kamerákat, hangszereket és egyéb dolgokat, amíg itt tartózkodnak. A *YOUmedia* számos támogató segítségével valósult meg. Az érdeklődő könyvtárosok, pedagógusok és nonprofit oktatási szervezetek túra alkalmával ismerhetik meg a labor működését.⁵²

2011-ben a New York-i Hamilton Grange Könyvtár harmadik emeletén a 13–18 év közötti középiskolások részére alakítottak ki egy „*Teen Centre*”-t. A központ Harlemben található, ahol a lakosok mintegy harminc százaléka 19 év alatti. A projekt megvalósítását a legfrissebb könyvtári tanulmányok motiválták, amelyek azt mutatták, hogy a 8 és 18 év közötti fiatalok közel hatvan százaléka ezen a területen legalább havonta egyszer használja a helyi könyvtárat. A megkérdezettek közel harminc százaléka mondta azt, hogy még ennél is gyakrabban látogatná a könyvtárat, ha külön helyet kapna a tizenévesek számára elhelyezett gyűjtemény.

Az új központ egy biztonságos hely, ahol a fiatalok találkozhatnak egymással, ismerkedhetnek, szocializálódhatnak és tanulhatnak. Meghallgatták a tizenévesek véleményét, és megadták nekik azt, amire vágytak: hozzáférést biztosítanak a mai világban egyre fontosabb technológiákhoz. Hisznek abban, hogy az ehhez hasonló terek a könyvtárban tartják a fiatalokat, közösségépítő erővel rendelkeznek. 2009 előtt ez a rész üres és kihasználatlan volt. Két évig tartott, hogy átalakuljon egy csúcstechnológiás „*Teen Centre*”-ré. A 4400 négyzetméteres területet magas színvonalú technikai berendezésekkel, harminc számítógéppel és egy médiahelyiséggel szerelték fel, ahol többek között plazma televízió, Blu-Ray lejátszó, kivetítő és hangrendszer található.⁵³

5.1.6. Fókuszban a Z és az alfa generáció

5.1.6.1. *Anyag és módszer*

A kvalitatív terepkutatás elvégzéséhez a fókuszcsoportos kutatási módszert tartottam a legmegfelelőbbnek. A legnagyobb különbség a fókuszcsoport és a többi interjútechnika között az, hogy a hagyományos interjú egy kétszemélyes interakciót jelent a kutató és az interjúalany között, a fókuszcsoportos interjú pedig több személy interaktív kommunikációját valósítja meg. A résztvevők között persze külön-

⁵² *YOUmedia*. <https://www.chipublib.org/programs-and-partnerships/youmedia/> [2017. december 27.] ; BANNON, Brian: *YOUmedia Chicago: Connecting youth through public libraries*. National Civic Review, 101. (2012) 4. 33–35. p.

⁵³ SIMPORÉ, Yacine: *New York Library serving teens from low-income neighborhoods*. New York Amsterdam News, 102. (2011) 45. 38–43. p.

leges szereppel bír maga a kutató, fókuszcsoporthoz szakzsargonban: a moderátor, az a személy, aki a beszélgetést vezeti, vagyis moderálja. Azáltal, hogy egy vagy több személlyel beszélgetünk egyszerre, a fókuszcsoporthoz minőségében tér el a többi interjútechnikától. A fókuszcsoporthoz vizsgálat legnagyobb értéke az interakció.

A vizsgálat során személyesen találkoztunk a vizsgált célcsoport tagjaival (ebben különbözik a kérdőíves felmérésektől), illetve a megkérdezett fiatalok is találkoztak, interakcióba léptek egymással, reagáltak egymás gondolataira, felvetéseire (ebben viszont különbözik egy mélyinterjútól). A megkérdezettek konkrét válaszain kívül a válaszhoz fűzött kommentárok, a gesztusok, továbbá a csoportdinamikai sajátosságok (vita, vélemény elhallgatása) mind-mind értékes információkat hordoztak. A fókuszcsoporthoz vizsgálat egyik fő erénye, hogy más módszereknél alkalmasabb a társadalmi véleményformálódás „modellezésére”. Kérdőíves felmérés vagy egyéni interjúsorozat esetén például a csoportdinamikai tulajdonságokra vonatkozó információk nem kerülnek a felszínre.⁵⁴

A terepkutatás során olyan fiatalokat kérdeztünk meg, akik gyakran járnak könyvtárba. A fókuszcsoporthoz 3–10 kamaszt hívtunk össze a könyvtári térbe, hogy ott irányított beszélgetésben vegyenek részt, melynek témája az volt, hogy hogyan képzelik el álmaik ifjúsági könyvtárát, ifjúsági részlegét. A fókuszcsoporthoz résztvevőit nem szigorú, valószínűségi mintavételi eljárással választottuk ki, ezért a kutatás eredményei nem tekinthetők reprezentatívnak, nem nyerhetők belőle statisztikai adatok, csupán a megkérdezettek véleményét, érzéseit, tapasztalatait tükrözik.⁵⁵

A moderátor szerepét könyvtárosok töltötték be, akiknek a feladata a fókuszcsoporthoz megszervezése, a résztvevők kiválasztási szempontjainak meghatározása, a beszélgetés levezetése volt. A könyvtáros moderátorok egyrészt spontán, informális légkört teremtettek az interjú során, ehhez nagy segítségükre volt, hogy már nem először találkoztak a beszélgetés alanyaival, ismerték őket. Másrészt pedig fontos volt, hogy közben tartsák az interjú menetét, a nehezebb eseteket, kihívásokat, az esetleges problémás helyzeteket kezeljék. A beszélgetés során általában megjelennek, felvesznek a résztvevők bizonyos szerepeket. Például némely fókuszcsoporthozban megjelent a „domináns résztvevő”, aki próbálta uralni a beszélgetést; a „visszahúzó”, aki nem szívesen szólalt meg; vagy épp a „nagy mesélő”, akinek mindenről egy korábbi történet jutott az eszébe.⁵⁶

A fókuszcsoporthoz vizsgálat megtervezését egy kérdéssor összeállításával kezd-

⁵⁴ <http://tettconsult.eu/books/TelkutHTM/konyvpdf/4fokusz.pdf> [2017. december 1.]

⁵⁵ BABBIE, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest : Balassi Kiadó, cop. 2003. 339–340. p.

⁵⁶ http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/informaciotudaserveyesules/tananyagok/1_alprojekt/KM/05_kutatasmodszertan5_kvalitativ_modszerek.pdf [2017. december 1.]

tem (1. számú melléklet), mely az előzetesen megfogalmazott hipotézisekre épült. Az interjúvázlat kérdéseit előre megfogalmaztam, elektronikusan küldtem el a könyvtáros moderátoroknak. Ez megkönnyítette a munkájukat, így nagyobb figyelmet fordíthattak a beszélgetés irányítására és a válaszok rögzítésére. A fókuszcsoportos interjú egy rugalmas módszer, így a moderátoroknak lehetőségük volt arra is, hogy a kérdéseket menet közben újrafogalmazzák vagy részletesebben megmagyarázzák, körülírják a közérthetőség kedvéért, a téma jobb megértése céljából. Az interjúvázlat tervezésekor figyelembe vettem a megkérdezett fiatalok várható teherbíró képességét. A fókuszcsoport nem terhel le mindenkit egyformán (mint például egy kérdőív kitöltése), tehát a csoport később fárad el. A beszélgetések ezért hosszabb időtartamúak lehetnek. A lefolytatott interjúk egy és két órák voltak. Összességében elmondható, hogy mégis kevesebb kérdést tehetünk fel egy fókuszcsoportos vizsgálat során, mint egy kétszemélyes mélyinterjú helyzetben, hiszen egy-egy kérdés megválaszolása során többen/mindenki kifejti a véleményét, gondolatát.

A csoportos interjút barátságos környezetben készítettük, ahol a résztvevők jól érezték magukat, szívesen alkottak véleményt. A beszélgetésben részt vevők eltérő véleménye ösztönzőleg hatott azokra is, akik esetleg nehezebben nyílnak meg.

Ahhoz, hogy a fókuszcsoportos interjú spontán, folyamatos beszélgetés legyen, törekedtem arra, hogy a kérdések összefüggjenek, egymásból következzenek, logikusan összefüggő blokkokból álljanak. Az egész beszélgetést nyitó, bevezető kérdésekkel kezdtük (1. számú melléklet), hogy kialakuljon egyfajta bizalmi viszony a csoport tagjai között, vagyis, hogy mindenki megszólaljon, hallja a saját hangját, bátorságot merítsen, és a további érdemi kérdésekhez is hozzá merjen szólni. Az előzetesen elkészített interjúvázlat kérdései négy nagyobb blokkra oszthatók:

- az elképzelt és elvárt ifjúsági könyvtár/részleg belső megjelenése,
- az elképzelt ifjúsági könyvtár/részleg programjai,
- az ifjúsági könyvtáros személye,
- könyvtárhoz fűződő érzések átadása.

A fókuszcsoportos vizsgálatra 2017. november 6. és november 17. között került sor öt település könyvtárában. Fókuszcsoportokat hoztunk létre:

- a csornai Martincsevi Károly Városi Könyvtárban,
- a pécsi Csorba Győző Könyvtárban,
- a szolnoki Vereseghy Ferenc Könyvtárban,
- a Ceglédi Városi Könyvtárban
- és az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban.

Az interjú alanyai a Z és alfa generáció képviselői, 14–19 éves fiatalok közül kerültek ki, akik havonta többször vagy heti gyakorisággal járnak a helyi könyvtárba. Összesen 24 kamasz vett részt a fókuszcsoporthoz tartozó interjúban, 22 lány és 2 fiú válaszolt a kérdésekre.

5.1.6.2. *Eredmények ismertetése*

A fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatom célja volt, hogy

- általános háttérinformációkat gyűjtsék arról, hogyan képzelnek el a Z és az alfa generáció tagjai egy ifjúsági könyvtárat/részt,
- milyen új szolgáltatásokat, programokat javasolnak,
- új, kreatív ötleteket nyerjek a megnyilatkozásokból,
- feltárjam az alapvető szükségleteket és attitűdöket,
- információt szerezsek az új ötletek főbb erősségeiről és esetleges gyenge pontjairól, ami segíthet az új koncepciók kialakításában,
- új ötleteket nyerjek azáltal, hogy a fiatalok beszélnek arról, ők hogyan fedezik fel egy lehetőség, szolgáltatás alternatív használati módjait. Ezáltal a korábbi szolgáltatások új használati lehetőséget kaphatnak.

A fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat során, mivel nyitott kérdéseket tettünk föl, a résztvevők maguk határozták meg a válaszadás módját, és lehetőségük volt arra is, hogy a többiek meghallgatása után megváltoztassák a véleményüket. Amikor a moderátor feltett egy kérdést, a megkérdezettek különbözően válaszoltak, mégis többen ugyanarra gondoltak. Ezeket a véleményeket, gondolatokat vizsgáltam meg, hogy azonosak-e, hasonlóak-e, kapcsolatban állnak-e egymással vagy sem.

Az elemzést hangfelvételek, a moderátorok jegyzetei és a saját jegyzeteim alapján készítettem.

A fókuszcsoporthoz tartozó vizsgált fiatalok rendkívül egyöntetű véleménnyel, és konkrét elképzeléssel, elvárásokkal rendelkeznek azzal kapcsolatban, hogy hogyan is kellene egy ifjúsági könyvtárnak/részlegnek belülről kinéznie. Egy világos és letisztult helyiséget képzelnek el, amely minden könyvmolynak menedékként szolgál. Ahol nagy ablakok vannak, hiszen a kívülről áradó fény sokkal természetesebb és barátságosabb légkört eredményez, mint a mesterséges megvilágítás. A padlózatot is kiemelték, puha, bolyhos és süppedős, szőnyeget szeretnének, amely tompítja lépéseiket. Az ülőalkalmatosságok terén is határozottan fogalmazták meg gondolataikat. Legtöbbször számúznák a kényelmetlen székeket a helyiségből, és babzsákokkal, fotelekkel, puffokkal, kanapékkal pótolnák azokat. Ezeket kiegészítenék még párnákkal, takarókkal, illetve lábtartó kis puffokkal is. Egy-egy nehezebb iskolai nap után szívesen megpihennének egy „sötét zónában” is, ahol

függőágyak, ágyak kapnának helyet. Az ülőalkalmatosságok mellett természetesen tanulóasztalok is helyet kapnának, olvasólámpákkal kiegészítve. A polcokat tekintve megoszlottak a vélemények: néhányan szeretik az ódon, fából készült, padlótól a plafonig nyúló hatalmas könyvespolcokat, a többség azonban szívesen látna könnyen elérhető, nem túl magas polcrendszereket, melyek színesek lehetnének. A színek utalnának a könyvek témájára. A falakat is leginkább a saját ízlésükre formálnák. Különböző és rendkívül ötletes megoldásokat javasoltak: szívesen látnák az aktuális, „trendi” könyvek idézeteit felfestve, megjelenítve a falakon. Van, aki spontán jellegű feliratokkal, képekkel, graffitikkal díszítené a helyiséget. A legtöbben azonban azt szeretnék, hogyha a falak színe, mintázata is utalna a könyvek témájára. Például a science fiction körül „galaxis benyomását keltő falak és plafon legyen, természetesen világító égitestekkel és a mennyezetről függő bolygókkal és űrhajókkal”. A fantasy résznél „a falakon látványos, élénk freskók és festmények mesélnék el megannyi epikus fantasyhős kalandjait”. A romantikus és szépirodalmi könyvek polca fölött „Jane Austen hangulatot, korszerű és elegáns bútorokat”⁵⁷ képzelnek el.

Minden fókuszcsoporthoz tökéletesen egyetértettek abban, hogy az ifjúsági könyvtár/rész egy elkülöníthető, elválasztott helyiségben vagy szinten kapjon helyet, ugyanakkor maradjon a könyvtár vérkeringésében is. Könnyen megközelíthető, esetleg külön bejáratral rendelkezzen. A helyiségen belül igénylik a csendes kis zugokat is, ahol úgymond „kuckózva” lehet olvasni, elvonulni a világ mindenféle problémája elől. Néhányan azt is fölvetették, hogy ajtóval is zárható legyen a rész, hiszen ez jól jön nagyobb hanghatással járó programok, klubfoglalkozások esetén, elkerülve a felnőtt olvasók fürkésző, egyes esetekben rosszálló tekintetét.

A fókuszcsoporthoztól függetlenül a legnagyobb egyetértés a nyitvatartás kérdésében mutatkozott. A vizsgált személyek szeretnék, hogyha a könyvtár nyitvatartási ideje igazodna az ő – tehát a diákok – napirendjéhez, életviteléhez. Ezáltal fölöslegesnek tartják a délelőtti nyitást, sokkal inkább az estébe hajló, 18–20 óra közötti zárást preferálnák. Állításuk szerint a tanulás miatt késő délután, este érnek rá leginkább. Néhányan felvetették a non-stop nyitvatartás lehetőségét is, vagy legalább egy olyan könyvtári rész lehetőségét, ahol késő estébe nyúlóan böngészhetnek, olvashatnak. A hosszabb nyitvatartás előnyeként említették még, hogy a könyvtár egy spontán találkozóhelyként is funkcionálhat, ahol megbeszélhetik a napi, heti eseményeket. A hétvégi hosszított nyitvatartás lehetőségét szintén többen felvetették.

Az állományt téma szerint műfajilag (például romantikus, sci-fi, krimi, fantasy, tabu, klasszikus) osztanák föl, ezen belül pedig szerző szerinti ábécésorrendben. Szívesen látnák a kiadók által tematizált könyvek (például dream válogatás,

⁵⁷ CSÉPÁNYI Zoltán: *Z és alfa generáció a könyvtárban: Fókuszcsoporthoz tartozó interjú*. 2017.

vörös-rubin-arany pöttyös, kaméleon könyvek) külön elhelyezését is a térben. Mindezt kiegészítenék idegen nyelvű szépirodalmi, szórakoztató regényekkel és szótárakkal. A jobb tájékozódás, könnyebb kereshetőség céljából igénylik a falakon vagy a polcok oldalán található feliratokat. A térben katalógusgépet helyeznének el. Ötletként felmerült, hogy „az összes ifjúsági könyv színes zsákocskákban legyen a polcokra helyezve, megelőzve ezzel azt, hogy a kötet borítója alapján döntsünk. A zsákocska színe utalna a könyv témájára, az elő- és hátlapon esetleg feltüntetésre kerülhetne az olvasmány címe és fülszövege. Ezek színe összhangban lehetne a polcok színével is”.⁵⁸

A célcsoport aktív felhasználója a digitális világnak. Bármennyire is irodalom-szeretőnek tartják magukat a könyvtárakba járó fiatalok és a könyvek képezik az érdeklődési körük egy részét, a technikai innovációk széles repertoárját javasolják, vonzó tényezőnek tartják a különböző digitális eszközök meglétét. A számítógépeket, laptopokat az alapberendezés részeként említik, ezek mellett szívesen látnának szórakozás céljából és a tanulásukat segítő tableteket, e-book olvasókat az asztalokra helyezve. Az ingyenes wifi lehetőségét alapszolgáltatásnak tekintik. Ötletként javasolják egy olyan adatbázis kiépítését, ahová az aktuális kedvenc könyveikről készíthetnek leírásokat; egy mobiltelefonmegőrző lehetőségét, hogy zavartalanul tölthessék el könyvek között az idejüket, illetve néhányan szívesen hallgatnának halk, nyugtató vagy éppen slágerzenét is.

A fókuszcsoporthoz tartozó tagjait a legkülönbözőbb könyvtári programok érdeklik. Az első helyen állnak az író-olvasó találkozók, hiszen ezek a beszélgetések teremtik meg szerző és közönsége számára a kapcsolatot, illetve szívesen részt vennének olyan könyvklubokban, ahol megbeszelnék könyves élményeiket, tapasztalataikat, melyeket akár ők maguk is vezetnék. Találkoznának bloggerekkel, kiadók vezetőivel, szerkesztőkkel, illusztrátorokkal, könyvborító tervezőkkel, olyan emberekkel, akik részt vesznek egy könyv életre keltésében, megalkotásában. A slam poetry népszerű műfaj most a körükben, ehhez kapcsolódó programokkal ismerkednének. Közülük többen vezetnek blogot, írnak könyvet vagy verset, ezért megismerkednének a kreatív írás lehetőségével. Találkoznának különböző fandomok (könyves rajongói táborok) tagjaival. Ezen kívül szívesen részt vennének szórakoztató programokon, foglalkozásokon, például dráma szakkörön, akusztikus koncerteken, könyvtári bentalvós vagy cosplay esteken. Jó ötletnek tartják a különféle olvasásnépszerűsítő programokat. Flashmobokban vállalnának aktív szerepet. Papírcetlikre írt üzeneteket hagynának a regényben a következő kölcsönzőnek, ezáltal alakulna ki egyfajta beszélgetés az olvasók között. Saját könyvtárukat népszerűsíték azzal, hogy könyvtári könyvekből kölcsönzött idézeteket osztogatnának utcai járókelők között, „veszítenének el” könyveket, melyek QR-kódot tar-

⁵⁸ CSÉPÁNYI Zoltán: *Z és alfa generáció a könyvtárban: Fókuszcsoporthoz tartozó interjú*. 2017.

talmaznak, ami a megtalálót a könyvtárba irányítaná. Keri Smith *Nyírd ki ezt a naplót* című könyve mintájára javasolnak egy olyan kihelyezett könyvet az ifjúsági részen, amelyben a fiatalok közösen írnak egy történetet, mindenki egy-egy mondatdal egészítené ki a cselekményt.

A vizsgálat során a megkérdezett fiatalok konkrét képet festettek az ifjúsági könyvtáros személyével kapcsolatban is, melyben elsősorban a belső tulajdonságokat emelték ki: a könyvtáros legyen kedves, nyitott, segítőkész, türelmes, lendületes, energikus, laza, humoros, értsen a fiatalok nyelvén, legyen könnyen megszólítható. Lehesse vele akár tabu témákról is beszélgetni, legyen amolyan „ügyeletes terapeuta”. Ezen kívül legyen tájékozott, szeresse és ismerje a fiataloknak szóló aktuális könyveket, tudjon ajánlani nekik olvasmányokat. A könyvtáros legyen mindig elérhető és megtalálható, de nem feltétlenül kell, hogy az ifjúsági részen tartózkodjon állandóan. Nemét tekintve mindegy számkra, hogy nő vagy férfi.

A megkérdezettek igénylik, hogy a könyvtár jelen legyen a virtuális és közösségi platformokon. Az ifjúsági könyvtár/rész weboldala az alapvető információkon (például nyitvatartás, megközelíthetőség) tartalmazza az új megjelenésű young adult könyvek ajánlóit, esetleg kritikákkal, interjúkkal együtt, illetve az aktuális programok, események időpontjait. Az ifjúsági rész közösségi – Facebook-oldalát akár szívesen szerkesztenék is.

Az érettségi bizonyítvány kiállításának feltételeként meghatározott ötven órás közösségi szolgálatot örömmel töltেনék a könyvtárban. Az intézmény munkáját segítenék a dokumentumok könyvtári rendjének fenntartásában, vállalnák a könyvtári dokumentumok rendezését és visszasorolását, raktári jelzeteket készítenének, rendezvények előkészítő munkálataiban vennének részt, könyvajánlókat készítenének, kézműves foglalkozásokban nyújtanának segítséget. Szívesen tartanának felolvasásokat óvodásoknak, időseknek, kórházakban betegeknek.

A fókuszcsoportos interjú végén a vizsgált fiatalok a könyvtárukhöz fűződő általános érzéseiket fogalmazták meg, adták át.

A könyvtár egy olyan hely, ahol...

....elmerülhetek a könyvek világában.”

....barátokat kölcsönözhetek ki.”

....a tudást és a jó hangulatot tárolják.”

....önmagam lehetek.”

....szívesen töltöm az időmet, mert olyan emberekkel találkozhatok, akikkel hasonló az ízlésünk és akikkel minden mennyiségben beszélhetek könyvekről.”

....ahol az ember olyan dolgokra talál, amelyet sosem gondolt volna, hogy megtalál.”

Szeretek könyvtárba járni, mert...

„...egy csendes hely, ahol jó könyveket lehet olvasni.”

„...mindig találok hozzám illő könyvet.”

„...lehet ott beszélgetni másokkal.”

„...nagyon szeretek olvasni, de nincs lehetőségem minden könyvet megvenni.”

„...barátságos a légkör, és zavartalanul csinálhatom, amit a legjobban szeretek.”

Gyakrabban és szívesebben jönnék, ha...

„...tovább lenne nyitva.”

„...több szabadidőm lenne.”

„...ha több, elvonulós-elbújós olvasózug lenne.”

Ha én lennék a könyvtáros, akkor...

„...minden évben szerveznék egy olyan napot, amikor ingyenesen lehet beiratkozni a felnőtteknek, fiataloknak egyaránt.”

„...kiolvasnám az egész könyvtárat, és valószínűleg mindenkinek az ízlésének megfelelően tudnék könyvet ajánlani.”

„...mindent úgy csinálnék, mint a könyvtárosom.”⁵⁹

5.1.7. Összegzés

Elmondható, hogy a fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatban részt vevők, a Z és az alfa generáció megkérdezett tagjai a számukra kialakított gyűjteményt harmadik helyként értelmezik (1. ábra), amely menedéket nyújt nekik az iskolai feladatok elvégzése után. Egy színes, nyitott és fényes találkozóhelyet szeretnének, ahol a könyvek összhangban vannak a dizájnnal. A helyiséget a saját alkotásaik díszítsék. A könyvek elrendezése vegye figyelembe a témát, mely megmutatkozhat akár műfajban, akár a kiadók válogatásaiban. A kényelem kiemelkedő szempont számukra: az olvasózugok, kuckók babzsákokkal párnákkal, takarókkal, növényekkel legyenek tele. Életüket meghatározzák az eszközök és a szolgáltatások fejlődésének irányai, a közösségi oldalak napi szintű felhasználói, így elengedhetetlen az igényekhez mért technikai eszközök és az azonnali internetcsatlakozási lehetőség biztosítása. Szívesen vesznek részt író-olvasó találkozókon, az érdeklődési körüknek megfelelő programokon. S ha már mindezek adottak, fontos egy olyan ember, aki nemcsak a gyűjteményt kezeli, hanem folyamatos kapcsolatot tart a fiatalsággal. Aki éjjel-nappal elérhető, barátságos, tájékozott és bizalommal fordulhatnak hozzá nem csupán „könyves kérdésekkel”.

⁵⁹ CSÉPÁNYI Zoltán: *Z és alfa generáció a könyvtárban: Fókuszcsoporthoz tartozó interjú*. 2017.

5.1.8. Felhasznált irodalom

- Alfa-generáció: a digitális kor gyerekei.* <http://www.ujnemzedek.hu/eletmod/alfa-generacio-a-digitalis-kor-gyerekei> [2017. december 15.]
- Árváné Ványi G. – KATONÁNÉ KOVÁCS J. – POPOVICS P. – GÁL T.: *A Z generáció felsőoktatással kapcsolatos motivációinak és elvárásainak vizsgálata.* Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 2. (2017) 4. 1–13. p.
- BABBIE, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Budapest : Balassi Kiadó, cop. 2003.
- BAGLEY, Caitlin A.: *Makerspaces: Top Trailblazing Projects.* Chicago : A LITA Guide, 2014. 2–4. p.
- BALOG András: *Könyvtár, közösségi tér, minőségi-szellemi rekreáció.* Könyv Könyvtár Könyvtáros, 24. (2015) 1. 3–13. p.
- BÉRES Judit – NAGY Andor – TÓTH Máté: *Közösségépítés a könyvtárban – jó gyakorlatok.* Könyv Könyvtár Könyvtáros, 26. (2007) 4. 42–52. p.
- BESENYEI Lajos: *A generáció váltás forradalma.* Opus et Educatio, 3. (2016) 4. 371–378. p.
- BOLAN, Kimberly: *Looks like teen spirit School.* Library Journal, 52. (2006) 11. 44–48. p.
- CSATÁRI Emese: *A fiatalok szabadidő eltöltési szokásaihoz alkalmazkodó ifjúsági közösségi tér – a hang out másik oldala.* Párbeszéd, 3. (2016) 4. 1–23. p.
- CSÉPÁNYI Zoltán: *Z és alfa generáció a könyvtárban: Fókuszcsoporthoz interjú.* 2017. *Digitalizált dél-koreai iskolások.*
<https://www.vg.hu/vallalatok/infokommunikacio/digitalizalt-del-koreai-iskolasok-353653/> [2017. december 14.]
- Fanatík Rídörz* <http://fanatikridorz.blogspot.hu/> [2017. december 30.]
- FEKETE Rita: *A szemléletmód vagy a lehetőségek korlátjai?* In: Varga Katalin – Mészárosné Szentirányi Zita (szerk.): *Összehasonlít(hat)ó könyvtárügy.* Pécs : PTE FEEK, 2014. 47–96. p.
- GONDA Nóra: *A különböző generációk motivációs eszközeinek vizsgálata.*
https://uni-bge.hu/PSZK/Szervezeti-egysegeink/PSZK_HALLGSZERV/tdk/Dokumentumtar/2015-OTDK-dolgozatok-es-prezentaciok/Gonda-Nora-OTDK-dolgozat.pdf [2017. december 18.]
- GÖBÖLYÖS N. László: *A „baby bommer”-ek alkonya.*
<http://nepszava.hu/cikk/1048588-a-baby-boomer-ek-alkonya> [2017. december 12.]

HAJNAL WARD Judit: *Nyitott könyvtár*. Budapest : Pesti Kalligram, 2015.

http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/informaciotudaservernyesules/tananyagok/1_alprojekt/KM/05_kutatasmodszertan5_kvalitativ_modszerek.pdf [2017. december 1.]

<http://tettconsult.eu/books/TelkutHTM/konyvpdf/4fokusz.pdf> [2017. december 1.]

KENNEY, Brian: *Something to cheer School*. Library Journal, 56. (2010) 10. 9. p.

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Könyvtár és közösség (3. rész) Funkciók és terek kapcsolata a közösségvezérelt könyvtárban*.

<http://libriariandbd.blogspot.hu/2016/07/konyvtar-es-kozosseg-3-resz-funkciok-es.html> [2017. december 22.]

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Makerspace*.

<https://libriariandbd.blogspot.hu/2016/03/makerspace.html>
[2017. december 24.]

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: *Rendben, átalakítunk, de mi alapján?*

<http://libriariandbd.blogspot.hu/search?q=four+space+model> [2017. december 24.]

KOVÁCS Kitti: *Mi vár az Alfa generációra? avagy digitális kisbabák a munkaerőpiac*.

<http://mindset.co.hu/mi-var-az-alfa-generaciora-avagy-digitalis-kisbabak-a-munkaeropiacon/> [2017. december 14.]

A különböző generációk motivációs eszközeinek vizsgálata. <http://doksi.hu/get.php?order=DisplayPreview&lid=21676&p=10> [2017. december 12.]

LEINER Laura: *Olvasás, meg minden*. <http://www.leinerlaura.hu/2013/10/13/olvasas-meg-minden/>

A mai gyerekek lesznek minden idők legmagányosabb felnőttjei.

http://panpeterstop.blog.hu/2017/11/10/alfa_639 [2017. december 15.]

NYHUS, Monica: *Time for change: Library development 2016*. Scandinavian Library Quarterly, 49. (2016) 4.

<http://slq.nu/?article=volume-49-no-4-2016-15> [2017. december 24.]

PAPP István: *Az ifjúság a városi könyvtár tereiben*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 13. (2004) 3. 41–45. p.

PETÉNYI Erzsébet: *Az Y és a Z generáció kultúrafogyasztási szokásai, avagy hogyan adjuk el a kultúrát fiataloknak?* KemLIB, 5. (2015) 9. 4–8. p.

PIEROG Anita – ERDEI Panni – GERGELY Éva: *A Z generáció vezetőikkel szembeni elvárásai*. Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 1. (2016) 1. 1–11. p.

- SÁGVÁRI Bence: *A net-generáció törésvonalai*. In: Szekszárdi Júlia (szerk.): *digitális_de_generacio*. Budapest : Underground, 2012. 81. p.
- SIMPORÉ, Yacine: *New York Library serving teens from low-income neighborhoods*. New York Amsterdam News, 102. (2011) 45. 38–43. p.
- STEIGERWALD Krisztián: *Milyen a ma élő HAT generáció?* Üzlet & Pszichológia, (2014) 6.
http://upszi.hu/gazdasag/cikk/milyen_a_ma_elo_hat_generacio [2017. december 12.]
- SZÓLLÁS Péter: *A könyvtár mint harmadik hely*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 19. (2010) 11. 3–7. p.
- TARI Annamária: *Y generáció: Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest : Jaffa Kiadó, 2010.
- TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011.
- VALKAI Nikoletta: *A magyar oktatás ragaszkodik a kézíráshoz*. https://index.hu/belfold/2011/09/12/keziras_gepiras/ [2017. december 14.]
- VARGA Katalin: Új paradigma a könyvtárakban – az információs műveltség. In: Varga Katalin – Mészárosné Szentirányi Zita (szerk.): *Összehasonlít(hat)ó könyvtárügy*. Pécs : PTE FEEK, 2014. 97–102. p.
- VELÁSQUEZ, Jennifer: *A place of their own*. American Libraries, 47. (2016) 9-10. 48–53. p.
- VELÁSQUEZ, Jennifer: *Real-World Teen Services*. Chicago : ALA Editions, 2015.
- VIRÁGOS Mária: *Innovatív könyvtári terek a felsőoktatási tudásközvetítés (tartalom-közvetítés) megújításában*. TMT, 63. (2016) 9. 331–338. p.
- YOUmedia. <https://www.chipublib.org/programs-and-partnerships/youmedia/> [2017. december 27.] ; BANNON, Brian: *YOUmedia Chicago: Connecting youth through public libraries*. National Civic Review, 101. (2012) 4. 33–35. p.
- ZOMBAINÉ TARNÓTZKY Krisztina: *Generációk összehasonlítása, különös tekintettel a Z generáció és tanáraik között fellelhető különbségekre*.
http://dolgozattar.repozitorium.bgf.hu/2395/1/Zombaine_Szakdolgozat.pdf [2017. december 21.]

5.1.9. Melléklet

1. számú melléklet

Z és alfa generáció a könyvtárban Fókuszcsoport – interjúkérdések

Milyen gyakorisággal jársz könyvtárba? (havonta, kéthetente, hetente)

Milyen céllal jársz könyvtárba?

(Több válasz is adható!)

- dokumentumokat kölcsönzők
- helyben olvasok
- olvasóterem kézikönyveiben kutatok
- zenét hallgatok
- könyvtári programokon veszek részt
- internetezek
- fénymásolok
- nyomtatok, szkennelek
- egyéb

Mit szoktál olvasni?

- klasszikus irodalmat
- kortárs irodalmat
- ismeretterjesztő műveket
- folyóiratokat
- egyéb

Hogyan képzelod el egy ifjúsági könyvtárat, egy tini részt?

Milyen legyen a berendezése? Hogyan bútoroznád be? (kanapé, babzsák, függőágy, relax fotel stb.)?

Fontos-e, hogy elkülöníthető, szeparált helyiségben legyen az ifjúsági rész?
Ha igen, miben állna az az elkülönítettség? (külön bejárat, megközelíthetőség)
Ha nem, akkor hogyan helyeznéd el a már meglévő térben?

Hogyan igazodjon a nyitvatartás a napirendedhez? (hétköznap, hétvégén)

Hogyan képzeld el a dokumentumok elrendezését a tini részlegben? (téma szerint, betűrend, egyéb)

Legyenek-e technikai/informatikai eszközök a zugban? Ha igen, akkor milyenek? (számítógép, okoseszköz, x-boksz stb.)

Milyen programokon vennél részt szívesen? (író-olvasó találkozó, slam, akusztikus koncert, táncház, beszélgetős – kreatív írás, beavató foglalkozás stb.)

Szeretnéd-e, hogy működjön valamilyen klub a tini részlegben? (irodalmi, pszichológiai, zenei, társasjáték, olvasó, anime, tematikus stb.)

Hogyan képzeld el azokat az olvasásnépszerűsítő programokat, akciókat, megmozdulásokat, amelyekben szívesen részt vennél? (flashmob, ANKB, könyvelhagyás, ölelés stb.)

Te hogyan képzeld el álmaid ifjúsági könyvtárosát? Milyen tulajdonságokkal rendelkezzen?

Legyen-e mindig egy konkrét személy a tinizugban, akihez bármikor bármilyen kérdéssel tudsz fordulni?

Legyen-e saját web/fb oldala a részlegnek? Ha igen, mit tartalmazzon? (menüpontok, fontos információk stb.) **Szerkesztenéd-e?**

Ha az iskolai közösségi szolgálatot a könyvtárban teljesítenéd, milyen feladatokat, tevékenységeket végeznél szívesen? (idősek számára szervezett informatikai foglalkozásban való segítség, könyvet házhoz, felolvasás idősek otthonában, saját ötletek stb.)

Kérjük, folytasd a következő mondatokat!

- A könyvtár olyan hely, ahol.....
.....
- Szeretek könyvtárba járni, mert.....
.....
- Gyakrabban és szívesebben jönnek, ha
.....
- Ha én lennék a könyvtáros, akkor
.....

Nemed

- fiú
- lány

Életkorod:

5.2. CSÍK TIBOR: A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ÉS INFORMÁCIÓKERESÉS KÖNYVTÁRI TANÍTÁSÁNAK KERETEI

5.2.1. Bevezetés

Az információkereséshez és az információk kezeléséhez kapcsolódó kompetenciák számos ún. műveltség (*literacy*) részét képezik. Az angolszász szakirodalomban és az oktatási gyakorlatban leginkább az információs műveltséghez (*information literacy*), a médiaműveltséghez (*media literacy*) és a digitális műveltséghez (*digital literacy*) kapcsolódik.

Az információs műveltség a könyvtárhasználati oktatás, a bibliográfiai kurzusok szinte teljes anyagát magába olvasztotta. A középpontjában az ismeretszerzés és -megosztás áll, s így átfogja az információ elérését, értékelését, előállítását és kommunikálását valamennyi formában és csatornán. A médiaműveltség a tömeg-médiumok vizsgálatára, az ún. képernyőalapú információközvetítés elemzésére vezethető vissza. A médium közvetítette információ megértésére, az üzenet értékelésére, illetve hatására összpontosít. A digitális műveltség a legkiforrottabb kompetenciaterület. Kétségtelenül a számítógép-tudományhoz és az informatikához kapcsolódik, mint a digitális eszközök, szoftverek és infrastruktúra használatának, az információs és kommunikációs technológiák (ICT) alkalmazásának kompetenciái.

Az információs műveltségbe elvileg a másik kettő is belefoglalható. Az információs műveltség és a médiaműveltség központi eleme a források kritikai értékelése, e tekintetben nagyon közel állnak egymáshoz. A digitális környezetben a forrásokból való információszerzés – ami a digitális műveltség meghatározó eleme – teljesen megfeleltethető az információs műveltség kompetenciáinak. Tanulmányunknak nem célja, hogy komparatív analízissel feltárja a terminológiai és az oktatáspolitikai eltérések gyökerét. A könyvtárhasználat és információkeresés ma már mind a három műveltségi területhez kapcsolódik. Elsődlegesen azonban az információs műveltségnek képezi szerves részét.

A Múzeumi és könyvtári fejlesztések „Az én könyvtáram” című projekt (EFOP-3.3.3-VEKOP/16-2016-00001) keretében megvalósítandó módszertani fejlesztés egyik iránya a könyvtárhasználat – információkeresés. Ezért a tanulmány célja az, hogy normatív dokumentumok alapján bemutassa, milyen kontextusban értelmezik a könyvtárhasználati ismereteket és az információkeresést, s ezek az oktatás és a tanulás folyamatában mely kompetenciaterületekhez kapcsolódnak és elsajátításukra milyen elvárások vonatkoznak.

5.2.2. Az információs műveltség

Az információs műveltség fogalmát Paul Zurkowski, az Information Industry Association elnöke vetette föl. 1974-ben megjelent írásában⁶² az információs ipar – kiadók, adatbankok és -forgalmazók – szemszögéből, az információs környezet kihívásait számba véve vizsgálta a könyvtárak szolgáltatásait. Az elsődleges célja az volt, hogy az információs szolgáltatások fejlesztésére javaslatokat tegyen. Zurkowski azt javasolta, hogy dolgozzanak ki az információs műveltség átadását biztosító nemzeti programot. Az új műveltségterület szükségességét két téziséből vezeti le. Az információ önmagában még nem tudás, mert az információt képesnek kell lenni értékelni, s asszimilálni a gondolkodásba, hogy alkalmazni lehessen. A másik tézise szerint az írni-olvasni tudás nem jelenti azt, hogy birtokában vagyunk azoknak az ismereteknek, melyek az információ értelmezését lehetővé teszik. Mindebből arra a következtetésre jutott, hogy szükség van olyan tudásra és készségekre, amelyek képessé tesznek az információs eszközök és az információforrások fölhasználására egy-egy probléma megoldásában. Az 1980-as évek az információs műveltség oktatási programjának és kimeneti követelményeinek kidolgozásával telnek.

A könyvtárak szempontjából nem lehet túlbecsülni az információs műveltség jelentőségét. Az információs műveltség hozta új megközelítés révén együtt tudták kezelni a hagyományos, nyomtatott dokumentumokat, az audiovizuális anyagokat és a számítógépes forrásokat függetlenül attól, hogy milyen a formátumuk és a gyűjteményükből való-e vagy külső szolgáltató biztosítja. Másrészt az új felfogás egy folyamatba rendezte az információs anyagok és eszközök használatát, a keresést, valamint a kapott információ értékelésének és felhasználásának kérdéseit. Ezáltal a könyvtári tájékoztatás és a könyvtárhasználati ismeretek teljesen új kontextusba kerültek, de ami a legfontosabb, megszülethetett az oktató könyvtár koncepciója. Az információs műveltség az egész életen át tartó tanulást megalapozó ismeretek részévé vált, ami jelentősen fölértékelte a könyvtárak szerepét a nevelésben.

⁶² ZURKOWSKI, Paul G.: *The information service environment relationships and priorities. Related paper. No. 5.* 1974. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED100391.pdf> [2018.01.03.]

„People trained in the application of information resources to their work can be called information literates. They have learned techniques and skills for utilizing the wide range of information tools as well as primary sources in molding information solutions to their problems.”

5.2.2.1. Az információs hatalom – az információs műveltség szintézise

Korszakhatárt jelentett, amikor 1998-ban az American Library Association (ALA) megjelenette az *Information Power. Building partnership for learning*⁶³ című szabványát. A normatív dokumentum célja az volt, hogy meghatározza az Egyesült Államok közoktatása számára az információs műveltség követelményrendszerét és az átadáshoz szükséges oktatási programokkal szembeni elvárásokat, valamint az iskolai könyv- és médiatáros feladatait. A követelményrendszer az óvodai oktató-nevelő munkától egészen a 12. évfolyamig (K-12) a tanterv egészére, illetve annak valamennyi ismeretkörére kiterjed. Az információs műveltség egyes követelményeinek részletes kifejtése az információs műveltséggel rendelkező diák ismereteinek és készségeinek bemutatásával történik. Az információs műveltség átadásával kapcsolatos elvárásokat és feladatokat három fő területre bontva fejt ki. Ezek a tanulás és tanítás, az információhoz való hozzáférés és az iskolai programok irányítása.

Az iskolai könyvtári média programmal szembeni legfontosabb elvárások a következők:

- Az információkhoz való intellektuális hozzáférés biztosítása olyan tanulási tevékenységek révén, amelyek szerves részei a tantervnek és segítik a tanulókat az információs műveltség megszerzésében. Minden műveltségi területen ki kell alakítani azokat a hatékony, kognitív stratégiákat, melyek átfogják a válogatást, a keresést, az elemzést, az értékelést, a szintézist, az önálló alkotást és az információközlést bármely formában.
- Az információkhoz való fizikai hozzáférés a gondosan válogatott és módszeresen rendszerezett helyi gyűjteménnyel biztosítható, amely tartalmazza a különböző tanulási forrásokat az egyes tantárgyakhoz, nehézségi szintenként és valamennyi formátumban.
- Hozzáférhetővé kell tenni az iskolán és a könyv- és médiatáron kívülről származó dokumentumokat és információkat is, igénybe véve az elektronikus hálózatokat, a könyvtárközi kölcsönzést, együttműködést kialakítva az információs cégekkel is. Meg kell tanítani azon eszközök használatát, melyek biztosítják a helyi és a távoli információk elérését, a legkülönbözőbb formákban.

⁶³ A szabvány tömörített változata nyomtatott és netes változatban is hozzáférhető, és ez az alapja az ismertetésnek.

Csík Tibor (szerk., bev.): *Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle*. Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2008. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> [2018.01.03.]

- A tanulásban szerzett élményekkel arra kell ösztönözni a diákokat, hogy jó ítéelőképességű fogyasztókká, valamint a kommunikációs technológia és média valamennyi lehetőségével élni tudó, ügyes információ-előállítók válnak.

Az iskolai könyvtári oktatásban szerzett ismeretek és készségek kimeneti követelményeit három területen definiálták:

Információs műveltség

- Az információkhoz való eredményes és hatékony hozzáférés.
- Az információk kritikus és hozzáértő értékelése.
- Az információk pontos és kreatív használata.

Önálló tanulás

- Az egyéni érdeklődésnek megfelelő információk önálló megkeresése.
- Az irodalom és más művészeti ágak alkotásainak befogadása.
- Kiválóságra törekvés az információkeresésben és az ismeretek létrehozásában.

Társadalmi felelősség

- Az információ jelentőségének felismerése a demokratikus társadalomban.
- Az információk és az információs technológiák etikus kezelése.
- Hatékony közreműködés az információkereséssel és -előállítással foglalkozó csoport munkájában.

5.2.2.2. *Amire az iskolai könyvtárnak meg kell tanítania a 21. század tanulóit*

Az *Information Power* alapelveire építve az ALA iskolai könyvtárosokat tömörítő tagszervezete, az American Association of School Librarians (AASL) kidolgozta, hogy a 21. századi tanulóknak milyen követelményeknek kell megfelelnie. A 2007-ben megjelentetett *Standards for 21st-century learner*⁶⁴ valóban megtartotta az *Information Power* alapelveit és a legfontosabb célokat, de korszerűsítette és továbbfejlesztette annak elvárásait. A különbség azonban többet jelent, mint

⁶⁴ *Standards for 21st-century learner*. American Library Association, 2007. http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASL_LearningStandards.pdf [2018.01.03.]

egyszerű átrendezés, bővítés. A diákokkal szembeni követelményeket a tanulás elsajátítására, a tanulóvá válás folyamatára alapozta. A következő évben kiadott *Standards for 21st-century learner in action*⁶⁵ bonyolult rendszerben mutatja be, hogy mit kell teljesíteni a diákoknak a közoktatás különböző szintjein. A célja az, hogy az Egyesült Államokban az iskolai könyv- és médiatárak tanulástámogató és oktatási tevékenysége ezen elvárások megvalósítására, illetve ezen kimeneti követelmények rendjében szerveződjön. A kiindulás mindig azt jelenti, hogy az adott követelmény teljesítését milyen munka elvégzése, milyen tevékenység és milyen mérhető eredmény igazolja. A könyvtárnak meghatározott módon kell támogatnia az ismeretszerzést és a készségek fejlesztését, a gondolkodásmód kialakítását, a felelősségvállalást és az önértékelésre való képességet, hogy a diákból 21. századi tanuló váljon.

A 21. századi tanulóval szemben követelmény, hogy használva a készségeket, a forrásokat és az eszközöket:

- tájékozódjon és kutasson (*inquire*), gondolkodjon kritikusan és gyarapítsa az ismereteit;
- vonjon le következtetéseket, hozzon döntéseket, tudását alkalmazza az új helyzetre, alkosson új ismereteket;
- ossza meg a tudását, és legyen a demokratikus társadalom etikus és produktív tagja;
- törekedjen személyisége és az esztétikai érzéke fejlesztésére.

Minden egyes követelményt a következő négy területen bontja tovább a szabvány: a készségek, a tanulási diszpozíciók, a felelősség és az önértékelési stratégiák.

Készségek

A legfontosabb készségek azok, melyek nélkülözhetetlenek a megértéshez, a tanulóhoz, a gondolkodáshoz és a tantárgyak elsajátításához.

Tanulási diszpozíciók

A 21. századi oktatás egyik alapvető funkciója annak elsajátítása, hogyan tanuljunk úgy, hogy felkészültek legyünk az egész életen át tartó folyamatos változásra. Az ismeretek megszerzése önmagában nem garancia arra, hogy a tanultakat használni és alkalmazni is fogjuk. A 21. század tanulása megköveteli a tanulásra való hajlandóságot, mely megfelel számos diszpozíciónak, mint a kíváncsiság, a kitartás, a rugalmasság, a jó képzelőerő, a kritikai hozzáállás, a meggondoltság, az önértékelés.

⁶⁵ *Standards for 21st-century learner in action*. American Library Association, 2008.
A nyomtatott kiadás mellett e-könyvként is megjelent 2009-ben.

Felelősségvállalás

A 21. századi tanulás a tanuló aktív részvételét igényli. A tanult ember nem egyszerűen csak memorizálja a különböző tantételeket vagy passzívan elfogadja a mások által levont következtetéseket. A tanult embernek felelősséget kell vállalnia, hogy utánajár mind a nyomtatott, mind a digitális információknak és eszméknek, hogy érti azokat az eszméket és az alkalmazásukat is, következtetéseket von le és új értelmezést ad, s végül megosztja ezeket az új értelmezéseket másokkal is. A felelősségvállalás tehát a következőképpen definiálható: az a közös viselkedés, amelyet a kutatás, vizsgálódás és a problémamegoldás során mutatunk, az új értelmezések sikeres, etikus és átgondolt kifejezése érdekében.

Önértékelési stratégiák

A 21. század tanulói maguk irányítják saját tanulásukat – átlátva a rendelkezésre álló nyomasztó méretű információáradatot és kiismerve magukat abban –, s az információt saját személyes és tanulmányi igényeiknek megfelelően tudják használni. A tanulásra vonatkozó mit?, illetve hogyan? kérdésre adható válasz olyan összetetté vált a mai globális társadalomban, hogy a tanulók állandó döntési kényszerben vannak a teljes tanulási folyamatuk alatt (például: Van-e elég információ, hogy jó döntést hozzak?; Jó, elfogulatlan információt kapok vagy valaki csupán saját véleményét akarja rám erőltetni?; Online kell-e megszereznem a legfrissebb információt, s ez esetben honnan tudom, hogy pontos-e az információ?)

Az iskolai könyvtár és médiatár oktató és nevelő munkájának, valamint tanulástámogató tevékenységének kerete a tájékozódva tanulás és a tanultak megosztása. Szinte valamennyi követelmény kapcsolódik az információs műveltséghez, így a követelmények teljesítésének szerves részét képezik a könyvtárhasználati és az információkeresési kompetenciák.

5.2.3. A digitális műveltség

5.2.3.1. Az UNESCO a digitális műveltségről az oktatásban

A digitális műveltségnek, a digitális kompetenciáknak számos eltérő definíciója létezik. Kárpáti Andrea az UNESCO égisze alatt 2011-ben jelentetett meg összefoglalót a digitális műveltség oktatási vonatkozásairól. Az UNESCO kiadványa⁶⁶ a digitális műveltséget három fő részre bontja:

⁶⁶ KÁRPÁTI Andrea: *Digital literacy in education*. UNESCO Institute of Information Technologies in Education. Policy Brief 2011 May. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002144/214485e.pdf> [2018.01.03.]

- Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásához szükséges készségek (pl. a technológia és az eszköz megválasztása és hatékony használata, az általános szoftverek és a munkához kötődő speciális eszközök alkalmazása)
- Az elektronikus ügyintézéshez és az üzleti tevékenységhez kapcsolódó készségek – az internetes üzleti alkalmazások kezelésétől egészen a vállalkozás menedzseléséig.
- Azok a professzionális készségek, melyek szükségesek az információs és kommunikációs technológiákhoz kapcsolódó fejlesztési, üzemeltetési, irányítási feladatok ellátásához.

5.2.3.2. Az Európai Unió ajánlása

Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2006 végén ajánlásban⁶⁷ határozta meg az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákat. Az ajánlás és az abban definiált kulcskompetenciák az uniós országok közoktatását szabályozó dokumentumok részévé váltak, így a magyar alaptantervben is szerepelnek. Az oktatási fejlesztések számára is vonatkoztatási pontot jelentenek, ezért a könyvtárak oktatási tevékenységének fejlesztésében, a programok kidolgozásában is figyelembe kell azokat venni.

A nyolc európai kulcskompetenciában a könyvtári ismereteket nem említik, az információkeresést viszont a digitális kompetencián belül fejtik ki. A digitális kompetenciát úgy definiálják mint az információs társadalmi technológiák (IST) magabiztos és kritikus használatát. A kompetencia alapja a számítógép használat az információ-visszakeresés, -értékelés, -tárolás, -előállítás, -bemutató és -csere céljából, valamint az internetes kommunikációban és az együttműködő hálózatokban való részvételhez. A kompetens személynek értenie kell, hogyan támogathatja az IST a kreativitást és az innovációt, tudatában kell lennie az elérhető információ hitelessége és megbízhatósága körüli problémáknak, továbbá az IST interaktív használatához tartozó jogi és etikai elveknek. Képesnek kell lennie az információ megkeresésére, összegyűjtésére és feldolgozására, továbbá a kritikus és szisztematikus használatra és a relevancia vizsgálatára.

Az UNESCO és az Európai Unió dokumentumában a digitális kompetenciáról alkotott fölfogás középpontjában egyaránt az információs és kommunikációs eszközök használata áll. Ebből következően a leírás azt tartalmazza, mit jelent az információs és kommunikációs technológiák kompetens alkalmazása az informá-

⁶⁷ Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. 2006. december 18. (2006/962/EK) Melléklete <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32006H0962> [2018.01.03.]

ciókeresés és információhasználat vonatkozásában. Tehát az az információforrás, amely nem számítógéppel érhető el, nem digitális – még ha releváns is –, teljesen kívül esik az értelmezési körükön. De hiányoznak a keresési, kutatási folyamatnak azok a szignifikáns – jórészt intellektuális – elemei is, melyek közvetlenül nem kapcsolhatók a technológiához (pl. az információs igény meghatározása).

5.2.3.3. *DigiComp 2.1.*

Az Európai Bizottság támogatta kutatóműhelyben (Joint Research Centre) kidolgozták az európai polgárok digitális kompetenciájának kereteit, s ennek legújabb változata⁶⁸, a DigiComp 2.1 2017-ben meg is jelent. Az európai intézmény nemcsak a polgárok számára dolgoz ki kompetenciakeretet, hanem külön az oktatóknak (DigiCompEdu), az oktatási szervezeteknek (DigiCompOrg) és a vásárlóknak (DigiCompConsumers) is.

A digitális kompetenciáknak öt fő területét határozza meg a dokumentum:

- Információs és adatumveltség: az adatok, információk és digitális tartalmak böngészése, keresése, szűrése, értékelése, kezelése.
- Kommunikáció és együttműködés: a digitális technológia révén interakció, megosztás, polgári elkötelezettség, együttműködés, netikett, digitális identitás kezelése.
- Digitális tartalmak létrehozása: digitális tartalmak fejlesztése, integrálása, átdolgozása, szerzői és felhasználó jogok figyelembevétele, programozás.
- Biztonság: az eszközök, a személyes adatok és a magánélet, az egészséggel és a jóléttel kapcsolatos adatok, valamint a környezet védelme.
- Problémamegoldás: technikai problémák megoldása, az igények és a technikai lehetőségek azonosítása, a digitális technológia kreatív használata, a hiányzó digitális kompetenciák meghatározása.

Az első, az információs és adatumveltség értelmezése elvileg nem zárja ki, hogy a nem digitális, tehát a hagyományos hordozókon lévő adatokra és információkra is vonatkozzon. De a többi kompetenciaterület esetén ilyen értelmezés nem lehetséges. Minden kompetenciaterülethez nyolc tudás-, illetve hozzáértési szintet határoztak meg, kezdve az alapismeretektől a középszintű, majd a haladón át az egészen magas szakmai színvonalig.

⁶⁸ CARRETERO, Stephanie – VUORIKARI, Riina – PUNIE, Yves: *DigComp 2.1 The Digital competence framework for citizens. With eight proficiency levels and examples of use.* European Union, 2017. [http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_(online).pdf) [2018.01.03.]

5.2.4. Az UNESCO az információs hozzáférésről és műveltségről

5.2.4.1. Az információs műveltség az Információt Mindenkinnek Programban

A világszervezet az Információt Mindenkinnek Programjában (*Information for All Programme* – IFAP⁶⁹) szükségesnek tartja politikai irányelvek, cselekvési tervek kidolgozását annak érdekében, hogy igazságos legyen az információkhoz, a tudáshoz való hozzáférés. Ehhez ismertté kívánja tenni, milyen válaszok születtek a tudásalapú társadalmakban végbement etikai, jogszabályi és társadalmi változásokra. És közös keresésre hív föl, hogyan lehet kiszélesíteni a digitalizációval az információhoz való hozzáférést és megőrzést, továbbá támogatni az egész életen át tartó tanulás kommunikációs és információs vetületeit. A program céljai között az információs műveltség úgy jelenik meg, mint ami nélkülözhetetlen a tartalmak és ismeretek létrehozásához.

Az információs műveltség tehát prioritás az információ elérését mindenki számára biztosítani kívánó programban. Sőt, az információs műveltséget az alapvető emberi jogok részének tekintik, mert előmozdítja a társadalmi betagozódást. Ez a műveltség ugyanis képessé tesz információkeresésre, -értékelésre, -használatra és -létrehozásra az élet valamennyi területén, a személyes, a társadalmi, a szakmai és a tanulási célokhoz kapcsolódóan. A program kiemelten kezeli, hogy az egyén tudja értelmezni, megítélni az információforrásokat, s hogy saját jogán hozzon létre információkat. Az információkhoz való hozzáférés és a megalapozott döntés különösen fontos az egészség, a környezet és az oktatás vonatkozásában.

A program 2001-ben indult, folyamatosan fejlesztik, és hozzáillesztik a világszervezet más, média- és információs műveltséghez kapcsolódó tevékenységéhez, normatív dokumentumaihoz.⁷⁰ Az UNESCO felfogásában az információhoz való hozzáférés, az értékelés és a közlés az emberi jogok és a társadalmi egyenlőség szempontjából elsődleges fontosságú.

⁶⁹ Az UNESCO Information for All Programme weboldala: <https://en.unesco.org/programme/ifap> [2018.01.03.]

⁷⁰ *Information for all programme. Consolidating information and knowledge societies – Empowering peoples and nations.* Paris : UNESCO, 2017. https://en.unesco.org/sites/default/files/2771_17_ci_en_ifap_web_final.pdf [2018.01.03.] ; további témába vágó UNESCO-kiadvány: HORTON, Forest Woody: *Overview of information literacy resources worldwide.* Paris : UNESCO, 2013.

5.2.4.2. Az UNESCO a média- és információs műveltségről

A világszervezet kiindulópontja az, hogy a világ az utóbbi évtizedben ijesztő gyorsasággal változott meg. Az információs és kommunikációs technológiák fejlődése átalakította az információáramlás eddigi módját: a kapcsolattartást, az információhoz való hozzáférést, a kommunikációt, az ismeretalkotást, a tanulást és a munkát. Az átalakulás teremtette új helyzetben is meg kell vizsgálni az emberi jogok érvényesülését, a szólásszabadságot, a médiumok függetlenségét és pluralitását stb. Mivel a technológia erősíti a globalizációt, ezért globálisan kell megítélni azt is, hogy a végbement szociokulturális, gazdasági és politikai változások a társadalmak valamennyi tagjának a javára történtek-e. Ezért dolgozta ki és jelentette meg 2013-ban a világszervezet a média- és információs műveltség globális mérésének kereteit: *Global media and information literacy. Assessment framework: Country readiness and competencies*⁷¹ címmel.

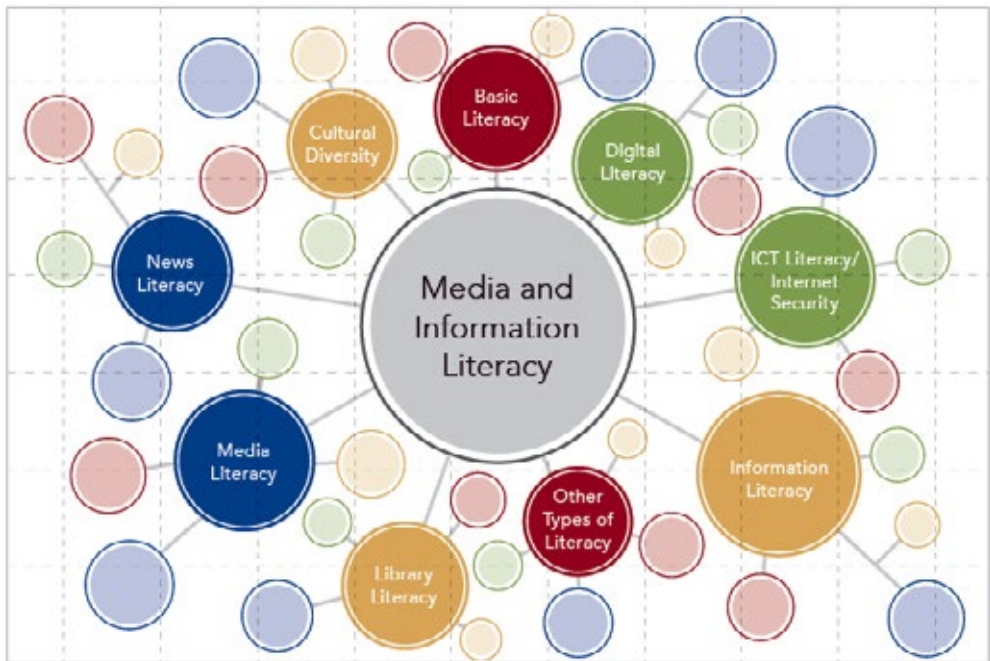
A média- és információs műveltségnek három alapösszetevője van⁷²:

- Elérés – felismerni az igényt az információ és médiatartalom iránt, képesnek lenni a kutatásra, a hozzáférésre, a tárolásra és visszakeresésre. (A könyvtár és a múzeum a keresésnél nevesítve szerepel.)
- Értékelés – megérteni, felmérni, értékelni az információt és a médiatartalmat.
- Létrehozás – ismeretek és kreatív közlés létrehozása; az információk, tudás és médiatartalmak kommunikálása etikusan és hatékonyan; aktív állampolgárként rész venni a társadalmi és a közéletben; az információ, a médiatartalom, az ismeretek használata és a média- és információs szolgáltató befolyásának ellenőrzése.

Az UNESCO felfogásában a média- és információs műveltség átfogó, integráló szerepet kap a többi, rokon műveltségterület között. A más műveltségterületekhez való viszony ábrázolása az alábbi ábrán tekinthető meg.

⁷¹ *Global media and information literacy. Assessment framework: Country readiness and competencies*. Paris : UNESCO Communication and Information Sector, UNESCO Institute for Statistic, 2013.

⁷² Uo. 56–58. p.

A média- és információs műveltség kompozit felfogása⁷³

5.2.5. Az IFLA a könyvtárak tanulástámogató és oktatási tevékenységéről

5.2.5.1. Az IFLA – UNESCO közkönyvtári fejlesztési irányelvek

A két világszervezet közös dokumentumban határozta meg a közkönyvtári szolgáltatások fejlesztési irányelveit 2001-ben.⁷⁴ A közkönyvtárak általános feladatai közé sorolják az írni-olvasni tudás terjesztését, a kultúra támogatását és a tanulás bármely – iskolai vagy egyéni – formájának segítségét. Az intézményekben általános és hagyományosan megrendezett könyvtári sétára, a könyvtár és szolgáltatásainak, felszerelésének bemutatására még lehet úgy tekinteni, hogy ezek a tevékenységek az oktatás határán vannak.

⁷³ Forrás: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/images/Publication_covers/global_mil_chap_1.jpg [2018.01.03.]

⁷⁴ *A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei.* Készítette a Philip GILL által vezetett munkacsoport az IFLA Közkönyvtári Szekciója megbízásából. Fordította: PAPP István. Budapest : Könyvtári Intézet, 2005. http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/ifla_kozkonyvtariszolgalat_iranyelvei.pdf [2018.01.03.]

De a két világszervezet nem hagy kétséget afelől, hogy a használók oktatását a könyvtár alapfeladatának tekinti: „A közkönyvtárnak segítenie kell használóit abban, hogy kifejlesszék azokat a készségeket, amelyek képessé teszik őket a könyvtár forrásainak és szolgáltatásainak leghatékonyabb használatára. A könyvtári személyzet tagjai legyenek az információ navigátorai, hogy segítséget nyújtsanak minden korosztálynak az információs és kommunikációs technológia leghatékonyabb használatához, s dolgozzanak ki programokat a használók képzésére.”⁷⁵ A közkönyvtárak három témakörben kapcsolódhatnak be az oktatásba:

- a könyvtár forrásainak és szolgáltatásainak használata,
- az információforrások és dokumentumtípusok bemutatása,
- az információs és kommunikációs technológiák használata.

Az oktatás formája a nyilvános programtól a „négy szemközt” oktatásig terjedhet.

A fejlesztési irányelvek tehát sommásan fogalmazzák, s nem nevezik meg sem az állományrészek elrendezésének megismertetését, sem a könyvtári katalógusok használatát, sem a netes információkeresést, hogy csak néhány példát említsünk. Ugyanakkor nyomatékosan föl hívják a figyelmet – az internet ellenőrizetlenségét említve –, hogy a könyvtárnak megbízható és pontos információkat kell adni vagy ezekhez irányítani használóit.

5.2.5.2. Az IFLA iskolai könyvtári irányelvei

A Könyvtáros Világszövetség 2015-ben hozta nyilvánosságra az iskolai könyvtárakra vonatkozó irányelveit.⁷⁶ Az irányelvek az UNESCO-val közösen kiadott iskolai könyvtári kiáltvány⁷⁷ értelmezésének és megvalósításának alapelveit tar-

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ SCHUTZ-JONES, Barbara – OBERG, Dianne (ed.): *IFLA School library guidelines*. 2nd revised ed. Haag : International Federation of Library Associations and Institutions, 2015. <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> [2018.01.03.] Bognárné Lovász Katalin ültette át magyarra és a Könyvtárostanárok Egyesülete adta ki 2016-ban *IFLA Iskolai könyvtári útmutató* címen. <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> [2018.01.03.] Az összefoglaláshoz ezt a fordítást használtuk, az idézetek oldalszámai erre a kiadványra utalnak.

⁷⁷ *The IFLA UNESCO school library manifesto. The school library in the teaching and learning for all*. <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999>

A magyar fordítást Celler Zsuzsanna készítette el.

Csík Tibor (szerk., bev.): *Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle*. Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2008. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> [2018.01.03.]

talmazzák. Teljes mértékben építenek az UNESCO normatív dokumentumaira, így az oktatás vonatkozásában a média- és információs műveltség koncepciójára. Az iskolai könyvtárak pedagógiai alaptvékenységének felsorolása e műveltség átadásán túl tartalmazza a tájékozódáson, kutatáson alapuló tanulás (*inquiry based learning*) alkalmazását is, hasonlóképpen, mint az ALA/AASL a 21. század tanulójáról szóló normatívája⁷⁸. Mindkét terület közvetlenül kapcsolódik a könyvtár-használati ismeretekhez és az információkereséshez.

A könyvtárak tanítási tevékenysége az intézmény- és gyűjteményközpontú könyvtárhasználati oktatásától (könyvtár szövegeinek és rendszerének megismertetése) és a használoképzéstől (könyvtári eszközök és szolgáltatások használata) fokozatosan jutott el a ma elfogadott folyamatalapú megközelítésig. A folyamatalapú megközelítés „...nem tagadja a korábbi megközelítéseket, mint például az eszközökről, forrásokról és keresési stratégiákról megszerzett tudást, de azt hangsúlyozza, hogy ezt a tudást legjobban a kutakodás, gondolkodás és problémamegoldás tanulása során lehet elsajátítani.”⁷⁹

Az iskolai könyvtárak számára a diákok oktatásában a következő fő feladatokat jelöli meg:

Az írni–olvasni tudás elsajátításának támogatása és az olvasás népszerűsítése

A cél az olvasási készség és a nyelvi kifejezőkészség fejlesztése, olyan tevékenységek végzése révén, melyek gyarapítják a szókincset, gördülékenyebbé teszik az írásbeli és szóbeli megnyilvánulásokat, az önálló gondolat és vélemény kifejezésére bátorítanak. A könyvtárnak sokféle tevékenységi formát kell biztosítani a csendes olvasástól, a csoportos beszélgetésen át a kreatív munkáig. Az olvasást és a médiatípusok használatát (meghallgatás, megnézés stb.) segítő tevékenységeknek tartalmaznia kell szociokulturális és kognitív tanulási nézőpontokat is. A könyvtárnak tekintettel kell lennie a nemzeti, a kulturális és az etnikai identitásra. A könyvtár lehetővé teszi és támogatja az olvasmányok önálló kiválasztását, az olvasottak megbeszélését és megosztását másokkal. Fontos feladat a szép- és ismeretterjesztő irodalom népszerűsítése (pl. kiállítások, író-olvasó találkozók, olvasási napok).

A média- és információs műveltség oktatása

„Az információs műveltséggel rendelkező diákok kompetens önszabályozó tanulók (*self-directed learner*). Tisztában kell lenniük információs igényeikkel és

⁷⁸ *Standards for 21st-century learner*. American Library Association, 2007. http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASL_LearningStandards.pdf [2018.01.03.]

⁷⁹ *IFLA Iskolai könyvtári útmutató*. 41. p.

aktívan be kell kapcsolódniuk az eszmék világába. Magabiztosságot kell mutatniuk a problémák megoldásában és tudniuk kell, hogyan találják meg a releváns és megbízható információkat. Képesnek kell lenniük a technológiai eszközök használatára, hogy hozzáférjenek az információkhoz és a tanultakat kommunikálni tudják.”⁸⁰

A kutatásalapú tanulási modellek

„A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei magukban foglalják a kutatás és élet-hosszig tartó tanulás alapvető készségeit: tervezés, források felderítése és összegyűjtése, válogatás, feldolgozás, bemutatás, megosztás és értékelés”⁸¹ A diákok a tájékozódás és kutatás során megtanulják irányítani a megismerés folyamatát, felhasználni a megszerzett tudásukat, készségeiket és beépíteni az újakat. A csoportos munkával fejleszteni lehet az együttműködési készséget, és azt, hogy hogyan védjék meg a diákok saját véleményüket, bírálják vagy fogadják el másokét. A tájékozódásra, kutatásra alapozott tanulásnak az is a célja, hogy a diákok megéljék a felfedezést, kockáztassanak, kíváncsiak és motiváltak legyenek, kritikusan és kreatívan gondolkodjanak, kapcsolódjanak a valós élethez és közösségekhez.

5.2.6. Könyvtárhasználat, információkeresés a Nemzeti Alaptantervben

5.2.6.1. A könyvtárhasználat megjelenése a tantervben

A könyvtári fejlesztéseknek és a kidolgozott programoknak igazodniuk kell a köznevelés tartalmát és kimeneti követelményeit meghatározó normákhoz. Ezért célszerű áttekinteni, hogy a könyvtárhasználatra és az információkeresésre milyen szabályozás vonatkozik, milyen összefüggésben jelennek meg ezek a tevékenységek a *Nemzeti Alaptantervekben*.

Az első *Nemzeti Alaptantervünk* (továbbiakban NAT) 1995-ben jelent meg (130/1995 (X.26.) Korm. rendelet melléklete), s nyugati mintára műveltségi területenként határozta meg a közoktatás kimeneti követelményeit.

A tanterv-előkészítő munkálatok visszanyúltak az iskolai könyvtárak fejlesztésére 1986-ban kidolgozott minisztériumi útmutatóhoz⁸², s az azt megalapozó országos helyzetelemzéshez. Az útmutató az oktatási feladatról a következőképpen

⁸⁰ IFLA Iskolai könyvtári útmutató. 44. p.

⁸¹ Uo. 45.p.

⁸² 203/1986. (Műv. K. 24.) MM számú Útmutató az iskolai könyvtárak fejlesztéséről. In: Dán Krisztina (összeáll.): *Az iskolai könyvtárak működési rendje. Módszertani útmutató*. Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1992. 58. p.

ír: „Az iskolai könyvtár [...] központi szerepet tölt be az intézmény olvasás- és könyvtárpedagógiai tevékenységében; sajátos eszközeivel megalapozza a tanulók könyvtárhasználóvá nevelését.”

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tömörítvényként megjelentette a brit könyvtári és iskolai tanács ajánlását⁸³ az információs készségek átadásáról a középfokú oktatásban. Az IFLA 1990-es iskolai könyvtári irányelveinek⁸⁴ fordítását ugyancsak elkészítette az intézmény. A nemzetközi szervezet irányelveiben az információkeresés központi szerepe: a kapcsolódó készségek meghatározása, a keresés menetének felépítése és a folyamat állomásainak kidolgozása a brit ajánlás fölfogását tükrözi.

Az 1980-as évek végén a hazai könyvtártudományban is megjelent a tanulási forrásközpont koncepciója⁸⁵, mely az iskolai könyvtárakat az önálló tanulás és információszerezés intézményévé fejlesztette volna. A NAT kidolgozása során azonban sem az IFLA irányelveire sem a tanulási forrásközpont kialakítására nem építettek koncepcionálisan.

A tantervben a könyvtárhasználati ismeretek középpontjában nem az információkeresés és -kezelés stratégiai jártasságának átadása vagy a problémamegoldás tájékozódó, kutató felfogása áll, hanem a könyvtár és dokumentumainak bemutatása, használata.

A tematika súlypontjai:

könyvtárhasználat, dokumentumismeret, referenz művek használata, szellemi munka technikája, önálló ismeretszerzés, és „Ismerje a könyvtári adatbázisokból, számítógépes hálózatokból való információszerezés lehetőségét és módját.”

Az információkeresés, -értékelés és -felhasználás csak részben található meg a műveltségi terület leírásában, s az elemek nem képeznek szerves egységet. Ugyanakkor szinte mindegyik tematikai egységben kimondva, kimondatlanul ott van a keresés, illetve a „használt”-ba beleérthető az is (vö. keresés a könyvtárban, a könyvekben és referenz művekben keresés, a katalógusban és bibliográfiában keresés, a tantárgyi kutatómunkához keresés).

A könyvtári keresés lényegében a nyomtatott állományban és a rögzített „tömegkommunikációs műsorok (tv-, rádióműsorok)”, tehát a kiadási folyamaton

⁸³ Könyv és Nevelés, 1985. 3. 124–128 .p.

MARLAND Michael (ed.): *Information skills in the secondary curriculum. The recommendation of a working group sponsored by British Library and Schools Council.* London : Methuen Education, 1981. (School Council Curriculum Bulletin 9.)

⁸⁴ CAROLL, Frances Laverne: *Guideline for school libraries.* The Hague : IFLA Section of School Libraries, 1990. (IFLA Professional Reports 20.)

⁸⁵ CELLER Zsuzsanna: *A korszerű iskolai könyvtár. Tanulási forrásközpont, az önálló tanulásra nevelés, az információszerezés fontos segédeszköze.* Budapest, 1989.

átesett, ellenőrzött, hiteles dokumentumokban történik. Ebből is következően a forráskritika nem vetődik föl, ezért a keresés értékelésének az elsődleges szempontja az lesz, hogy a diák megtalált-e a helyes választ.

5.2.6.2. Az érvényben levő Nemzeti Alaptanterv

A 2012-ben kiadott NAT⁸⁶ a köznevelés feladatai és értékei között szerepelteti, hogy a felnövekvő nemzedék „váljék képessé az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre”. A fejlesztési területek és nevelési célok között a médiatudatosságra nevelésben „az értelmező, kritikai beállítódás kialakítása”; a tanulás tanítása tárgyalásában pedig a „hogyan használhatók a könyvtári és más információforrások” elvárás szerepel.

Az ezután található, a kulcskompetenciákat meghatározó rész több vonatkozásban is tárgyalja az információkeresést. Ahogy az Európai Unió normatív dokumentumának bemutatásakor utaltunk rá, a magyar szabályozás, így a NAT is lényegében a 2006-os, uniós kompetenciadefiníciókat⁸⁷ veszi át. A kulcskompetenciák információkeresésről szóló részei a következők:

Anyanyelvi kommunikáció

Képes megkülönböztetni és felhasználni különböző típusú szövegeket, továbbá információkat keresni, gyűjteni, feldolgozni és közvetíteni. Tud segédeszközöket használni, saját szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelően, etikusan és meggyőzően kifejezni.

Digitális kompetencia

Felöleli az információs társadalom technológiáinak (információs és kommunikációs technológia, a továbbiakban IKT) és a technológiák által hozzáférhetővé tett, közvetített tartalmak magabiztos, kritikus és etikus használatát a társas kapcsolatok, a munka, a kommunikáció és a szabadidő terén. A tevékenység alapja az információ felismerése (azonosítása), visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítása, bemutatása és cseréje; digitális tartalomalkotás és -megosztás, továbbá kommunikációs együttműködés az interneten keresztül. A tartalmazott készségek magukba foglalják az információ megkeresését, összegyűjtését és feldolgozását, a kritikus alkalmazást, a valós és a virtuális kapcsolatok megkülönböztetését. Ide tartozik a komplex információ előállítását, bemutatását és megértését elősegítő eszközök használata, valamint az internetalapú szolgáltatások elérése, az ezek segítségével

⁸⁶ 2012 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet melléklete

⁸⁷ Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról, 2006. december 18. (2006/962/EK) Melléklete <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32006H0962> [2018.01.03.]

történő keresés, az IKT alkalmazása a kritikai gondolkodás, a kreativitás és az innováció területén.

A műveltségi területek követelményei közül számos tartalmaz könyvtárhasználatról és információkereséssel kapcsolatos elvárásokat. Célszerű számba venni, melyek ezek a területek, és milyen követelményeket határoznak meg. A részletes elemzés szétfeszítené az írás kereteit, ezért röviden foglaljuk össze az elvárásokat.

Magyar nyelv és irodalom

Az önálló feladatvégzés, információgyűjtés és ismeretszerzés módszereinek alkalmazása: segédkönyvek, szótárak, lexikonok használata, ismeretlen kifejezések jelentésének önálló megkeresése egynyelvű szótárakban, a tanult anyag bővítése különböző információhordozókból. Internetes enciklopédiák és keresőprogramok használata (7–8. évfolyam).

Verbális és nem verbális információk célszerű gyűjtésének, szelekciójának, rendszerezésének, kritikájának és felhasználásának gyakorlása. A könyvtári információkeresés ismereteinek bővítése, múzeumi információk. Az internetes adatgyűjtés technikái, hypertextek, linkek használata (9–12. évfolyam).

Az információk, adatok visszakeresése szövegekből (1–6. évfolyam), kritikus befogadásuk megalapozása (7–8. évfolyam), értékelésük, jelentőségük felismerése, kritikájuk (9–12. évfolyam).

A könyv- és könyvtárhasználat részeként a tankönyv, enciklopédia, egynyelvű szótár, gyermeklexikon, gyermekújság; elektronikus információhordozó használata és kölcsönzése szerepel.

Ember és társadalom

Különböző típusú írott forrásokból származó információk rendszerezése és értelmezése, ábrázolása és az ismeretszerzés (5–12. évfolyam).

Információk gyűjtése adott témához (1–4. évfolyam), könyvtárban, médiatárban, múzeumban (5–6. évfolyam); önállóan, különböző médiumokból rövid szöveges tartalmi ismertető készítése (7–8. évfolyam), majd rendszerezés, forráskritika és oknyomozási terv összeállítása (9–12. évfolyam).

A kritikai gondolkodás kialakítása, a fikció és a valóság, a múlt és a jelen megkülönböztetése; a személyekről, eseményekről szóló források elemzése és megítélése érdekében, s hogy képes legyen önálló álláspont megfogalmazására (1–12. évfolyam).

Ember és természet

Információforrások használata (1–4. évfolyam), információk gyűjtése (5–6. évfolyam), az információk keresése, könyvtár-, internet-, adatbázis-használat (7–8.

évfolyam), problémamegoldásra irányuló, hatékony információkeresés és ismeretszerzés (9–12. évfolyam).

A földünk és környezetünk téma tanítási-tanulási folyamatában nagy hangsúlyt kap az információszerzési és -feldolgozási készségének fejlesztése közvetlen (részben terepi) tapasztalatszerzéssel, megfigyelésekkel és a digitális világ nyújtotta lehetőségek felhasználásával.

A műveltségi terület számos részterületén elvárás az információ gyűjtése, változása és az adott területen való értelmezése.

Mozgókép-kultúra és médiaismeret

A NAT-ban ez a műveltségterület hivatott átadni a kritikai gondolkodás kompetenciáit. Mivel a tömegműveltség (írott, hangzó és képi) kifejezőeszközeinek bemutatására, különös tekintettel a mozgóképi szövegértés fejlesztésére, a média társadalmi szerepének és működésmódjának feltárására irányul, ezért csak az ilyen jellegű információforrásokat tárgyalja. A kritikai gondolkodást tehát a médiaműveltségen belül értelmezi, s a mediális információforrásokra vonatkoztatja.

Művészetek

A műveltségi területen csak az ének-zene tantárgynál merül föl a könyvtárhasználat lehetősége: „Önálló beszámoló készítése a könyvtár és az internet lehetőségei felhasználásával.”

Informatika

A műveltségterület alapvető céljai között említi az információ megszerzéséhez, megértéséhez, feldolgozásához, alkotó alkalmazásához szükséges ismeretek, készségek átadását.

Az információforrások megismerésén az adatbázisokból, a számítógépes hálózathoz való információszerezés megismerését érti.

Az információkeresés elsajátítása az irányított információkereséstől indul (1–4. évfolyam), majd kibővül a keresőkérdés megfogalmazásával, az eredmények értelmezésével (5–6. évfolyam), a következő szint (7–9. évfolyam) az összetett keresés, a hitelesség vizsgálata és a szelektálás, az önálló ismeretszerzés és az információknak a közlési célnak megfelelő manipulálása zárja a követelmények sorát (9–12. évfolyam).

Az információ hitelessége és az ellenőrzés lehetőségeinek megismerése az információkezelés jogi és etikai vonatkozásai között kapott helyet az információ védelem, a netikett és a szerzői jogi alapfogalmak mellett.

A NAT-ban a könyvtárhoz kapcsolódó kompetenciákat a könyvtári informatika nevű rész műveltség-terület adja meg. A könyvtári informatika középpont-

jában a „könyvtárhasználati műveltség, ide értve a könyvtári információkeresés informatikai lehetőségeinek alkalmazását” áll.

A követelményeket négy csoportba osztva tárgyalja. Az első csoport az iskolai és a „lakóhelyi könyvtár eszköztárának készsége szintű” használatáról (1–8. évfolyam), valamint az információs intézmények és adatbázisok funkcióinak ismeretéről (9–12. évfolyam) szól. A második csoport a könyvtárak és a „könyvtári információs rendszer” szolgáltatásainak ismeretét (1–6. évfolyam), valamint a tanuláshoz, tájékozódáshoz való alkalmazását (7–12. évfolyam) foglalja magában. A harmadik csoport tartalmazza a dokumentumtípusok, az elektronikus források formai, tartalmi jellemzőinek megismerését (1–4. évfolyam), a tanulmányokhoz való kiválasztását (5–6. évfolyam), majd a kézikönyvek, ismeretterjesztő források használatát a tanuláshoz (7–8. évfolyam). A negyedik csoportot a forrásokat azonosító adatok ismerete (1–6. évfolyam), a bibliográfiai leírás (7–8. évfolyam), továbbá a hivatkozás- és irodalomjegyzék-készítés, valamint az etikus és alkotó forráshasználat (9–12. évfolyam) képezi.

Életvitel és gyakorlat

A műveltségterület követelménye „a szöveges, rajz, kép, illetve hangalapú információk célzott keresése tapasztalati, valamint nyomtatott és elektronikus forrásokban” (1–6. évfolyam). Ezután „a különböző eredetű információk szűrése, értékelése, összekapcsolása, érvényességük kiterjesztése” következik (7–9. évfolyam). A 9–12. évfolyam elvárása: a „tevékenység elvégzéséhez, a feladatok megoldásához szükséges információk önálló felkutatása, kiválasztása adott forrásokból”.

A NAT-ot áttekintve megállapítható, hogy az információgyűjtés, az információk kiválasztása, értékelése és felhasználása általánosnak mondható követelmény, ha nem is tartalmazza valamennyi műveltségterület. A könyvtárhasználat – legtöbbször az információgyűjtéshez kapcsolódva – csak néhány műveltségterület követelményei között szerepel, pl. magyar nyelv és irodalom.

Az információkeresés és az önálló ismeretszerzés a műveltségterületek többségének részét képezi. Az információkeresés azonban sokszor nem takar mást, mint az információgyűjtést, az utánanézést. A keresés folyamata mint egész a digitális kompetenciákban található meg legkövetkezetesebben. A többi műveltségi terület követelményei között csak a folyamat elemei lelhetők föl, de azok egységgé sehol sem állnak össze. Az információkeresés legtöbb eleme az informatikában található meg, de ezek az elemek sem alkotnak egységet, nem válnak egy folyamat szerves részévé, a széttöredezettség a jellemző.

Az információforrások megítélése, a kritikai gondolkodás néhány műveltségterület – pl. az ember és társadalom – követelménye. A legteljesebb kidolgozását a médiaismeretben találjuk. A kritikai gondolkodás követelménye tulajdonképpen csak a tömegműveltség és a digitális, internetes források esetén merül föl.

Egyetlen kivétel van: az ember és társadalom műveltségi területen a forráskritika elvárása.

A digitális kompetenciában leírt információkeresés, -értékelés, -felhasználás séma alkalmazása azonban nem része egyetlen műveltségi terület követelményeinek sem. A séma legtöbb elemét az informatika tartalmazza. A digitális kompetencia uniós elvárásai tehát belekerültek a NAT-ba, de a műveltségterületek követelményrendszerében nem szervesültek.

A könyvtárhasználati ismeretek követelményei az 1995-ös NAT-hoz képest jelentős mértékben csökkentek. Bár a műveltségi részterület neve könyvtári informatikára változott, koncepciójában lényegében változatlan: tájékozódás a könyvtárban, dokumentumtipológia, bibliográfiakészítés stb. A követelmények értelmezését nehezíti, hogy a megfogalmazás nem illeszkedik sem a szakmai terminológiához (pl. a könyvtárhasználat és a keresés szavak jelentésbeli eltérései), sem a törvényi szabályozás⁸⁸ szóhasználatához (pl. lakóhelyi könyvtár terminus használata).

A köznevelés alapfeladatai között szerepel, hogy a jövő nemzedéke „váljék képessé az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre”. Az önálló tájékozódás és keresés, az eredmények alapján történő véleményformálás és ennek közzététele, megosztása – így együtt – csak kevés műveltségi területen van jelen. De ha jelen is van, a folyamat lépései csak a tanulmányok végére, a 9–12. évfolyamra állnak össze egészszé. A Nat tehát a 9., de inkább az utolsó évfolyamoktól várja el azt, amit az ALA és az IFLA/UNESCO már a formális oktatás kezdetétől. Ez részben magyarázható felfogásbeli különbséggel: az olvasni még nem tudó gyerek megkeresi az őt érdeklő képeskönyvet a könyvtárban, majd a mű megtekintése után beszélget róla olyan folyamatként írható-e le, mint az önálló kutatás végzése és pályamunka készítése az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyre. A koncepcionális eltérést tovább mélyíti, hogy az önálló tájékozódásra való készségeknek számos, lényeges eleme hiányzik. Ilyen például az információs igény meghatározása, annak fölmérése, hogy milyen tudással rendelkezem és milyenre van még szükségem stb.

De nem is az elemek hiánya, mások értelmezésének bizonytalanságai vagy az adott kontextusban való indokoltsága az elsődleges kérdés. A probléma gyökere máshol van. Az önálló tájékozódás, az önálló kutatás elsajátítása megköveteli, hogy értsük a folyamatot: magunk is meg tudjuk tervezni, majd az alkalmazásra, a megvalósításra is képesek legyünk, s végül a folyamat egészét, annak eredményességét értékelni tudjuk. Továbbá, az önálló tájékozódás, az önálló kutatás, ahogy az önálló tanulás is olyan folyamat, melynek megtervezéséhez és megvalósításához – az elvégzendő feladatok függvényében – különböző eljárások, modellek, stratégi-

⁸⁸ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

giák közül kell választanunk. Sajnos, ilyenek – például kutatási modellek – nem szerepelnek a követelmények között. Az olyan könyvtári foglalkozás, melynek pedagógiai módszere a demonstrációs célú forráshasználat és médiakritika, valamint a technikai eszközöket alkalmazó munkáltatás, nem neveli a jövő nemzedékét az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és önmaga folyamatos képzésére.

5.2.7. Hagyományok és eredmények

5.2.7.1. Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.2.4. – 2009–2012

A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) *A közoktatási rendszer hatékonyságának javítása, újszerű megoldások és együttműködések kialakítása* című prioritásnak az volt az átfogó célja, hogy új tanulási lehetőségeket és formákat terjesszen el, továbbá új együttműködési formákat teremtsen az oktatási és kulturális intézmények között, azért, hogy az egész életen át tartó tanulás feltételei létrejöjjenek. A prioritási célok között szerepelt még a nem formális képzéshez és az informális tanuláshoz való hozzáférés segítése az esélyeket kiegyenlítő szolgáltatásokkal.

Mindebből következően a TÁMOP 3.2.4. „*Tudásdepó Expressz*” – *A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében* című konstrukció azt kívánta támogatni, hogy a könyvtári rendszer hatékonyabban szolgálja a minőségi oktatást, a formális oktatáson kívüli képzést és a tanulást, valamint az olvasási és digitális kompetenciák fejlesztését. A kiemelt célcsoportok közé tartoztak a gyerekek és a fiatalok, akiknek a tanulását, és a leszakadó rétegek, akiknek a társadalmi felzárkózását kellett a könyvtáraknak segíteni. A támogatott tevékenységek között voltak az olvasáskultúrát támogató, a könyvtári szolgáltatások népszerűsítését, a digitális és információkeresési készségeket fejlesztő foglalkozások. A konstrukció révén országszerte több mint 100 projekt valósult meg, melyeknek kötelező része volt az olvasási és digitális kultúrát támogató könyvtári rendezvények tartása.

A TÁMOP 3.2.4./08/2-2009-0001 *Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért* című országos projekt (megvalósítója a Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM)) célja az volt, hogy az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák – közülük is az olvasási és a digitális, információs kompetenciák – kialakítása területén támogassa az új, nem formális és informális képzési programok kidolgozását, a jó gyakorlatok elterjesztését. A fejlesztés első lépése a nem formális képzési programokkal szembeni formai és tartalmi elvárások meghatározása volt, a nemzetközileg elismert normatív dokumentumok alapján. A projekt eredményeként 31, az olvasást és a digitális, információs kompetenciákat fejlesztő könyvtári mintaprogram jött létre és lett kipróbálva.

5.2.7.2. *Kiindulás a fejlesztéshez*

A magyar közkönyvtárakban óriási hagyománya van a magyar irodalom értékei felmutatásának (pl. rendhagyó irodalomóra, könyvbemutató), az írók-költők megismertetésének (pl. író-olvasó találkozó), az olvasás népszerűsítésének (pl. olvasómozgalmak, vetélkedők), a diákok számára nyáron olvasási, művelődési lehetőséget biztosító programoknak (pl. olvasókampányok, olvasótáborok). Ha nem is akkora rendezvényszámmal, de ugyancsak a legszínvonalasabb programok közé tartoztak a tudományos és ismeretterjesztő előadások, az érdeklődési körök összejövetel, a helytörténeti és a kulturális rendezvények, kiállítások. Bár ma is vannak ilyen rendezvények a könyvtárakban, de az elmúlt negyedszázad a lehetőségek megcsappanását, s így a foglalkozások visszaszorulását hozta.

A könyvtári rendezvények legjobb hagyományait folytatta és tette országos programmá a Könyvtári Összefogás – Országos Könyvtári Napok rendezvénysorozata. A program eredményességét jól bizonyítja a könyvtári rendezvényekről készített összesítés, leírás, mely a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár – a program motorja – weboldalán⁸⁹ évenkénti bontásban tekinthető meg.

Ugyancsak a közkönyvtárakhoz kötődnek az Internet Fiesta⁹⁰ rendezvényei is. Az internethasználat, az információs technológiák megismertetése a könyvtárak oktatási tevékenységének teljesen új területét jelentik. Az ezredforduló után a számítógép-használati és internetes foglalkozások a könyvtári rendezvények igen nagy arányát tették ki.⁹¹ Az elvi lehetőség adott, hogy a könyvtárak váljanak a digitális kompetenciák közvetítőjévé, illetve a digitális eszközök használatának műhelyévé.

Az egész életen át tartó tanulás elve a könyvtárakat helyzetbe hozza az oktatás és a tanulástámogatás területén. Az Európai Unió elvárásai is abba az irányba mutatnak, hogy a közgyűjtemények támogassák a formális oktatást (lásd a TÁMOP-projektek), vegyenek részt a képzési tevékenységben. A lehetőség tehát ebben az irányban is nyitott, az oktatási és kulturális irányítás döntésétől függ.

A könyvtárhasználat segítéséhez, az ehhez kidolgozandó könyvtári foglalkozásokhoz célszerű számba venni a legfontosabb területeket, melyeken információs igények szoktak fölmerülni:

⁸⁹ <http://osszefogas.kjmk.hu/Default.aspx> [2018.01.03.]

⁹⁰ <http://fiesta.kjmk.hu/Default.aspx> [2018.01.03.]

⁹¹ DIPPOLD Péter: *Közkönyvtárak és az oktatás*. Könyv és Nevelés, 15. (2013) 4. 74–84.p. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/kozkonyvtarak_es_az_oktatas [2018.01.03.]

A szerző részletesen bemutatja és elemzi a közkönyvtárak oktatási tevékenységét fölmérő ENTITLE 2008-as uniós program eredményeit.

- tanulás, önképzés;
- rekreáció, érdeklődési körök;
- egészségmegőrzés, orvosi ellátás;
- karrier, szakmai és vállalkozási információk;
- elektronikus ügyintézés, net és a digitális eszközök használata;
- ügyekben (országos és helyi) tájékozódás, részvétel;
- közhasznú információk;
- helyismeret, helytörténet;
- család, háztartás.

A projekt keretében elvégzett a könyvtárhasználati felmérés⁹² tanúsága szerint a magyar lakosság azért veszi igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, hogy szak- vagy ismeretterjesztő irodalmat olvasson (20,7%), képezze magát szabad idejében (19,8%), támogatást kapjon tanuláshoz (19,3%), egészségre vonatkozó információkat kapjon (17,1%), kulturális tevékenységben vegyen részt (16,2%). (A teljes adatsort az 1. ábra tartalmazza.) A szépirodalom iránti érdeklődés jóllehet az első helyen szerepel, de a tényirodalom, az önképzés és a tanulás vetekszik népszerűségével. A könyvtári foglalkozások témájának megválasztásában figyelembe kell venni ezeket az eredményeket. Az irodalompropagandának nagy hagyománya van a könyvtárakban, de meg kell felelni a használók más irányú érdeklődésének is.

Az élet mely területén veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak? (Az elektronikus szolgáltatásokra is gondoljon!)	Soha	Ritkán	Néha	Gyakran	Összesen	nem tudja / nem válaszol
szépirodalom olvasása	77,7	9,3	7,9	4,3	21,5	0,8
szak- vagy ismeretterjesztő irodalom olvasása	78,6	9,1	8,1	3,5	20,7	0,7
önképzés a szabadidőben	79,5	8,8	8,5	2,5	19,8	0,7
tanulás támogatása	79,7	7,1	8,5	3,7	19,3	0,9
egészség, egészséges életmód	82,2	9,0	6,3	1,8	17,1	0,7
kulturális tevékenységek	83,0	9,1	5,6	1,5	16,2	0,8

⁹² Tóth Máté: *Könyvtárhasználat – információkeresés. Egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt számára készült 2017-ben. [Kézirat] – a táblázat kiegészítve [Cs.T.] az *Összesen* oszloppal, és az adatok az igénybevétel sorrendjébe állítva.

közösségi, baráti kapcsolatok ápolása	83,6	7,3	5,9	2,5	15,7	0,7
történelem vagy társadalom iránti érdeklődés kielégítése	84,5	8,1	5,4	1,2	14,7	0,8
munkához kapcsolódó tanulás	85,4	6,9	4,5	2,5	13,9	0,8
utazás, nyaralás	85,5	7,0	5,5	1,3	13,8	0,7
természet iránti érdeklődés kielégítése	86,3	6,9	5,0	1,1	13	0,7
oktatási lehetőségek keresése	86,4	7,1	4,6	1,1	12,8	0,8
szabadidős tevékenységek, sport	87,1	6,7	4,7	0,8	12,2	0,7
kreatív művészeti tevékenységek	87,9	7,3	3,5	0,6	11,4	0,7
munkahelyi feladatok végzése	88,0	4,9	4,1	2,3	11,3	0,7
munkahelykeresés	89,5	5,3	3,1	1,3	9,7	0,7
részvétel valamilyen közösségi, társadalmi ügghöz kötődő párbeszédben	89,6	5,6	3,7	0,3	9,6	0,8
háztartási feladatok, házimunka	91,2	4,6	2,7	0,8	8,1	0,7
otthoni feladatok	91,9	4,7	2,1	0,6	7,4	0,7
fogyasztói, vásárlói ügyek	91,8	4,6	2,3	0,5	7,4	0,7
gyereknevelés, gyerek elhelyezése	92,1	4,4	2,1	0,6	7,1	0,7
bármilyen más, amit eddig nem említettem	89,3	0,1	0,4	0,1	6	10,1

1. ábra

A magyar neveléstudomány irodalmát föltáró Pedagógiai Adatbázisban (PAD) – melyet az Országos Pedagógiai Könyvtár készít – megvizsgáltuk a könyvtár oktatási tevékenységéről szóló publikációk tematikus eloszlását. Az elmúlt több mint negyedszázad szakirodalmát áttekintve megállapítható, hogy a könyvtárhasználatról született a legtöbb közlemény. Ezen belül is az olvasáshoz, az irodalomhoz kapcsolódó témáknak a legnagyobb az aránya. A könyvtárhasználat szakirodalmának a többsége módszertani szempontból közelít vagy a könyvtári foglalkozások gyakorlatát mutatja be. A tárgyalt foglalkozások jó része azonban a könyvtárat csak mint teret használja, tehát nem a könyvtárhasználati ismereteket közvetíti, hanem valamilyen humán témát oktat. Az információs műveltségről szóló szakirodalom mintegy harmada a könyvtárhasználatról foglalkozó, ami jelentős szám ahhoz képest, hogy a tárgyszót 2003 óta használja az adatbázis. A témát azonban nem elsősorban a tanítás, tanulás gyakorlata és módszerei alapján tárgyalják a publikációk. Az információkereséssel önmagában kevés közlemény foglalkozik, a téma betagozódik a könyvtárhasználatba és az információs műveltségbe. Kicsi a száma azoknak az írásoknak, melyek a könyvtári foglalkozások és órák elméleti kérdéseivel vagy a könyvtárosok pedagógiai munkájával foglalkoznak. Ebből következően a könyvtárak oktatási tevékenységének módszertani fejlesztése nagyon indokolt.

5.2.8. Elvek és gyakorlat

Az irányelveken és a megfontolásokon túl célszerű bemutatni a közoktatás számára mintaszerűen kidolgozott követelményrendszert, amely a gyakorlatban is bevált. Ehhez Ohio állam oktatási kormányzatának az iskolai könyvtárak tevékenységét szabályozó normatív dokumentumát (*Library Guidelines*⁹³) választottuk. A könyvtárhasználatot és az információkeresést a legátfogóbban az információs műveltség követelményrendszerét tárgyaló rész tartalmazza. Az információs műveltség követelményrendszeréről olyan módon adunk áttekintést, hogy látszódnak a kompetenciaterületek és azok összefüggései. A követelmények után a különböző nevelési terület könyvtári foglalkozásaira tett témajavaslatokat foglaljuk össze.

A könyvtárhasználat előkészítése már óvodáskorban megkezdődik Ohio államban. Az első lépés ellátogatni a könyvtárba, megtanulni az oda vezető utat, majd bejárni a könyvtár tereit. A könyvtárban fontos megismerkedni a könyvtárosokkal, tudni, hogy hozzájuk lehet fordulni. A könyvtári gyűjteményből először azt kell felderíteni, hol vannak a gyerekeknek szóló könyvek, folyóiratok, hangzóanyagok stb. Közösén kell megfigyelni, ki mit csinál a könyvtárban, milyen tevékenységeket lehet itt folytatni. Ez egyrészt elvezet a szolgáltatások megismeréséhez, másrészt alkalmat teremt megállapítani azt, hogyan viselkedünk a könyvtárban. Szerepjátékokkal, a tevékenységek eljátszásával el lehet mélyíteni a könyvtár nyújtotta szolgáltatások és lehetőségek megismerését, például eljátsszuk az olvasót, a kölcsönzést, a könyvek megtalálását stb. Az indulásnál a gyerekek bizalmának elnyerése mellett az a cél, hogy felkeltsük az érdeklődésüket a könyvtár iránt.

A könyvtári foglalkozások tartalma a dokumentumokkal, elsősorban a nyomtatott kiadványokkal való ismerkedés és az olvasás előkészítése (pl. mesehallgatás, beszélgetés megtörtént dolgokról, könyvnézegetés). A szókincs és a nyelvi kifejezőkészség fejlesztése mellett nagyon fontos a betűkkel és az írással ismerkedés – a könyvtár anyagának felhasználásával.

Könyvtár rendjéről áttekintést kell adni, meg kell mutatni, hol találhatók a gyerekeket érdeklő anyagok. Fontos a dokumentumokkal ismerkedés, a formátum és típus szerinti különbségek felfedezése, a tartalmi sokféleség megtapasztalása. A könyvtáros feladata választásra ösztönözni az egyéni érdeklődés szerint – és a választást megindokoltatni. Ha olyan érdekes a könyv, hogy haza akarja vinni, akkor ki is lehet kölcsönözni.

A második évfolyam végére a gyerekek rendszeresen és önállóan látogatják a könyvtárat. Nemcsak az iskolai munkához végzik el a könyvtárban a feladatokat, hanem saját érdeklődésük alapján olvasnak szép- vagy ismeretterjesztő irodalmat.

⁹³ *Ohio's Library Guidelines*. <http://education.ohio.gov/Topics/Learning-in-Ohio/Library-Guidelines> [2018.01.03.]

Megismerik a gyermekrésztleg állományának elrendezését. Többféle dokumentípust is használnak, tudják, mit jelent a felelős használat. Aktív résztvevői a könyvtári programoknak, pl. könyvklub, olvasási rendezvények. Fel tudják építeni a keresési feladatot – kérdeznek, tájékozódnak, meghatározzák a keresés célját és elvégzik a keresést. Meg tudják ítélni, hogy a keresés eredménye megfelelő válasz-e az információs igényre, és a keresés eredményét megfelelő módon tudják közölni.

A második év végére tehát a diák a könyvtári oktatás valamennyi alapelemével találkozott. A további évfolyamokban ezen az alapon építkezve bővülnek ismeretei, készségei. Tekintsük át évfolyamcsoportonként az oktatás tematikai súlypontjait:

Óvoda–2. évfolyam

- Olvasás-előkészítés, olvasástanulás támogatása;
- Könyvtárlátogatás, szolgáltatások igénybevétele, részvétel a foglalkozásokon;
- A keresés alapelemeinek ismerete.

3–5. évfolyam

- Az olvasás támogatása az egyéni érdeklődés – szép- és ismeretterjesztő irodalom – szerint;
- Az irodalom feldolgozása, előadása; műfajok elkülönülése;
- Tudatos könyvtárhasználat, aktív részvétel a programokon;
- A könyvtári nyilvántartások, tartalmi és formai feltárás alapelemei;
- Ismerkedés a legfontosabb tájékoztató művek (pl. lexikonok, enciklopédia, szótár, térkép) használatával;
- Forráskritika alapvetés;
- Önállóan képes keresést végezni, és tudja, hogy értékelni kell az eredményt.

6–8. évfolyam

- Az információforrások keresése, az információhasználat az *elsődleges*; az olvasásfejlesztés már nem oktatási feladat;
- A könyvtár elérése neten;
- Az internetes források használata;
- Könyvtári keresés formai és tartalmi elemekre (pl. a tizedes osztályozás alapján);
- Keresési modell alkalmazása;
- Hivatkozás a felhasznált dokumentumokra;
- A plágium, szellemi tulajdon és kiadói jogok megismerése;
- A kritikai gondolkodásba bevezetés;

- Az eredmények kommunikálásának formái: műfajok, formátumok, célcsoport szerint;
- A keresés értékelése.

9–12. évfolyam

- Kutatva-tájékozódva tanulás, önállóan vagy csoportban együttműködve;
- Valamennyi forrás (könyvtári és internetes, formátumok, műfajok stb.) ismerete;
- A források értékelése, kritikai gondolkodás;
- Az irodalomra hivatkozás bármely szabványos formában;
- A szerzői, kiadói jogok ismerete és betartása;
- A kutatás eredményeinek közlése bármely formában és bármely kommunikációs technológia alkalmazásával;
- A kutatás valamennyi pontjának értékelése, a szükséges módosítások megtétele.

A tematikus áttekintés után következzenek most oktatási szintenként, majd tárgykörönként, azon belül pedig évfolyamonként a követelmények.

5.2.8.1. Az információs műveltség követelményrendszere

Óvoda–2. évfolyam

A. Tudja, hol található a könyvtár, megismeri a könyvtári dolgozókat, részt vesz a könyvtári tevékenységekben.

óvoda

- Tudja, hogy hol található a könyvtár, fölismeri a könyvtárosokat.
- Fölismeri, mi micsoda a könyvtárban (pl. könyv, folyóirat, számítógép).
- Érti, milyen sok tevékenységnek ad helyet a könyvtár (pl. olvasás, videózás, bábjáték, történetmesélés, tanulás, kutatás).
- Tudja, hogy a közösség könyvtára a közkönyvtár, amely a szülőkkel is látogatható.

1.

- El tudja mondani, mi a könyvtáros szerepe – összehasonlítva a pedagógussal (pl. segít a könyvek és az információk megtalálásában).
- Megérti, hogy a könyvtár anyagait bárki használhatja.

- Részt vesz a könyvtár biztosította tevékenységekben (történetek ideje, olvasói színház).
- Tudja, hogy a könyvtári könyveket és más anyagokat ő is használhatja, kölcsönözheti.

2.

- Látogatja a könyvtárat, ha tanulmányaihoz szükséges vagy olvasni akar.
- Ismeri a könyvtári dolgozók szerepét (mit csinál a könyvtáros?)
- Részt vesz a könyvtári tevékenységekben, olvasásrendezvényeken (pl. történetek ideje, gyermekkönyvhét).
- Tudja, hogy a közkönyvtár milyen sokféle tevékenységnek ad helyet (pl. könyvklub, vendéglőadó, nyári olvasási programok).

B. Fölismeri, hogy a könyvtár sokféle könyvét és anyagait használni, kölcsönözni lehet, és megérti, hogy fontos ezeket megfelelően kezelni.

óvoda

- Fölfedezi a könyvtár tereit a könyvtáros és a pedagógus segítségével (pl. gyermekkönyvek, történetek tere, hanganyagok tere, számítógépes tér).
- Könyveket választ a könyvtáros és a pedagógus irányításával.
- Könyveket kölcsönöz a könyvtáros és a pedagógus irányításával.
- Tudja, hogy a könyveket haza lehet vinni, de vissza kell hozni.

1.

- Böngészi a könyvtár tereit a könyvtáros és a pedagógus segítségével (pl. gyermekkönyvek, történetek tere, hanganyagok tere, számítógépes tér).
- Megkeresi a gyermekkönyveket, és választ magának közülük kölcsönzéshez.
- Tudja, hogyan kell kölcsönözni.
- Tudja, hogy a könyveket vissza kell hozni, és azok hova kerülnek.

2.

- Tudja, hogy a könyvtári anyagoknak különböző formátuma van (pl. nyomtatott, nem nyomtatott, hangzóanyag, videó, multimédia).
- Tudja, hol van a különböző tevékenységek tere a könyvtárban (történetek tere, hanganyagok tere, számítógépes tér).
- Kiválasztja a könyveket és más könyvtári anyagokat kölcsönzéshez.
- Helyesen kölcsönzi a könyveket és más anyagokat.
- Be tudja mutatni a könyvek és más könyvtári anyagok megfelelő használatát.

C. Érti, hogy könyvek és más könyvtári anyagok hol vannak elhelyezve könyvtárban (*library organization*).

óvoda

- Tudja, hol vannak a mesekönyvek a gyermekkönyvi részben.
- Tudja, hogy a könyvtári katalógusban a könyvtár könyveiről és más anyaga-
iról szóló információk érhetők el.

1.

- Tudja, hogy a könyvespolcokon a könyvek rendezetten vannak elhelyezve.
- Tudja, hogy egyes könyvek a valóságról szólnak, míg mások elképzelt dol-
gokról (*fiction – non-fiction*).
- A katalógusban könyveket keres a könyvtáros és a pedagógus segítségével.

2.

- Érti, hogy a gyermekkönyvek a szerzőjük nevének betűrendjében vannak
elrendezve.
- Érti, hogy a valóságról szóló szakirodalom elrendezése számok szerint tör-
ténik.
- Ismeri a különbséget a gyermekkönyvek, rövid történetek vagy szépirodalmi
művek és a szakirodalmi könyvek között.
- Fölfedezi a könyvtár anyagát a katalógus használatával.

D. Olvas és történeteket hallgat a házi feladatokhoz a saját örömére.

óvoda

- Történeteket hallgat, amelyeket a könyvtáros olvas fel.
- Könyveket keres és olvas kedve szerint.
- Képrejtvényt használ segítettő az olvasottak megértését.
- Ismerje a különböző típusú könyveket (pl. mesekönyv, verseskönyv, szám-
tankönyv).

1.

- Történeteket hallgat, könyveket keres a saját érdeklődése szerint.
- Kérdez, hogy megérthesse az olvasottakban lévő információkat.
- Részt vesz az olvasottak feldolgozásában (pl. történetek ideje, bábszínház,
rajzolás és történetmesélés).
- Tudja, hogy az író írja a könyvet, az illusztrátor rajzolja a képeket a könyvben.

2.

- Könyvfelolvasásokat hallgat, fölfedezi a könyvtár anyagait és érdeklődése szerint olvas.
- Bemutatja a szereplőket, elmondja az eseményeket és a tényeket, ismertetve az olvasottakat.
- Részt vesz az olvasottak feldolgozásában (pl. szavalókórus, dramatizálás).
- Felismeri az egyszerű költői eszközöket (pl. rím, alliteráció).

E. Érti mi az információ és ismeri az információkeresés menetét.

óvoda

- Meg tudja határozni, mi az információ és felismeri, milyen különböző módon jelenhet meg (pl. szám, szó, kép, hang).
- Dönt, milyen információ szükséges.
- Információt keres – könyvtáros vagy pedagógus segítségével (pl. könyvet használva vagy megfigyeléssel).
- Információhasználat – gondolatok, tapasztalatok megosztása.

1.

- Elmondja, hogy mi a különbség a valóság tényei és a képzelt dolgok között (pl. mi a valóság és mik a nem igazi dolgok).
- Dönt, milyen információ szükséges (pl. ötletelés, mit tudunk már, mit kell még megtudnunk, mit kellene megtanulni).
- Információt keres téma szerint a könyvtári anyagok használatával.
- Az információt felhasználja, az eredményeket kommunikálja szóban, vizuálisan vagy írásban.
- Ellenőrzi az eredményt és megvitatja az információkeresés menetét.

2.

- Elmondja, mennyiben felel meg az információ (pl. segíti-e a probléma megoldását).
- Különbséget tesz a tény és a fikció között (pl. megvitatni és összehasonlítani az ugyanarról a témáról szóló tényalapú dokumentumokat és történeteket).
- Kérdéseket tesz föl a tanulmányozott problémáról vagy tárgyról (ötletelés vagy grafikus áttekintés annak eldöntéséhez, hogy milyen információra van szükség a témához).
- Információkeresés a kérdéshez a könyvtári források használatával.

- Az információ felhasználása, az eredmények kommunikálása szóban, vizuálisan vagy írásban, és a következtetések levonása.
- Ellenőrzi az eredményt és elmagyarázza az információkeresés menetét.

3–5. évfolyam

A. Eljut a könyvtárba, a könyvtárosokhoz és a forrásokhoz, ha személyes vagy a tanulmányokhoz kapcsolódó információs igény merül föl, és a könyvtár anyagait megfelelően használja.

3.

- Látogatja a könyvtárat tanulmányai vagy személyes érdeklődése okán.
- Amennyiben szükséges, segítséget kér a könyvtárosoktól.
- Fölfedezi a könyvtár valamennyi terét (pl. életrajzi szekció, referenz részleg, multimédia-központ).
- Leírja a különböző formátumú könyvtári anyagokat (nyomtatott, nem nyomtatott, hangzóanyag, videó).
- Helyesen végzi a könyvtári könyvek és más anyagok kölcsönzését.
- Időre visszahozza a könyveket és anyagokat.
- Megfelelően használja a könyveket és más könyvtári anyagokat.
- Érti, hogy a közkönyvtárban az odalátogató diákoknak a könyvtárosok segíteni fognak.

4.

- Érti, hogy a könyvtár a weboldala révén mindig nyitva áll.
- Le tudja írni az információs igényt a könyvtárosnak, és ha szükséges, a segítségét kéri.
- Meghatározza a könyvtár különböző részlegeiben elhelyezett anyagokat és berendezéseket és leírja azok rendeltetését.
- Formátumának megfelelően használja a könyvtári anyagokat (pl. nyomtatott, nem nyomtatott, hangzóanyag, videó).
- Különböző formátumú anyagokat használ a kérdések megválaszolásához.
- Követi a könyvtár könyveinek és más anyagainak kölcsönzési szabályait.
- Bemutatja a könyvek és más könyvtári anyagok használatát.
- Érti, mi a különbség az iskolai és a közkönyvtár között.

5.

- Eljut a könyvtárba vagy online éri el, ha szükséges.
- Leírja az információs igényét a könyvtárosnak és stratégiát alakít ki a teljesítéshez.
- Kiválasztja a könyvtár anyagaiból a formátumnak és az igénynek megfelelőt (pl. nyomtatott, nem nyomtatott, hangzóanyag, videó).
- Különböző formátumú anyagokat használ a kérdések megválaszolásához és a problémák megoldásához.
- Követi a kölcsönzési eljárást.
- A könyvtár biztosította tevékenységeket megfelelően végzi, bemutatja a könyvtári anyagok felelős használatát.
- A könyvtár olvasási és más kezdeményezéseiben az elvárt módon részt vesz.

B. Érti, hogy az iskolai könyvtár könyvei és más anyagai rendszer szerint szerveződnek, ami meghatározza az egyes dolgok helyét.

3.

- Érti, hogy a gyermekkönyvek és a szépirodalom a polcon betűrendben van elrendezve.
- Érti, hogy a tájékoztató könyvek a polcon témájuk alapján, a tizedes osztályozás (Dewey Decimal System) szerint vannak elrendezve.
- Ismeri a különbséget a gyermekkönyvek, rövid történetek, a szépirodalom és a szakirodalom között.
- Megtalálja a forrásokat a könyvtári katalógusban a cím, téma és/vagy szerző szerint keresve.

4.

- Könnyen megtalálja a szakirodalmi könyveket a polcon a raktári, illetve lel-tári jelzet alapján.
- Megtalálja az információkat az azonosító jel használatával.
- Érti, hogy az életrajzi könyvek a polcon azoknak a neve szerint vannak el-rendezve, akikről szólnak.
- Érti, hogy a referenzs könyv nem szépirodalom, és tud benne keresni (pl. szótárak, enciklopédiák, évkönyvek).
- Megtalálja a forrásokat a könyvtári katalógusban a cím, téma és/vagy szerző szerint keresve.

5.

- Könnyen megtalálja a szépirodalmat, az életrajzot, a tájékoztató könyveket a raktári, leltári jelzet/azonosító jel alapján.
- Felismeri a tizedes osztályozás (Dewey Decimal Classification) fő táblázati számait és megismerkedik néhány osztály könyveivel (pl. 700-on belül a sportkönyvek)
- Tudja, hogy a referenzs anyagok számos formátumban elérhetőek (pl. nyomtatott, elektronikus, online).
- Keres a könyvtári katalógusban cím, téma, szerző és kulcsszó szerint, hogy megtalálja a könyvtári anyagot és a keresett információt.

C. Felfedezi és használja a különböző irodalmakat az iskolai munkákhoz és a saját kedvtelésére.

3.

- Meghallgatja a történeteket, melyeket a könyvtárosok olvasnak föl.
- Megvitatja a szereplőket, a cselekményt, környezetet és a témákat az olvasottakban.
- Részt vesz a szavalókórusban, a dramatizálásban és egyéb, irodalmat feldolgozó tevékenységekben.
- Érti, hogy a könyv képezheti egy sorozat részét.
- Élményszerzés és tájékozódás végett olvas.
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

4.

- Meghallgatja a történeteket, könyveket és tájékoztató közleményeket, melyeket a könyvtárosok felolvasnak.
- Azonosítja az egyszerűbb szépirodalmi műfajokat (pl. fantasy, misztikus, történelmi, kaland, tudományos-fantasztikus regény).
- Élményszerzés és tájékozódás végett olvas, meghatározza a szereplőket, a cselekményt, a környezetet, a témákat az olvasottakban.
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

5.

- Kedvtelésből és tájékozódás végett olvas, és megvitatja, hogy az olvasottakban a szereplőkre milyen hatással vannak a témák, az események.

- Azonosítja az egyszerűbb szépirodalmi műfajokat (pl. fantasy, misztikus, történelmi, kaland, tudományos-fantasztikus regény).
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

D. Leírja az információk típusát – beleértve a tényeket, véleményeket, elsődleges/másodlagos forrásokat; és a formátumokat – beleértve szám, szöveg, hang, kép, multimédia; és célszerűen használja az információt. (primary/secondary sources)

3.

- Különbséget tesz az információ (szervezett adatok és tények) és az adat (puszta tény, ábra) fogalma között, és mindegyikre tud példát.
- Felismeri, hogy az információgyűjtés valamely igényhez kötődik (pl. hogy többet tudjunk a témáról vagy megválaszoljunk egy kérdést).
- Azonosítani tudja az elsődleges információforrást – első kézből ad információt egy személyről, helyről vagy eseményről, és a másodlagos információforrást, mely másodkézből ad információt mások által előadva egy személyről, helyről, dologról vagy eseményről (pl. elsődleges forrás a napló, levél, tárgy vagy fénykép; másodlagos a tankönyv, az életrajz).

4.

- Összegyűjti az információt (szervezett adatok és tények) és az adatot (puszta tények és ábrák), és meghatározza a kérdésre adandó választ (pl. hely az újságcikkben, jel hordozta információ).
- Megvitatja és meghatározza a különbséget a tény és a vélemény között (pl. tény: a kávézóban ma pizzát szolgálnak fel; vélemény: a pizza jó volt).
- Meghatározza, hogy az információ hogyan jeleníthető meg (pl. szöveggént, vizuálisan térképen, képként vagy grafikusán ábrázolva).
- Elsődleges forrásokat használ egy személy, hely, dolog vagy esemény leírásához (pl. szóbeli történelmi közlés (*oral history*), naplóbejegyzés, fénykép, újságcikk, videófelvétel).
- Használja a következő referenz forrásokat az információ megtalálásához:
 - szótárak (pl. kulcsszavak, szócikk, részlet, definíció);
 - enciklopédia (pl. kulcsszavak, keresés, táblázatok, grafikonok);
 - térképek (pl. adott helység, országok, területek).

5.

- Kialakít egy rendszeres tervet az információszerzéshez valamely rendezőelv alapján (tárgy, időrend, adatok).
- Kiválasztja a formátumok egy változatát az információ bemutatására (képek, szövegek, vetített ábra (*slides*)).
- Érti, hogy vannak olyan feltételek, amelyek nem teszik lehetővé az információ felhasználását (pl. szerzői, kiadói jogi megkötések a rajzfilmszereplőkre, osztálytárs munkájának lemásolása).
- Különbséget tesz a releváns, megfelelő és az irreleváns, nem megfelelő információk között egy forráson belül (pl. választ ad-e a megtalált információ, a tény használható-e a témához?).
- Elsődleges és másodlagos forrásokat alkalmaz a személy, a hely, a dolog vagy esemény tanulmányozásához, és megállapítja valamely forrásról, hogy elsődleges vagy másodlagos.
- Megtalálja az információt a referensz forrásokban, beleértve:
 - szakszótárak, lexikonok, enciklopédiák (pl. állatok, szerzők, államfők, tudomány, űr);
 - atlasz, földgömb;
 - évkönyvek;
 - szinonimaszótár.

E. Le tudja folytatni a keresési eljárást: dönt, milyen információk szükségesek, megkeresi a forrásokat, felhasználja az információt, ellenőrizve a forrást.

3.

- Ötletelés alapján elérhető források és/vagy kulcsszavak használatával végzett keresés.
- Az információgyűjtés megtervezése.
- Az anyagok megtalálása a könyvtárban.
- Összegzés és a következtetések levonása az információgyűjtés alapján.
- Jegyzetek készítése és az információk logikus elrendezése.
- Lista készítése a felhasznált forrásokból.
- Az eredmények szóbeli és vizuális vagy írásbeli kommunikációja és a következtetések levonása.
- A keresés értékelése.

4.

- A keresés témájának és kérdéseinek meghatározása.
- Ötletelés lehetséges kulcsszavakról és forrásokról.
- Keresési stratégia készítése, a megfelelő és elérhető források használata érdekében.
- A különböző – úgymint iskolai, nyilvános vagy közösségi – források áttekintése.
- Összegzés és az összegyűjtött információkból következtetés levonása.
- Jegyzetek készítése és az információk logikus elrendezése.
- Az eredmények szóbeli és vizuális vagy írásbeli kommunikációja, a következtetések levonása.
- A keresés értékelése.

5.

- A téma – megadott vagy személyes érdeklődés alapján – megalkotása, és a kereséshez kiegészítendő, nyitott mondatok létrehozása.
- Ötletelés lehetséges kulcsszavakról és forrásokról.
- Keresési stratégia készítése a megfelelő és elérhető források használata érdekében, számolva a téma/kérdés szűkítésének vagy bővítésének lehetőségével.
- A különböző – úgymint iskolai, nyilvános vagy közösségi – források áttekintése.
- Az osztálytársakat bevonó értékelési technikák vagy elfogadott értékelési szempontok szerint az információ elemzése.
- A lényeg kiemelése, jegyzetkészítés, saját szavakkal történő megfogalmazás, és az információ grafikus formában való elrendezése.
- Az eredmények szóbeli és vizuális vagy írásbeli kommunikációja, a következtetések levonása.
- A keresés értékelése.

6–8. évfolyam

A. Érti az iskolai könyvtár rendeltetését, ismer más könyvtártípusokat is, és a különböző könyvtárakat az információs igénye és érdeklődése szerint használja.

6.

- Leírja az iskolai könyvtáros vagy más könyvtáros számára az információs igényt, és kialakítja a stratégiát a teljesítéshez.

- Tud ajánlani könyveket és más könyvtári anyagokat az iskolai könyvtárból is.
- Érti, hogy a közkönyvtár dokumentumait elő lehet jegyezni, le lehet foglalni és meg lehet rendelni az informálódás érdekében.

7.

- Megbeszéli a keresési stratégiát s az információkeresés módszereit az iskolai könyvtárossal vagy más könyvtári szakemberrel, ha szükséges.
- Részt vesz az iskolai könyvtári akciókban és az olvasásrendezvényeken (pl. Olvasási jog hete, Tini olvasási hét, Iskolai könyvtár hónapja)
- Tudja, hogy a közkönyvtárban különböző részlegek, osztályok szerint vannak az anyagok (pl. gyermekrészleg, fiatalok részlege, helytörténet, családtörténet).
- Érti, hogy a könyvtártípusok rendeltetésük szerint különböznek (pl. iskolai, köz-, felsőoktatási, hivatali könyvtár).

8.

- El tudja érni a könyvtárat személyesen vagy távolról is (pl. internet révén).
- Megbeszéli a keresési stratégiát és az információkeresés módszereit az iskolai könyvtárossal vagy más könyvtári szakemberrel, ha szükséges.
- Azonosítani tudja a könyveket és más könyvtári anyagokat az iskolai könyvtárban is.
- Részt vesz az iskolai könyvtári akciókban és az olvasásrendezvényeken (pl. Olvasási jog hete, Tini olvasási hét, Iskolai könyvtár hónapja).
- Használja a közkönyvtárat az információs igénye és érdeklődése szerint.

B. Meghatározza az információs igényt, választani tud az iskolai könyvtár könyvei és más különböző formátumú anyagai közül, felelősen és etikusan használja azokat.

6.

- Az információs igénynek megfelelően válogat az iskolai könyvtár anyagaiból.
- Különböző formátumú könyvtári anyagokat használ a keresési folyamat részeként (pl. nyomtatott, nem nyomtatott, elektronikus, képi, hang).
- A könyvtári anyagok kölcsönzésénél követi a megfelelő eljárást (pl. kölcsönzés regisztrálása, időben visszahozza a kölcsönzött anyagokat).

- Megtalálja a szépirodalmat a szerzői betűrend és a szakirodalmat a tizedes osztályozási jelzet (Dewey Decimal Classification) alapján.
- Érti, mi a szerepe a könyvtári referenz állománynak.
- Megtalálja a forrást a címe, a témája vagy szerzője alapján a könyvtári katalógusban kulcsszavas keresés alapján.
- Megérti, hogy a szülőknek alá kell írniuk a használati szabályzat elfogadását (*Acceptable Use Policy* – AUP), és az elvárások betartásával használható az iskolai könyvtár (pl. könyvek, tankönyvek, számítógépek, internet).
- Érti a szellemi tulajdon fogalmát (pl. művekre vonatkozó szerzői és kiadói jog).
- Tudatában van a kulturális sokféleségnek, megkülönböztetve a véleményt és a szempontot.

7.

- Értékeli a könyvtári anyagokat, kiválasztja a formátumot az információs igény alapján (nyomtatott, nem nyomtatott, hanganyag, videó).
- A könyvtári anyagok kölcsönzésénél követi a megfelelő eljárást (pl. kölcsönzés regisztrálása, időben visszahozza a kölcsönzött anyagokat).
- Megtalálja a szépirodalmat a könyvtári rendben.
- Használja a referenz gyűjteményt a kérdések megválaszolásához.
- Megtalálja a forrást a címe, témája vagy szerzője alapján a könyvtári katalógusban kulcsszavas és összetett keresés alapján.
- Tudatában van a kulturális sokféleségnek, megkülönböztetve a véleményt és az álláspontot, szempontot a használat során.

8.

- Kiválasztja a könyvtári anyagokat az információs, formátumbeli és a kommunikációs igények alapján.
- Vigyáz a könyvekre és más iskolai könyvtári anyagokra, a kölcsönzésnél követi a megfelelő eljárást (pl. kölcsönzés regisztrálása, időben visszahozza a kölcsönzött anyagokat).
- Kiválasztja a megfelelő referenz eszközöket a kérdések megválaszolásához.
- Megérti, hogy a szülőknek alá kell írniuk a használati szabályzat elfogadását (*Acceptable Use Policy* – AUP), és az elvárások betartásával használható az iskolai könyvtár (pl. könyvek, tankönyvek, számítógép, internet).
- Érti, hogy mi a plágium, és ismeri a következményeket.
- Beszélni tud a szellemi tulajdonról, a szerzői és kiadói jogokról, valamint a becsületes felhasználásról.
- Ismeri a másik egyén jogait és gyakorolja a toleranciát.

C. Kiválasztja az irodalmat műfajonként igénye és személyes érdeklődése szerint.

6.

- Meghallgatja a könyvekről szóló beszélgetéseket és az iskolai könyvtárosok tartotta felolvasásokat más információs anyagokból.
- Élményszerzés és tájékozódás végett olvas.
- Összehasonlítja az olvasmányban történeteket és azok hatását a szereplőkre.
- Részt vesz szavalókórusban, a dramatizálásban és egyéni irodalmat földolgozó tevékenységben.
- Kiválasztja a könyveket a kedvelt műfajokból és a sorozatból.
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

7.

- Kedvtelésből és tájékozódás végett olvas.
- Összehasonlítja az olvasmányban történeteket és azok hatását a szereplőkre.
- Részt vesz szavalókórusban, a dramatizálásban és egyéni irodalmat földolgozó tevékenységben.
- Olyan szerzőket kutat föl, akik különböző szépirodalmi műfajokban és stílusban is alkottak (próza, nyelvjárás (*dialect*)).
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

8.

- Kedvtelésből és tájékozódás végett olvas.
- Érti, hogyan mutatja be az olvasmány a szereplők egyéni vonásait és a történeteket.
- Részt vesz szavalókórusban, a dramatizálásban és egyéni irodalmat földolgozó tevékenységben.
- Olyan szerzőket tud megnevezni, akik különböző szépirodalmi műfajokban és stílusban is alkottak (klasszikusok, világirodalom, amerikai irodalom).
- Elolvas díjnyertes könyveket és érti, hogy a díjat a könyv megírásáért adták.

D. Értékeli az információ- és adatforrások pontosságát, hitelességét, tárgyilagosságát, naprakészességét, alaposságát és relevanciáját.

6.

- Azonosítja a fő gondolatokat és az azokat alátámasztó tényeket a releváns – kérdésre választ adó – információk kiválogatásához.
- Meghatározza a megtalált információk jogszerű használatát és megfelelően választ (pl. megtalálja a kiadási jogra vonatkozó információkat a nyomtatott és grafikus anyagoknál, és ellenőrzi a jogi megkötéseket).
- Megvizsgálja a szerzősége egy online információforrásnál, meghatározva, hogy a szerző mennyire szakértője a témának (pl. híres tudós vs. hatodikos weblapja, jól ismert szervezet vs. egy személy weboldala).

7.

- Különbséget tesz, hogy mikor fontosak a forrás érvényben lévő kiadási jogának adatai az információs igény megválaszolásában (pl. tudományos információ klónozása, választási eredmények).
- Megállapítja a forrás tárgyilagosságát (pl. a szerző képes az információk előítélet nélküli közlésére) az információ felhasználásához.
- Több forrást is összevet (online enciklopédia, weboldal, online magazin adatbázisa, nyomtatott forrás) az információ pontosságának ellenőrzése (egyeznek a tények valamennyi helyen?).
- Meghatározza, hogy az adott forrás tartalmaz-e minden információt (mennyire átfogó) a kérdéshez vagy a projekthez (pl. általános enciklopédia áttekintése a tárgyról, folyóiratcikk kiemelkedően egyedi témája).
- Foglalta táblázatba a különböző forrásokból megszerzett információt, meghatározandó a projektben használható tényeket.

8.

- Érti, miért strukturálják és szervezik az információforrásokat, összefüggésben a kulcsszavas, tárgyszavas kereséssel, a tematikus könyvtári katalógus használatával.
- El tud járni egy munka során felmerülő kiadási jogok ügyében:
- Engedélykérés a közlemény, az idézet és az ábra felhasználására;
- Forrásmegjelölés a munkában.
- Megvizsgál két ellentétes állásponton lévő weboldalt és leírja a szerző tárgyilagosságát és szándékait (pl. választások jelöltjeinek témái).

- Értékeli az információk naprakészségét összevetve a különböző források információinak pontosságát (pl. Mi tesz egy szerzöt szakértővé? Vannak-e azonos információk különböző forrásokban?)

E. Keresést végez a következő kutatási modellt követve: az alapkérdés megfogalmazása, a források azonosítása, az információk használata és értékelése, összegzés (szintézis) és a munka (produktum) létrehozása.

6.

- A megválaszolandó kérdés vagy az igazolandó álláspont megfogalmazása az adott téma kapcsán (tézismondat).
- Ötletelés a lehetséges forrásokról, és a kereséshez használható kulcsszavak meghatározása.
- Szűkítése vagy bővítése a keresett témának, illetve kérdésnek a szerint, mennyi forrás áll rendelkezésre.
- Különböző szempontok szerinti információkeresés.
- Tudja, hogy lehet az elektronikus forrásokat az iskolából és otthonról elérni.
- A forráskínálat földerítése az iskolai, nyilvános és közösségi források vonatkozásában.
- Szakértői értékelés technikája és hitelességi becslés alkalmazása az információ elemzéséhez.
- Jegyzetek készítése, az információ logikus sorrendbe szervezése és a munka vázlatának elkészítése (pl. jelentés, kutatási összefoglaló, bemutató).
- Az információforrásokról lista készítése az adott területen elfogadott vagy a tanár előírta formátumban (pl. Modern Language Association, American Psychological Association).
- Az eredmények kommunikálása szóban, vizuálisan vagy írásban, és a következtetések levonása az eredményekből.
- Az információkeresés folyamatának értékelése és az elkészült munka minőségének megvitatása.

7.

- Állásfoglalást lehetővé tevő kérdés megfogalmazása a meghatározott információs igény vonatkozásában.
- A releváns információk kiválasztása és értékelése a témával kapcsolatban, többféle forrás használatával.

- Az információk kiválasztása előfizetéses vagy ingyenes hozzáféréssel az információs igénynek megfelelően (pl. teljes szövegű adatbázis, képtár, online enciklopédia).
- A témáról, a különböző forrásokból megismert információk összeállítása.
- Az információs munka elkészítése és megosztása különböző formátumokban (pl. nyomtatott, hangfelvétel, videó).
- Az elsődleges és másodlagos források azonosítása és a különbségek megvitatása.
- Jegyzetek készítése, az információ logikus sorrendbe szervezése és a munka vázlatának elkészítése (pl. jelentés, kutatási összefoglaló, bemutató).
- Az információforrások minőségének kritikai értékelése (pl. hitelesség, pontosság, naprakészség, tárgyilagosság).
- Az információ megszerzésének és a munka minőségének értékelése.

8.

- Az alapkérdés megfogalmazása, amely irányt szab a kutatásnak.
- A releváns információk azonosítása és értékelése, majd a tárgyhoz tartozó információk megkeresése az egyes forrásokban.
- A keresési stratégia kiterjesztése a Boole-logika felhasználásával.
- Szűkítése vagy bővítése a keresett témának, illetve kérdésnek a szerint, hogy mennyi forrás áll rendelkezésre.
- Különböző szempontok szerinti információkeresés.
- Az információk elemzése, kapcsolódási pontok keresése, melyek elvezetnek a végső információs munkához.
- Annak bemutatása, hogyan határozzák meg a szerzői és kiadói jogok az új információs munka létrehozását (pl. engedély a cikk, a grafika használatára, hivatkozás a felhasznált információra).
- Hivatkozás az adott szakterület elvárásait tartalmazó szabályzat szerint vagy a tanár előírta formátumban (pl. Modern Language Association Manual, American Psychological Association Guidelines).
- Eltérő vélekedések és szempontok vizsgálata az egyéni szemlélet kialakítása, módosítása érdekében (pl. kulturális szempont és háttér, történeti összefüggés).
- Jegyzetkészítés, az információ logikus sorrendbe szervezése és a munka vázlatának elkészítése (pl. jelentés, kutatási összefoglaló, bemutató).
- Az információk digitalizálása a megőrzés, archiválás érdekében (pl. elektronikus portfólió készítése a tanulási projekthez).
- Az információs munka áttekintése, véglegesítése.

- Az eredmények kommunikálása, megjelentetése és terjesztése különböző célcsoportoknak, többféle formában (pl. jelentés, beszéd, bemutató, web-oldal).
- A véglegesített munka értékelése a projekt elvárásainak való megfelelés szempontjából (pl. a gyengeségek felismerése az elkészítés menetében és a munkában, továbbá fejlesztés módjának megtalálása).

9–12. évfolyam

A. Önállóan kutatja föl az információt, a kortársaival együttműködésben, kutatva, tájékozódva tanul; többféle irodalmat olvas a tanulmányaihoz, a személyes érdeklődéséhez és a folyamatos önképzéshez; felelősséggel és etikusan használja a könyvtár és médiaközpont anyagain.

9.

- Többféle forrás felkutatása a középiskola könyvtárában és médiatárában.
- A könyvtári anyagok értékelése, formátum alapján elkülönítésük (pl. e-könyv, digitális médium, nyomtatvány).
- A forrás megtalálása a szerző, cím, téma, kulcsszó alapján, haladó szintű keresés a könyvtári katalógusban vagy megfelelő online forrás után (Boole-operátorok vagy limitálás, kiadási év vagy dokumentumtípus).
- Megfelelő tájékoztatási eszköz kiválasztása a kérdés megválaszolásához.
- Részvétel a könyvtár és médiatár programjain és az olvasási rendezvényein.
- A plágium és különböző formáinak ismerete.
- Hozzászólás a szellemi tulajdon, a szerzői és kiadói jogok, valamint a jogszé-
rű használat kérdéséhez.
- A közkönyvtár használata az informálódáshoz, az egyéni érdeklődéshez.
- Hatóságok könyvtárainak és más információs szolgáltatások elérése.

10.

- Ki tudja választani a könyvtári anyagokat és eszközöket az információs igény és egyéni érdeklődés szerint, továbbá javaslatot tud tenni beszerzésre a középiskola könyvtára és médiatára számára.
- A forrás megtalálása a szerző, cím, téma, kulcsszó alapján, haladó szintű keresés a könyvtári katalógusban vagy megfelelő online forrás után (Boole-operátorok vagy limitálás, kiadási év vagy dokumentumtípus).

- Össze tudja kapcsolni a tanult információs készségeket a való életben adódó helyzetekkel.
- Kedvtelésből olvas és informálódik.
- Díjnyertes műveket olvas, klasszikus és népszerű irodalmat egyaránt.
- Helyesen ítéli meg a szellemi tulajdonhoz való jogot, és tudatában van a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó egyéb dolgoknak.
- Érti a fontosságát az információk sokféleségének és hozzáférhetőségének a demokratikus társadalomban.
- A közkönyvtár használata az informálódáshoz, az egyéni érdeklődéshez.
- Felsőoktatási könyvtár használata tudományos témáról szóló információért.

11.

- A könyvtár elérése személyesen és távhasználatban, amikor csak szükséges.
- A forrás megtalálása a szerző, cím, téma, kulcsszó alapján, haladó szintű keresés a könyvtári katalógusban vagy megfelelő online forrás után (Boole-operátorok vagy limitálás, kiadási év vagy dokumentumtípus).
- A szerző és irodalmi munkásságának azonosítása.
- Díjnyertes műveket olvas, klasszikus és népszerű irodalmat egyaránt.
- Helyesen ítéli meg a szellemi tulajdonhoz való jogot, és tudatában van a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó egyéb dolgoknak.
- Érti a fontosságát az információk sokféleségének és hozzáférhetőségének a demokratikus társadalomban.
- A könyvtártípus megválasztása az információs igény és egyéni érdeklődés szerint.

12.

- A könyvtár elérése személyesen és távhasználatban, amikor csak szükséges.
- A forrás megtalálása a szerző, cím, téma, kulcsszó alapján, haladó szintű keresés a könyvtári katalógusban vagy megfelelő online forrás után (Boole-operátorok vagy limitálás, kiadási év vagy dokumentumtípus).
- A szerző és irodalmi munkásságának azonosítása.
- Figyelembe veszi a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó jogokat, a szerzői és kiadói jog kööttségeit.
- Tiszteli a szellemi szabadság elveit és a szellemi tulajdonhoz való jogot.
- Többféle könyvtár használata az érettségi után a felsőoktatásban és az egész életen át tartó tanulásban (egyetemi könyvtár, pályához/munkához kötődő könyvtárak).

B. Meg tudja határozni és alkalmazni tudja az értékelési eljárást valamennyi, a projekthez választott információforrás tekintetében.

9.

- Meg tudja határozni az információ érvényességét eldöntő fogalmakat:
 - a. pontosság,
 - b. hitelesség,
 - c. tárgyilagosság,
 - d. naprakészség,
 - e. alaposság.
- El tudja dönteni a szerzőséget valamennyi forrás tekintetében, és meg tudja határozni az elfogadás és az elutasítás szempontjait a forrásoknál.

10.

- Az információ pontosságának és a relevanciájának vizsgálata információk igény szerint (pl. környezetszennyezési jelentéshez olyan információkat keresni a forrásokban, melyek kifogástalanok és érvényesek).
- Azonosítani a releváns tényeket, ellenőrizni a pontosságukat és helyességüket (pl. egy szabványos eljárást követve ellenőrizni, hogy az információforrás használható-e a projektben).
- Kiválasztani a megfelelő információt a mellette és ellene szóló érvek alapján (pl. minden egyes információforrás szerzőjének szakmaiságát, esetleges előítéleteit azonosítani).
- tudományos-fantasztikus regény: Megkeresni és értékelni a megfelelő információt a személyes érdeklődés és a tanulmányok vonatkozásában.
- Értékelni az összegyűjtött információt, amely megfelel a személyes érdeklődésnek és a tanulmányoknak, meghatározva a pontosságot, hitelességet, tárgyilagosságot, naprakészséget és alaposságot.
- Meghatározni a különböző forrásokból való információ érvényességét a feladathoz.

12.

- Értékelni az összegyűjtött információt, amely megfelel a személyes érdeklődésnek és a tanulmányoknak, meghatározva a pontosságot, hitelességet, tárgyilagosságot, naprakészséget és alaposságot.
- Méltányolja a szellemi tulajdont az információforrások használata során.

- Meghatározza és alkalmazza az értékelési eljárást valamennyi, a projekthez választott információforrás tekintetében.

C. Megtervezi és lefolytatja a kutatást az információs igény kielégítése érdekében.

9.

- Meghatározza az alapkérdést és kutatási tervet készít.
- Alapszintű és haladó kutatási stratégiákat használ a témához illeszkedő források megszerzéséhez.
- Kiválasztja és értékeli alkalmasság szerint az információkat a különböző forrásokból – beleértve az online adatbázisokat, weboldalakat – melyek megfelelnek az alapkérdésnek.
- A szerzői és kiadói jogok által védett információk beépítése az információs munkába, a vonatkozó irányelvek betartásával (pl. hivatkozási formák alkalmazása, engedélykérés a használatra).
- Azonosítani a releváns tényeket, ellenőrizni a pontosságukat és helyességüket.
- Az összegyűjtött információk elemzése, jegyzetkészítés, az információ logikus sorrendbe szervezése és a munka vázlatának elkészítése (pl. jelentés, kutatási összefoglaló, bemutató).
- A projekthez használt források listába foglalása szabványos bibliográfiai stílus kézikönyve szerint (pl. Modern Language Association, American Psychological Association Style Manuals)
- Az eredmények megírása és kommunikálása egy alkalmas formátumban.
- A kutatási folyamatának és produktumainak értékelése az információs igénynek való megfelelés alapján.

10.

- Az alapkérdés kiválasztása, amelyet a kutatás során vizsgálni fogunk.
- Alapszintű és haladó kutatási stratégiák használata a témához illeszkedő források megszerzéséhez.
- Az információ értékelése, a releváns és témába vágó információk kiválasztása az egyes forrásokból, megtartva a pontosságot.
- Az információ szervezése, elemzése, jegyzetkészítés, feltárva az összefüggéseket, melyek elvezetnek a végtermékhez.
- A szerzői és kiadói jogszabályok követése, szabványos bibliográfiai formátumot használva a forrásjegyzékben.

- Az eredmények megírása és kommunikálása egy alkalmas formátumban.
- A kutatási folyamat áttekintése, értékelése, meghatározva, hogyan lehetne a folyamaton javítani.
- A kutatási produktumok értékelése az információk kommunikálási módjának javítása érdekében.

11.

- Az alapkérdés kiválasztása a kutatáshoz, és az önálló kutatás elvégzéséhez már elismert vagy önállóan kialakított modellt alkalmazva.
- Alapszintű és haladó kutatási stratégiák használata a témához illeszkedő források megszerzéséhez.
- Azonosítani, értékelni, kiválogatni a releváns és a témáról szóló információkat az egyes forrásokból.
- Az információk elemzése és kommunikálása szóban, írásban és más formákban.
- A szerzői, kiadói jogok és irányelvek elfogadása, szabványos bibliográfiai formátumot használva a forrásjegyzékben.
- A készülő információs munka bírálata és kijavítása.

12.

- Meglévő modellekből, ön maga kialakította kutatási modell alapján, önállóan elvégezni a kutatást.
- Finomítani az információs kérdést, a kutatási folyamatnak megfelelően módosítani azon, ha szükséges, szűkítve vagy bővítve a vizsgáldáson.
- Az információforrásokat bírálat alá vonni, hogy meghatározzuk, tartalmaznak-e eltérő álláspontokat.
- A legkülönbözőbb információforrásokat integrálni a kutatásba.
- Olyan munka elkészítése, mely úgy kommunikálja az információkat, hogy képviseli az eredményekből kialakított személyes álláspontot.
- Betartja a szerzői és kiadói jogokra, valamint a szellemi tulajdonra vonatkozó jogszabályokat és irányelveket a munka során (pl. szabványos bibliográfiai formátum, engedély a mások létrehozta információk használatára).
- A végtermék megőrzése (archiválása) olyan formátum használatával, mely a jövőben is elérhető marad.

5.2.8.2. Témajavaslatok különböző nevelési területek könyvtári foglalkozásaihoz

Témajavaslatok az irodalmi neveléshez kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Mondják vagy magyarázzák el, hogyan lehet a tanteremből eljutni az iskolai könyvtárba.
- Rajzoljanak térképet a könyvtárból a tanterembe és visszavezető irányokról, útvonalakról.
- Készítsenek filmet ugyanerről, és aztán nézzék meg, hogy pontos-e.
- Ismerkedjenek meg az iskolai könyvtár alkalmazottaival, és mindenki mutassa be a feladatait.
- Járják be az iskolai könyvtárat.
- Fedezzék fel az iskolai könyvtár egyes részeit, és magyarázzák el, milyen típusú dokumentumok találhatók azokban.
- Készítsék el az iskolai könyvtár térképét.
- Rajzoljanak és címkézzék fel képekkel a különböző formátumú könyvtári anyagokat, pl. könyvek, magazinok, hírlapok, videófilmek, szoftverek, technikai eszközök stb.
- Hasonlítsák össze az irodalmi és az ismeretterjesztő műveket.
- Magyarázzák el, hogyan viselik gondját a könyvtári anyagoknak.
- Mutassanak meg károsodott anyagokat és magyarázzák el, hogyan lehet a sérülést elkerülni.
- Írjanak útmutatókat, és magyarázzák el, hogyan lehet megtalálni, kikölcsönözni a könyvtári könyveket.
- Nézzenek képeskönyveket, és azután a képek segítségével mesélik el a történetet.
- Készítsenek képeskönyvet.
- Beszélgessenek könyvrókkal, illusztrátorokkal, aztán írjanak egy történetet és készítsék el hozzá az illusztrációkat.
- Olvassanak díjnyertes könyveket, majd beszélgessenek arról, hogy szerintük miért nyert ez a könyv díjat.
- Olvassanak vagy hallgassanak meg olyan történeteket (szépirodalmi vagy ismeretterjesztő), amelyek kapcsolódnak az iskolai oktatáshoz.
- Meséljenek történeteket és játsszák is el ezeket, vagy dramatizáljanak a darabokat.

- Vitassák meg pl. két kedvenc könyvüket, összehasonlítva, illetve ellentétbe állítva a főbb eseményeket, gondolatmeneteket, helyzeteket és témákat, majd írjanak kritikát róluk.
- Mutassák be vagy írjanak útmutatót arról, hogyan lehet megtalálni egy könyvet szerző, téma vagy cím szerint az online katalógusban.
- Olvassanak sokféle műfajból könyveket (pl. fantasy, misztikus, történelmi regény, folklór stb.) és beszélgessenek róla.
- Olvassanak könyvet és készítsenek idővonalat, mely ábrázolja a cselekményt és az eseményeket.
- Írjanak könyvismertetőket és osszák meg más tanulókkal is.
- Indítsanak többféle tematikus könyvklubot.
- Olvassanak e-könyveket vagy hallgassanak hangoskönyveket.
- Használják a kézikönyvtárat, hogy információkat találjanak érdekes témákról.
- Vizsgálják meg ugyanazt a tartalmat különböző formátumban, nézzék meg, hogy a formátum megváltoztatta-e az információt.
- Készítsenek grafikus szervezőt, mely segít elrendezni a gondolatmenetet.
- Kutatási modell segítségével találjanak információkat érdekes témákról.
- Végezzenek kutatásokat a különböző életpályákról, és készítsenek portfóliót arról, hogyan kell felkészülni az egyes pályákra.
- Információkereséshez használják az online adatbázisokat is.
- Tanulmányozzanak egyes szerzőket és elemezzék a munkásságukat.
- Olvassanak életrajzi könyveket, és aztán írják meg a család egyik tagjának vagy saját maguknak az életrajzát.
- Kutassanak témákat és vitassanak meg kérdésköröket.
- Olvassanak és írjanak költeményeket.
- Készítsenek prezentációkat különféle ötletekről vagy meséljenek történeteket.
- Beszéljék meg, hogy a hangok, színek, képek, animálás, időzítés, kamera látószög és más szerkesztési lehetőségek milyen kihatással vannak az információkra.
- Mutasson be információkat multimédia formátumban, majd változtasson meg néhány médiaelemet és nézzék meg, hogy ezzel változnak-e a jelenségek is.

Témajavaslatok a művészeti neveléshez kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Keressenek könyveket és elektronikus anyagokat, melyek műalkotások fényképeit tartalmazzák.
- Könyvtári források segítségével keressenek színdarabokat és drámaírók, előadóművészek életrajzeit.
- Kutassanak a különböző produkciók jelmezei után, és készítsenek jelmezt.
- Alkalmazzák színpadra a könyvtári szolgáltatásokat, és a tanulók adják elő ezt a „darabot”, a többi osztálynak.
- Kutassanak fel egy drámaírót és beszélgessenek azokról a személyes víziókról, társadalmi, erkölcsi és politikai kérdésekről, melyekkel a mű keletkezésének idején a társadalomnak szembe kellett néznie.
- Hasonlítsák össze és szembesítsék két kultúra műalkotásait, és készítsenek egy képeskönyvet, mely bemutatja az eltérő műalkotásokat.
- Tánc a könyvtárban – keressenek információkat a táncról mint a társadalom és a kultúra alkotóeleméről, mint kifejezésformáról, mint tevékenységről, és adják elő, értelmezzék az információkat tánccal.
- Keresse meg az elektronikus forrásokban vagy az interneten népszerű, jelenlegi vagy történelmi táncok tánclépéseit.
- Vitassuk meg az internetről letölthető zene etikai kérdéseit.
- Kutassák fel a Globe Színház fizikai szerkezetét és hasonlítsák össze egy korunkbeli színház szerkezetével. Készítsenek egy ábrát vagy egy modellt, hogy bemutathassák, hogyan zajlottak a jelenetek a Globe Színházban és hogyan napjainkban.
- Médiaforrások alapján hasonlítsák össze és állítsák szembe két különböző korszak két szöveggönyvíróját.

Témajavaslatok az idegen nyelv tanulásához kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Üdvözlje a tanulókat azon az idegen nyelven, amelyet tanulnak.
- Lássa el cédulákkal vagy a célnyelven készített feliratokkal a könyvtárnak az idegen nyelvű dokumentumokat tartalmazó részét.
- Magyarázza el, hogyan használják a többnyelvű anyagokat, mint a szótárak, enciklopédiák, magazinok, kétnyelvű szövegek, online hozzáférésű vagy audiovizuális anyagok, nyomtatott és elektronikus fordítások/fordítók stb.

- Hallgassunk történeteket idegen nyelven, és aztán rajzokkal illusztráljuk a történetet.
- Nézzenek képeskönyveket, és aztán fordítsák át a képeket szövegbe idegen nyelven.
- Ismertessen online forrásokat, melyek információkat közvetítenek az egyes országokról és kultúrákról.
- Keressen idegen nyelvű hírlapokat az interneten vagy online formában, és olvassák őket naponta az osztályteremben.
- Olvassanak szépirodalmat idegen nyelven, vagy külföldi ország íróinak műveit.
- Jelenítse meg különböző országok művészeti, irodalmi és kulturális alkotásait.
- Mutasson be utazással kapcsolatos weblapokat, és tervezzen virtuális turistautakat az adott országba.
- A könyvtári dokumentumok és médiaeszközök használatával készítsen utazási brosúrákat, videókat stb. az adott országról.
- Olvassák a különböző országok nép- és műmeséit, mítoszait, legendáit, és állapítsák meg a hasonlóságokat és az eltéréseket.
- Kínáljanak távoktatási lehetőségeket vagy e-tanulási formákat, így a diákok kapcsolatba léphetnek más országok tanulóival is.
- A térképhasználati készségek elmélyítése, így a tanulók még több ismeretet szerezhetnek az adott nyelveket beszélő országokról (pl. földrajzi, gazdasági, politikai és népesedési térképek).
- Tanulmányozza ugyanazt az ügyet a hazai híradásokban és az adott ország hírei közt, és hasonlítsa össze az ügy ábrázolásának módját.
- Írjanak könyvismertetéseket az adott országok könyveiről, az ország nyelven vagy angolul, és osszák meg azt a többi diákkal.
- Médiaeszközök és videófelvevő használatával készítsen heti vagy napi híradót az adott országról.
- Készítsen interjút az iskolába járó vagy oda látogató külföldi diákokkal, és őrizze meg azokat a jövőbeni osztályhasználatra.

Témajavaslatok a matematikához kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Olvassunk matematikával kapcsolatos könyveket.
- Ismerjék fel és válogassák szét az alfabetikus jeleket, az alap és a kevert színeket, továbbá a geometriai alakzatokat a könyvtárban található médiumokban.

- Rendezzék sorba a könyveket alfabetikusan vagy a tizedes osztályozás (Dewey Decimal Classification) szerint.
- Elemezzék az osztály tanulói által kikölcsönzött könyvek számát és típusait (pl. hány könyvet kölcsönöztek ki egy adott időtartam alatt? Hányat kölcsönöztek ki fiúk és hányat lányok? Mennyi volt regény és mennyi ismeretterjesztő? stb.) Az eredményeket foglalják táblázatba, hogy látni lehessen a kölcsönzések számának növekedését, illetve csökkenését adott időn belül.
- Számolják ki, hány enciklopédia férne el kényelmesen egy könyvespolcra.
- Nyomtatott atlaszban keressék meg azokat a koordinátákat, amelyek egy hely megtalálásához szükségesek.
- Becsüljék meg a könyvtárban található könyvek vagy polcok számát, és aztán ellenőrizzék, hogy pontos-e a becsült érték.
- Kutassanak olyan életpályák után, melyekhez fejlett matematikai tudás szükséges.
- Tekintsék át a táblázatokban talált információkat, és határozzák meg némely táblázat formája/elrendezése miért segíti jobban az információk közvetítését, mint másoké.
- Készítsenek alaprajzot a könyvtárról, melyben feltüntetik a szükséges adatokat is, alapterület, a kézikönyvtár vagy a regények által elfoglalt területek négyzetméterben stb.
- Elemezzék ugyanannak az akciós terméknek reklámanyagait, majd válogassák ki, hogy melyik hirdetés ígéri a legjobb megtakarítási lehetőséget.
- A főbb városok időjárási adatainak meghatározáshoz használják a könyvtár forrásait és az internet lehetőségeit. Számolják át a hőmérsékleti adatokat Fahrenheitről Celsiusra és fordítva. Készítsék el a városok időjárásának összehasonlító grafikus ábrázolását.
- Nézzenek meg videóüzeneteket, és becsüljék meg a videóban használt kameraállás szögét, majd rajzolják le és címkézzék fel az egyes kameraállások szögtípusait.
- Elemezzenek multimédia-üzeneteket és próbáljanak mintákat találni az üzenet alkotóelemei és a készítés technikái közt.
- Kutassunk életből vett adatokat (pl. lakbér, autóhitel, diákhitel és bankszámla-kamat) könyvtári forrásokban és az interneten. Vessük össze a kamatkínálatot, majd foglaljuk táblázatba, és állapítsuk meg, melyik a legjobb ajánlat.

Témajavaslatok a természettudományokhoz kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Keressenek természettudományos anyagokat és könyveket az iskolai könyvtár szakirodalmi részlegében.
- Olvassák híres tudósok életrajzát.
- Tanulják meg a különböző tudománnyal kapcsolatos referenz anyagok használatát (évkönyvek, enciklopédiák, hogyan csináljuk... könyvek, orvosi művek stb.).
- Olvassanak sci-fi könyveket, és beszélgessenek a jellemzőikről.
- Kutassanak az állatok lakóhelyéről, menedékéről, étkezési szokásairól stb., így szerevezve ismereteket az állatokról.
- Foglalták táblázatba, rendezzék el grafikusán a tudományos információkat egy projekthez.
- Használjanak elektronikus forrásokat, mint az online tudományos szótárak, webalapú magazinok és virtuális kísérletek.
- Könyvtári források segítségével kutassanak nagy természettudományos felfedezések után.
- Olvassanak könyvtári anyagokat és internetes forrásokat, hogy nyomon követhessék az újonnan felmerülő tudományos kérdéseket.
- Olvassanak mai eseményekről cikkeket, pl. a természet erőforrásainak kimerítése/a megőrzés lehetőségei, és vitassák meg az osztálytársakkal.
- Internetes műholdképekkel fedezzenek fel a bolygókat, csillagokat, földi alakzatokat stb.

Témajavaslatok a társadalomtudományokhoz kapcsolódó könyvtári foglalkozásokhoz:

- Használjunk térképeket, földgömböket és atlaszokat a médiaközpontban.
- Készítsünk térképet/alaprajzot és hozzá jelmagyarázatot, helyezzük el rajta a könyvtár egyes helyiségeit.
- Keressük meg államunkat nyomtatott és nem nyomtatott évkönyvekben, enciklopédiákban és atlaszokban, aztán beszéljük meg a talált információknak a formátumból adódó eltéréseit.
- Szerezzenek ismereteket társadalomtudományokkal kapcsolatos témákról, az internetről és nyomtatott forrásokból egyaránt.
- Magyarázzuk el a történelmi regények jellemzőit.

- Olvassanak el egy történelmi regényt, majd egy ismeretterjesztő művet ugyanarról a helyszínről és ugyanabból a korszakból, majd beszéljék meg a felmerülő különbségeket.
- Hasonlítsák össze az egyes történelmi korok életvitelét, ábrázolják grafikusán, mutassanak rá a hasonlóságokra és az eltérésekre.
- Online könyvtárakból és digitális múzeumokból keressenek társadalomtudományi információkat.
- Tanulmányozzák több ország íróit és a kort, amelyben éltek, vizsgálják meg, hogy volt-e hatása a munkásságukra, és ha igen, mennyire.
- Helyi és országos hírlapokban keressenek gazdasági információkat.
- Könyvtári forrásokat használva állapítsák meg a kiadványok vagy a kiadók érvényesítette szempontokat és perspektívákat.
- Készítsenek listát olyan szépirodalmakról, melyeket érdemes elolvasni egy-egy földrajzi terület tanulmányozását követően.
- Vitassák meg a kormányhivatalnokok megválasztásának eljárásait, és nézzék meg az eredményeket elektronikus és nyomtatott formában (pl. hírlapok) is.
- A médiaközpontban hallgassanak az államukról történeteket.
- Beszélgessenek az iskolai könyvtárban elérhető dokumentumokról és szolgáltatásokról.
- Készítsenek útjelzőket, melyek ismertetik a kutatás folyamatát és azokat az anyagokat, melyekből ismereteket szerezhetünk különféle társadalomtudományokkal kapcsolatos témákról.
- Vizsgálják meg egy téma tárgyalását különböző dokumentumtípusokban (nyomtatott, elektronikus, videó, hírcsatornák, magazinok, hírlapok stb.), és vitassák meg, hogy a formátum változtatott-e az információkon.

5.2.9. Felhasznált irodalom

ACZÉL Petra – ANDOK Mónika – BOKOR Tamás: *Műveljük a médiát!* Budapest: Wolters Kluwer, 2015. http://buvosvolgy.hu/dokumentum/108/aczel_muveljuk_a_mediat.pdf [2018.01.03.]

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: *Bevezetés a könyvtárhasználati ismeretek oktatásába.* Budapest : ELTE, 2015.

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – Cs. BOGYÓ Katalin – EIGNER Judit (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok.* Budapest : KTE, 2013.

BOGYÓ Katalin, Cs.: *A gyakorlóiskolai könyvtárak könyvtárpedagógiai lehetőségei.* Módszertani Közlemények, 53. (2013) 3. 16–25. p.

- CARRETERO, Stephanie – VUORIKARI, Riina – PUNIE, Yves: *DigComp 2.1 The Digital competence framework for citizens. With eight proficiency levels and examples of use*. European Union, 2017.
[http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_(online).pdf) [2018.01.03.]
- CELLER Zsuzsanna: *A korszerű iskolai könyvtár. Tanulási forrásközpont, az önálló tanulásra nevelés, az információszerzés fontos segédeszköze*. Budapest, 1989.
- CSÍK Tibor: *A digitális bennszülöttek és az olvasás. Az olvasás és a könyvtárhasználat kapcsolata a felmérések tükrében. Új Pedagógiai Szemle*, 61. (2011) 10. 30–47. p.
- CSÍK Tibor (szerk., bev.): *Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle*. Budapest : Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2008.
<http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> [2018.01.03.]
- CSÍK Tibor (szerk.): *Az iskolai könyvtárak szolgáltatásainak, a könyvtárak oktatási tevékenységének minősége. Nemzetközi szemle*. Budapest : OFI-OPKM, 2012.
- CSÍK Tibor: *A könyvtárak befolyása a tanulók teljesítményére – Az oktatás és a könyvtárak az OECD PISA 2009-es és 2012-es felméréseiben*. In: Buzási Éva et al. (szerk.): *Könyvtárak a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában*. Tanulmányok. Kaposvár : Kaposvári Egyetem, 2016. 86–108. p.
- CSÍK Tibor: *Az olvasási készség összefüggése a könyv- és könyvtárhasználattal a 2011-es PIRLS-vizsgálatban*. In: Nagy-Király Vivien (szerk.): *Médiatudatosság az oktatásban*. Konferenciakötet. Budapest : OFI, 2013. 87–94. p.
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mediatudatosság_az_oktatásban_konferenciakötet_lapozható.pdf [2018.01.03.]
- DÓRA László: *Médiaműveltség az USA-ban – egy bostoni példa*. Neveléstudomány, (2017) 2. 5–13. p.
- DIPPOLD Péter: *Közkönyvtárak és az oktatás*. Könyv és Nevelés, 15. (2013) 4. 74–84. p.
- Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról*. 2006. december 18. (2006/962/EK) Melléklete
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32006H0962> [2018.01.03.]
- Global media and information literacy. Assessment framework: Country readiness and competencies*. Paris : UNESCO Communication and Information Sector, UNESCO Institute for Statistic, 2013.
- HABÓK Lilla: *Digitális állampolgárokról és internethasználati, információrendszerezési szokásaikról*. Könyvtári Figyelő, 25. (2015) 2. 178–189. p.

- HOBBS, Renee – COOPER MOORE, David: *A médiaműveltség felfedezése*. Budapest: Wolters Kluwer, 2015.
- HOCK Zsuzsanna: *Az iskolai könyvtár helye és szerepe a tehetséggondozásban*. Budapesti Nevelő, 45. (2009) 2. 112–118. p.
- HOCK Zsuzsanna: *Iskolakönyvtár a 21. században*. Modern Iskola, 9. (2015) 3. 14–15. p.
- HOCK Zsuzsanna: *A kompetenciafejlesztés – diagnosztikus mérés a könyvtár-pedagógiában*. Budapesti Nevelő, 46. (2010) 1. 129–132. p.
- HOCK Zsuzsanna: *A kulturális örökség hatása az iskolai könyvtárra*. Könyv és Nevelés, 13. (2011) 4.
- HORTON, Forest Woody: *Overview of information literacy resources worldwide*. Paris : UNESCO, 2013.
- The IFLA UNESCO school library manifesto. The school library in the teaching and learning for all*. <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999> [2018.01.03.]
- Information for all programme. Consolidating information and knowledge societies – Empowering peoples and nations*. Paris : UNESCO. 2017.
https://en.unesco.org/sites/default/files/2771_17_ci_en_ifap_web_final.pdf [2018.01.03.]
- KIRÁLYNÉ DOROGI Edina – PÉTERFI Rita: *Mi a szösz? – Kicsiknek a könyvtárról. A Pest Megyei Könyvtár olvasást és könyvtárhasználatot népszerűsítő kiadványa*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 25. (2016) 5. 3–7. p.
- A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei*. Készítette a Philip GILL által vezetett munkacsoport az IFLA Közkönyvtári Szekciója megbízásából. Fordította: Papp István. Budapest : Könyvtári Intézet, 2005.
http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/ifla_kozkonyvtariszolgalat_iranyelvei.pdf [2018.01.03.]
- JUHÁSNÉ BELLE Zsuzsanna: *Könyvtár-pedagógia a gyakorlatban. 28 órás továbbképzések oktatási segédanyaga*. [Debrecen] : Debreceni Egyetemi K., 2015.
- KÁRPÁTI Andrea: *Digital literacy in education*. UNESCO Institute of Information Technologies in Education. Policy Brief 2011. May.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002144/214485e.pdf> [2018.01.03.]
- KARVALICS László, Z.: *Információs kultúra, információs műveltség – egy fogalomcsalád értelme, terjedelme, tipológiája és története*. Információs Társadalom, 12. (2012) 1. 7–43. p.
- KELEMEN-MOLITORISZ Anikó: *Az iskolai könyvtár használatának felmérése szakközépiskolás tanulók körében*. Könyv és Nevelés, 12. (2010) 3. 28–33. p.

- KOLTAY Tibor: *Médiaműveltség, digitális bennszülöttek. A mítoszok vége?* Iskolakultúra, 26. (2016) 1. 102–109. p.
- KOLTAY Tibor: *Új média, információs műveltség, írás, olvasás, tanulás.* Könyv és Nevelés, 15. (2013) 3. 72–79. p.
- LÁZÁRNÉ SZANÁDI Csilla: *Könyvtárhasználat tanítása „meseköntösben”.* Tanító, 55. (2017) 3. 19–20. p.
- LUDÁNYI Ágnes: Könyvtárosok módszertani lehetőségei, attitűdje, az SNI-s gyerekek olvasóvá nevelésében. *Könyv és Nevelés*, 14. (2012) 1. 43–63. p.
- A Német Információtudományi Társaság memoranduma. Az információs műveltség oktatásügyben megvalósítandó támogatásáról.* Könyv és Nevelés, 13. 1. 81–85. p.
- Ohio's Library Guidelines.* <http://education.ohio.gov/Topics/Learning-in-Ohio/Library-Guidelines> [2018.01.03.]
- SCHULTZ-JONES, Barbara – OBERG, Dianne (ed.): *IFLA School library guidelines.* 2nd revised ed. Haag : International Federation of Library Associations and Institutions, 2015.
<https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> [2018.01.03.]
- SCHULTZ-JONES, Barbara – OBERG, Dianne (szerk.): *IFLA Iskolai könyvtári útmutató. ford.* Bognárné Lovász Katalin. [Budapest] : KTE, 2016.
- SIPOS Anna Magdolna (szerk.): *Net! Mindenekfelett? Kompetenciák a digitális univerzumban.* Pécs : PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015.
- Standards for 21st-century learner.* American Library Association, 2007.
http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org/aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASL_LearningStandards.pdf [2018.01.03.]
- Standards for 21st-century learner in action.* American Library Association, 2008.
- STORCZ Tamásné: *Könyvtárhasználati ellentmondások szakgimnáziumban.* Új Köznevelés, 73. (2017) 3–4. 10–11. p.
- SZAKMÁRI Klára: *Miként lehet eredményesen használtatni a diákjainkkal a periodikákat?* Fordulópont, 13. (2011) 2. 74–79. p.
- SZÉKELY Ildikó (összeáll.): Változások és kihívások. Új információs környezet az iskolákban - brit megvilágításban. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. (2013) 3. 128–134. p.

- TÓTH Máté: *Könyvtárhasználat – információkeresés. Egy országos reprezentatív felmérés eredményei.* A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VE-KOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt számára készült. 2017. [Kézirat]
- VARGA Katalin: *Az információs műveltség a mindennapi pedagógiában.* In: Csóka-Jaksa Helga – Schmelcz-Pohánka Éva – Szeberényi Gábor (szerk): *Pedagógia, oktatás könyvtár. Ünnepi tanulmányok F. Dárdai Ágnes tiszteletére.* Pécs : PTE Egyetemi Kvt. és Tudásközp., 2014. 131–142. p.
<http://lib.pte.hu/sites/docs/polc/documents/Csoka-Schmelcz-Szeberenyi-Pedagogia-oktatas-konyvtar-Pecs-PTEEKTk-2014/pdf/Csoka-Schmelcz-Szeberenyi-Pedagogia-oktatas-konyvtar-Pecs-PTEEKTk-2014-131-142.pdf> [2018.01.03.]
- VARGA Katalin: *Az információtól a műveltségig. Az információs műveltség alapjai.* Budapest : L'Harmattan, 2013.
- VEKERDI Ágnes: *Könyvtári foglalkozás kisiskolásoknak. A katalóguscédula használata.* Tanító. 50. (2012) 7. 30–32. p.
- VOGLNÉ Nagy Zsuzsanna – LIPPAI Edit – NAGY Viktória: *Digitális bevándorlók és bennszülöttek - a digitális tudásmegosztás és interaktivitás lehetőségei.* Iskolakultúra, 24. (2014) 1. 57–63. p.
- ZURKOWSKI, PAUL G.: *The information service environment relationships and priorities. Related paper.* No. 5. .1974.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED100391.pdf> [2018.01.03.]

5.3. MÉSZÁROS ESZTER: KÖNYVTÁRAK AZ ÉJSZAKÁBAN, AVAGY BLENDÉVEL A VILÁG KÖRÜL. A KÖNYVTÁRI MARKETING KIS TÜKRE

5.3.1. Bevezetés

Meghökkentő címadásom talán némi magyarázatra szorul, ezért elsőként ezt szeretném megvilágítani. Egyrészt áthallás, hiszen a Múzeumok éjszakája elnevezésű egyre nagyobb népszerűségnek örvendő ismeretterjesztő fesztivál bújik meg mögötte, annak marketingkommunikációs eszközével, az eseménymarketinggel megtámogatva és egyúttal már magára a témaválasztásomra is utalást hordozva. Van azonban egy másik aspektusa is, amelynek maga az éjszaka a kulcsszava, sejtelmes, baljós árnyaival, félelmeinkkel és a világosság utáni vágyakozásunkkal. Azzal az ígérettel, hittel és meggyőződéssel, hogy egyszer véget ér, felváltja a nappal és eljön a fény. Félünk attól, hogy eltűnnek a papíralapú könyvek. Félünk attól, hogy eltűnnek a könyvtárak. S félünk attól, hogy elveszítjük a felhasználóinkat. Aztán világosság gyullad a fejekben, a tudás fénye és a közeledő hajnal is jelzi, közel a megoldás. Tudásunkkal felül tudunk emelkedni a sötétségen és megtaláljuk az ösvényt. Az alcímben szereplő blende⁹⁴ a maga szabályozó és irányító, fényáteresztő (!) szerepén túlmutatva pedig a kirándulások és tanulmányutak fényképeit és magát a fényképezést juttathatja eszünkbe, a pillanat megragadására ösztönözve minket, a „most, vagy soha többé” sürgetését, cselekvésre késztetését rejtí a sorok közé, és a jelen megőrzésének szándékát a jövő számára. S mellékesen (!) az objektívről se feledkezzünk el, amely éppúgy utalhat az objektív és pártatlan hozzáállásra, mint a lencsére, amelyen keresztül látjuk a világot. De vajon ez a fényképezőgép digitális?

Napjaink könyvtárainak és könyvtárosainak számos kihívással kell szembenéznie. A kiutat számunkra az egyre újabb és újabb technológiák megjelenése, a folyamatosan és dinamikusan változó használói elvárások és könyvtárhasználati szokások, valamint a működtetéshez szükséges szellemi és anyagi források háromszögébe zárt, eddig többségében hagyományos könyvtári értékeket közvetítő szemléletmódunk újragondolása jelentheti. Hiszen ha szeretnénk jelenlegi és lehetséges felhasználóink számára érdekesek és fontosak maradni, kezdeményezőkké és kreatívvá kell válnunk. Teljes nézőpontunkat, vezetési és stratégiai megközelítéseinket kell rugalmassá formálni ahhoz, hogy szembe tudjunk nézni a

⁹⁴ blende: más néven rekesz, egy változtatható átmérőjű kör alakú nyílás, amin keresztül a fény bejut a képérzékelő szenzorokhoz

kihívásokkal.⁹⁵ Új módszerek és eszközök kidolgozásával, a felhasználókkal történő kapcsolatteremtés időszerű és naprakész kommunikációs csatornáival, a nemzetközi és hazai modellek bemutatásával, azok gyakorlati alkalmazásával.

Mivel a marketing mint vállalati tevékenység, illetve ezen belül a könyvtári marketing témakörét tekintve igen szerteágazó, így nem célom annak tudománytörténeti áttekintése, sem terminológiai sokrétűségének ismertetése, illetve alapelemeinek, tényezőinek részletes bemutatása. Közgyűjteményeink marketing irányultságából érintőlegesen azokat a kulcspontokat emelem ki, amelyek hozzájárulnak dolgozatom tartalmi elemeinek rendszerben történő elhelyezéséhez és megértéséhez.

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy áttekintsem azokat a törekvéseket, amelyek révén megpróbálunk szembenézni a bevezető soraimban vázolt kihívásokkal, és igyekszem bepillantást nyújtani azokba a nemzetközi és hazai, lokális, illetve országos kezdeményezésekbe, amelyekkel méltó választ adhatunk a könyvtárak létjogosultságával szemben támasztott igényekre és kérdésekre.

5.3.2. Helyzetkép

Fogalmi megközelítésben a könyvtári marketing számos meghatározással bír. Hol szűkebb, hol bővebb értelmezését vesszük is alapul, mindenképpen alapvetésként kell kijelentenünk, hogy kultúráközvetítő közgyűjteményeink lételeme az e témakörben végzett, stratégiaileg megtervezett és összehangolt tevékenység. Mindennapi munkafolyamatainknak szerves és meghatározó részét kell, hogy képezze ez a tudatos folyamat, amelynek során az egyének és csoportok termékeket és értékeket alkotnak és cserélnek ki egymás között, mialatt kielégítik szükségleteiket és igényeiket.⁹⁶ S hogy ez az eljárás meghozza-e a tőle várt eredményt? Ez mindenképpen attól függ, hogy tudunk-e ezen a kulturális piactéren a felhasználói igények⁹⁷ változására minél gyorsabban reagálni, a még lefedetlen területeken újabb szolgáltatásokkal megjeleníteni, és mindehhez biztosítani azokat a szellemi és anyagi forrásokat, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy lépést tarthassunk a növekvő költségekkel és a technikai fejlődéssel.⁹⁸

A kulcskérdés az, hogy képesek vagyunk-e rá, rendelkezünk-e azzal a tudással,

⁹⁵ CSENGÖDI ÉVA: *Könyvtári PR a baglyon túl. Marketingkommunikáció és PR-tevékenység az SZTE Klebelsberg Könyvtárában*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 11-12. 461. p.

⁹⁶ KOTLER, Philip: *Marketing management. Elemzés, végrehajtás és ellenőrzés*. Bp. : Műszaki Kvk., 1998.

⁹⁷ igény: a szükségletek sajátos kielégítésére irányuló vágy, s amennyiben vásárlóerő társul hozzá, keresletté válik

⁹⁸ VARGHA Katalin: *Mi a könyvtári marketing?* Baranyai Könyvtári Infó, (1999) 4. 2–4. p.

amely ennek eléréséhez szükséges. S ha igen, akkor megtaláljuk-e a módját, hogy minél eredményesebben tegyük azt. Leegyszerűsítve a könyvtármarketing a tudással való kapcsolatról szól. Egy folyamatos alkalmazkodás, idomulás, a rendelkezésre álló erőforrások függvényében megtervezett lépéssorozat, melynek sikertényezői: légy felismerhető, adj értéket, kérdezz és célozz!⁹⁹

S mindezt a felhasználó értékszemszögéből¹⁰⁰, a mindenkori piaci lehetőségek ismeretében tegyük.

5.3.3. (Ki)Útkeresők

Ennek a tevékenységsorozatnak az alapja és megtervezésének első lépése azokat a bizonyos igényeket, fogyasztói szükségleteket¹⁰¹ célozza meg. Ezek felmérését követően magát a piaci¹⁰² környezetet kell elemezni, a minél eredményesebb és jobb minőségű, a felhasználó számára egyre nagyobb megelégedést nyújtó termék¹⁰³ vagy szolgáltatás bevezetése érdekében. Az így rendelkezésre álló információk alapján válik csak lehetővé következő mozzanatként az „árucikk” helyének kijelölése vagy más szóval pozicionálása, azaz a még üres piaci szegmens behatárolása. Hogy ez a szegmentálás mit jelent a könyvtárak vonatkozásában? Részben egy adott termék vagy szolgáltatás valószínűsíthető célcsoportjának¹⁰⁴ a meghatározását, részben pedig annak a megválaszolását, hogy a könyvtár használóinak milyen információs szükségleteik vannak, milyen szempontok szerint *ítélik meg a könyvtárat*, és végül milyen elvárásaik vannak a szolgáltatásokkal szemben.¹⁰⁵ A válaszok ismeretében kerülhet sor a folyamat utolsó lépéseként – ugyancsak tervszerűen felépített kommunikációs eljárás keretében – a termék megismertetésére a potenciális fogyasztókkal. Azaz a ténylegesen remélt és elvárt használatra, alkalmazásra vagy éppen igénybevételre ösztönzés.

⁹⁹ PRÓNAY Szabolcs: *Nonbusiness marketing*. Regionális konferencia, Szeged, 2017.09.28.

¹⁰⁰ 4C-modell: customer value/érték a használó szemszögéből – cost/használói ráfordítások, költségek (ár, idő, energia – convenience/használói kényelem – communication/kommunikáció

¹⁰¹ szükséglet: az emberekben felmerülő hiányérzet, termékek és szolgáltatások iránti igény, amely cselekvésre készteti a fogyasztót

¹⁰² piac: a tényleges és lehetséges eladók és vevők összessége, valamint a közöttük lévő üzleti kapcsolatok rendszere. Az azonos szükségleteik (közös jellemzőik vagy érdeklődésük) alapján egy közösséget alkotó potenciális fogyasztók összessége

¹⁰³ termék: olyan fizikai, esztétikai és szimbolikus tulajdonságok összessége, amely a fogyasztók igényeit hivatott kielégíteni

¹⁰⁴ célcsoport: a fogyasztók, felhasználók azon csoportja, akiket a vállalkozás, termék vagy szolgáltatás mint vásárlót, ügyfelet, igénybe vevőt elképzel és vevőként valószínűsít

¹⁰⁵ PÉTERFI Rita: *A könyvtári marketing*. 2005. archiv.vfmk.hu/esemeny/050526/marketing.ppt

Mivel kulturális területen is egyre több információszolgáltató jelenik meg, aki igyekszik magának minél nagyobb, de lehetőleg folyamatosan birtokolt szolgáltatói „tortaszeletet” megszerezni, ezért a könyvtárak marketing tevékenysége elengedhetetlenül szükségessé, nélkülözhetetlenné vált napjainkban. Ez az információ szolgáltatásáért, a finanszírozott forrásokért, a használók elvárásainak minél jobb teljesítéséért vagy éppen a presztízsért¹⁰⁶ folytatott piaci verseny azonban csak abban az esetben hozhat eredményként célba érkezést és minél előkelőbb helyezést, ha ismerjük a célcsoportjainkat és azok igényeit, folyamatosan nyomon követjük a tendenciákat, és alkalmazzuk akár közvetítő hírforrásként, akár információhordozóként korunk modern technikai, illetve kommunikációs eszközeit. Az imént említett eredményességi tényezők egyikének, a trendeknek¹⁰⁷ az áttekintése kulcsfontossággal bír, hiszen ismeretükben az együttműködési és továbblépési stratégiák kidolgozása érdekében a könyvtárnak párbeszédet lehet és kell kezdeményeznie a társadalom intézményrendszerének további képviselőivel, szervezeteik vezetőivel. A párbeszéd egy könyvtár életében azt jelenti, hogy miközben reflektál a külvilág változásaira, ezt a külvilágot maga is próbálja formálni.¹⁰⁸

A környezettől függően más és más megoldási javaslatokkal találkozunk. A nagy bevásárlóközpontok megjelenése által életre hívott plázakönyvtáraktól a triciklikkel biztosított parkkönyvtári ellátásig, a vízparti élményeket színesítő strandkönyvtáraktól a teljes függetlenséget és kötöttségek nélküli könyves környezetet biztosító nyitott vagy más szóval közösségi könyvespolcokig. S ha már említettük a tricikli révén az utazókönyvtárakat, akkor tegyünk utalást Robson Mendonça biciklikönyvtárára, mellyel Sao Paulo hajléktalan lakosságát igyekszik ellátni könyvekkel, a saját egykori otthontalanságát végigkísérő megkülönböztet-

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ IFLA TRENDEK 2013–2016:

1. Az információ-hozzáférés trendje: az új technológiák egyszerre kiterjesztik, ugyanakkor korlátozzák is az információhoz való hozzáférést. 2. Az oktatás változásának trendje: az online oktatás demokratizálja és fellazítja a hagyományos képzési formákat. 3. A magáncélú adatokhoz kapcsolódó trend: a magánélet és az adatvédelem határai újradefiniálódnak. 4. A civil szférát erősítő trend: a világháló segítségével új közösségek alakulnak, akik egyre nagyobb szerephez jutnak. 5. A technológiai fejlődéssel összefüggő trend: az új technológiák átalakítják a globális információs gazdaságot és az emberek mindennapi életét. IFLA STRATÉGIA (2016–2021) (négy nemzetközi stratégiai irány): 1. Könyvtár nélkül nincs társadalom. 2. Információ és tudás méltányosan mindenkinek és mindenkitől. 3. Kulturális örökség komplex megőrzése. 4. Könyvtárak főszerepének nemzetközi, regionális és globális szintereken (érdekképviselő). KISZL Péter: *Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi szerepvállalása a digitális korban*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. (2017) 1. 1–23. p. alapján.

¹⁰⁸ Kiss Barbara: *Több mint könyvtár – avagy gondolatok a könyvtári rendezvényekről*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 14. (2005) 6. 12. p.

tés, mellőzöttség és távolságtartás érzésével társuló emlékeiből és tapasztalatából merítve, s azzal a szándékkal, hogy az olvasás révén társadalmi integrációt biztosítson az érintettek számára.¹⁰⁹

Luis Soriano számárháton, dobozokban utazó könyvtára, a *biblioburro* (Kolumbia) a mozgókönyvtárak egy másik példája arra, hogy miként lehet a könyvtárártól távol eső területek lakóit hozzásegíteni a számukra fontos információkhoz. Az egykori tanár kezdeti hetven kötetes kínálatát, melyet főként a part mentén az utcai piacokon és bazároknál talált könyvekből állított össze, mára 4800 darabot számláló gyűjteménnyé bővítette, köztük szótárakkal, klasszikus regényekkel, gyermek- és ifjúsági irodalommal és olyan iskolai tananyaggal, amely révén a vidéki gyerekek tanulmányi felzárkóztatásában segítséget tud nyújtani.¹¹⁰

Satabdi Mishra és Akshaya Kumar Rautaray már lóerőre váltva egy furgonból átalakított négyezer kötetes mobil könyvkölcsönzővel indult el Indiában a „*Read more India 2015*” projekt keretében, hogy országsszerte megszerettesse a könyveket, és általuk az olvasást kortól és nemtől függetlenül a lakosokkal. Egy autó, kilencven nap, tízezer km, húsz állam, ezer történet.¹¹¹

5.3.4. Közös tér

A környezeti tényezők folyamatos változása a könyvtárak funkciórendszerének bővülését és a társadalomban betöltött aktív közösségi szerepének erősödését eredményezi. Az elsődleges cél az intelligens közösségek létrehozása. Ahol szükség esetén akár tárgymegosztással is szolgálják a felhasználók érdekeit (háztartási és elektronikus eszközök, varrógép, lamináló, 3D nyomtató, kerti kisgépek, vetőmagok).¹¹² Ahol a társadalmi felelősségvállalás jegyében, mintegy szociális ellátóhelyként (Cincinnati) gondoskodnak a rászoruló gyerekek étkeztetéséről¹¹³ vagy nyelvtanfolyamokkal segítik a betelepülők beilleszkedését. S ahol a használók a diákok, nyugdíjas szakemberek vagy a hobbijuknak élők műhelyeket (*hakerspace, makerplace*) hoznak létre, hogy ötleteket, eszközöket osszanak meg egymással, tanítsák egymást, miközben szerelnek, javítanak stb. Ezek a tudás-

¹⁰⁹ <https://www.megaphonecultural.com/destaques/bicicloteca-projeto-distribui-livros-a-pessoas-em-situacao-de-rua-em-sp/>

¹¹⁰ <http://thecitypaperbogota.com/wp-content/uploads/2014/05/burro.jpg>

¹¹¹ <https://www.thebetterindia.com/42526/books-travel-reading-couple-odisha-walking-bookfairs/>

¹¹² KISZL Péter: *Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi szerepvállalása a digitális korban.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. (2017) 1. 2. p.

¹¹³ *Közösségi szerelőműhely – könyvtári helyiségben? A szerelők kiáltványa.* KIT Hírlevél, 2016.11.20

megosztó, nyitott alkotói terek ezáltal nemcsak a könyvtár forgalmát, hanem közösségi hasznosságát is növelik.¹¹⁴

A hangsúlyozottan könyvtárhoz köthető közösségi alkotótér hazai képviselőjeként a Békés Megyei Könyvtárat kell megemlítenünk, amely nyertes pályázóként saját épületén belül egy természettudományi élménypedagógiai központot alakíthat ki Békéscsabán, azzal a céllal, hogy amit a gyerekek elméleti szinten az iskolában megtanultak, azt a gyakorlatban kipróbálhassák, projektötleiket (pl. önműködő robot) megvalósíthassák. Ehhez a megfelelő eszközparkot (3D-s lézernyomtató, lézervágó, robotikai eszközök, mikrokontroller) is rendelkezésükre tudják bocsátani. A későbbiekben további oktatási intézmények, kezdő vállalkozások számára is lehetővé tennék a használatát, remélve, hogy így a központ idővel önfenntartóvá válik.¹¹⁵

5.3.5. Digi market

A könyvtári marketing módszereit tekintve megvalósítható hagyományos (nyomtatott vagy élőszavas kommunikáció általi) vagy digitális eszközökkel. Napjainkban a minél nagyobb eredményesség érdekében e kettőt együttesen kell alkalmazni és lehetővé tenni hatékonyságuk folyamatos mérését annak érdekében, hogy az így megszerzett permanens adatok alapján legyen lehetőség ártértékelésre, eszközmódosításra vagy éppen újabb irány kijelölésére. Amennyiben az egyénekkel vagy csoportokkal történő kommunikáció hálózati információrendszerekben és elektronikus közegben zajlik, akkor a globális értékesítést támogató digitális marketing¹¹⁶ (vagy másként online marketing) megnyilvánulásának lehetünk tanúi. Ennek a sajátos, az adott program, termék vagy szolgáltatás népszerűsítésére irányuló tevékenységnek előfeltételeit egy új kommunikációs és értékesítési csatornának, az internetnek a megjelenése¹¹⁷ teremtette meg. Ezen keresztül vált lehetővé, hogy bárki információhoz jusson és szükség esetén megoszthassa (HTTP, HTML, URL, WWW¹¹⁸) azokat.

Kezdetben ezeket az információkat a szolgáltatást nyújtó fél biztosította, de

¹¹⁴ *Vésélyeztetett gyerekeknek adnak délután enni közkönyvtárak.* KIT Hírlevél, 2017.03.29

¹¹⁵ *Élmény a tananyaghoz és közösségi alkotói tér a békéscsabai közkönyvtárban.* KIT Hírlevél, 2017.09.13.

¹¹⁶ ESZES István: *Digitális marketing.* Bp. : Budapesti Gazdasági Főiskola, 2011.

¹¹⁷ Hazánkban 1991. október 7-én jegyezték be az első magyar, azaz .hu domain nevet (www.sztaki.hu). ESZES i.m. alapján. Ez az adat mára 720 256 névre emelkedett. Forrás: <http://www.nic.hu/statisztika/>

¹¹⁸ HTTP: Hyper Text Transfer Protocol – információátviteli protokoll; HTML: HyperText Markup Language – hiperszöveges leíró nyelv; URL: Uniform Resource Locator – egységes erőforrás (képek, szövegek) – hely, szabványosított cím, WWW: World Wide Web – világháló

a Web 2.0¹¹⁹ előtörésével ez a szerep részben a felhasználóra száll, a tartalmakat ő maga hozza létre, osztja meg a közösséggel, amelynek tagjaival folyamatosan bizalomra épülő kapcsolatokat alakít ki. Bár működési elvét tekintve e tevékenységet is leírhatjuk a hagyományos marketing négy tényezőjének¹²⁰ folyamataként, melyek együttes alkalmazásukkal biztosítják az elvárt, optimális eredményt, jellemben mégis egy másfajta kommunikációt hoz létre, melynek végső célja az, hogy bizalmat ébresszen a potenciális vásárlóban az adott termék, szolgáltatás vagy éppen annak kínálója iránt.

Eszközrendszerében ehhez számos digitális kommunikációs csatornát használhat fel, amelyek a közvetített információ típusát tekintve lehetnek főként szövegesek (Twitter, Blog, Skype, elektronikus levelezőrendszerek e-mailjei), képek (Instagram, Pinterest), hangalapúak (Deezer) és videósak (YouTube). Természetesen általában kevert műfajú portálokkal találkozunk, hiszen szöveges információ mindegyikben előfordul.

5.3.6. Közös hálók

A fent említettek a könyvtárak vonatkozásában számos formában tetten érhetők. Kezdve a késedelmes vagy előjegyzett dokumentumra várakozó olvasók értesítésére, illetve tájékoztatására szolgáló, vagy éppen a közgyűjtemények programjaira, rendezvényeire invitáló e-mailektől, hírlevelektől a könyvtári honlapok nyújtotta lehetőségeken át egészen a közösségi hálózatokon történő megjelenésig. Ez utóbbi esetben lehet szó akár intézményi keretben megvalósuló regisztrációról és ezáltal a rendezvényekről történő tudósítás adta lehetőségéről, vagy szakmai információkat, érdekességeket közvetítőről, közösségépítést szolgálóról (Könyvtárosok Dolgozószobája; Mi, könyvtárosok; Könyvtárostanárok Egyesülete). A könyvtárak sikeres közösségi médiajelenlétére vonatkozó hazai kutatási eredmények¹²¹

¹¹⁹ Internetes szolgáltatások gyűjtőneve. Másként közösségi média.

¹²⁰ marketing mix: Product – termék, termékpolitika, a piac befolyásolásának elsődleges eszköze, melynek alkotóelemei közül meghatározó a minőség, a választék, a csomagolás, a forma, a márkanév, a garancia valamint az oda-visszacsatolásra és a személyre szabásra lehetőséget teremtő vevőszolgálat. Price – ár, árpolitika, jellemzői az árendedmény, bevezető ár, illetve az árrés és az árérzékenység vizsgálata. Place – értékesítés helye, keretei között a legfontosabb cél annak a termelőtől a vevőig vezető elosztási csatornának a meghatározása, amin keresztül az adott termék eljut a fogyasztóig. Promotion – kommunikáció, kommunikációs politika, elemei a reklám, vásárlásösztönző akciók, közönségkapcsolatok, PR (Public Relations), reklámhatás és annak elemzése. Valamint a személyes eladás, melyet Fodor Péter personal sellingként kiemel és 5. marketingeszközként határoz meg. FODOR Péter: *Könyvtári marketing egy nagyvárosi könyvtárban*. 2010.

<https://www.slideshare.net/csmke/knyvtri-marketing> [2017.12.11.]

azt mutatják, hogy elsődlegesen az ajánló és szórakoztató bejegyzések szolgálják leginkább e célt, a tájékoztató, tartalomajánló, illetve hírlevelszerű információkat azonban nem érdemes túlzásba vinni.¹²² Bár a könyvtárak közösségi fiókjait látványos képközpontúság jellemzi, de sem ez, sem a gyűjtőkörrel harmonizáló tartalomajánlás, sem pedig a praktikus információk továbbítására épülő jelenlét nem elegendő. Hatékonyabb megoldásra van szükség: kreatív és rendszeres posztokra, életkép-bejegyzésekre, inspiráló gyűjteménymegosztásra, műhelytitkokra. A rendszeresség kapcsán azonban a kiegyensúlyozott jelenlétet mindenképpen erősítsük a rendezvényekhez kapcsolódó időzített megjelenésekkel. Posztjainkat minden esetben az adott közösségi platform elvárásainak megfelelően írjuk át, eltérő legyen az üzenetek kivitelezése. A közösségi jelenlét további sajátossága, hogy az intézmények a már meglévő honlapjuk mellett használják e közösségi webprofiljukat, s ez a párhuzamos hálózati jelenlét tartalmi azonosságokhoz vezethet, nem pedig egymást kiegészítő egyedi bejegyzésekhez és megosztásokhoz.

A közösségi web és a média folyamatos változásai újabb és újabb vizsgálatok lefolytatását teszik szükségessé, amelyek eredményei hozzájárulhatnak a könyvtárak pozicionálásához, jövőbeni helyzetének, szerepének és szolgáltatásainak minél pontosabb meghatározásához – a hálózati tudásmegosztás és a tudatos tartalom-szerkesztés mindenkori függvényében. Ezek az újabb kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy hiába léteznek jelentős digitális tartalmak és digitalizált gyűjtemények, illetve azok tételeinek megosztását lehetővé tevő eszközök (ikonok, gombok), ha a digitális gyűjtemények jelenléte elhanyagolható a közösségi médiatartalomban, nem jelennek meg önállóan¹²³, így tudomást sem szereznek róluk a közösségi térben megjelenő, sőt egyre inkább folyamatosan ott tartózkodó felhasználók.

Azokban a könyvtárakban, amelyekben a közösségi jelenlét szerepének fontosságát felismerték, eltérés figyelhető meg a jelenléti stratégiában. Külön feladatkörként értelmezik, és egy kifejezetten erre a feladatkörre alkalmazott munkatárs

¹²¹ Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete és az ELTE Egyetemi Könyvtár közös kutatás keretében 2013 tavaszától 2014 tavaszáig terjedő időszakban 126 Facebook oldal több mint 4500 posztját vizsgálta meg. A kutatási mintában 92 magyar intézmény, köztük 24 egyetemi, 10 országos és szakkönyvtár, 15 megyei és 19 városi vagy kisebb hatókörű könyvtár szerepelt. A vizsgálat a könyvtárak megosztási gyakorlatát vizsgálva egy szervezettebb, integráltabb közösségi médiajelenlét feltételeinek meghatározására is irányult. Majd a kutatás folytatásaként 2016 tavaszán további 2200 bejegyzés révén újabb 90 könyvtár közösségi jelenlétének vizsgálatára került sor. Kiemelt figyelmet fordítva a digitális táraakra és digitalizált gyűjteményekre.

¹²² FODOR János: *A megosztó hivatás. A könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 7-8. 279. p.

¹²³ FODOR János: *Megosztás vagy szerkesztés? A könyvtár változó szerepe a közösségi médiában*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 64. (2017) 1. 25. p.

végzi a tartalmak létrehozását és közzétételét¹²⁴, mely ezáltal sokkal hatékonyabbá és eredményesebbé válik, olyan támogatott tevékenységgé, melynek jellemzői a rendszeresség, kiegyensúlyozottság, személyes és szakmai hitelesség, érdekesség, egyediség és a személyes hangvétel.

5.3.7. Csendes Hon

A könyvtárak hálózati jelenlétének párhuzamossága kapcsán már említést tettünk a honlapokról.¹²⁵ Napjaink ezen összetett információs felületei számos átalakuláson mennek keresztül, mind tartalmilag, mind formailag. A kezdeti, sematikus, főként nyitvatartási időt, elérhetőségeket, illetve szolgáltatásokat ismertető oldalak fokozatosan egészültek ki (webes adatbázisokkal, OPAC¹²⁶-okkal, digitalizált gyűjteményekkel) és váltak sokrétűbbé, szerteágzóbbá, többfunkciósá. Megújulásukat kulcskérdések¹²⁷ megfogalmazásával, nemzetközi szintű minőségi követelmények¹²⁸ lefektetésével és a könyvtári szolgáltatások újfajta modellezésével¹²⁹ segítették. E folyamatos alkalmazkodás során számos elvárásnak kell megfelelniük. A vizsgálati szempontok között szerepel többek között, hogy az adott honlap mennyire felhasználóbarát? Keresőbarát-e? Tartalma mennyire átlátható és ezáltal mennyire használható? Az információk és funkciók könnyen elérhetők-e (elérhetőségek a nyitólapon, flexibilis képek, megfelelő méretű gombok, menüsor helyett hamburgerikonok), Logikus navigációt kínál? A felhasználó számára esztétikailag élményt nyújt? Képi elemeihez, színvilágához pozitív érzések társulnak? Katalógusa hozzáférhető, illetve programjait, rendezvényeit a felhasználó számára

¹²⁴ Uo. 30. p.

¹²⁵ honlap (homepage): egy valamilyen szempontból egymáshoz kapcsolódó, azonos elérési út alatt található weboldalak gyűjteményének, a webhelynek a nyitóoldalát értjük e fogalom alatt. A hétköznapi életben azonban már egymás szinonimájaként használjuk.

¹²⁶ OPAC: Online Public Access Catalog – nyilvános könyvtári katalógus

¹²⁷ Mi a könyvtár szándéka: mit akar közzétenni? Mire kíváncsiak a honlapot látogató felhasználók? Melyek a népszerűsítendő szolgáltatások? A folyamatos naprakészség biztosítható-e? Fontos-e és miért a honlap üzemeltetése?

¹²⁸ Európai Unió Minerva Projekt: a tagországok digitalizálási tevékenységének összehangolására és értékelésére irányuló együttműködési program, melynek alapelveiben 2001. április 4-én Lundban állapodtak meg. Ezek a következők (Lundi Alapelvek) (tíz minőségi elv): átláthatóság, hatékonyság, karbantartottság, elérhetőség/hozzáférhetőség, felhasználóközpontúság, interaktivitás, többnyelvűség, átjárhatóság, jogkövetés, hosszú távú megőrzés

¹²⁹ Könyvtár 2.0 (K2): a modell a Web 2.0-s alapelveken és a közösségi alkalmazásokon nyugszik, arra törekszik, hogy a szolgáltatások fejlesztése összhangban legyen a felhasználók igényeinek változásával, akiket a könyvtári szolgáltatások fejlesztésében és működtetésében való részvételre és visszajelzésekre ösztönöz, ezáltal biztosítva az információk és ötletek kétirányú áramlását (könyvtártól a felhasználóig és vissza).

közzéteszi? Milyen rendszerességgel aktualizálják a honlapot? Van-e linkgyűjteménye? Milyen online ügyintézési lehetőséget kínál fel, s betölti-e ténylegesen a szerepét? Felhasználójával miként kommunikál, s ez a kapcsolattartás egyoldalú vagy kétirányú? Ad-e lehetőséget a felhasználónak az aktív, közös tartalomszerkesztésre? A hitelesség, a megbízhatóság és az akadálymentesség, amely nem merül ki és korlátozódik kizárólagosan a vakokra és gyengénlátókra, hanem minden más felhasználói képességzavarra is tekintettel van, a honlapon megjelenő információk érzékelése, értelmezhetősége és a honlap működtethetősége vonatkozásában egyaránt) kritériuma mellett „okosnak”, reszponzívnak (RWD)¹³⁰, optimalizálnak, eszközfüggetlennek kell lennie. Azaz optimális megjelenéssel kell bírnia, rugalmasan alkalmazkodnia minden képernyőfelbontáshoz, függetlenül attól, hogy a mobileszközök rohamos fejlődése eredményeként tableten, mobiltelefonon, laptopon vagy éppen az asztali számítógépek nagy felbontású monitorján válik láthatóvá. Egyszerű navigációval, a lehető legkevesebb átméretezéssel és görgetéssel kell felhasználokat kiszolgálni.

A könyvtárak esetében a mobilizáció első két lépése a honlap, illetve a katalógus elérhetővé tétele kell, hogy legyen, majd ezt követően a digitális gyűjtemények optimalizálását kell megvalósítani azért, hogy a meglévő, látens és potenciális felhasználóinkkal tudassuk, hogy a könyvtár nem egy kihalófélben lévő szeglete a művelődésnek, hanem egy, a digitális világban is fejlődőképes és a változó felhasználói igényeknek megfelelni akaró területe.¹³¹ S ha az Országos Széchényi Könyvtár mobil honlapjának elindítása óta (2013. január 7.) eltelt időszak mobilhasználati szokásait tekintjük, akkor az első helyen szereplő „beiratkozással kapcsolatos információk”, majd az ezt követő „mobil katalógus” és a harmadik helyen álló „szolgáltatások” menüpont¹³² számadatai tükrében megfogalmazhatjuk, hogy e megjelenési forma teljes mértékben illeszkedik és folyamatosan beépül felhasználóink könyvtárhasználatába.

A honlapok népszerűsítésének számtalan módja ismeretes. A moly.hu könyves közösségi oldal kezdeményezésére azonban két okból is szeretném felhívni a figyelmet. Egyrészt az oldal által nyújtott járulékos könyvtári hasznosulás miatt. Az a felhasználó ugyanis, akinek a figyelmét felkeltette egy adott könyv és annak értékelésére, további olvasói véleményekre kíváncsi, az irodalmi műre vonatkozó hosszabb-rövidebb fülszöveg alatti ablak menüpontjai között egy „könyvtár” feliratra bukkanhat. A „rákeresek”, majd a „könyvtárválasztás” gombokon tovább lépkedve, ha nem is egy másik világban (vagy mégis?), de egy jelen pillanatban

¹³⁰ RWD: Responsive Web Design

¹³¹ GARAMVÖLGYI László: *Mobileszközökre optimalizált könyvtári honlapok és katalógusok. OSZK-s tapasztalatok.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 11-12. 431. p.

¹³² Uo. 435. p.

18 könyvtárt felkínáló ablakban találhatja magát. A csapatot, összetételét tekintve, többségében városi könyvtárak alkotják, de öt megyei könyvtár is erősíti őket. Közülük kiválaszthatja a hozzá legközelebbi intézményt, és jön a varázslat. Rövid várakozás után kiderülhet, hogy az adott gyűjteményben megtalálható-e vagy sem („Nincs találat erre a szerzőre és címre”) a kérdéses mű. A rendszer a kötet cím- és szerzőségi, valamint megjelenési adatainak közlését követően egy kék könyv ikon-
nal jelzi, ha az adott pillanatban hozzáférhető a mű („kölcsonőzhető példány”), illetve találó módon egy stilizált nyitott könyvalakkal („kint lévő példány”), ha éppen olvasónál van. A kölcsönzés lejáratának napját feltüntetve pedig tájékoztatja az érdeklődőt arról, hogy mennyi ideig kell várakoznia, hogy hozzájusson az olvasmányhoz.¹³³

Amiért ugyancsak fontosnak tartottam említést tenni az oldalról az az, hogy amennyiben az érdeklődőnek még vannak szabad percei, elidőzhet a „Honlap” gomb adta lehetőséggel élve az adott könyvtár weboldalán, tájékozódva annak rendezvényeiről, vagy közvetlenül a „Katalógus” gombbal áttekintheti a gyűjteményét, esetleg további kedvenc könyvek után kutathat. Könyvtárhasználatra készítő kezdeményezés? Messzemenően. Tehát tisztelt könyvtárak! Kéretik regisztrálni és a molyirtóktól búcsút venni!

5.3.8. Mobilvilág digitális utazói

A könyvtárak digitális szolgáltatásainak mobileszközök által történő igénybevétele kapcsán további lehetőségként mindenképpen említést kell tennünk a mobilkodók (QR-kód)¹³⁴ alkalmazási lehetőségeiről, melyek épp úgy alkalmasak épületen belüli helymeghatározásra, helyzetfüggő tájékozódásra, mint a digitális tartalmak elérésére. Marketingeszközként, internetes üzenethordozóként (webcím, GPS koordináták) végtelen felhasználási lehetőséggel bírnak. Így hidat képezhetnek egyik oldalról a hagyományos könyvtárak, azok digitális tartalmai és a digitális gyűjtemények, a másik oldalról pedig a közösségi közlekedést igénybe vevő, éppen utazó és ezáltal szabad percekkel rendelkező potenciális felhasználók között. Ennek alátámasztására nézzünk egy-két nemzetközi példát.

Elsőként egy romániai példát emelnék ki: az egyik bukaresti metróállomás falait egy hónapra (2012. október) könyvtári polcokat ábrázoló plakátokkal fedték be, melyeken a könyvek gerincén elhelyezett QR-kódok révén az okostelefonnal

¹³³ Egy példa: <https://moly.hu/konyvek/fodor-veronika-legendak-a-pannonia-gozhajo-fedelzeterol/konyvtar>

¹³⁴ QR-kód: egy kétdimenziós vonalkód, amelyet 1994-ben a japán Denso Wave cég fejlesztett ki. Jelentése Quick Response, azaz gyors válasz. Könnyen használható információhordozó eszköz.

rendelkező utasok a kampányban együttműködő könyvkiadó által működtetett oldalról hangoskönyvek és e-könyvek részleteit, valamint egy teljes krimi tölthetnek le ingyen.¹³⁵

Amennyiben azonban a Román Vasúti Társaság Bukarest-Galac viszonylatban közlekedő Intercity járatát vennétek inkább igénybe, úgy internetkapcsolattal rendelkező okostelefonunkat mindenképpen vigyük magunkkal, hogy a járaton felkínált ingyenes könyvkölcsönzési lehetőséggel élve Marin Preda, Nadine de Rothschild vagy éppen Adelina Patrichi műveit olvasva tegyük még kellemesebbé utazásunk perceit A világ első tényleges metrókönyvtárával egyébként Peking büszkélkedhet, amelynek 4-es metróvonalán a Nemzeti Könyvtár 2015 januárja óta a szerelvényeken kihelyezett mobilkódokat leolvasó utasok számára tíz kötetből álló, néhány havonta frissülő gyűjteményt tett elérhetővé. A kezdeményezés célja az volt, hogy az olvasást közelebb hozza az utasokhoz, és élvezetesebbé tegye számukra a metrózást. Ha pedig Puskin, Csehov vagy Tolsztoj műveit szeretnénk eredeti nyelven olvasni és éppen Moszkvában járunk, keressük fel az egyébként is impozáns metróállomások egyikét, és töltsük le annak virtuális polcáról a több mint száz orosz irodalmi mű¹³⁶ valamelyikét. Bár ezt a város busz-, villamos- és trolivonalain is megtehetjük, ezt a látványt ne szalasszuk el.

Ebbe a közegbe miként lehetne beágyazni egy falakkal rendelkező könyvtár-épületet? Erről talán a Miami Ad School projektjének¹³⁷ résztvevőit kellene megkérdeznünk, akik egyrészt a New York-i metró akadozó, szakaszosan elérhető, lassú vagy éppen hiányzó internetlefedettségére, másrészt az egyre elnéptelenedőbb városi könyvtárak népszerűsítésére és látogatottságának emelésére is megoldást tudtak kínálni. E kettő ötvözéséből született gyakorlat során a földalatti plakátokat helyezték el, az utasok első lépésként az azon szereplő virtuális könyvek közül választhatták ki a számukra leginkább érdekeset, és okostelefonjukkal egy internetet nem igénylő kapcsolat révén¹³⁸ olvashatták el a könyv első tíz oldalát. Második lépésben a könyvrészletet követő üzenetből megtudhatták, hogy melyik közelben álló könyvtárban nyílna lehetőségük kikölcsönözni az adott művet. A terv egyszerre több eredménnyel is biztat. Kiküszöböli az internetszolgáltatás hiányát, amely vagy abból fakad, hogy nem megfelelő minőségű a kapcsolat, vagy a felhasználó számára nem megfizethető a szolgáltatás költsége. Ugyanakkor ez a megoldás hozzájárul a könyvtárak könyvkölcsönzési forgalmának, látogatottságának növeléséhez is.

¹³⁵ <http://kotvefuzve.reblog.hu/digitalis-konyvtarra-valtozott-metroallomas>

¹³⁶ Például Csehov: *A kutyás hölgy*, Gogol: *Az orr*, Gorkij: *Az Artamonovok*, Puskin: *Egyiptomi éjszakák*.

¹³⁷ *Underground Library* – földalatti könyvtár, 2013.

¹³⁸ Near Field Communicatio (NFC): a mai korszerű okostelefonokban megtalálható rövid hatótávú kommunikációs szolgáltatás.

Ha az előbbieken ismertetett program meg is rekedt a próbajarat szintjén, érdemes a jelen New Yorkjában teremnünk, ahol a Nyilvános Könyvtár és a Közlekedési Vállalat közös nyári akciója éppen véget ért. Az összefüggés pedig abban rejlik, hogy a Subway Library nem volt más, mint a metróvonalakon és állomásokon ingyenesen elérhető wifi bevezetése alkalmából szervezett hathetes népszerűsítő kampány. Tehát annak a törekvésnek az ékes bizonyítéka, hogy egy könyvtáros, illetve informatikus szakember számára nincs lehetetlen, csak megoldásra váró probléma. Amit mindenképpen kiemelnék a virtuális könyvtárrá alakított szerelvény utasai számára elérhető digitális tartalmak kínálatából, az az újdonságok kategória, a frissen megjelent könyvek olvasócsalogató részletei. Már ezért érdemes metróra szállni! Tisztelt BKV! Brainstorming!

Külföldi gyakorlatok, továbbgondolásra érdemes javaslatok, de vajon hol tartunk mi?

Ha a Budapest közterületein felbukkanó, a Magyar Elektronikus Könyvtár könyveire mutató QR-kódokra gondolunk, akkor megfogalmazhatjuk, hogy haladunk. S bizony-bizony, ehhez is egy külföldi tanulmányúton szerzett élmény kellett inspirációként. Adott a Magyar Elektronikus Könyvtár könyvállománya, rendelkezésre állnak az egyes könyvekhez rendelt URL-címek, s van egy kódgeneráló a MEK weblapon. Kérünk mindenkit, tessék használni és terjeszteni!

5.3.9. nAPPrakész mobilvilág

Az okostelefonok rohamos térnyerésével, a tulajdonosaik mindennapi életében, tájékozódásában és szórakoztatásában betöltött meghatározó szerepével párhuzamosan nő a könyvtárakon a nyomás, hogy miként tudnák minél kedvezőbben és eredményesebben felhasználni korunk mobiltechnológiai újításait felhasználóik egyre növekvő igényeinek a kiszolgálásához. A mobil applikációk mobil eszközön alkalmazható számítógépes programok, amelyeket letöltve a felhasználó újabb adatcsatornákat nyithat meg és további információkhoz juthat (interaktív tárlatok, katalógusok). Jellemzőik többek között a gyorsaság, egyszerűség, áttekinthetőség, célzott funkcionalitás, navigációs sebesség és a visszajelzések az egyes vezérlési parancsokról. Típusukat tekintve szerteágazóak. A könyvtári honlapok átstrukturálása révén kialakított alkalmazások mellett megfigyelhetünk a könyvtárak közötti böngészésben segítőket (Boopsie, LibAnywhere), kifejezetten a könyvtárak számára létrehozottakat (MEK Droid, MEK Books, Famous Books) és olyanokat is, amelyek ugyan használhatók az intézményekben, de elsődlegesen nem az ő számukra fejlesztették ki. Julia Bergmann megközelítésében találkozhatunk katalógus-appokkal (a), amelyekkel online adatbázisokhoz férhetünk hozzá, kincstár-appokkal (b), amelyekkel a könyvtárak különleges állományába nyer-

hetünk bepillantást és végül az augmented reality-appokkal (c), amelyek a fizikai világból származó információkat online adatokkal kombinálják.¹³⁹

Számunkra ebben az optimalizált OPAC-ok, mobil honlapok által uralt világban mindenképpen azok a mobil alkalmazások értékesek, amelyek valamilyen szempontból többletet, hozzáadott értéket hordoznak azáltal, hogy segítségükkel olyan gyűjteményekbe léphetünk be, amelyek eddig számunkra ismeretlenek voltak vagy fizikailag egyébként sem látogathatók, gyűjteményük nem megérintheető, nem elérhető: régi kéziratok, kódexek, műtárgyak képes és hanggal kiegészített, érdekességeket felvonultató, a történetükbe betekintést nyújtó applikációi. S mindez minél látványosabban, interaktívabban és élménydúsabban megjelenítve, lehetőség szerint 3D technológiát alkalmazva.

A külső, belső tárlatvezetés jellegűek közül az Országgyűlési Könyvtár belső tereit, szolgáltatásait bemutató *Virtuális séta a könyvtárban* elnevezésű háromdimenziós alkalmazást emelném ki, míg a digitális gyűjtemények minél szélesebb körben történő megismertetésére irányuló prezentálási arculatváltások közül a Pennsylvania Egyetem Könyvtárának ritka könyveiből, kézírataiból áll kép- és linkgyűjteményére épülő *Provenance Online Project* („eredet online projekt”) (b) alkalmazását említeném. A POP (összesen 12 000 eredeti képmagyarázattal) nemcsak az egyes könyvekhez fűzött, annak származásával és a tulajdonosaival kapcsolatos érdekes történeti kiegészítéseivel, hanem animációival¹⁴⁰ is felkeltette a figyelmünket. Ugyanis azért, hogy az anyag ne csak kutatók számára legyen érdekes, az applikáció fejlesztői különböző technikai eljárásokkal megelevenített rajzfilmeket is készítették hozzá. Így attól függően, hogy éppen milyen illusztráció színesítette az oldalt, hol úszkáló halak, hol repülő madarak, hol pedig a Földet körbehajózó vitorlások tűnnek fel vagy el, ahogy éppen a rajzoló szándéka kívánta. A mókás animációk mögött természetesen elérhető (link) az eredeti forrásdokumentum, amely térítésmentesen osztható meg, forrásmegjelöléssel.

A másik példa helyismereti gyűjtemények számára adhat ötleteket, és továbbgondolva újabb megvalósítási, alkalmazási lehetőségeket nyújt. A hamburgi könyvtárnak (Staats- und Universitätsbibliothek) számos speciális, digitalizált, rendkívül érdekes, online elérhető állományegysége van, melyeket azonban szinte csak és kizárólag kutatók használnak. Ennek a gyűjteménynek a minél szélesebb körű használatára és használói körének kiszélesítésére hirdetett a könyvtár *Coding Da Vinci Nord* címmel hackathont, azaz gyorsasági ötletversenyt programozókból, szoftverfejlesztőkből álló csapatok számára. A feladat a digitalizált könyvtári

¹³⁹ WILDERMANN, Patrick: *A könyvek világa okostelefonon. Appok a könyvtárban*. Ford. Sziij Ferenc. Goethe Institut Ungarn; Klaus Krischok, München, Goethe-Institut e. V., 2014. <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/20446958.html> [2017.12.14.]

¹⁴⁰ <https://provenanceonlineproject.wordpress.com/book-animations/> [2017.12.14.]

anyagok felhasználására épülő különféle szoftverek, alkalmazások fejlesztésére irányult. Ennek a pályázatnak köszönhetően született meg sok más alkotás mellett az úgynevezett *Kollektourmat* (c) nevű, GPS-alapú városjáték a város történeti fotógyűjteményének felhasználásával.¹⁴¹

5.3.10. Csetlő-botlók

Többször utaltunk rá, hogy a technikai fejlődés, az információs technológia rohamos vagy éppen robbanásszerű változása milyen kihatással van életünkre. A digitális marketing, a design, a kreatív funkcionalitás napról napra megújul, és egyre fejlettebbé válik. Most ismét bővül a család, megérkeztek az alig egy éves chatbotok. Születésükről a büszke apuka, Mark Zuckerberg még 2016 áprilisában tájékoztatta a közvéleményt, a Facebook évente megrendezett fejlesztőkonferenciájának keretében.¹⁴² A chatbotok annyiban térnek el a botoktól, azaz az automatizált feladatokat ellátó szoftverektől, hogy mesterséges intelligenciával is rendelkeznek. Bár az igazat megvallva korábban is léteztek, de ezeket a korai változatokat¹⁴³ kizárólag az emberi nyelv szimulációjára használták fel, semmilyen más feladatot nem végeztek. A mai utódaik bölcsőjét a közösségi média és a beszélgető, üzenetküldő alkalmazások terhodítása ringatta. Mivel az emberek ma már rengeteg időt töltenek az üzenetküldő alkalmazásokon telefonjaikkal, ezért értelme van további képességeket adni az olyan alkalmazásoknak, amelyeket az emberek már szeretnek, nem kényszerítve őket arra, hogy a különböző alkalmazások és webhelyek között ugráljanak.¹⁴⁴

A chatbotok képesek tanulni a felhasználóktól érkező releváns információkból (minek örült, milyen termék iránt érdeklődött, mit vásárolt stb.) tudják elemezni azokat, és ebből megjósolják a felhasználók jövőbeni viselkedését. Minél több információt kapnak, annál okosabbak lesznek. Idővel talán még a Turing-teszten¹⁴⁵

¹⁴¹ *A legunalmasabb könyvtári gyűjteményeket dobják fel a civilek – könyvtári szervezésben.* KIT Hírlevél, 2017.09.20.

¹⁴² BALOGH Dávid: *Mindent a Messengeres chatbotokról!* In: Balogh Dávid Bence: Boom Marketing, Nyíregyháza, 2017.04.12. <https://boommarketing.hu/messenger-chatbotok/mindent-messengeres-chatbotokról/> [2017.12.15.]

¹⁴³ Eliza (1966), Parry (1972)

¹⁴⁴ *A chatbotok kora.* <http://weboptim.hu/a-chatbotok-kora/> [2017.12.15.]

¹⁴⁵ Alan Turing brit matematikus, a modern számítógép-tudomány egyik atyja. 1950-ben megjelent dolgozatát ezzel a mondattal kezdte: „Szeretném, ha elgondolkoznának azon, hogy tudnak-e a gépek gondolkodni?” Ő vetette fel elsőként azt a kérdést, hogy mit is jelent a „gépi intelligencia”? Ezzel a kérdéssel és az ezt követő gondolataival indította útjára, a napjainkban egyre aktuálisabb mesterséges intelligencia kutatást. 1950-es cikkében tesztjét így fogalmazta meg: „Azt állíthatjuk, hogy egy gép gondolkodik, ha kérdéseket tehetünk fel neki, éspedig tetszőleges kérdéseket és az úgy válaszol, hogy ha nem ‘nézünk oda’, nem tudjuk, hogy a felelet géptől, vagy embertől származik.” <http://www.pointernet.pds.hu/ujsagok/evilag/2002/12/evilag-03.html> [2017.12.15.]

is átmennek? Automatikus beszélgetőgépek tehát, amelyek bizonyos témakörökön belül kommunikálni képesek, valós időben csevegést tudnak folytatni a felhasználókkal (éttermi asztalfoglalás, pizzarendelés stb.). Manapság a bot-platformok és a chatbotok létrehozása a legforróbb trend az üzenetküldő alkalmazások fejlesztésében.¹⁴⁶ Ennek köszönhetően vált lehetővé, hogy bemutassam Pennyt¹⁴⁷, „a pénzügyi asszisztensem”, App Larkot, a „fitneszedzőmet és táplálkozási szakértőmet” és Messenger Luka-t, a „kommunikációs tréneremet”, akinek a véleményét gyakran kikérem, ha egy jó étteremben szeretnék vacsorázni, mert ő a címek, menük és telefonszámok biztos tudója. S még számos egyéb információé (időjárás, hírek, kvíz) is. Mindegyikük felsőfokon beszél a természetes nyelvet és felhasználói szinten birtokolja a mesterséges intelligenciát. Javasolhatom a munkaközvetítőmet? Azt javaslom, hogy a messengerekben működők közül válasszunk, mert „ők” közvetlenül a célközönséggel is képesek kommunikálni, akár ügyfélszolgálat kialakítására is képesek.

A chatbotok kizárólag a szöveges üzenetküldésen keresztül végzik el a feladatokat, amelyek jellegüket tekintve vagy tökéletesen kialakított programozott parancsok, vagy a természetesebb nyelvhasználatot előtérbe helyezők. S vajon versenyképesek lesznek a natív alkalmazásokkal szemben? A fejlesztők úgy gondolják, hogy idővel a chatbotok teljesen helyettesíthetik a natív¹⁴⁸ alkalmazásokat, mivel azok létrehozása, karbantartása és frissítése sokkal költségigényesebb, túlcsoordulása miatt sokkal nehezebb lesz majd meggyőzni a potenciális felhasználókat a telepítésükre.¹⁴⁹ Marketing szempontból a chatbot lényege, hogy a digitális marketing alapján begyűjthető adatokat kombinálja a technológiával. Ezáltal az egyre korszerűbbé és hatékonyabbá váló személyre szabás és a célcsoportok szűkítése lehetővé teszi majd a reklámozó cégek számára, hogy olyan egyéni üzeneteket – azaz személyre szabott reklámtartalmakat, híreket – küldhessenek a fogyasztóknak, amelyek a lehető legpontosabban illenek azok érdeklődési köreihez.¹⁵⁰

Magyarországon 2017. III. negyedévében 9 385 311 internetelőfizetés volt.¹⁵¹ Mivel a mobiltelefonok folyamatosan jelen vannak az emberek életében, mintegy uralva azt, s újfajta függőséget alakítva ki, a rajtuk keresztül futó mobilalkalmazások permanens elérhetősége újabb lehetőségeket nyit a fogyasztókkal történő kapcsolatfelvételtre, a termékek és szolgáltatások értékesítésének újraértelmezésére.

¹⁴⁶ *A chatbotok kora.*

¹⁴⁷ LUKA, Lark, Penny közkedvelt alkalmazások.

¹⁴⁸ Természetes, az aktuális környezet számára készített.

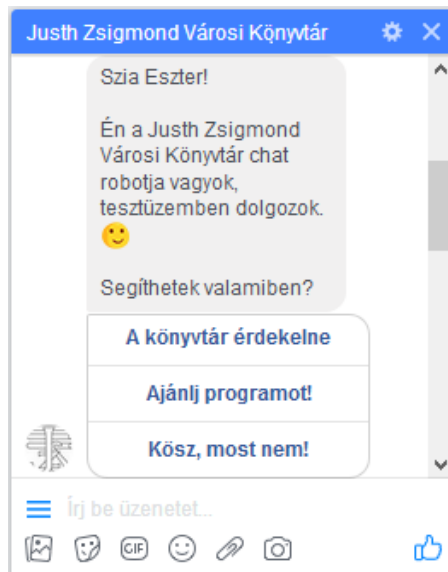
¹⁴⁹ *A chatbotok kora.*

¹⁵⁰ MÁTÉ Balázs: *Mi az a chatbot marketing és miért válik egyre aktuálisabbá?* Online Marketing, 2017.06.26. <https://www.matebalazs.hu/chatbot-marketing.html> [2017.12.15.]

¹⁵¹ Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_oni003.html

Ebben rejlenek a chatbot rendszerek hatékony eszközzé válásának lehetőségei és egyben veszélyei is. Gondoljunk csak a folyamatos termékvásárlásra ösztönző üzenetekre és hirdetésekre, amelyek mostantól személyre szabottan, célirányosan, vásárlási szokásainkat követve érkezhettek. Telefonfüggő kényszervásárlók vigyázzanak! Kérjük, várják meg, amíg a technológia megáll! (De legalábbis fogyasztó-biztos vágányzárra vált.)

Hazánkban ezt az automatizált ügyfélszolgálatot az OSZK-ban és a Justh Zsigmond Városi Könyvtárban¹⁵² már igénybe is vehetik a felhasználók. Ez utóbbi intézményben a rendszert üzemeltető Chatfuel szofver kiválasztásánál a két legfontosabb kritérium az egyszerű használat és az ingyenesség volt. S milyen témákban fordulhatunk hozzá? Főként alapinformációkat nyújt, azaz a nyitvatartásra, elérhetőségekre és a programokra vonatkozóan ad felvilágosítást. Az „új könyvek” menüpontot érdemes még kiemelni, amely lehetőséget ad arra, hogy az előző időszakban gyarapított művek címlistájából kiválasztott tételre kattintva tájékozódhassunk az egyes példányok státuszáról, és előjegyzési lehetőséggel élhessünk.

Könyvtári chatbot (Orosháza). Saját ábra

A chatbotok mellett a podcastokban rejlő lehetőségről is szót kell ejtenünk. A kifejezés mögött az angol „P. O. D.” rövidítés (*Portable On Demand* – jelentése: igény szerint hordozható) és a „cast” szavak (az angol *broadcast* – jelentése: adás, rádióközvetítés) fedezhetők fel. A podcast nem más, mint egy rendszerezett audió vagy videó műsortár. Egy olyan digitálisan rögzített hang- vagy videóanyag, amelyet készítője interneten tesz közzé, ahol közvetlenül is elérhető, de le is tölthető,

¹⁵² Chatbottal újított a KLM és a Justh Könyvtár. KIT Hírlevél, 2017.10.04.

így egy későbbi alkalommal akár internetkapcsolat nélkül is meghallgatható. A hagyományos rádióadásokkal szemben előnye többek között, hogy ha egyszer feliratkozunk egy csatornára, akkor lehetőségünk van arra, hogy a hanganyagok a megjelenést követően automatikusan letöltődjenek az eszközünkre, kényelmes hozzáférést biztosítva jussunk újabb és újabb friss tartalomhoz. Ehhez csupán egy podcastok kezelésére alkalmas szoftvert/applikációt kell(ene) letöltenünk, de a legtöbb androidos vagy iOS eszköz rendelkezik ma már ilyen alkalmazással. Online és offline egyaránt fogyasztható a tartalom, internetkapcsolat nélkül is meghallgatható, igény szerint csupán részleteket lejátszva, újrhallgatva. Miként tudnak a könyvtárak élni ezzel a lehetőséggel? Tematikus műsorok összeállítására és tartalmak közvetítésére nyílik alkalom általa. Könyvújdonságok beharangozói, különböző élethelyzetek problémáinak feloldásában segítő könyvajánlások, beszélgetések, kortárs szerzőkkel készített interjúk is kaphatnak helyet a kínálatunkban, színesítve szolgáltatásaink körét. Hazai példája az orosházi könyvtár ünnepkörhöz összeállított Karácsonyi podcast-je, amelyben egy-egy karácsonyi témájú irodalmi alkotás, részlet felolvasásával igyekeztek még szebbé, ünnepibbé tenni az adventi időszakot. A mintegy 30.21 mp időtartamú műsor az intézmény honlapján keresztül érhető el (a letöltésre vonatkozó magyarázattal kiegészítve), és elkészítésében a könyvtárosok működtek közre. Ha a korábbi „adások” között keresgélünk, akkor találunk könyvbemutatóról készített műsort, programajánlókat, interjúkat, a könyvtár korábbi időszakának rendezvényeiből válogatást épp úgy, mint a magyar költészet napja alkalmából szerveződő önkéntes verselőkkel készült hanganyagot.

5.3.11. Promóciós világgép

E szemlélet középpontjában a marketingkommunikáció¹⁵³ áll, és körülötte forognak a holdjai: a közönségkapcsolatok, a szervezet egységes megjelenése és a szponzorálás. A hatékonysággal, hitelességgel és taktikai érzékkel felvértezett könyvtárosnak arra kell törekednie, hogy a megfelelő eszközökkel és módszerekkel elérje célját. A terméknek, a szolgáltatásnak vagy éppen magának az adott könyvtárnak – legyen az akár virtuális, akár fizikai valóságában elérhető –, meg-

¹⁵³ M modellre épül: *Mission*/cél: mi a kommunikációs cél; *Message*/üzenet: kinek szól; *Money*/ költségvetés: mennyi ráfordítást igényel, illetve mennyi áll rendelkezésre; *Media*/eszközök: milyen csatornán keresztül, hogyan, milyen módon kommunikáljuk az üzenetet, *Measurement*/ mérés: mennyi fogyasztót érjünk el, eredmények folyamatos mérése. *Eszközei*: élőbeszéd/előadás, sajtóhirdetés, reklámnyomtatványok, plakát, reklámtáskák, egyéb köztéri hirdetések, rádió/tv reklámok, reklámfilm, reklámajándék, kiállítás, bemutató, kirakat reklám, csomagolás, védjegy. KOTLER, Philip: *Marketing management. Elemzés, végrehajtás és ellenőrzés*. Bp. : Műszaki Kvk., 1998. alapján.

nyerje a felhasználót. Meggyőzze, bizalmát elnyerje¹⁵⁴, kapcsolatfelvételre ösztönözze. Ehhez olyan képet kell kialakítania mind magáról, mind pedig az általa képviselt intézményről, amely kedvezően befolyásolja az odafordulást, elősegíti a pozitív irányultságot. Sztereotípiáktól mentes könyvtár- és könyvtárosképet kell sugároznia, az intézmény nyitottságát, rugalmasságát, alkalmazkodóképességét, haladó szellemiségét és a közösségi célok iránti elkötelezettségét megmutatnia, miközben tiszteletben tartja az egyén által képviselt értékfelfogást. Különösen igaz ez a fejlesztések terén.

A befolyásolás, az ösztönzés egyik meghatározó eszköze lehet a reklám. Ennek intenzitása attól függően változik, hogy az adott termék az életciklusának mely szakaszában jár. Ha a születéséhez, azaz bevezetéséhez van szükség rá, akkor természetesen intenzívebb megnyilvánulást igényel, állandó felügyeletet, a vélemények, visszajelzések ismeretében pedig a módosítás lehetőségét eredményezheti. Érett felnőttként kevesebb támogatás is elegendő, míg a használat, kereslet csökkenésével kivezetésre is kerülhet, átadva helyét egy újabb, jobb, kisebb, nagyobb vagy időtállóbb terméknek. Attól függően, hogy milyen életkorúakat szeretnénk meggyőzni, illetve megnyerni, más és más eszközzel kell megszólítani őket, csoportspecifikus módszereket kell alkalmazni. Az egymást követő generációk¹⁵⁵, bár párhuzamosan élnek mindennapjaikat, másként dolgozzák fel az információkat és ezáltal másként is gondolkodnak. Eltérő a változásokhoz való alkalmazkodásuk, a folyamatos tanuláshoz való viszonyuk, a közösségi média használatához, a karrierépítéshez, a szabadidő eltöltéséhez való hozzáállásuk.

Mivel az előbbieken a velünk kapcsolatban állókban a rólunk kialakított meggyőző kép, vagyis az imázs¹⁵⁶ kiépítésének fontosságát erősítettük, tegyük említést a másik oldalról is. Ez pedig az a kép, amivel a külvilág felé maga az intézmény meg kíván jelenni, amilyen arcot szeretne mutatni, azaz a belső döntése alapján kialakított arculata, amely egyedivé, a többitől eltérővé és megkülönböztethetővé teszi az intézményt egy tervszerű, összehangolt, döntések sorozatával szegélyezett folyamat eredményeként. Az arculatépítés célja, hogy biztosítsa az

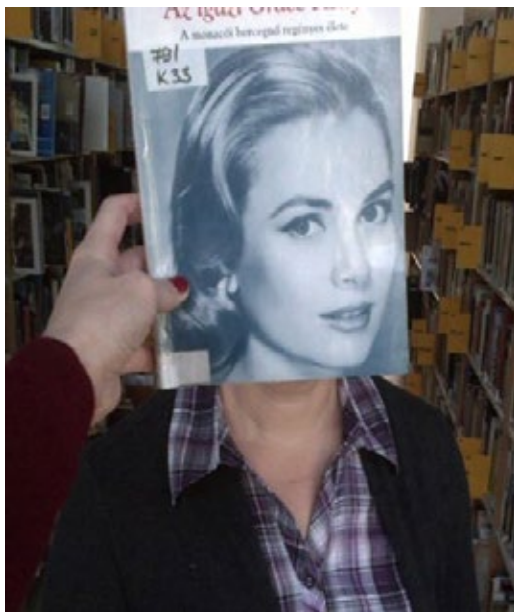
¹⁵⁴ A termék iránti bizalom növelésére irányuló koordinált tevékenységet a közönségkapcsolatok szabályozzák. Célja jó kapcsolat kiépítése a közvéleménnyel, a partnerekkel. A kedvező publicitást és jó imázs kialakítását célozza. Attól függően, hogy kire irányul, megkülönböztetünk a dolgozókra irányuló belső és az intézmény társadalmi elismerését célzó külső környezetre mutató PR-t (*Public Relations*). Eszközei: megbeszélés, értekezlet, konferenciák, rendezvények stb. (személyes, csoportos, tömegkommunikációs eszközök).

¹⁵⁵ Generációk: 1946 előtt születettek: veteránok, 1946–1964.: baby boom, 1965–1979: X generáció, („digitális bevándorló” Marc Prensky, 2001. http://goliat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/didaktika/digital_kids.pdf), 1980–1994: Y generáció, 1995–2009: Z generáció („digitális bennszülött” Marc Prensky 2001.), 2010 után születettek: Alfa generáció.

¹⁵⁶ imázs: egy intézményről alkotott vélemények összessége, külső megítélés

intézmény kívánt megítélését és jól elkülöníthető ismertetőjegyekkel, egyedi vonásokkal ruházza fel (legyen neve, logója, szlogenje, közösségi megjelenése), vizuálisan és szükség esetén auditív módon is lehetővé téve az azonosítását.

A „felruházás” kifejezés pedig már lendíti is tovább a gondolatot az egyenöltözékek, a könyvtárosi uniformisok és az alkalmazotti megjelenés világába. Egészen a személyesebb hangvételt és közvetlenebb kommunikációt biztosító névjegykitűzőkig, amelyek révén a névtelen egyedekből egyénekké lépnek elő maguk a könyvtárosok is. Vagy még tovább menve, ha a munkáltatói márkáépítés (*branding*) eszközével élve az ügyféltér bejáratánál a hónap dolgozójaként mosolyognak fényképeiken az olvasókra. S ha mindezt farsangi jelmezben teszik, ahogy a Takáts Gyula Megyei és Városi Könyvtár munkatársai tették, biztos a siker. Ha már Kaposváron járunk, akkor a könyvtári jelenlét olyan további megnyilvánulási formái mellett se menjünk el, mint a *Kreatív könyvajánló*k elnevezésű, olvasásösztönzést megvalósító, arcképes könyv- és DVD-borítókkal történő fényképezkedési kampányuk, amely könyvajánlóként beszáguldotta a közösségi oldalakat, hihetetlen mértékű ismertséget és elismertséget eredményezve kitalálóinak és könyvtárunknak.

*Kreatív könyvajánló (Kaposvár)*¹⁵⁷

Nagyra értékeljük a *Van bennünk valami közös* elnevezésű, a város közéleti személyiségeinek (sportolók, színészek) videós könyvajánlataira irányuló kezde-

¹⁵⁷ Forrás: <https://www.facebook.com/konyvtarkaposvar/photos/a.608587959222768.1073741839.119159344832301/609438952471002/?type=3&theater>

ményezésüket is, mely Juhász Gyula sorait idézi föl bennünk, „Mondd meg, mit olvasol, s megmondom: mi vagy, megmondom: mi az akaratom, célod, vágyad, álmod”.¹⁵⁸ Kettős haszonnal járó imázssépítés, hiszen egyszerre állít példaképet és népszerűsíti a könyvet, az olvasást. S a *Szemétkedünk?* kirakatprojektjükéről ki hallott már? Ennek keretében három partner önkormányzati intézménnyel¹⁵⁹ karöltve egyrészt a környezettudatosság jegyében a hulladékhasznosításra hívták fel a városlakók figyelmét, másrészt pedig a sétálóutca egyik épületének üresen árválkodó kirakatait töltötték meg újra tartalommal, életre keltve azokat. A könyvtár a leselejtezett könyvekből fotelt, laptopokat, fal dekorációt, háromrészes infografikát készített, valamint a város szülöttjének, Rippl-Rónai József festőművész nőalakjainak egyikét álmotdák újjá katalóguscédulákból, könyvlapokból, CD és bakelit lemezekből. Az alkotásokat több lépésben valósították meg, ügyelve arra, hogy a belső megújításokat a város meghatározó megmozdulásaira (farsang, fesztivál), azaz nagy látogatószámot generáló rendezvényeire időzítsék, megsokszorozva a nézettségüket. Értékteremtő, inspiráló rendezvények. Ismétlem (nem elírás) rendezvények ezek, melyek adaptálása ajánlott. Hol egy üres kirakat?

Ha valaki úgy gondolja, hogy a kaposváriak ezzel az összes ötletgolyójukat ellövellőzték, tévednek. Közös verselésre¹⁶⁰ bírták a költészet napja alkalmából valamennyi megyei könyvtár, az OSZK és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóit, ezzel is erősítve a könyvtárak közötti együttműködést és kommunikációt. Tudjuk, hogy egyébként is nagy versrajongók, hiszen korábban egy rendezvény keretében szívesen el is mutogatták a versek tartalmát. Talán azért, mert a versek nem állnak messze a szerelmes szívtől, és nekik már nagy gyakorlatuk van a vakrandikban¹⁶¹. Így az előbb említett versmondó akció sem jelentett számukra kihívást, valamennyien egy emberként álltak mellé. A szó szoros értelmében is a kihívások emberei, még saját Mannequin Challenge¹⁶² videót¹⁶³ is készítettek, amelyben könyvtári élethelyzeteket – menekülő könyvtolvaj, csendre intő könyvtáros, könyvet rongáló vagy a telefonjával foglalkozó olvasó stb. – jelenítettek meg.

¹⁵⁸ JUHÁSZ Gyula: *A lélek hőmérője*.

¹⁵⁹ Kaposvári Főépítészeti Iroda, Kaposmenti Hulladékgazdálkodási Önkormányzati Társulás, Rippl-Rónai Múzeum.

¹⁶⁰ LACKFI János *Számítógépes játékok* című versét olvasták/mondták el a könyvtárosok, amit meg is örökítettek videón. Aztán vessoroneként összevágták egy közös felvételt készítettek belőle. <https://www.youtube.com/watch?v=qdMghy-dicg>

¹⁶¹ Olyan könyvadományozó akció, amikor csomagolás mögé rejtik a köteteket, így olvasója számára láthatatlan a borító és megjelölés a tartalom.

¹⁶² Mannequin Challenge: szoborcsoporttá merevedés, melynek során a csoport tagjai valamilyen látványos mozdulatot, pózt vesznek fel, s megőrzik azt a felvétel végéig.

¹⁶³ <http://74nullanulla.hu/video/2016/11/10/csucsra-jaratta-a-mannequin-challenge-et-a-kaposvarikonnyvtar.html> [2015.12.15.]

A továbbiakban szeretnénk még említést tenni a megszerezhető címek, elismerések által elérhető erkölcsi haszonról és bizalmi értéknövekedésről. Gondolunk itt egyrészt a munkaadói oldal értékelésén alapuló, az alkalmazottak közérzeti mutatói alapján megszerezhető Fogyatékoság-barát munkahely, Legjobb Munkahely, Családbarát munkahely, Szerethető Munkahely Díjra, másrészt a szolgáltató intézményi oldal megelégedettségi és eredményességi számadatai révén birtokolható Bababarát könyvtár, Minősített Könyvtár, Könyvtári Minőségi Díjra. A címekről, melyek elnyerésével és közzétételével megítélés szempontjából az intézmény mindenképpen a versenytársak, a kulturális intézményrendszer többi képviselője és a közönség kitüntetett figyelmének középpontjába került. Az élvonalbeli lét azonban kötelezettségekkel jár. Állandó megfelelési késztetést eredményez, a minél magasabb színvonal elérését, de legalábbis a már eddig elért eredmények permanens megtartását igényli.

Még mindig a megjelenésről. Szenteljünk egy rövid bekezdést magának a gyűjteménynek a „tálalására” is. Többféle eszközünk is mutatkozik annak minél „eladhatóbbá” tételére. Például a holland shop-konceptió, melynek lényege a könyvek (az állomány felének) könyvesboltokra emlékeztető prezentálása és az intézmény enteriőre. E nézet szerint nagyobb figyelmet kap az a könyv, amely gerince helyett a címdalával fordul az olvasók felé, illetve ha borítóján arc látható. Ez a szemlélet újfajta megközelítésével éppúgy kivitelezhetőnek tartja az azonos témájú könyvek és folyóiratok együttes elhelyezését, mint az azonos színű könyveket, újságokét és egyéb dokumentumokét.

Tovább gondolva a lehetőségeket a többszintes épületek esetében könyvidézetek helyezhetők el az egyes lépcsőfokokon, plakátok a liftek falain, a kis közlekedő terekben pedig könyvkínáló polcok. Egyre inkább elvárás a mobil bútorok beszerzése, melyek révén rövid idő alatt átrendezhetők a belső terek. Lehetőség szerint relaxációs fotelek, babzsákok használhatók a minél teljesebb élményért. Apró trükkök, melyekkel tovább növelhetjük a látogatottságot, a kölcsönzési adatokat és látogatóink elégedettségét. S még valamivel: egy kávézóval.

Ha minden a helyére került, jöhet a fényképész és a Google Maps. Bizonyára ismerősek azok a 360 fokos képek és videók, amelyekkel a Google Utcakép (*Street View*) révén körül tudunk nézni, mintegy gömbpanorámás utazást tudunk tenni egy-egy településen, megtekinthetjük a világ nevezetességeit, természeti csodáit, múzeumait. Az alkalmazásban rejlő lehetőségek a könyvtárak számára is újabb utakat nyitottak leendő olvasóikhoz. Könyvtári túrára hívhatják általa az érdeklődőket, megmutatva belső tereiket, állományegységeik elhelyezkedését, helyismeretet és biztonságérzetet nyújtva a virtuális sétán megjelentek számára, akik későbbi valós látogatásuk során már sokkal magabiztosabban tudnak eligazodni a könyvtárban. Ilyen formában pillanthatunk körbe a már korábban említett Országgyűlési Könyvtárban, a Debreceni Egyetem Főépületében és könyvtárának

olvasótermében. 2017 februárja óta pedig a Halis István Városi Könyvtár (Nagykanizsa) is fogad virtuális látogatókat. Ha a nagykanizsai sakkcsapat rendezvényeit befogadó (civiliek a könyvtárban!) utóbbi intézményt személyesen is felkeressük, a főbejáratnál lévő mágneses sakktáblánál időzzünk el egy kicsit! Vezér lép e8-ra!

S miközben a cappuccinónkat kortyolgatva nézegetjük a panorámaképeket, hallgassunk bele a *Songs About Libraries and Librarians*¹⁶⁴ – dalok könyvtárról, könyvtárosokról – könyvekről szóló YouTube gyűjteménybe is, majd nézzük meg a Tankcsapda *Számolj vissza*¹⁶⁵ klipjét. Hagytam még egy kis Chio chipset is, Flash-módra!¹⁶⁶ Ismerősnek tűnik a helyszín? A felvételt a székesfehérvári könyvtárban vették fel. A könyvtári helyszínek, a könyvtáros alakjának megjelenése a zeneszámokban, dalszövegekben, reklámokban, mozisikerekben (*Titkok könyvtára, A múmia*) járulékos nyereségként ugyancsak hozzájárul az imázsépítésünkhöz. Jelentős létszámú nézőközönséghez jutnak el, újabb csatornaként tovább szélesítik kommunikációs lehetőségeinket, folyamatos jelenlétet biztosítva a médiában, országhatárok nélkül. Közöttük olyanok is felfedezhetők, mint például Melvil Dewey (Mr. Scooter), aki a könyvtárak és az irodalom fontosságára, közösségben betöltött szerepére hívja fel a gyerekek, fiatalok figyelmét, ráadásként könyvtárhasználati ismereteket¹⁶⁷ is közvetít, s mindezt reppelve? Kérjük osztani! Talán a legkedvesebbek számomra a könyvtárosok világsláger-átiratai (*Librarian Rhapsody*)¹⁶⁸ Érdekes megközelítése ez az éves munkáról szóló beszámolóknak. Lendületes hozzáállásuk, a munkatársak közötti nagyon erős összetartásuk és összhangjuk, a mindent átható vállalkozószellemük, sugárzó magabiztosságuk és jókedvük meggyőzi az olvasót arról, hogy a könyvtár csakis egy remek hely lehet. Mintha egy személyiségfejlesztő vagy csapatépítő tréning oktatóvideóját néznénk. Így is lehet? A slágerparódiák aktualitását, háttérét a National Library Week (Ausztrália) könyvtári hét rendezvényei szolgáltatják, amelyek az ezáltal egyébként is kiemelt figyelem középpontjában lévő intézményeket további aspektussal színesítik, hangulati tőkájük megsokszorozását eredményezhetik. Ez a formabontó

¹⁶⁴ https://www.youtube.com/watch?v=U5Es1fIO_2M&list=PLFD16ADC390886AD5 [2017.12.15.]

¹⁶⁵ https://www.youtube.com/watch?v=tJFwn_YGGgc [2017.12.15.]

¹⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=ipjU1wReQVE> [2017.12.15.]

¹⁶⁷ Dewey_féle Tizedes Rap <https://www.youtube.com/watch?v=NHiUQb5xg7A> [2017.12.15.], Library Card. <https://www.youtube.com/watch?v=oBekNLZK1zw> [2017.12.15.], Welcome To the Library. <https://www.youtube.com/watch?v=50qWXVBQKaA> [2017.12.15.]

¹⁶⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=YLaWsjv92E0> [2017.12.22.]

könyvtárosi közösségi jelenlét Egerben¹⁶⁹ is „beropta” magát az olvasók szívébe. Szabad egy táncra?

A formabontó jellegre további példa lehet a Koppenhágai Egyetemi Könyvtár *Tour de Library LEGO-stop-motion* könyvtárbemutató kisfilmje¹⁷⁰, melyben a könyvtár a sikeres és közkedvelt építőjáték elemeinek felhasználásával mutatja be az egyes helyszíneit és az általuk nyújtott szolgáltatásait. Olyan kérdésekre kaphat választ a néző, mint hogy hol található a könyvtár, kihez fordulhat segítségért, hogyan nyomtathat, másolhat, szkennelhet.

*LEGO-könyvtáros*¹⁷¹

Az én kérdésem pedig az, hogy feltűnik-e a 71001 kódszámú elem a szereplők között? A Lego 10. minifigura-sorozatának ugyanis egyik legekletikusabb karaktereként 2013-ban megalkotta a könyvtárost, aki megtestesíti az összes konzervatív sztereotípiát: nő, szemüveges, kardigánt visel, klasszikus a frizurája, arca kimért, távolságtartó, kezében egy könyv, a bögréjén pedig a csendre intő „Cssss!” felirat olvasható. E jellemzők ismeretében még inkább nyilvánvaló, hogy ez a bizonyosan nem éppen hízelgő, előítéletekből összerakott figura által megtestesített könyvtároskép mennyire frissítésre szorul! Hol egy stylist?

¹⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=1evLp-ycbuQ> [2017.12.29.]

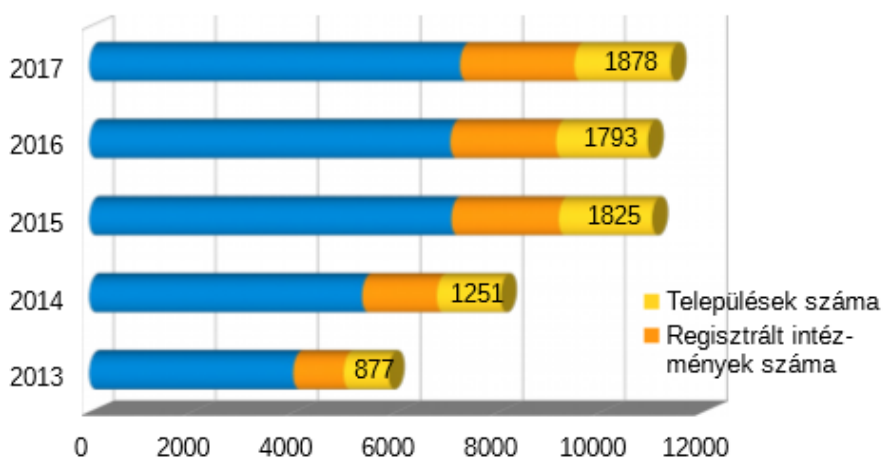
¹⁷⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=kgABWpEhY5A> [2017.12.27.]

¹⁷¹ <http://kotvefuzve.reblog.hu/vegre-itt-a-lego-konyvtaros>

5.3.12. Eseménymarketing

A marketingkommunikáció témakörénél maradván annak egy sajátos eszközére, az eseménymarketingre szeretnék kitérni. Mit is értünk ez alatt? Egy adott vállalat arculatához illeszkedő rendezvény megszervezését és lebonyolítását, melynek célja az intézmény, vagy valamely termékének összekapcsolása egy pozitív, kellemes, páratlan élménnyel. Mindenképpen ötletesnek, egyedinek kell lennie, hogy a célcsoport figyelmét megragadhasa, maradandó, pozitív élményt nyújthasson a résztvevők számára. Mindezt annak érdekében tegye, hogy egy későbbi időpontban, más élet- és kommunikációs helyzetben a rendezvény említése előhozza ezeket a most elraktározódó, kedvező benyomásokat, és biztosítsa a pozitív viszonyulást, a támogató magatartást.

A nagy médiazajban szükség van kreatív, meghökkentő pr- és marketing-ötletekre. A könyv és olvasás téma ugyanis túlságosan elcsépelet, unalmas már – legalábbis önmagában. Úgy tűnik, arányaiban egyre kevesebb figyelmet csatornáz be a könyvtárak számára pl. az „Összefogás”, vagy a Könyvhét. Az alkalmi kitelepülés, a strandkönyvtár jó, de ma már nem újdonság; inkább „kötelező gyakorlat”.¹⁷² Vajon az adatok is ezt mutatják?

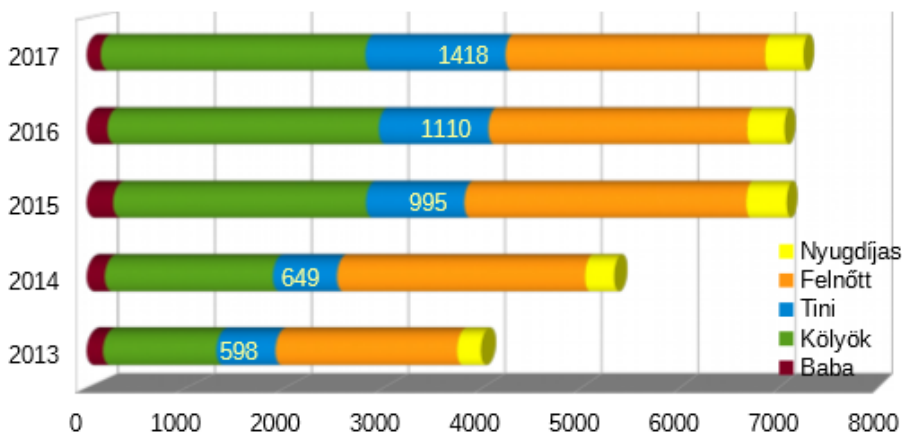

1. ábra Összes résztvevő I. Forrás: saját szerkesztés

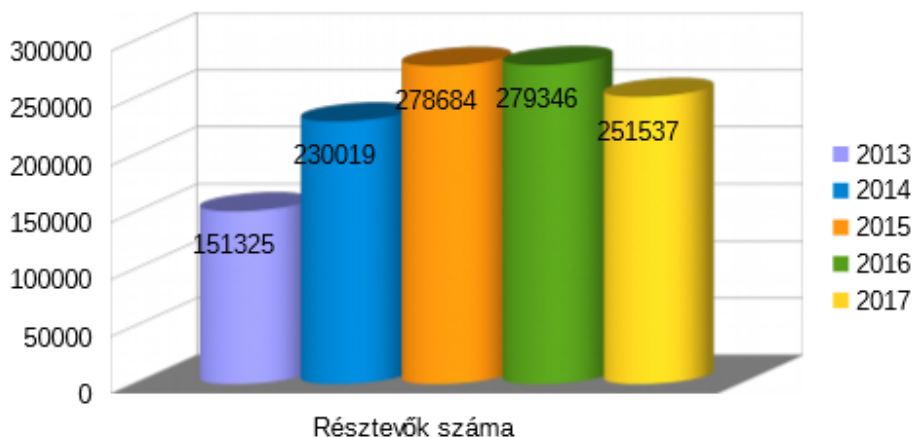
Az Országos Könyvtári Napok egy, az Informatikai és Könyvtári Szövetség védnökségével a könyvtáraknak a társintézményekkel és civil szervezetekkel való együttműködésére épülő, a különböző könyvtártípusok összefogása által megvalósuló tematikus programsorozat. Célközönségét tekintve valamennyi korcsoportot megszólító, programjait tekintve számos műfajban – kiállítás, játék, vetélkedő,

¹⁷² Kreatív pr- és marketing-ötletek. KIT Hírlevél, 2017.06.26.

előadás, beszélgetés, író-olvasó találkozó – megnyilvánuló olvasásnépszerűsítő, könyvtárhasználatot serkentő rendezvény. Minden év októberében kerül megrendezésre, az előzetesen közzétett ajánlások és témajavaslatok alapján, de a társadalmi felelősség- és szerepvállalás¹⁷³ jegyében ráadáselemekkel kiegészítve. A témnapokat a *Könyves vasárnap* elnevezésű program zárja.

Rendezvények száma célközönség szerint. Forrás: saját szerkesztés

Összes résztvevő II. Forrás: saját szerkesztés

¹⁷³ Könyvtárak az emberi kapcsolatokért (2013), együtt az egészségünkért (2014), történelmünk és helytörténeti értékeink megőrzéséért (2015), a környezeti fenntarthatóságért (2016) természeti forrásainkért, a vízért (2017) stb.

A rendezvény eredményességére, illetve hatékonyságára vonatkozó előbbi állítást sem megerősíteni, sem cáfolni nem kívánom, mivel jelen áttekintésem nem terjed ki ilyen irányú vizsgálatra. Azonban az általam készített összesítő ábrák számadatai tükrében megfogalmazhatjuk, hogy célközönségét tekintve a leglátványosabb változás a tinik el- és becsábítására irányuló programok számában mutatkozik. Sajnos, ez a főként középiskolásokból álló korosztály a gyermekkönyvtárakat elhagyva eddig eltűnt a könyvtárhasználói körből, de a tinikönyvtárak vagy tinirészlegek megnyitásával kedvező jelei mutatkoznak a változásnak. Az áttörés hátterében egy – ha generációs könyvnek nem is tekinthető, de filmadaptációjának köszönhetően mégis nagy népszerűsége szert tevő – könyv, Veronika Roth *A beavatott* című műve áll. Pontosabban az arra épülő olvasásnépszerűsítő játék, a *Nagy Könyves Beavatás* (Eger, 2015). A 14–21 évesek számára meghirdetett könyves csapatverseny kereteiben merít ugyan az olvasmányból (Választási Ünnepség, csapatok elnevezése), de számos elemében formabontó. Szimulációs játékok, montázkészítés, borítótervezés, jelenetekhez rendelt zenei aláfestések, kötött karakterszámban spoiler írás stb. Mindezt blogoldalon keresztül, jól eltalált szlogenrel: „Avasd be Te az olvasót kedvenc könyveid világába!” Ötletes, egyedi, maradandó élményt nyújtó program? Miközben az intézmény tevékenységéhez is illeszkedik? Marketinggyanús eseménynek tűnik. Annál is inkább, mivel a 2016-os Országos Könyvtári Napok maga is, áthallásként, a Nagy Könyvtári Beavatás szlogenrel és az immár országossá vált verseny jegyében kampányolt.

A sikerhez minden adotttnak tűnik: számos promóciós kellék (reklámtáska, könyvjelző, plakát, toll, kulcstartó, babamérce, mondókás korong stb.), televíziós reklámfilm, kreatív kollégák, szlogenek. De akkor mi hiányzik? Talán az, hogy értékeljünk. Újra- és szükség esetén átértékeljünk. A könyvnapok, könyvhetek története viszontagságos história. Válságok, és hadd tegyem rögtön hozzá, gyönyörű sikerek sorozata. Jó, ha a könyv egy-egy ünnepen kivonul az utcára.¹⁷⁴

S ha már az utcán vagyunk, akkor érdemes említést tennünk egy újabb marketingfogásról, a flashmobról. A magyar nyelvben villámcsöddület elnevezéssel is találkozhatunk vele, amely tökéletesen kifejezi, hogy mit is takar. A fogalom tehát az emberek előre szervezett csoportosulását jelenti, amely hirtelen jön létre valamilyen nyilvános helyen, ahol a résztvevők valami szokatlant művelnek, majd a csoportosulás ugyanolyan hirtelen fel is oszlik, ahogy létrejött. A jelenség célja a figyelemfelkeltés, a hétköznapi ember elgondolkodtatása. Az első ilyen jelenség 2003 májusában volt New York-ban, amikor 150, egymást nem ismerő fiatal egy időben érdeklődött egy ugyanolyan szőnyeg felől a Macy's áruház bútorosztályán. Az első magyar flashmob akcióra 2003. augusztus 27-én került sor a budapesti

¹⁷⁴ LATOR László: *Könyvhét, Miskolc 2012*. Műút: irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, 57. (2012) 33. 50. p.

Deák téren, melynek során este 7 órakor minden résztvevő kinyitotta a nála lévő esernyőt és így hallgatta végig a harangzengést.¹⁷⁵ A közösség ilyen jellegű megnyilvánulását azóta is számos formában, céllal és területen tekinthettük meg, de számunkra annak könyvtári vetületei bírnak jelentőséggel. Közülük is kiemelkedik az a pécsi alkalom, melyre a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban került sor 2015. június 25-én. Ekkor zajlott a városban az Europa Cantat Fesztivál, amely ugyan keretet szolgáltatott a rendezvényhez, de valójában a kivitelezők csoportja miatt lényeges említést tenni az eseményről, hiszen a könyvtárban lezajlott zenés flashmobon a Csorba Győző Könyvtár könyvtárosaiból álló kórus szórakoztatta a közönséget.¹⁷⁶ Az azóta is számos helyen és alkalomból (Ünnepi Könyvhét, Országos Könyvtári Napok) lezajlott olvasó flashmobok (Eger, Zalaegerszeg, Tapolca, Szeged, Lenti, Kecskemét, Vác) mellett kiemelnénk a Halis István Városi Könyvtár (Nagykanizsa) hétkezdő, könyvtárra hangolós tíz perceit, melyek keretében hol 13. századi bandérium-bemutatóra, hol akrobatikus táncrea, hol pedig versmondásra, vagy éppen gólyalábazásra kerül sor. Bár mondhatják, hogy egy flashmob-szervezővel ez talán nem is akkora produkció.¹⁷⁷ De igen, hiszen a rendezvény jelentőségének a felismeréséből fakadó új könyvtári hozzáálláson, a szemléleten van a hangsúly. A lehetőségek meglátásán. Gondoljunk csak arra, amikor a rendelők várótermeiben megjelenőket potenciális közönségként értelmezzük. A Békés Megyei Gyermekkönyvtár (Békéscsaba) gondolt erre, így a várakozók a gyermekkönyvtárosok diafilmes flashmobjain eleveníthették fel a közös képes-mesés pillanatok filmkockányi varázsát.¹⁷⁸

S végül, ha már a rendkívülinél, a formabontónál és a meglepőnél tartunk, akkor mindenképpen szót kell ejtenünk a nagykanizsai könyvtár szilveszteri műsorkínálatáról, melyre immár évek óta visszavárja olvasóit. Azokat az olvasókat, akik már tudják, hogy a könyvtár jóval több, mint aminek első pillantásra látszik. Lehetőség és alkalom az olvasás, a művelődés mellett számos további közösségépítő kezdeményezésre. Alkotótér, tárgyalási helyszín és feltöltődést nyújtó befogadó színtér. S mindaz, amivé még a társadalmi igények függvényében válhat a könyvtár, ha alkalmazkodóképességét hagyjuk kibontakozni.

A kulcsszó a közösség. A közösségközpontú könyvtár kialakítása, amely új szerepkörében közösségi térként, a civil párbeszéd és az esélyegyenlőség színte-

¹⁷⁵ *Flash mob*. <http://mediapedia.hu/flash-mob> [2017.12.15.]

¹⁷⁶ HASSLER, Hans Leo: *Tanzen und springen*. <https://www.youtube.com/watch?v=6JtofvpTMw8> [2017.12.17.]

¹⁷⁷ *Flashmob-szervezőt alkalmaz a Halis-könyvtár — villámcsődülettel nyitottak újra*. KIT Hírlevél, 2016.08.17.

¹⁷⁸ PAPP GÁBOR: *Könyvtáros flashmob a rendelők várótermeiben*. <https://www.beol.hu/bekes/kozeletbekes/konyvtaros-flashmob-a-rendelok-varotermeiben-639163/> [2017.12.15.]

reként, a közösségi és humán tőke sokoldalú fejlesztőjeként pozicionálja újra magát¹⁷⁹. Alapját az úgynevezett értékalapú közösségfejlesztés modellje¹⁸⁰ képezi, melyben hangsúlyos szereppel bír az önkéntesség, a partnerkapcsolatok (intézményi együttműködések, civil szerveződések), a célzott programok és az újragondolt szolgáltatások. Intézményeinknek, ha közösségközpontú könyvtárként kívánnak megújulni, a szabad hozzáférés, a közművelődés elősegítése és a jól informált állampolgárok megteremtésének alapelvét ki kell egészíteni a szociális funkció felvállalásával és elmélyítésével, a közösségi szerep- és felelősségvállalással. Az elitizmus és a pusztá tartalomszolgáltatás helyett a részvételiség, a kölcsönösség és a tartalomelőállítás jegyében kirajzolt szolgáltatásokkal¹⁸¹ kell megjelennie.

Akár falakon belül, akár átlépve azokat. Úton-útfélen, a szó szoros értelmében is, melyre a mellékletben találhatunk bizonyítékot. Jó utat!

5.3.13. Összefoglalás

Napjaink könyvtárainak és könyvtárosainak számos kihívással kell szembenéznie. A megoldást az eddigi hagyományos könyvtári értékeket közvetítő szemléletmódunk újragondolása jelentheti. Kultúraközvetítő közgyűjteményeink lételeme a könyvtári marketing témakörében végzett, stratégiaileg megtervezett és összehangolt tevékenysége, amely nem más, mint folyamatos alkalmazkodás. A rendelkezésre álló erőforrások függvényében megtervezett lépéssorozat, amely a fogyasztói szükségletek felmérésétől, elemzésétől kiindulva igyekszik minél pontosabban pozicionálni önmagát és szolgáltatásait az egyre sűrűbb információszolgáltatói körben. A piaci verseny azonban csak abban az esetben lesz eredményes, ha ismerjük célcsoportjainkat és igényeiket, folyamatosan követjük a tendenciákat, és alkalmazzuk a modern technikai eredményeket és eszközöket. A környezeti tényezők folyamatos változása a könyvtárak funkciórendszerének bővülése és a társadalomban betöltött aktív közösségi szerepének erősödése mellett újabb és újabb digitális kommunikációs csatornák megjelenését is eredményezi. Azoknak a könyvtáraknak, amelyekben a közösségi jelenlét (közösségi oldalak, blogok, optimalizált honlapok, OPAC-ok és digitális gyűjtemények) szerepének fontosságát felismerték, stratégiaileg élen járnak. Az okostelefonok rohamos térnyerésével párhuz-

¹⁷⁹ EDWARDS, J.B. – ROBINSON, M.S – UNGER, K.R.: *Transforming libraries, building communities: the community-centered library*. Lanham: The Scarecrow Press, 2013. Szabó Piroska referátumát közli Fazokas Eszter: Fókuszváltás – közkönyvtárak közösségépítő szerepben. Könyvtártudományi Szakkönyvtár <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtartudomanyi-szakkonyvtar/fokuszvaltas-kozkonyvtarak-kozossegepito-szerepben> [2017.12.29.]

¹⁸⁰ A közösségfejlesztést nem szolgáltatásként értelmezi, hanem az értékeket, erőforrásokat, készségeket, lehetőségeket feltérképező, majd egymással összekötő folyamatként, amelynek a közösség tagjai is aktív részesei.

¹⁸¹ EDWARDS et al. i.m.

mosan előtérbe kerülő mobil applikációk, mobilkódok (QR-kód), chatbotok és podcastok világában egyre nagyobb hangsúlyt kap a marketingkommunikáció. Cél a hitelesség jegyében a terméknek vagy szolgáltatásnak megnyerni a felhasználót, sztereotípiáktól mentes könyvtár- és könyvtárosképet sugározni, valamint az intézmény nyitottságát, rugalmasságát, alkalmazkodóképességét és a közösségi célok iránti elkötelezettségét bemutatni. Tiszteletben tartva az egyén mindenkorri igényét és értékfelfogását. A kulcsszó a közösség. Közösségközpontú könyvtár kialakítása szükséges, amely új szerepkörében közösségi térként, a civil párbeszéd és az esélyegyenlőség színtereként, a közösségi és humán tőke sokoldalú fejlesztőjeként pozicionálja újra magát. Az önkéntesség és a mindenkori felhasználói igények jegyében célzott programokkal és újragondolt szolgáltatásokkal. A szociális funkció felvállalásával és elmélyítésével, közösségi szerep- és felelősségvállalással kell megjeleníteni. Új szerep, új tartalom, új eszközök. Ehhez igyekszik segítséget nyújtani a tanulmány a külföldi és hazai gyakorlatok, modellek áttekintésével.

5.3.14. Felhasznált irodalom

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. Magyar Közlöny, (1998) 28. 2393–2397. p.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800026.TV
[2017.12.13.]

BALOGH Dávid: *Mindent a Messengeres chatbotokról!* In: Balogh Dávid Bence: Boom Marketing, Nyíregyháza, 2017.04.12.

<https://boommarketing.hu/messenger-chatbotok/mindent-messengeres-chatbotokrol/> [2017.12.15.]

Bicicloteca: projeto distribui livros a pessoas em situacao de rua em ... Cultural, Megaphone Cultural (2017.01.11.)

<https://www.megaphonecultural.com/destaques/bicicloteca-projeto-distribui-livros-a-pessoas-em-situacao-de-rua-em-sp/> [2017.12.22.]

A chatbotok kora. <http://weboptim.hu/a-chatbotok-kora/> [2017.12.15.]

Chatbottal újjátott a KLM és a Justh-könyvtár. Könyvtár, Információ, Társadalom: Heti hírlevél információs és könyvtári szakemberek számára. (2017. 10.04.) 35. sz.

<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=kithir&szam=721&kithirev=2017#a21406> [2017.12.15.]

CIPEROVA, Olga: *Mobilní aplikace v pametových institucích-poc, jak a jak ne.* Ctenár, 68. (2016) 7-8. 243–246. p. Ref.: Mobil applikációk a közgyűjteményekben – miért, hogyan és hogyan ne.

<http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka> [2017.12.13.]

- CSENGE Gergely: *Most már virtuálisan is bejárhatjátok a Debreceni Egyetemet!* 4024- A debreceni hírportál.
<http://4024.hu/2015/08/03/most-mar-virtualisan-is-bejarhatjatok-a-debreceni-egyetemet/> [2017.12.22.]
- CSENGÖDI Erika: *Könyvtári PR a baglyon túl. Marketingkommunikáció és PR-tevékenység az SZTE Klebelsberg Könyvtárában* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 11-12. 461. p.
- DAVIES, Katie: *Moscow metro opens virtual library of Russian classical literature.* The Guardian, (2014.11.03.)
<https://www.theguardian.com/world/2014/nov/03/sp-moscow-metro-russian-classical-literature> [2017.12.14.]
- DAJKÓ Pál: *Nagyszerű kezdeményezés a Magyar Elektronikus Könyvtártól.* 2014.
https://itcafe.hu/hir/mek_qr_kod.html [2017.12.14.]
- DÉR Katalin: *APPpropó, az Ön könyvtára felkészült már a mobinauták érkezésére?* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. (2015) 3. 95–123. p.
http://epa.oszk.hu/03000/03071/00084/pdf/EPA03071_tmt_2015_03_095-124.pdf [2017.12.14.]
- Digitális könyvtárrá változott metróállomás.*
<http://kotvefuzve.reblog.hu/digitalis-konyvtarra-valtozott-metroallomas> [2017.12.14.]
- EDWARDS, J.B. – ROBINSON, M.S – UNGER, K.R.: *Transforming libraries, building communities: the community-centered library.* Lanham: The Scarecrow Press, 2013.
- EMBLIN, Richard: *Luis and his ,Biblioburro’.*
<https://thecitypaperbogota.com/features/luis-and-his-biblioburro/7240> [2017.12.22.]
- Élmény a tananyaghoz és közösségi alkotói tér a békéscsabai közkönyvtárban.* KIT Hírlevél, 2017.09.13.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=elmeny_a_tananyaghoz_es_kozossegi_alkotoi_ter_a_bekescsabai_kozkonyvtarban [2017.12.15.]
- Flash mob.* <http://mediapedia.hu/flash-mob> [2017.12.15.]
- Flashmob-szervezőt alkalmaz a Halis-könyvtár — villámcsödülettel nyitottak újra.* KIT Hírlevél, 2016.08.17.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=flashmob-szervezot_alkalmaz_a_halis-konyvtar_-_villamcsodulettel_nyitottak_ujra [2017.12.17.]

- FODOR János: *A megosztó hivatás. A könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 7-8. 275–295. p.
<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/409/385> [2017.12.12.]
- FODOR János: *Megosztás vagy szerkesztés? A könyvtár változó szerepe a közösségi médiában.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 64. (2017) 1. 24–36. p.
http://epa.oszk.hu/03000/03071/00103/pdf/EPA03071_tmt_2017_01_024-036.pdf [2017.12.12.]
- FODOR Péter: *Könyvtári marketing egy nagyvárosi könyvtárban.* 2010.
<https://www.slideshare.net/csmke/knyvtari-marketing> [2017.12.11.]
- ESZES István: *Digitális marketing.* Bp. : Budapesti Gazdasági Főiskola, 2011.
- Európai fogyatékoságügyi stratégia 2010-2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt.* Brüsszel, 2011.15.
<http://eur-lex.europa.eu/%20LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:HU:PDF>
- GARAMVÖLGYI László: *Mobileszközökre optimalizált könyvtári honlapok és katalógusok.* OSZK-s tapasztalatok. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 11-12. 431–437. p.
http://epa.oszk.hu/03000/03071/00081/pdf/EPA03071_tmt_2014_11_12_431-437.pdf [2017.12.13.]
- GARCIA, Meryl: *This Odisha Couple Is Bringing a Travelling Library to Your Hometown. All for the Love of Books.*
<https://www.thebetterindia.com/42526/books-travel-reading-couple-odisha-walking-bookfairs/> [2017.12.22.]
- GE CZINGER Ildikó: *Könyvtármarketing, avagy a könyvtár népszerűsítésének színterei – regionális konferencia 2017. szeptember 28.* Könyvtárvilág, 5. (2017) 5.
<http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2017/11/konyvtarmarketing-avagy-a-konyvtar-nepszerusitesenek-szinterei/4402/> [2017.12.29.]
- Ha érdektelenebb célcsoportot akarunk megnyerni pl. muzeális könyveknek.* KIT Hírlevél, Könyvtár, 2017.09.13.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=kithir&szam=718&kithirev=2017#a21326> [2017.12.14.]
- HASSLER, Hans Leo: *Tanzen und springen.*
<https://www.youtube.com/watch?v=6JtofvpTMw8> [2017.12.17.]
- KISS Barbara: *Több mint könyvtár – avagy gondolatok a könyvtári rendezvényekről.* Könyv Könyvtár Könyvtáros, 14. (2005) 6. 3–12. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00066/kiss.html> [2017.12.15.]

- KISZL Péter: *Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi szerepvállalása a digitális korban.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. (2017) 1. 1–23. p.
<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/774> [2017.12.15.]
- KISZL Péter: *Könyvtárak a közösségért – New Yorkban.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 61. (2014) 9. 315–330. p.
<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/433/402> [2017.12.15.]
- KOTLER, Philip: *Marketing management. Elemzés, végrehajtás és ellenőrzés.* Bp. : Műszaki Kvk., 1998.
- KOWALCZYK, Piotr : *40 examples of street art and murals about books, libraries, and reading.* Ebook Friendly, 2017.06.12.
<https://ebookfriendly.com/books-libraries-in-street-art/> [2017.12.27.]
- Könyvek, hanyatt döntve: kíváncsabb portéka.* KIT Hírlevél, 2017.10.18.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=konyvek_hanyatt_dontve_kivanatosabb_porteka [2017.12.17.]
- Könyvtárossal bővült a Lego-figurák sora.* <http://kotvufuzve.reblog.hu/vegre-itt-a-lego-konyvtaros> [2017.12.27.]
- Közösségi szerelőműhely – könyvtári helyiségben? – A szerelők kiáltványa.* KIT Hírlevél, 2016.11.20.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=szerelok_kialtvanya_-_akar_a_konyvtarban [2017.12.15.]
- Kreatív pr- és marketing-ötletek.* KIT Hírlevél, 2017.06.26.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=kreativ_pr-es-marketing-otletek [2017.12.15.]
- LATOR László: *Könyvbét, Miskolc 2012.* Műút, 57. (2012) 33. 50. p.
http://epa.oszk.hu/02300/02381/00033/pdf/EPA02381_Muut_2012_033_050.pdf [2017.12.15.]
- A legunalmasabb könyvtári gyűjteményeket dobják fel a civilek – könyvtári szervezésben.* KIT Hírlevél, 2017.09.20.
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=kithir&szam=719&kithirev=2017#a21330> [2017.12.14.]
- MASSIS, Bruce E: *Library marketing. Moving between traditional and digital strategies.* New Library World, 115. (2014) 7-8. 405–408 p. Ref.: CSÁSZÁR János: *Könyvtári marketing-hagyományos vagy digitális módszerek?* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. (2016) 6-7. 271. p.
http://epa.oszk.hu/03000/03071/00097/pdf/EPA03071_tmt_2016_06_07.pdf [2017.12.11.]

- MÁJ Szabolcsné: *Marketing a könyvtári mindennapokban – szakmai nap Győrben.* Könyvtárvilág, 5. (2017) 5.
<http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2017/11/marketing-a-konyvtari-mindennapokban-szakmai-nap-gyorben/4396/> [2017.12.29.]
- MÁTÉ Balázs: *Mi az a chatbot marketing és miért válik egyre aktuálisabbá?* Online Marketing, 2017.06.26.
<https://www.matebalazs.hu/chatbot-marketing.html> [2017.12.15.]
- Mi a podcast? http://digitalia.lib.pte.hu/?page_id=920 [2017.12.29.]
- PAPP GÁBOR: *Könyvtáros flashmob a rendelők várótermeiben.*
<https://www.beol.hu/bekes/kozelet-bekes/konyvtaros-flashmob-a-rendelok-varotermeiben-639163/> [2017.12.15.]
- Pekingben megnyílt az első metrókönyvtár. Travelo, 2015. 01.16.
http://travelo.hu/tavol/2015/01/16/metrokonyvtar_nyilt_pekingben/ [2017.12.14.]
- PÉTERFI Rita: *A könyvtári marketing.* 2005. archiv.vfmk.hu/esemeny/050526/marketing.ppt
- PRÓRAY Szabolcs: *Nonbusiness marketing.* Regionális konferencia, Szeged, 2017.09.28.
- A publicitás fogásai Kaposvárról 1. KIT Hírlevél, 2016.12.21.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=a_publicitas_fogasai_kaposvarrol [2017.12.15.]
- A publicitás fogásai Kaposvárról 2. KIT Hírlevél, 2017.01.04.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=a_publicitas_fogasai_kaposvarrol_-_2. [2017.12.15.]
- RÓNAI Iván: *Európai együttműködés a digitális kulturális örökség megteremtésében és megőrzésében – a Minerva projekt irányítása.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. (2005) 1. 3–5. p.
http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3810&issue_id=458.html Utolsó letöltés: [2017.12.13.]
- RÓTH-BALÁZSI Hunor: *Szeméttel megtelt kirakatok az újrahasznosításért.*
<http://kaposvarmost.hu/hirek/kaposvari-hirek/2016/02/05/szemettel-megtelt-kirakatok-az-ujrahasznositasert.html> [2017.12.15.]
- SMOLSKI, Roger: *NFC Underground Library.* <https://2d-code.co.uk/nfc-subway-library/> [2017.12.14.]
- SZABÓ Zsófia: *Buli a bibliotékában — Könyvek helyett mulatság várta az olvasókat.* <https://www.zaol.hu/nagykanizsa/buli-a-bibliotekaban-konyvek-helyett-mulatsag-varta-az-olvasokat-1809312/> [2017.12.17.]

- SZALÓKI Gabriella: *Digitális kultúra Európában – a Minerva projekt*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. (2005) 1. 6–11. p.
http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3812&issue_id=458.html [2017.12.13.]
- Metrókönyvtár New Yorkban.*
<http://tinkmara.com/tag/new-york-nyilvanos-konyvtar/> [2017.12.14.]
- TRINITY: *Könyvtárak a könnyűzenében.*
<http://hangtarnok.hu/2017/10/17/konyvtarak-a-konnyuzeneben/> [2017.12.27.]
- VARGHA Katalin: *Mi a könyvtári marketing?* Baranyai Könyvtári Info, (1999) 4. 2–4. p.
- Veszélyeztetett gyerekeknek adnak délután enni közkönyvtárak.* KIT Hírlevél, 2017.03.29.
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=cincinnati_konyvtarak_segitik_a_raszorulokat [2017.12.15.]
- Web Akadálymentesítési Útmutató 2.0*
<http://www.etudasportal.gov.hu/pages/viewpage.action?pageId=5406764> [2017.12.14.]
- VIDA Andrea: *Könyvtári honlapok megújítása: kinek, miért és hogyan? CMS-rendszerek a könyvtárak szolgálatában.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. (2006) 3. 118–127. p.
http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4332&issue_id=470.html [2017.12.13.]
- WILDERMANN, Patrick: *A könyvek világa okostelefonon. Appok a könyvtárban.* Ford. Szijj Ferenc. Goethe Institut Ungarn; Klaus Krischok, München, Goethe-Institut e. V., 2014.
<http://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/20446958.html> [2017.12.14.]

5.3.15. Mellékletek

*Marcin „Barys” Barjasz-Az oktatás
a tudás kulcsa/ Lodz (Lengyelország)¹⁸²*

*David Zinn-Utcai művészet /
Ann Arbor (Michigan, USA)¹⁸³*

¹⁸² Forrás: <http://blog.globalstreetart.com/post/35556262099/this-piece-by-barys-education-is-the-key-to>

¹⁸³ Forrás: <http://homeli.co.uk/chalk-animal-trompe-loeil-street-art-by-david-zinn/>

*Levalet (Charles Leval)-Utcai művészet/
Párizs (Franciaország)¹⁸⁴*

*Andreyante AO- Utcai művészet/
Nyizsnij Novgorod (Oroszország)¹⁸⁵*

¹⁸⁴ Forrás: <http://www.nuncalosabre.com/street-art-charles-leval-aka-levalet/>

¹⁸⁵ Forrás: <https://plus.google.com/+DirkSchönfeld/posts/hkmHvyBq596>

83. ÜNNEPI KÖNYVHÉT

OLVASSUNK EGYÜTT A TÉREN!

**EGRI KÖNYVHÉT FLASHMOB
ÉRKEZZÜNK KÖNYVVEL A KEZÜNKBEN!**

Eger, Eszterházy tér, 2012. június 7. (csütörtök) 16 óra

**Adjuk a világ tudtára, hogy olvasni jó, olvasni öröm, a könyvek segítők és jó barátaink!
A könyvolvasó flashmobra mindenkit szeretettel várunk!**

A közös olvasással – a 83. Ünnepi Könyvhét nyitóakadójaként – az első lépéseket szeretnénk megtenni az olvasni szerető és a könyveket szerető egeriek közösségének megalkotásához. Hívjuk föl a figyelmet a könyvekben rejlő értékekre, az olvasás nyújtotta élményre.

Mi kell hozzá? Csak annyi, hogy június 7-én, csütörtökön, délután négy órakor együtt legyünk az Eszterházy téren, egy-egy könyvvel a kezükben. Mindenki hozza magával a barátait, családtagjait és a kedvenc könyvét vagy azt, amelyet éppen most olvas. A flashmobot egy adott jelre (a Bazilika toronyórájának 16 órás jelzésére) kezdjük el, ekkor mindenki feláll a Bazilika előtti lépcsőre, és 2 percig olvas. A 2 perc elteltét egy hangszer megszólalása jelzi. Ekkor a könyvünket odaajándékozhatjuk valakinek vagy elteesszük, visszamegyünk a könyves sátrak elé, és meghallgatjuk a 83. Ünnepi Könyvhét egeri megnyitóját.

További információ:

Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Oroszi Katalin
EKF Tittel Pál Könyvtár és Média centrum, Ferenczné Oszlanczi Krisztina

www.ektif.hu/konyvtar
krisztia@ektif.hu
+36/520-400/2197

www.brody.iif.hu
oroszikata@brody.iif.hu
+36/ 516-632

Olvassunk együtt a téren! Könyvhét Flashmob/Eger¹⁸⁶

¹⁸⁶ Forrás: <http://www.brody.iif.hu/hu/2012/06/04/olvassunk-egyutt-teren-konyvhet-flashmob>

Idén is:

Középkori szilveszter a könyvtárban!

www.szilveszterRR.hu

Előzetes jelentkezés:

30/ 93 71 614, 20/96 94 022, e-mail: info@nagykar.hu

Batyus: Ha jöttök, lesztek, ha hoztok, esztek!

Könyvtári szilveszter, Nagykanizsa¹⁸⁷

¹⁸⁷

Forrás: http://www.nagykar.hu/images/hirlevel/422/szelindek_kicsi_lg.png

5.4. NÉMETH SZILVIA: MOBILESZKÖZÖK MEGJELENÉSE A 21. SZÁZADI KÖNYVTÁRBAN. A DIGITÁLIS GENERÁCIÓ KÖNYVTÁRHASZNÁLATI ISMERETEIT TÁMOGATÓ ALKALMAZÁSOK BEMUTATÁSA

5.4.1. Bevezetés

A tanulmányban megpróbálom összegezni és megosztani a könyvtárostanári munkám során alkalmazott IKT-eszközök, és azon belül is kiemelve a mobileszközök használatáról az elmúlt tíz évben szerzett elméleti és gyakorlati tapasztalataimat.

A tanulmány aktualitását az adja, hogy az a folyamatos technikai változás, mely körülvesz minket a hétköznapi életben, a közoktatást és a könyvtárakat is érinti. Megjelent egy olyan generáció, amelynek tagjai számára az okoseszközök használata természetes. Sok esetben ezeken az eszközökön keresztül motiválhatók a tanulásra, ismeretszerzésre.

Alapvetően az a cél, hogy mind az oktatásban, mind a könyvtárak vonatkozásában olyan szemlélet alakuljon ki, amely megérti a mai digitális generációt, és vezetni tudja őket ebben az infokommunikációs világban. Természetesen ehhez nekünk, pedagógusoknak, könyvtárosoknak is megfelelő tudásbázissal kell rendelkezniük. Úgy gondolom, hogy ehhez elengedhetetlen feltétel, hogy mi is bátran kezünkbe vegyük az okoseszközöket, és megismerjük a tanítás-tanulás folyamatában való alkalmazásukat. Ehhez ma egyre több szakirodalom áll rendelkezésre, melyből én is szemezgetek tanulmányomban a teljesség igénye nélkül.

Bemutatom a netgenerációt és a tanulóshoz való viszonyukat. Kitérek arra, hogy milyen nézőpontváltás szükséges a tanárok és könyvtárosok részéről ahhoz, hogy értelmezni és követni tudják a mai technikai változásokat. Mindannyiunk felelőssége, hogy a jövő felnőttei milyen könyvtárhasználókká válnak és milyen információs műveltséggel fognak rendelkezni.

Ezután bemutatom a *Nemzeti Alapterv* és arra épülő *Kerettanterv* könyvtárhasználati és információkeresési vonatkozását. Ez az összegzés segítséget nyújthat abban, hogy a könyvtári rendszer különböző területein dolgozó könyvtárosok is megismerhessék, hogyan épülnek fel az oktatási rendszerben a könyvtárhasználati ismeretek, és hogyan kapcsolódnak az egyes tantárgyakhoz. Mindez jó alapot adhat arra, hogy egy könyvtárhasználati óra, foglalkozás vagy bármilyen más könyvtári program során milyen ismeretekre építhetnek a kollégák.

Az infokommunikációs eszközök motiváló hatásáról manapság sokat lehet hallani. Az IKT-eszközök egyre több tanítási órán megjelennek. Az új generációnak szinte természetes az okostelefonok, tabletek, laptopok használata. Ezek az eszközök szinte bármikor hozzáférhetők számukra. Tulajdonképpen leginkább

rajtunk múlik, hogy ezeken az eszközökön keresztül megmutatjuk-e nekik azt a tudástárat, amin keresztül megnyílhat számukra a nagyvilág. Úgy gondolom, hogy a leírtak különlegességét az adja, hogy az általam már kipróbált és diákjaim által is nagyon kedvelt alkalmazásokat próbálok bemutatni. Túlzás nélkül mondhatom, a gyerekek számára legtöbbször motiváló volt a tanítás ezen újfajta megközelítése, amelynek eredményessége rám is pozitívan hatott.

Bízom benne, hogy a bemutatott gyakorlati példák másokra is inspirálóan hatnak. Mindemellett a szakirodalom további olvasása is ösztönző lehet mindenki számára a jövőt illetően a még eredményesebb munka érdekében.

Ez a tanulmány mindenkire szeretne szólni: könyvtároshoz, könyvtárostanárhoz és pedagógushoz egyaránt. Mindenkire, aki a munkája során a digitális generációval foglalkozik.

5.4.2. IFLA iskolai könyvtári útmutató

Az IFLA és UNESCO iskolai könyvtári útmutatójának második, javított kiadásában az iskolai könyvtárak céljai között szerepel a megfelelő információs műveltséggel rendelkező diákok képzése. „Az információs műveltséggel rendelkező diákok kompetens, önálló tanulók, akik tudatában vannak információs igényeiknek, és aktívan bekapcsolódnak az eszmék világába. Problémamegoldó képességeikben magabiztosságot mutatnak, és tudják, hogyan találják meg a releváns és megbízható információkat. Képesek használni a technológiai eszközöket az információk megszerzéséhez és az általuk tanultak megosztásához. Minden helyzetben biztosak magukban, még akkor is, amikor több válasz is lehetséges, vagy akkor is, amikor egyáltalán nincsen válasz. Magas szinten dolgoznak, és minőségi munkákat készítenek. Az információs műveltséggel rendelkező diákok rugalmasak, és képesek arra, hogy a változásokhoz alkalmazkodjanak, és önállóan és csoportban is jól tudnak dolgozni.”¹⁸⁸

Az információhasználat terminológiája mára szinte teljesen megváltozott. Korábban a könyvtárhasználati oktatást és a használóképzést jelentette. Mára ennek helyét átvette az információs műveltség kifejezés. Ez egy folyamat alapú megközelítést jelent. Abból indul ki, hogy adott egy „probléma”, melyre megoldási folyamatot kell találnia a felhasználónak. Ez a megközelítés nem tagadja meg a korábbi eszközökről, forrásokról és keresési stratégiákról megszerzett tudást, viszont hangsúlyozza, hogy ezt a tudást legjobban kutakodás, gondolkodás és problémamegoldás tanulása során lehet elsajátítani.¹⁸⁹

¹⁸⁸ IFLA Iskolai könyvtári útmutató. 2. átdolg. kiad. Szerk. SCHULTZ-JONES, Barbara – OBERG, Dianne. Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2016. 6. p. http://www.ktep.hu/sites/default/files/ifla-school-library-guidelines_magyarul.pdf

¹⁸⁹ Uo. 41. p.

Tehát az iskolai könyvtárak fontos feladata, hogy megtanítsa a diákokat az információk használatára úgy, hogy a folyamatosan változó világban diákként és felnőttként is képesek legyenek a megfelelő információ megtalálására, s annak etikus és felelősségteljes felhasználására.

A média- és információs műveltség tanítása nem csak egy tantárgy feladata, feltételezi a könyvtárostanárt és az iskola pedagógusának együttműködését. Egy közösen kialakított, rendszerezett keretben kell történnie az ide vonatkozó készségek és képességek elsajátíttatásának.

A tanulóknak tanulmányaik végére jártasságot kell szerezniük a problémák megoldásában és tudniuk kell, hogyan találják meg a releváns és megbízható információkat. Képesnek kell lenniük a technológiai eszközök használatára, hogy hozzáférjenek az információkhoz és a tanultakat kommunikálni tudják. A diákoknak olyan helyzetekben is otthonosan kell mozogniuk, amikor több válasz is lehetséges, és akkor is, amikor nincsen válasz. Képesnek kell lenniük magas szintű és minőségi munka végzésére. Az információs műveltséggel rendelkező diákok rugalmasak, tudnak alkalmazkodni a változásokhoz, és képesek önállóan és csoportban is dolgozni.¹⁹⁰

5.4.3. A digitális generáció jellemzői

Google-generációnak vagy digitális generációnak nevezik az 1993 után született gyerekeket. Jellemző rájuk, hogy gyakorlatilag egyetlen információforrásuk az internet, azon belül is a tanuláshoz és személyes információkereséséhez a Google-t használják. Erre a generációra a digitális bennszülöttek kifejezést is használják, mert a modern technológiákat jól használják, de információs műveltségük inkább alacsony szintű. Nehezen ismerik föl saját információs szükségleteiket, nehezen alakítanak ki információs stratégiát, problémáik vannak az információ megbízhatóságának és relevanciájának megítélésében, a kritikai gondolkodás elégtelensége jellemző rájuk. Az interneten felületesen keresnek, minél rövidebb idő alatt akarnak hozzájutni az információhoz. A fiatalok információs viselkedése erősen függ információs műveltségüktől és az azzal összefüggő információs kompetenciáktól. Itt van nagy szerepe az oktatásnak. A tanítás-tanulás folyamatának a feladata, hogy fejlessze a diákok információs műveltségét és kompetenciáikat.

Ollé János és társszerzői összegzik¹⁹¹ a mai közoktatásban jelenlévő generáció jellemzőit és a technikához való viszonyulásukat. A gyerekek számára a technika használata természetes. Viszont a technika használata önmagában még nem

¹⁹⁰ Uo. 44. p.

¹⁹¹ OLLÉ János et al.: *Oktatásinformatikai módszerek: Tanítás és tanulás az információs társadalomban*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2013. http://www.eltereader.hu/media/2013/11/Olle2_okt-inform_READER.pdf [2017. 12. 27.]

digitális kompetencia és még inkább távol áll az eszköz tudatos, tanulásra való konstruktív felhasználásától. Az „unatkozó gyerek” is számítógép előtt ül, de egy projektben részt vevő, aktívan dolgozó gyermek is ugyanezt teszi, első ránézésre tehát nem találunk jelentős külső különbséget. A gyermekközpontú pedagógia alapja ma is a gyermek, a digitális nemzedék megismerése kell legyen.

Mivel az információk halmazában könnyen el lehet veszni, másféle stratégiákat kell alkalmazni internetes böngészés közben, mint amikor egy könyvet olvasunk. A nyomtatott könyvben lineárisan haladunk előre. Az internetes felhasználót a hosszú, összefüggő szövegek elborzasztják, valószínűleg ezeket nem is olvassa végig a neten szörfölő.

Az internetet használó kulcsszavak alapján keres, célja, hogy minél előbb választ kapjon a kérdésére. Hiperlinkek segítik a téma felgöngyölítésében: egyik oldalról a másikra ugrik, anélkül hogy a weboldalt részletesen végigtanulmányozta volna. A vizualitás fontos szerepet tölt be, így a kiemelések, ábrák, táblázatok mind-mind nagy segítséget nyújtanak az olvasottak gyorsabb megértéséhez.

Évek óta nő a digitális generáció körében az internethasználat (akár mindennapos és naponta több óra), és az úgynevezett digitális írástudás egyre fiatalabb korban jelenik meg. A multitasking cselekvés – egyszerre több műveletet is képesek végezni – egyre jellemzőbb erre a generációra. Bármit csinálnak is épp az interneten, párhuzamosan több ablak is meg van nyitva a gépükön. Miközben például a házi feladatához keres anyagot, egyszerre több csevegőablakban válaszolgat a barátainak, zenét hallgat, időnként leállítja, hogy belenézzen egy-egy videóba, amit küldött neki valaki, figyelemmel kíséri az e-mailjeit, válaszol rájuk és ellenőrzi a Facebook hírfolyamot is. A digitális bevándorlók aggódnak, hogy képtelenek arra, hogy elmélyült koncentrációt igénylő feladatokba ássák bele magukat. Csapongónak tűnhetnek a fiatalabbak, de az is tény, hogy készségszinten sajátították el a számítógép- és internethasználatot, számukra rutinszerű, szinte automatikus cselekvéssé vált a fájlok elmentése, az ablakok közötti váltás.

A digitális generáció hozzászokott a tevékenységek váltogatásához, nehezebben viseli a monotóniát, a jutalmak késleltetését, a frusztrációt. Az oktatás nagyobb részt azonban még mindig idegenkedik attól, hogy a számítógépes játékokban is jellemző motivációkat, gyakori visszacsatolásokat, dicséretekkel ösztönzőket alkalmazzon.

A netgeneráció tagjai bármikor rövid időn belül elérik egymást, kapcsolatban vannak, mindig online üzemmódban van a telefonjuk. Adott lenne a lehetőség, hogy az oktatás kihasználja ezt a kooperációs képességet. A tanórákon és tanórán kívüli feladatokban minél többször lehetne kérni a páros vagy csoportmunkát úgy, hogy a tanulóknak a digitális eszközökön vagy online felületen kelljen együttműködni.

A tankönyv és a tananyag megkérdőjelezhetővé vált, a digitális korban az internet segítségével temérdek mennyiségű információhoz férhetnek hozzá a diákok szinte bárhol és bármikor. Az emlékezet szerepe csökken, a megőrizni kívánt dolgokat külső adattárolókon rögzítjük. Tari Annamária szerint „az információ elérése és nem tartalma lesz a bevésett emlékenyom nagy része”.¹⁹² A hangsúly tehát az információk elérésének útvonalára kerül át.

Egyre jobban felértékelődik az információ. Azon lesz a hangsúly, hogy abból a hatalmas mennyiségű információból ki tudja-e szűrni a számára lényegest, mondanivalóval, értékkel bírót. Aki erre képes, az válhat a tudás birtokosává.

A gyerekek még mindig szeretnek játszva tanulni, örömmel felfedezni dolgokat, rengeteg ismeretet képesek elsajátítani arról, ami érdekli őket.

Akarva-akaratlanul, de az internet segítségével rengeteget tanulnak. Szorgalmihoz keresnek képeket, zenéket. Van, aki autodidakta módon megtanult videót szerkeszteni és számítógépes játékokról készít bemutatót, más a karácsonyi ajándék elkészítéséhez keres oktatóvideót. Általában megvannak a kedvenc oldalaik, ahonnan hiperlinkeken keresztül jutnak el további oldalakra, és tesznek felfedezéseket a világhálón. Azonban az, hogy minőségi tartalmakkal vagy megbízhatatlan, esetleg veszélyes forrásokkal találkozhatnak, sokszor véletlenszerű. Ellenőrzött és válogatott weboldalak megismerésében nagy segítségükre lehet a könyvtáros vagy a pedagógus. Segíteni kell nekik abban, hogy az interneten való tudatos tájékozódást megtanulhassák. A digitális nemzedék tagjai az előző nemzedékkel szemben már nem csupán az információk passzív befogadói. Mindennapi tevékenységük része a hozzászólás, lájkolás, tartalomelőállítás. A különféle tartalmak értékelése, szelektálása, feldolgozása területén azonban a felnőttek segítségére szorulanak, útmutatásaikkal válhatnak igényes felhasználóvá. Nem mindegy azonban, hogy ez a személy egy médiából ismert híresség vagy a szülő, pedagógus lesz-e.

Átgondolásra érdemes, hogy meg tudjuk-e látni a lehetőséget a tanulók „internetfüggőségében” és tudjuk-e irányítani a diákok internetes barangolását. Tény, hogy az előző generációk nem ebben a digitális világban nőttek fel, így a netgenerációnak nincs segítségére az előző nemzedék abban, hogy megtanulja az internetet biztonságosan, tudatosan és értelmesen használni. Az is valószínű, hogy az internet nem veszi át és nem is veheti át az iskola vagy a könyvtár szerepét. A felnőttek felelőssége óriási: hagyunk-e egy nemzedéket felnőni az interneten való eligazodás segítése nélkül? Az internet kínálta felfedezési tanulást segíteni, mentorálni kell.

Kiemelt szerepe van az egész életen át tartó tanulás (*lifelong learning*) szemléletének, és a megfelelő tanulási módszerek elsajátítása is óriási jelentőségű. A technológia és a mesterséges intelligencia fejlődése olyan hatással van a gazdaságra,

¹⁹² TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011. 138. p.

ami miatt már régen nem elegendő a közoktatásban vagy a felsőoktatásban megszerzett tudás. Újabb és újabb ismereteket, képzettséget kell szereznünk. A kognitív képességek, a kritikai gondolkodás, a józan ész, az intellektuális kíváncsiság egyre nagyobb hangsúlyt kap.

Arra kell törekednünk, hogy diákjainkkal megtaláljuk a közös hangot. Az elsajátítandó kompetenciák között szerepel a digitális írástudás. A mai fiatal generáció gyakorlatilag bárhol, bármikor, bármilyen információhoz hozzájuthat, az okoseszközöket kiválóan használja. Ezért nem eszközhasználatot kell tanítani, hanem azt, hogy hogyan építsék be az eszközeiket a tanulási folyamatba, segítségükkel hogyan legyenek hatékonyabbak. Meg kell tanítanunk a fiatalokat arra, hogy a rendelkezésre álló információkat hogyan ellenőrizzék, mire használják. Ehhez a felnőtteknek is – legyenek könyvtárosok, pedagógusok vagy szülők – fejleszteniük kell módszertanukat, IKT kompetenciájukat. Digitális kalauzként kell működniük, és hatékony, biztonságos tanulási környezetet kell teremteniük a diákok számára.

Saját tapasztalatom, hogy a tanulási nehézséggel küzdő tanulók számára mennyire motiváló a digitális eszközök órai használata. Sikerélményt nyújt számukra az aktív eszközhasználatra épülő páros vagy csoportos munkaforma.

A technika korábban is jelen volt az iskolában, könyvtárban, most is jelen van, de a hétköznapi életben megfigyelhető változása, fejlődése minden eddiginél gyorsabb. Az eszközök kínálata olyan gyorsan változik hónapról hónapra, hogy nem is lehet naprakészen követni. Könyvtárosként, pedagógusként azt célszerű szem előtt tartani, hogy az okoseszközök, új technológiák segíthetik a tanulási-tanítási folyamatot. Tanárként nekünk is rendelkezniünk kell a digitális műveltség ismereteivel, a megfelelő képességekkel, attitűddel.

5.4.4. Könyvtárhasználati órák és foglalkozások

Ma a könyvtáraknak olyan „agórává” kell válniuk, amelyek nem kizárólag az olvasás, művelődés, szabadidő helyszínei, hanem tudásbázisok is. Tudásbázisok, mert információs források, tanulási központok és az egész életen át tartó tanulás alapintézményei is egyben. Gyűjteményeikben a könyvek és időszaki kiadványok mellett megtalálhatók az elektronikus dokumentumok, adatbázisok, és az informatikai hátterük segítségével hozzáférést biztosítanak a világ más gyűjteményeihez.

Mindezek magabiztos használatához szükség van a használók képzésére, és maguknak a könyvtáraknak és könyvtárosaiknak is lépést kell tartaniuk a változással, fejlődéssel. Egy könyvtár tevékenységének része a használóképzés is, amely biztosítja az információ hatékony felhasználását és a hozzáférés egyenlő esélyét.

Az általános és középiskolákban a könyvtárhasználati ismeretek oktatása a használóképzés egy speciális területe. Az adott életkori csoportra szabott és az

iskola oktató és nevelő munkájának megfelelő módszereket alkalmazó területe. Az elsajátítandó ismereteket és módszereket az iskolák tantervei határozzák meg, melyek a *Nemzeti* alaptanterv (NAT)¹⁹³ és a Kerettantervek¹⁹⁴ alapján készülnek.

A közoktatásban a könyvtárhasználat nem önálló tantárgy, hanem interdiszciplináris ismeretkör. A *Nemzeti* Alaptantervben a könyvtárhasználat befogadó műveltségi területe a magyar nyelv és irodalom, illetve az informatika. Ezeken belül történik a könyvtárhasználat alapvető ismereteinek elsajátítása, képességeinek kialakítása. A könyvtárhasználati ismeretek fokozatosan, spirálisan, az előzetes ismeretekre építve jelennek meg. Ezen túl a könyvtárhasználat a többi műveltségi területnél is megjelenik egy-egy tananyagrésznél, fejlesztési területnél. Egy-egy tantárgy esetében a tanulóknak már az elsajátított könyvtárhasználati tudást kell alkalmazniuk az adott tantárgyhoz tartozó ismeretszerzés, információkeresés során. Az információs műveltség és annak részeként a könyvtárhasználat tehát nem egy tantárgyba szorítva jelenik meg, és a tanítása sem csak a könyvtárostánár feladata, hanem a tanulási folyamat egészében jelen kell lennie, ami egyben egy tantestület közös felelőssége is, hiszen a mindennapi élet számos területén szükség van a megfelelő információs műveltségre.

A közoktatás során megszerzett és szokássá fejlesztett eszközjellegű tudás adja az alapot ahhoz, hogy a későbbiekben bármelyik könyvtár szolgáltatásait hatékonyan tudják igénybe venni a diákok. El tudjanak igazodni például az internetes keresőkben, adatbázisokban. Ki tudják szűrni a számukra hasznos és értékes forrásokat, információkat és azokat hatékonyan tudják felhasználni a mai információval elárasztott világunkban.

Az iskolai könyvtár könyvtár-pedagógiai színterei a könyvtárhasználatban, illetve a könyvtár alapú szakórák, tanórán kívüli foglalkozások.

A könyvtári foglalkozásokat általában a következőképpen tipizálhatjuk¹⁹⁵:

- könyvtárbemutató, könyvtárismertető – könyvtárlátogatás

Itt az adott korosztálynak megfelelően kerül bemutatásra a könyvtár, a szolgáltatásai és gyűjteménye.

- könyvtárhasználati óra

Általában gyakorlatorientált óra, a tantervben megfogalmazott könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása a célja és feladata.

¹⁹³ 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a *Nemzeti* alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=149257.350246 [2017. 11.20.]

¹⁹⁴ 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157752.353176 [2017. 11.20.]

¹⁹⁵ DÖMSÖDY Andrea: *Könyvtár-pedagógia*. Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete; Flaccus Kiadó, 2003. 94–99. p.

- könyvtárhasználati szakóra

Egy szaktárgyi óra témája a könyvtárhasználati alapismeretekre építve kerül feldolgozásra. A könyvtárhasználati tudás alkotja az esz-közt. A tanulóknak komplex módon kell támaszkodniuk az addigi ismereteikre és könyvtárban való jártasságukra. Az ilyen órák során a szaktárgy ismereteinek elsajátítása mellett a könyvtárhasználati tudás elmélyítése is megtörténik.

- tanórától független könyvtári foglalkozások.

Ez szinte bármilyen témában elképzelhető, helyszíne az iskolai könyvtáron kívül sokszor a közkönyvtárak gyermekkönyvtári részlege. Témája lehet például olvasmányajánló, valamilyen ünnepkör, szabadidő, a legkülönbözőbb hobbi.

A könyvtárhasználati tanórák gyakran az elsők között alkalmazzák az új pedagógiai módszereket és a hagyományostól eltérő munkaformákat. Ezen órák jellemzője a gyakorlatorientáltság, a felfedeztető tanulásra építenek és az ismeretek alkalmazásán alapulnak. A könyvtárhasználati órák jellemzője még a konstruktív pedagógiai szemlélet, a tanulás alapja a forráshasználat és problémamegoldás, kiváló terepei a kooperatív módszerek és projektpedagógia alkalmazásának. Ezek elméleti, módszertani kifejtéséről és gyakorlati megvalósításáról a Könyvtárostanárok Egyesületének Kis KTE Könyvek sorozatában megjelent 4., 7. és 8. kötetében¹⁹⁶ olvashatunk.

Egy könyvtárban nem kizárólag tanórai foglalkozások keretében van mód az oktató-nevelő tevékenységre, hanem a könyvtári lét minden része lehetőséget adhat erre. Ezért a könyvtárhasználatra nevelés nemcsak az iskolai könyvtárban jelenik meg, hanem minden könyvtártípus megtalálhatja a folyamatban a maga szerepét.

Előnyt jelenthet, ha a könyvtáros pedagógus szemlélettel (attitűddel) is rendelkezik, hiszen minden könyvtártípusban zajlik könyvtárpedagógiai tevékenység. A különböző típusú könyvtárak egyes szinterei együttműködve, saját lehetőségeiket hozzáadva fejthetik ki hatásukat a könyvtárhasználóvá nevelésben. Az általános iskolai könyvtárak általában a gyermekkönyvtárakkal állnak kapcsolatban, a középiskolák már a felsőoktatási vagy szakkönyvtárakkal építhetnek szorosabb együttműködést. A közös munkát a jelenlegi vagy jövőbeni felhasználók, a hasonló célok, az olvasóvá nevelés, a könyvtárhasználók képzése vagy a könyvtári rendezvények típusa befolyásolhatja, alakíthatja.

¹⁹⁶ DÖMSÖDY Andrea (szerk.): *Iskolai könyvtári projektek, programok*. Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2011.

BARÁTNÉ Hajdu Ágnes – Cs. Bogyó Katalin – Eigner Judit (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok*. Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2013.

DÖMSÖDY Andrea – Tóth Viktória (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok 2.* Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2016.

5.4.5. NAT és Kerettanterv követelményei

Ebben a fejezetben röviden igyekszem áttekintést adni a könyvtárhasználati ismeretek főbb pontjairól, illetve hozzákapcsolom az egyes tantárgyakat és követelményeiket, melyekbe a Kerettantervi ajánlás¹⁹⁷ szerint beilleszthető a könyvtárhasználat.

Az *infokommunikáció* térnyerésével a Kerettantervi követelményekben a hagyományos információforrások mellett fontos szerep jut az elektronikus információforrások használatának. A témakör tartalmazza a hagyományos könyvtár és az elektronikus, internetes médiumok, források elérését, használatát, az információk megtalálását és alkotó felhasználását. A közoktatás évfolyamain előrehaladva a tanulók egyre inkább önállóan határozzák meg a szükséges információkat, egyedül végzik a keresést, és a szerzett információkat önállóan képesek felhasználni. Képesek az információ hitelességének értékelésére. A magasabb évfolyamok felé haladva az infokommunikációs eszközök bővülnek, egyre több internetes és mobilkommunikációs lehetőséget ismernek meg, így a tanulók egyre tudatosabban választanak a rendelkezésre álló elektronikus médiumok között.

<i>Infokommunikáció</i>	
<i>5-6. évfolyam</i>	<i>tantárgy</i>
Konkrét információforrások használata	Magyar nyelv és irodalom: egy színházi előadás műsorának keresése
Írányított információkeresés: találatok értelmezése; a keresés céljának leginkább megfelelő oldalak felkeresése	Biológia-egészségtan: állatokról, növényekről képek, adatok gyűjtése
Internetes portálok, szöveges és képi információforrások használata	Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek; magyar nyelv és irodalom: Magyar Nemzeti Filmarchívum megismerése, közkönyvtárak felkeresése, elektronikus könyv olvasása.
<i>7-8. évfolyam</i>	
Információforrások irányított kiválasztása, hitelességének vizsgálata, szelektálása, több hasonló tartalmú oldal összehasonlítása.	Fizika: természettudományos anyagok gyűjtése, a megbízhatóság vizsgálata.
Összetett keresések úrlapok segítségével	Földrajz: a Föld országainak, fővárosainak bemutatásához anyagok gyűjtése
Az információ küldésének és fogadásának kommunikációs eszközei, funkciói, kiválasztási szempontjai.	Kémia; biológia-egészségtan: feladatok közös kidolgozása kommunikációs csatornákon keresztül.

¹⁹⁷ A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet mellékletei. <http://kerettanterv.ofi.hu/> [2017.12.10.]

A hagyományos médiumok modern megjelenési formáinak megismerése, és alkalmazásuk.	Matematika: bonyolult vagy érdekes függvények vizsgálatához anyaggyűjtés digitális táblára anyagfeldolgozáshoz. Földrajz: internetes térképek keresése. Magyar nyelv és irodalom: hangoskönyv, elektronikus könyv. Idegen nyelvek; magyar nyelv és irodalom: interneten elérhető szótárak, lexikonok, folyóiratok használata. bármely tantárgyhoz: képek, zenék, filmek elérése az interneten. Oktatóprogramok, oktatóanyagok keresése az interneten.
<i>9-10. évfolyam</i>	
Önálló információszerzés. A szükséges információ önálló meghatározása, a találatok szűkítése, kigyűjtése, felhasználása. Információkeresési stratégia alkalmazása, Tartalomalapú keresés, Logikai kapcsolatok.	Természettudományos tárgyak: projektek kidolgozása. A problémamegoldásra irányuló, hatékony információkeresés.
Az információk közlési céljának felismerése, annak megfelelő alakítása, a manipuláció megismerése A találatok elemzése, értékelése hitelesség szempontjából.	Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: egy esemény információinak begyűjtése több párhuzamos forrásból, ezek összehasonlítása, elemzése, az igazságtartalom keresése, a manipulált információ felfedése.
A publikálás módszereinek megismerése, szabályai. Az elkészült dokumentumok (szöveg, kép, videóanyag...) publikálása hagyományos és elektronikus, internetes eszközökkel.	

Az *információs társadalom* témakörben az adatok etikus és biztonságos kezelésének elsajátítására kerül sor. Az aktív állampolgárság érdekében elektronikus szolgáltatásokat ismernek meg. A fejlesztett készségek és képességek célja, hogy megfelelően használják a rendelkezésére álló informatikai eszközöket és képesek legyenek a céljaiknak, igényeknek megfelelő szolgáltatások kiválasztására.

<i>információs társadalom</i>	
<i>5–6. évfolyam</i>	<i>tantárgy</i>
Az információforrások megkülönböztetése a saját dokumentumban Információforrások gyűjtése. A felhasznált információforrások feltüntetése a saját dokumentumban.	Fizika; kémia; biológia-egészségtan: az információ gyűjtéséhez és feldolgozáshoz szükséges kommunikációs készségek megalapozása. Magyar nyelv és irodalom: az információs-kommunikációs társadalom műfajainak megfelelő olvasási szokások gyakorlása, az ezekhez kapcsolódó tipikus hibák és veszélyek felismerése, kiküszöbölése.

<i>7–8. évfolyam</i>	
Az információ hitelessége és ellenőrzési lehetőségeinek megismerése Megbízható információforrások ismerete.	Technika, életvitel és gyakorlat (megj.: de bármely tárgyhöz kapcsolható lehet): a tevékenységekhez szükséges információk kiválasztása és alkalmazása. A különböző eredetű információk szűrése, értékelése, összekapcsolása, érvényességük kiterjesztése.
Az információszerezés folyamatának ismerete. Az információforrások etikus felhasználása, fel-tüntetése. Az információ értéként való kezelése, megosztása.	Technika, életvitel és gyakorlat: a személyes felelősség belátása és érvényesítése a közvetlen környezet alakításában. Fizika; kémia; biológia-egészségtan; földrajz; történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: információk keresése, könyvtár-, folyóirat- és internethasználat, adatbázisok, szimulációk használata, kiselőadások tervezése. Magyar nyelv és irodalom: az információs kommunikációs társadalom műfajainak megfelelő olvasási szokások gyakorlása, az ezekhez kapcsolódó tipikus hibák és veszélyek felismerése, kiküszöbölése.
<i>9–10. évfolyam</i>	
Adatvédelmi fogalmak ismerete. Az információforrások hitelességének értékelése. Informatikai eszközök etikus használata.	Technika, életvitel és gyakorlat: részvétel a társadalmi felelősségvállalásban.
Szerzői joggal kapcsolatos alapfogalmak megismerése. Az infokommunikációs publikálási szabályok megismerése.	Technika, életvitel és gyakorlat: a célnak megfelelő információforrások, eszközök, módszerek kiválasztása. Magyar nyelv és irodalom: a források megjelölése, az idézés formai és etikai szabályai, jegyzetek készítése, netikett. A forráskritika technikái.
Az információ és az informatika gazdaságra, környezetre, kultúrára, személyiségre, egészségre gyakorolt hatásának megismerése.	Fizika; biológia-egészségtan; kémia: a számítógéppel segített tanulás módszereinek alkalmazása a mérés, információkeresés, bemutatók és a kommunikáció segítésére.

A könyvtárhasználat oktatásának kiemelt célja az egyre tudatosabb könyvtárhasználóvá nevelés. Fejlesztési cél, hogy a tanulóknál kialakuljanak az önműveléshez és az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges attitűdök, képességek. A könyvtárra forrásközpontként tekint, ahol elsajátíthatják információs problémamegoldás alapvető lépéseit. Az évfolyamokon előrehaladva eleinte az irányított, majd az egyre önállóbb forráskiválasztást és -használatot sajátítják el, megismerik az egyes könyvtártípusok és szolgáltatásaik jellemzőit, különbségeit, a nyomtatott és elektronikus kézikönyvek, tájékoztató eszközök széles tárházát, azok információs értékét.

Az információkeresés területén kiemelt cél, hogy a tanuló tudatosan és kompetensen gondolkodjon a folyamatról és tervezze azt. Ehhez elengedhetetlen, hogy ismerje a dokumentumtípusok és segédkönyvek típusait, jellemzőit és azok információs értéke megállapításának szempontjait. Ez a kritikus és válogató forráskiválasztás és információgyűjtés gyakorlatközpontú fejlesztése, a könyvtári információszerezéshez, -feldolgozáshoz és -felhasználáshoz kapcsolódó etikai szabályok, jogi vonatkozások tudatosítása.

<i>Könyvtárhasználat</i>	
<i>5–6. évfolyam</i>	
Könyvtártípusok megkülönböztetése. Az iskolai könyvtár eszköztárának készségi szintű használata a könyvtári terek funkcióinak és a könyvtári abc ismeretében. Könyvtárlátogatás a települési könyvtárban.	Matematika: ismeretek rendszerezése.
A könyvtár alapszolgáltatásainak használata. A könyvtári katalógus funkciójának megértése.	Minden tantárgy keretében: ajánlott olvasmányokkal kapcsolatos feladatok. Csoportos könyvtárlátogatás. Magyar nyelv és irodalom: önálló feladatvégzés: könyvtárlátogatás, könyvkölcsönzés, gyermeklexikon használata.
Információkeresés Megadott művek keresése a könyvtár szabadpolcos állományában a feliratok és a raktári jelzet segítségével. Keresőkérdések megfogalmazása tanári segítséggel.	Magyar nyelv és irodalom: Rövidebb beszámolók anyagának összegyűjtése, rendezése különböző nyomtatott (lexikonok, kézikönyvek) és elektronikus forrásokból.
Dokumentumtípusok, kézikönyvek Hagyományos és nem hagyományos dokumentumok formái, tartalmi, használati jellemzőinek megállapítása; csoportosításuk. A korosztálynak készült tájékoztató források, segédkönyvek biztos használata.	Magyar nyelv és irodalom: különböző információhordozók jellemzői, kommunikációs funkciói. A média kifejező eszközei. Az újság tartalmi és formai jellemzése, a nyomtatott és az online felületek összehasonlítása. A nyomtatott és az elektronikus szövegek jellemzői. Helyesírási kézikönyvek. Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: segédkönyvek, kézikönyvek, atlaszok, lexikonok használata. Természetismeret: tájékozódás a hazai földrajzi, környezeti folyamatokról –információgyűjtés tanári irányítással (földrajzi helyek, térképek keresése, digitális lexikonhasználat). Térképfajták. Térkép és földgömb használata. Matematika: ismerethordozók használata (pl. matematikai zsebkönyvek, szakkönyvek, ismeretterjesztő könyvek, lexikonok, feladatgyűjtemények, táblázatok, képletgyűjtemények).

Forráskiválasztás A megadott problémának megfelelő nyomtatott és elektronikus források irányított kiválasztása. A könyvtárhasználati és informatikai alapokra építő információgyűjtést igénylő feladatok.	Magyar nyelv és irodalom: feladatvégzés könyvekkel, gyermeklapokkal (válogatás, csoportosítás, tematikus tájékozódás). Anyaggyűjtés nyomtatott és elektronikus források segítségével. Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek, természetismeret, vizuális kultúra: információk gyűjtése adott témához, tárgyhoz, jelenséghez segítséggel könyvtárban, médiatárban, múzeumokban. Technika, életvitel és gyakorlat: a tevékenység információforrásainak használata az egyéni tevékenységhez, tervekhez kapcsolódó szöveges, képi, hang alapú információk célzott keresése tapasztalati, valamint nyomtatott és elektronikus forrásokban.
Bibliográfiai hivatkozás, forrásfelhasználás. A forrásmegjelölés etikai vonatkozásainak megértése. Saját és mások gondolatainak elkülönítése. A felhasznált források önálló azonosítása a dokumentumok főbb adatainak (szerző, cím, hely, kiadó, év) megnevezésével.	Minden tantárgy, feladat esetében: a forrásfelhasználás jelölése.
<i>7–8. évfolyam</i>	
Könyvtártípusok, funkcionális terek Tájékozódás az iskolai könyvtár tér- és állományszerkezetében. Az összes könyvtártípus jellemzőinek megismerése, összehasonlítása. Nagyobb könyvtárak funkcionális tereinek megismerése. Önálló eligazodás a települési közkönyvtárban. A gyermekkönyvtár (-részleg) önálló használata. Könyvtárlátogatás	Magyar nyelv és irodalom: könyvtárhasználat.
Könyvtári szolgáltatások Könyvtári szolgáltatások irányított alkalmazása a tanulásban és a tájékozódásban. A kézikönyvtár önálló használata.	

Információkeresés Hatékony, céltudatos információszerzés. Keresett témához tárgyszó és összetett keresőkérdés megfogalmazása. Keresés az iskolai és a lakóhelyi elektronikus könyvtári katalógusban. Konkrét feladathoz való irányított forráskeresés katalógus és bibliográfia segítségével. A forráskeresés és -feldolgozás lépéseinek tudatosítása, irányított alkalmazása.	Technika, életvitel és gyakorlat: a tevékenység információforrásainak használata: a tevékenységhez kapcsolódó információszükséglet behatárolása és a tevékenységhez, a probléma megoldásához szükséges komplex tájékozódás. Fizika; kémia; biológia-egészségtan: Információk keresése, könyvtár-, folyóirat- és internethasználat, adatbázisok használata. Természettudományi témájú ismeretterjesztő források önálló keresése, követése, értelmezése, az ismeretszerzés eredményeinek bemutatása. Földrajz: tájékozódás a hazai földrajzi, környezeti folyamatokról információgyűjtés internetalapú szolgáltatásokkal (tények, adatok, menetrendek, hírek, idegenforgalmi ajánlatok). Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek, Magyar nyelv és irodalom: rövidebb beszámolókat anyagának összegyűjtése, rendezése különböző nyomtatott (lexikonok, kézikönyvek) és elektronikus forrásokból. Az önálló feladatvégzés, információgyűjtés és ismeretszerzés módszereinek alkalmazása különböző médiumokból. Internetes enciklopédiák és keresőprogramok használata.
Dokumentumtípusok, kézikönyvek Nyomtatott és elektronikus kézikönyvek, közhasznú információforrások és ismeretterjesztő művek típusainak ismerete. Közhasznú adatbázisok használata.	Matematika: ismerethordozók használata – könyvek (pl. matematikai zsebkönyvek, szakkönyvek, ismeretterjesztő könyvek, lexikonok, feladatgyűjtemények, táblázatok, képletgyűjtemények). Magyar nyelv és irodalom: az önálló feladatvégzés, információgyűjtés és ismeretszerzés módszereinek alkalmazása: segédkönyvek, szótárak, lexikonok, helyesírási kézikönyvek használata Biológia-egészségtan: az élővilág rendszerezésében érvenyesülő szempontok bemutatása határozókönyvek alapján.
Forráskiválasztás A feladatnak megfelelő forrástípus önálló kiválasztása. Információforrások hitelességének vizsgálata, szelektálása. Többféle forrásra épülő tematikus gyűjtőmunka.	Technika, életvitel és gyakorlat: A tevékenységekhez szükséges információk kiválasztása és alkalmazása. A különböző eredetű információk szűrése, értékelése, összekapcsolása, érvényességük kiterjesztése. Magyar nyelv és irodalom: az információ kritikus befogadásának megalapozása (azonos témáról különböző forrásból származó rövidebb információk összevetése tanári irányítással, csoportosan). Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: a források megbízhatósága.
Bibliográfiai hivatkozás, forrásfelhasználás Bibliográfiai hivatkozás önálló készítése. Idézés jelölése. A szerzői jogi vonatkozások megértése. Forrásjegyzék összeállítása.	Magyar nyelv és irodalom: források megjelölése.

<i>9–10. évfolyam</i>	
Könyvtártípusok, információs intézmények A könyvtári rendszer szerepének, lehetőségeinek megismerése. A települési közkönyvtár önálló használata.	Magyar nyelv és irodalom: a tanulási képesség fejlesztése, kulturált könyvtárhasználat.
Könyvtári szolgáltatások A könyvtári információs rendszer szolgáltatásainak rendszerezése, felhasználása a tanulásban. A könyvtárközi kölcsönzés funkciójának megértése. Könyvtári és közhasznú adatbázisok használati útmutató segítségével való önálló használata. Rendszeres, a céloknak megfelelő könyvtár- és internethasználat.	Magyar nyelv és irodalom: könyvtárhasználat. Ének-zene: a könyvtár és az internet felhasználása.
Információkeresés A médiumok, közléstípusok tartalmi megbízhatósága. Információkeresési stratégiák ismerete. Önálló információszerzés katalógusokból, adatbázisokból, általános és ismeretterjesztő művekből. Releváns információk kiválasztása: szelekció, értékelés, elrendezés.	Magyar nyelv és irodalom: a könyvtári információkeresés. Az internetes adatgyűjtés technikái, linkek használata. Adatkeresés, anyaggyűjtés nyomtatott és elektronikus források segítségével; egynyelvű szótárak, értelmező szótárak; Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: ismeretszerzés szaktudományi munkákból. Fizika; kémia; biológia-egészségtan: az ismeretszerzés folyamatának és eredményének kritikus értékelése. A problémamegoldásra irányuló, hatékony információkeresés. Vizuális kultúra: tájékozódás valamely Európán kívüli kultúra művészetéről a történelmi, kultúrtörténeti összefüggések figyelembevételével. Ének-zene: zenei dokumentumok gyűjtése. Technika, életvitel és gyakorlat: a személyes pályatervnek, elképzeléseknek, szükségleteknek megfelelő információszerzés.

Dokumentumtípusok, kézikönyvek A hiteles forrás jellemzőinek ismerete. A talált információk kritikus értékelése. Forrástípusok rendszerezése információk értékük szerint. Időszaki kiadványok önálló használata. Elektronikus könyvek, digitalizált dokumentumok. Az egyes tudományterületek alapvető segéd-könyvtípusainak ismerete, önálló használata.	Matematika: ismerethordozók használata. Könyvek (pl. matematikai zsebkönyvek, szakkönyvek, ismeretterjesztő könyvek, lexikonok, feladatgyűjtemények, táblázatok, képletgyűjtemények). Magyar nyelv és irodalom: segédkönyvek, kézikönyvek, szótárak, lexikonok használata, ismeretlen kifejezések jelentésének önálló megkeresése egynyelvű szótárakban. Az elektronikus tömegkommunikáció és az irodalom kölcsönhatásának új jelenségei. Földrajz: tájékozódás a hazai földrajzi, környezeti folyamatokról. Információgyűjtés internetalapú szolgáltatásokkal: időjárási helyzetkép, útvonaltervező, valutaváltó. Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: történelmi, társadalomtudományi, filozófiai és etikai kézikönyvek, atlaszok, lexikonok. Vizuális kultúra: a tömegkommunikáció formái, a tömegkommunikációt és a mediatizált nyilvánosságot jellemző tények, modellek.
Forráskiválasztás Komplex feladathoz való önálló forráskiválasztás a feladat céljának és a forrás információs értékének figyelembe vételével.	Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek: kérdések megfogalmazása a szerző esetleges elfogultságaira, tájékozottságára, rejtett szándékaira stb. vonatkozóan. Az adott téma tanulmányozásához leginkább megfelelő térkép kiválasztása. Különböző szövegek, hanganyagok, filmek, stb. vizsgálata a történelmi hitelesség szempontjából. Magyar nyelv és irodalom: verbális és nem verbális (hangzó, képi és digitális) információk gyűjtése, szelekciója, rendszerezése, kritikája és felhasználása. Vizuális kultúra: információforrások szűrésének szempontjai.
Bibliográfiai hivatkozás, forrásfelhasználás Bibliográfiai hivatkozás önálló készítése folyóiratcikkekről. Az interneten megjelent források hivatkozási technikájának megismerése, segítséggel való alkalmazása. Hivatkozásjegyzék, irodalomjegyzék készítése.	Magyar nyelv és irodalom: a források megjelölése, az idézés formai és etikai szabályai, jegyzetek készítése, netikett.

5.4.6. Mobiltanulás és a BYOD szemlélet

A tanulók kezében ma már ott van valamilyen okoseszköz: táblagép, tablet vagy legtöbbször egy okostelefon. Az oktatás kezdi felfedezni és keresni a lehetőségeket, hogy hogyan tudná a tanítás-tanulás szolgáltatába állítani ezeket. Nemcsak magát a technológiát és eszközt használtatja a mobiltechnológia, hanem számos új pedagógiai lehetőséget is magába foglal. A mobiltanulás¹⁹⁸

¹⁹⁸ ABONYI-TÓTH Andor – TURCSÁNYI-SZABÓ Márta: *A mobiltechnológiával támogatott tanulás és tanítási módszerei*. Budapest : Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2015. 11. p. https://www.educatio.hu/pub_bin/download/tamop311_II/eredmenyek/m_learning/mlearning_kotet.pdf [2017. 12.23.]

(*m-learning/mobile learning*) valamilyen hordozható méretű eszköz által biztosított, mindenütt és bármikor jelenlévő tanulási lehetőség. Alapvető jellemzője az interaktivitás, az együttműködést, az azonnali információhoz jutás, illetve a személyre szabottság.

A Noleen Turner által megfogalmazott definíció szerint az *m-learning* a „Tanulási tartalmak és élmények eljuttatása a tanulók számára, amikor és ahol szükségük van rá. A bármikor és bárhol elérhető tanulással a teljesítmény növelhető. A mobiltanulás a tanuló által irányított, nem pedig a technológia által.”¹⁹⁹

A mobiltanulás lehetőségei még most kezdenek a szélesebb pedagógiai gyakorlatban is elterjedni. Ezt segíti elő, hogy a mobileszközökkel támogatott tanításnak-tanulásnak egyre nagyobb irodalma van, több gyakorlati tapasztalat is elérhető, melyekből érdemes tovább tájékozódni.

A tanórák, foglalkozások egy-egy részében érdemes alkalmazni. A mobiltanulás a rövidebb idő alatt feldolgozható, kisebb lélegzetű tananyagrészek, információk feldolgozására lehet alkalmas.

A mobiltechnológiával támogatott tanulás és tanítás pedagógiai előnyei között általában a következőket emelik ki²⁰⁰: interakció, hordozhatóság, együttműködés, elköteleződés, növekvő motiváció, csökkenő digitális szakadék a lakosság körében, just-in-time tanulás. Továbbá segítség lehet a fogyatékkal élő vagy tanulási zavarral küzdő tanulók számára is. Ebben úttörő szerepe van Aknai Dóra Orsolya gyógypedagógusnak is, aki blogot²⁰¹ vezet tapasztalatairól.

A mobiltechnológiával támogatott tanulásban egyre elterjedtebb a Bring Your Own Device (BYOD) („Hozd a saját eszközöd”) szemlélet²⁰², melynek lényege, hogy a tanulók a saját eszközeiket használják a tanulás során. Ez a diákok számára is előnyös, mert hasznos és hatékony dolgokra tanulják meg használni az okoseszközeiket. Az iskola szempontjából is előny, mert ha az iskolának nem áll rendelkezésére a megfelelő számú eszköz, vagy nem tudjuk az informatika teremben tartani az órát, az eszközök akkor is rendelkezésre állhatnak. Ennek segítségével az iskolák informatikai infrastruktúrájának hiányosságai enyhíthetők.

Az okostelefonok magukba foglalják a fényképezőgép, a képszerkesztés, a hangfelvétel, a videóképzítés funkciókat, melyekben rengeteg lehetőség van az oktatás számára is. Számítalan alkalmazás érhető el minden témához, tantárgyhoz. A helymeghatározáson alapuló programokkal kitágíthatjuk az iskola falait.

¹⁹⁹ Uo. 12. p.

²⁰⁰ HASHEMI, M. – AZIZINEZHAD, M. – NAJAFI, V. – NESARI, A. J.: *What is Mobile Learning? Challenges and Capabilities*. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 30. (2011) 2477–2481. p.

²⁰¹ sniikt – IKT-használat SNI-s tanulókkal – nem csak pedagógusoknak. <https://sniikt.wordpress.com/> [2017.12.19.]

²⁰² ABONYI-TÓTH – TURCSÁNYI-SZABÓ i.m. 27. p.

Az internethez csatlakozva pedig a világhálón információt kereshetünk, különféle forrásokat használhatunk fel. A gyakoroltatásra és számonkéréshez is találunk megfelelő alkalmazást, programot. Tehát ott és akkor tudnak tanulni, amikor akarnak. Legyen ez az iskola vagy otthoni környezet.

Ahhoz, hogy a tanórákon vagy a könyvtári foglalkozásokon a mobiltechnológia használata eredményes lehessen és elérje a célját, bizonyos technikai feltételeket biztosítani kell. Ezek mellett természetesen a használatot szabályozó elvekre is szükség van. Például van-e elegendő készülék, hogyan biztosított a wifi-hozzáférés vagy tisztázottak-e a tanítási idő alatti mobileszköz-használat elvei. Ezen túlmenően a könyvtárhasználati óra témájának is nagy szerepe van, hiszen a tanulók itt sajátíthatják el az alaptantervben is megfogalmazottakat, mint például a szerzői jog, a források idézése, a keresési stratégiák, a biztonságos internethasználat és az online kommunikáció szabályaival kapcsolatos ismereteket.²⁰³

A tanítás-tanulás teljes folyamatába beépíthetők a tanulók számára oly fontos és szinte nélkülözhetetlen okoseszközök. Ráadásul azért sem kerülhetők meg ezeknek az eszközöknek az alkalmazása, mert a digitális kompetencia szaktárgyi órák keretében történő fejlesztése ma már követelmény, mint ahogy az az előző fejezet táblázataiból is látható.

A digitális szövegekben való hatékony eligazodás alapvetően a nemlineáris szövegstruktúrák magas szintű ismeretét igényli. A nemzetközi PISA-felmérés alapján, mely 2009-ben a digitális szövegértést is mérte, megállapításra került, hogy a nyomtatott és a digitális szövegértési képesség között erős szignifikáns összefüggés²⁰⁴ van. Ez azt is jelenti, hogy a tanuló olvasási attitűdjei és olvasási szokásai összefüggenek a digitális szövegértési képességgel. Ha tovább gondoljuk, látható, mekkora szerepe lehet ezek fejlesztésében a könyvtárnak, a könyvtárhasználat és információkeresés tanításának. A szövegértési képesség fejlesztése hagyományosan a nyomtatott szövegeken keresztül történik. A digitális szövegek azonban a technikából adódóan más felépítésűek: például több képet, ábrát, kiemeléseket, menürendszert tartalmaznak és hiperlinkes struktúrát alkalmaznak. Így elengedhetetlen, hogy a tanulók kellő jártasságot szerezzenek ezeknek a szövegeknek a kezelésében is. Külön kiemelt terület a tanulásmódszertani fejlesztés során a nemlineáris struktúrában való tájékozódás segítése, amely fejleszthető például a kattintási útvonalak és folyamatok vizualizálásával, lerajzolásával.

²⁰³ A K-12 Blueprint oldalon (<https://www.k12blueprint.com/toolkits/byod>) különféle ajánlások és segédanyagok találhatók összegyűjtve.

²⁰⁴ BALÁZSI Ildikó – OSTORICS László: *PISA2009 Digitális szövegértés: Olvasás a világhálón*. Budapest : Oktatási Hivatal, 2011.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresekek/pisa/pisa2009_digitalis_szovegertes.pdf [2017. 12. 30.]

5.4.7. Alkalmazások

Az IKT-eszközök használata nem lehet öncélú, és csak akkor indokolt, amennyiben az oktatási folyamatot hatékonyabbá teszi. A következőkben néhány olyan alkalmazást mutatok be, melyek a könyvtárhasználat tanítása során is hasznosak lehetnek. Ezek közül jónéhányat saját magam is kipróbáltam és eredményesen használtam. Nem a kizárólagosságot képviselik, csupán lehetőségeket szeretnék felmutatni, melyekkel segíthetjük az oktató-nevelő munkát.

5.4.7.1. E-könyvek

Ha egy kötelező olvasmányt keresnek a tanulók, s nálunk már nincs kölcsönözhető példány, érdemes felhívni a gyerekek figyelmét az e-könyv alkalmazásokra. Akkor is hasznosak lehetnek, ha egy könyvtári órán nincs elegendő példány az adott kézikönyvből vagy ismeretterjesztő kiadványból. Még talán motiváltabbak is a Magyar Néprajzi Lexikon adott szócikkének megtalálásában, ha azt mobileszközön tehetik. Lehet versenyezni, hogy a nyomtatott vagy elektronikus formában találják meg előbb! A *MEK Droid* a Magyar Elektronikus Könyvtár mobilalkalmazása. Az *iBooks*, *Tankönyvtár*, *Google Könyvek* vagy a *Google Tudós* szintén sok olvasnivalót tesz elérhetővé. A *moly.hu* igazi közösségi élményt nyújt, hiszen lehetővé teszi, hogy az azonos érdeklődésű emberek egymással kapcsolatba lépjenek, lehetőség van a könyvek értékelésére, könyvkritikák írására, megosztására is.

5.4.7.2. Kézikönyvek: Madárhatározó

A kézikönyvek használatának tanításakor előkerülhetnek a növény- és állathatározók is. Különösen a könyvtár és a természetismeret, biológia vagy földrajz tárgyak összekapcsolásakor lehet hasznos és érdekes a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület és a Farkaskölykök Ifjúsági Egyesület közös *Madárhatározó* mobilalkalmazása. Igazából egy kirándulás, túra, erdei iskolai program alkalmával lehet nagyon hasznos, de könyvtári óra alkalmával is érdemes megismerkedni az alkalmazással. Érdekes lehet a nyomtatott határozó és az elektronikus változat összehasonlítása, a tapasztalatok összevetése.

A *Madárhatározó* mobilalkalmazáció Android telefonnal érhető el. A határozó a hazánkban előforduló közel 157 leggyakoribb madárfaj beazonosításához nyújt segítséget. A madárlexikonban böngészésre van lehetőség, ahol elérhetjük a madárfaj leírását, illusztrációját és hangját. A keresési funkcióval pedig egy adatbázisban való keresési folyamatot, egy találati halmaz értékelését gyakoroltathatjuk.

Az alkalmazásba való belépés után akár feltölthetjük az alkalmi megfigyeléseinket. Külön említést érdemel a beépített játék, mellyel a gyerekek tesztelhetik, hogy mennyire ismerik Magyarország leggyakoribb madarait. Akár egy madaras témájú könyvtári foglalkozás végén is remek lehet a játék!

5.4.7.3. Rendezett szavak: Szófelbő

5.4.7.4. *Kinckeresés: Sighter, Munzee*

188

megtalálni a telefon segítségével. A Munzee a jól ismert Google térképet használja. A mobilra telepített alkalmazás (elérhető iOS, Android és Windows Phone platformra is) segítségével beolvassuk a megtalált QR-kódot, amiért pontokat lehet gyűjteni. Könyvtárhasználat tanításába is beépíthetjük. Ha a kódok a településünk különféle könyvtárainak közelében találhatóak, akkor a könyvtárlátogatást összeköthetjük a kincskereséssel. Tanítványainknak megmutathatjuk, hogy hányféle könyvtár áll a rendelkezésükre, segítségével felfedezhetők a különféle típusú könyvtárak. Illetve ráirányíthatjuk a figyelmüket, hogy azok közelében milyen más, nevezetes történelmi vagy kulturális helyszín található. Ebből adódhat a lehetőség, hogy a könyvtárlátogatás alkalmával az érintett helyszínekhez kapcsolódóan információt kerestessünk a diákjainkkal. A Munzee internetes oldalán akár egy könyvtári óra, foglalkozás keretében mi magunk is létrehozhatjuk és elhelyezhetjük a QR-kódokat. A programról és a saját kód készítésének folyamatáról részletes leírás és bemutató olvasható a k.o.m.p.o.s.z.t blogon.²⁰⁵

A *Sighter* applikáció szintén arra alkalmas, hogy felfedeztessük a diákokkal egy adott település nevezetességeit vagy a természet szépségeit. Az applikáció a térképen megmutatja a közelünkben lévő olyan nevezetességeket, amelyekről valaki már készített és töltött fel képet. A játék lényege, hogy nekünk ezeket kell megkeresnünk és szintén képet készíteni róla. A nyomozásban a „hideg-meleg” jelzések, az iránytű is segítségünkre van. A megtalált helyszínekért pontokat kapunk és plusz érdekes, „titkos” információkat tudhatunk meg róla. Mi magunk is könnyen készíthetünk képes útvonalat, akár a diákokkal közösen is. A saját vagy a település más könyvtárának és környezetének megismerésére nagyszerű segítség lehet.

5.4.7.5. Történetmesélés: Toontastic 3D

A digitális történetmesélés egyik legjobb eszköze az animáció, a rajzfilm. Ehhez alkalmas lehet a *Google Toontastic* nevű mobilalkalmazása.²⁰⁶ Az applikáció segítségével rajzolhatunk, animációt készíthetünk, vagy a felkínált szereplők és háterek közül választhatunk, a hangunk rögzítésével saját történetet mesélhetünk. Rövid idő alatt elkészíthető a saját kisfilm. Csak a kreativitás és fantázia szab határt annak, hogy a gyerekek milyen könyvtárban játszódnó mesét készítenek, vagy a kedvenc olvasmányuk szereplőjét, helyszíneit felhasználva alkotnak újabb és újabb történeteket. Készülhet a könyvtár szolgáltatásait, helyszíneit bemutató történet vagy könyvajánló a könyvtár új könyveihez.

²⁰⁵ *Munzee tanárszemmel II. – Saját munzee.* In. Főző Attila László: k.o.m.p.o.s.z.t, 2015. június <https://komposzt.wordpress.com/2013/05/07/munzee-tanarszemmel-ii-sajatomunzee/> [2017. 12. 28.]

²⁰⁶ A következő címen érhető el: <https://toontastic.withgoogle.com/>

5.4.7.6. Online interjú: Skype, Twitter

A könyvtárak sokszor anyagi forráshiánnyal küszködnek, egyre kevesebb a lehetőség az író-olvasó találkozók szervezésére. Pedig remek alkalom lenne arra, hogy az olvasók kedvenc könyveik szerzőjével találkozzanak, vagy kedvet csináljunk egy újonnan megjelent műhöz. Ha külföldi az illető, gyakorlatilag lehetetlen a találkozás megszervezése. Erre is megoldást kínálhat a technika. A Skype segítségével költség nélkül láthatjuk vendégül a szerzőt a könyvtárunkban. A Skype ingyenes videóhívásra és üzenetküldésre is alkalmas szolgáltatás. A gyerekek számára élvezetes lehet, ha úgy készülnek az eseményre, hogy mindenki előre megfogalmazza a kérdéseit. Előzetes könyvtári óra keretében utána nézhetnek a szerző műveinek, érdekességek után kutathatnak. A londoni Glenthorne High School Library több ilyen Skype-projektet is megvalósított már, melyekről beszámolót olvashatunk a könyvtár blogján²⁰⁷

A Twitter hasonló „találkozásra” adhat lehetőséget, de írott formában kommunikálnak a résztvevők. A Twitter egy népszerű ismeretségi hálózat és mikroblog-szolgáltatás, mely lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy rövid bejegyzéseket vagy egymásnak szánt üzeneteket írjanak. A szöveg formázatlanul jelenik meg, maximum 140 karakter hosszúságú lehet. Az új bejegyzések a felhasználó profilján jelennek meg, azonnal láthatóvá válnak a feliratkozóknak, de beállítható, hogy a bejegyzés nyilvános legyen. A már említett Glenthorne High School Library olvasói Eve Ainsworth-től (nálunk a *7 nap* és a *Belezúgva* ifjúsági művei jelentek meg) kérdezhettek egy Twitter csevegés²⁰⁸ során. Ahhoz, hogy a bejegyzések visszakereshetők legyenek, minden bejegyzéshez a #booklingschat hashtaget használták. A hashtagek használata csak az egyik az 5 jó tanács, tipp közül, melyet a könyvtárostanár ajánl a Twitter szerzői chathez²⁰⁹. Fontos lehet még, hogy adjuk át a részt vevő gyerekeknek az irányítást oly módon, hogy a saját kérdéseiket ők maguk írják le a felületre. Ehhez kapcsolódik, hogy előre határozzuk meg az időkeretet. A kis csapat 25–30 percben 10–13 kérdést tett fel. Az eseményt népszerűsítsük az iskola közössége, a könyvtár használói, követői körében nyomtatott plakáton és online is. Az utolsó tanács: kezdeményezzünk bátran, amikor egy ilyen eseményt szeretnénk szervezni a technika által nyújtott lehetőségeket kihasználva. A könyvtárostanár személyes tapasztalata az, hogy a szerzők jó néven vették a megkeresést, és örömmel vettek részt a párbeszédben.

²⁰⁷ Glenthorne High School Library Skype-projektek: <http://glenthornelrc.blogspot.hu/search/label/skype> [2017. 12. 28.]

²⁰⁸ *Live twitter chat with author eve ainsworth!* Glenthorne High School Library, 2016.03.21. <http://glenthornelrc.blogspot.com/2016/03/live-twitter-chat-with-author-eve.html> [2017. 12. 28.]

²⁰⁹ MAXWELL, Lucas: *5 Tips for Twitter Author Chat*. School Library Journal, 2017.12.21. <http://www.slj.com/2017/12/technology/5-tips-twitter-author-chats/> [2017. 12. 28.]

5.4.7.7. Online kvízek: Kahoot és Redmenta

A gyerekek imádják azokat a számítógépes játékokat, ahol pontokat szerezhettek, kihívásokat teljesíthettek, döntéseket hozhatnak és az eredményről azonnali visszajelzést kapnak. Több ilyen elven működő program is létezik, ezek a könyvtári foglalkozásokba is beépíthetők. A *Kahoot* és a *Redmenta* alkalmazásokat szeretném ajánlani. Hasznosak, ha a tanulók véleményére vagyunk kíváncsiak, vagy akkor is, ha egy kvízbetét keretében szeretnénk megtudni, hogy mit jegyeztek meg a tanulnivalóból. Mindkettő esetében beállítható, hogy mennyi kitöltésre szánt idő áll a tanulók rendelkezésére. Gondoljunk arra, hogy van, akit motivál, míg más szoronghat az időkerettől. Az első alkalommal érdemes hosszabb időtartamot megadni. Érdemes még arra is figyelni, hogy a rossz válasz miatt is feszültség lehet egyesekben, főleg, ha tudják, hogy kivetíthetők az eredmények. Ebben az esetben adhatunk lehetőséget a névtelen vagy álneves kitöltésre.

A *Kahoot*-tal tesztet, szavazást készíthetünk a <http://kahoot.com> oldalon történő regisztráció után. A diákok egy okoseszköz és egy böngésző segítségével a <https://kahoot.it> oldalon egy PIN kód megadása után férnek hozzá az elkészített feladatsorhoz vagy kérdőívhez. A mobiltelefonon begyűjtött válaszok eredményei táblázatos formában is kivetíthetők, minden kérdést érintve, vagy összesítve is.

*Kahoot alkalmazással készített feladat
Saját képernyőfotó*

Fokozza az izgalmakat, hogy a kérdéseket kivetítve látják, de válaszolni a telefon segítségével tudnak. Saját tapasztalatom, hogy a gyerekek nagyon izgatottak lettek a feladat elkezdésekor, de mindenki feszült figyelemmel igyekezett a legjobban válaszolni. Hajtotta őket a verseny, a pontszerzés lehetősége.

A *Redmentát* magyar fiatalok fejlesztették az írásbeli számonkérés és a szummatív értékelés megújítására. A redmenta.com felületen való regisztráció után már kész feladatlapok között válogathatunk vagy létrehozhatjuk a sajátunkat is.

A szerkesztés során igaz-hamis, párosító, sorba rendező, feleletválasztós vagy ki-fejtős feladattípusok közül választhatunk. Beállíthatjuk, hogy mikor és hányszor tölthető ki a teszt. Ha megadunk egy direkctímet, akkor regisztráció nélkül is hozzáférhetővé tehetjük a feladatlapot. A pontozás és értékelés beállításával itt is azonnali visszajelzést kaphat a kitöltő. Az alábbiakban látható *Netezz okosan!* című feladatlap a biztonságos internethasználat témaköréhez készült.²¹⁰

*Redmentában készített feladatlap
Saját képernyőfotó*

Arra is van lehetőség, hogy kinyomtassuk a megszerkesztett feladatsorunkat. Általában otthoni gyakorló vagy szorgalmi feladatnak szoktam adni a Redmenta tesztek.

²¹⁰ Elérhető a Netezz okosan! direkctímmel.

5.4.7.8. LearningApps

Az egyik talán legnépszerűbb és legsokoldalúbb alkalmazás a <https://leaniongapps.org> oldalon magyar nyelven is elérhető. A rövid regisztráció után színes és változatos feladattípusok közül választhatunk: például kirakó, párkereső, csoportba rendezés, idővonal, hiányos szöveg, akasztófa stb. Itt is mások nyilvános feladatait is elérhetjük, illetve saját tankockákat is készíthetünk. Könyves, könyvtárhasználati témában is számos kész feladatból válogathatunk. A LearningApps feladatok játékosak, motiválják a tanulókat, ami átmenetet képez a frontális munka és a konstruktivista tanulás között. Kivetíthetjük interaktív táblára vagy projektorral is, hogy mindenki lássa, de okoseszközön is dolgozhatnak a tanulók egyéni vagy páros munkában. Minden feladathoz kapunk egy linket vagy QR-kódot, ami segíti az elérést. A feladatokhoz szöveges értékelést állíthatunk be, így az azonnali visszajelzés itt is megvalósul. Az alkalmazás segítségével differenciálhatunk is: több feladattal készülünk, és az adott tanuló vagy csoport képességének megfelelő adjuk oda megoldásra. Az órák, foglalkozások bármelyik részébe beépíthető, akár még egy vetélkedő vagy könyv népszerűsítésekor is bevethető az alkalmazás.

KKK9 - Könyvtárhasználati ötlettár – játékos feladatok c. kötet feladatai

A bemutatott példában egy tankocka²¹¹ mátrix látható, mely a Kis KTE Könyvek 9. kötetéhez²¹² készült tankocka feladatokat gyűjti egy felületre

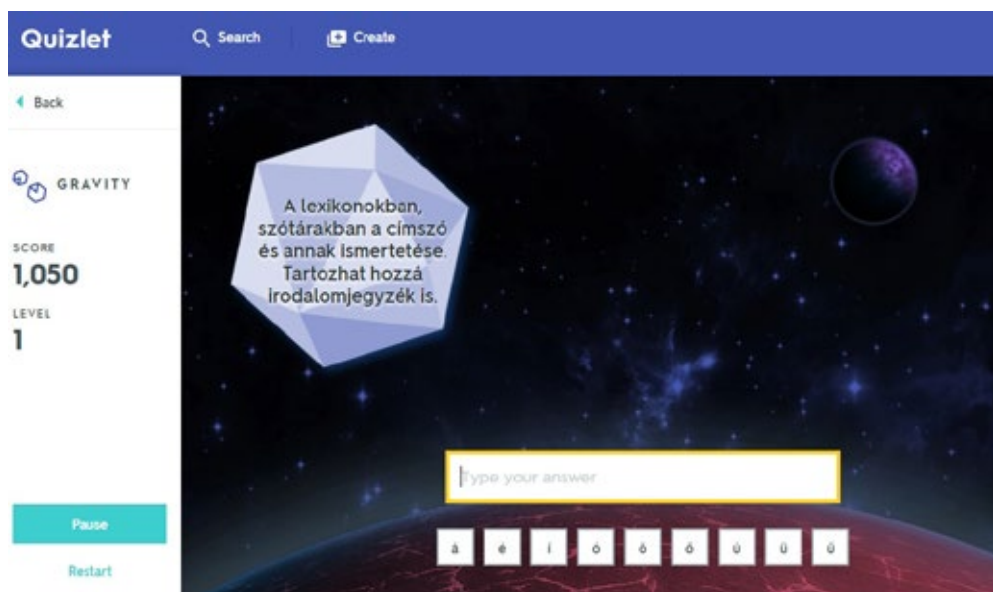
²¹¹ Cs. BOGYÓ Katalin – DÖMSÖDY Andrea (szerk.): *Könyvtárhasználati ötlettár – játékos feladatok*. (Kis KTE könyvek, 9.) Budapest : Könyvtárostánárok Egyesülete, 2017.

²¹² DÖMSÖDY Andrea: *KKK9 – Könyvtárhasználati ötlettár – játékos feladatok c. kötet feladatai*. LearningApps, 2017. 08. 16. <https://learningapps.org/3767686> [2017. 12. 30.]

5.4.7.9. Memorizálás: Quizlet

A Quizlet.com oldalon regisztrálva szókétyákat készíthetünk. Miután elkészítettük a kétyák mindkét oldalát (pl. fogalom+magyarázat), kezdődhet a tanulási szakasz. A lapok tetszőleges oldalukra forgathatók. A gyakorlás és kikérdezés fáizsában igaz-hamis, párosító, kiegészítő, kiválasztós feladatok közül választhatunk. Nagyon izgalmas az a feladattípus, ahol a bolygót kell megmentenünk az aszteroidáktól.

Készíthetünk például a könyvtártípusokhoz vagy a kézikönyvhasználathoz is interaktív feladatot. Alább a dokumentumtípusok témaköréhez készített feladatom képernyőfotója²¹³ látható.

*Quizlet alkalmazással készült feladat a dokumentumtípusok témaköréhez
Saját képernyőfotó*

5.4.7.10. Jegyzetelés: Padlet és Linoit

A Padlet és Linoit alkalmazással post-it (színes jegyzetlapok) feliratokat készíthetünk. A programokkal szöveget, képet, videót gyűjthetünk egy falújság felületén. Kiváló eszköz mindkettő a kooperatív tanulásra. Könyvtári órán a gyerekek a számítógépeken vagy saját eszközeiken maguk is tudnak jegyzetet írni ugyanarra a felületre. Ehhez csak be kell állítanunk az adott órai felület megosztását. Azért, hogy illetéktelenek ne írhasanak bele, jelszót is megadhatunk. Alkalmas lehet arra is, hogy a foglalkozás végén visszajelzést kérjünk arról, hogy mit tanultak az

²¹³ NSzilvia: *Könyvtári fogalmak*. https://quizlet.com/_48la98 [2017. 12.11.]

órán, maradt-e kérdésük, elmondhatják a véleményüket. Tehát egyfajta kilépő-kártyaként is szolgálhatnak.

A *Padlet* alkalmazással alsó tagozatosoknak egy faliújságot²¹⁴ készítettem a nekik szóló biztonságos internetes oldalakról.

A *Linoit* alkalmazást egyik földrajzóra keretében tartott könyvtárhasználati szakórán használtuk közösen a diákokkal. Az Alpok hegység témáját dolgoztuk fel különféle forrásokat keresve. A felhasznált forrásokat a közös online faliújságra²¹⁵ kellett összeszedniük.

5.4.7.11. Szavazás: *Mentimeter*

Amikor a gyerekek véleményére, ötleteire vagyunk kíváncsiak, érdemes a *Mentimeter* alkalmazást használnunk. A <https://www.mentimeter.com> oldalon regisztrálva hozhatjuk létre a szavazást. Lehetőség van kvíz, feleletválasztás, nyitott kérdések, szófelhő vagy számskála típusú kérdés beállítására. Kiváló lehet ez a program abban az esetben, ha például a gyerekekkel közösen szeretnénk beszerezni az új könyveket. Használhatjuk a foglalkozások elején motiváló kérdés feltevéséhez, vagy bármilyen más esetben, amikor visszajelzést vagy véleményt szeretnénk kérni.

5.4.7.12. Kódfejtés: QR-kód

²¹⁴ NÉMETH Szilvia: *Hasznos oldalak alsó tagozatosoknak*. https://padlet.com/szilvi_nemeth87/alsotagozat [2017. 12. 31.]

²¹⁵ nemszai: „Az Alpok” *Linoit*, 2016. 01. 25. <http://linoit.com/users/nemszai/canvases/Az%20Alpok> [2017. 12.31.]

A QR mozaikszó a *quick response* (gyors válasz) rövidítése. A mindennapi életben is sok helyen (pl. plakátok, termékek, belépőjegyek) találkozhatunk QR-kódokkal, melyek valamilyen plusz tartalmat rejtnek (szöveg, videó, kép, internetes link). Az okoseszköz kamerájával és a megfelelő alkalmazással könnyen értelmezhetjük ezeket a kódokat. Mi magunk is készíthetünk ilyeneket például a <http://qr-kod.hu> vagy a <https://www.qrcode-monkey.com> oldalakon. Az elsővel egyszerű fekete-fehér kódokat tudunk generálni, a második estében már beállíthatjuk a szint vagy akár képet is tehetünk a kód közepére. A könyvtárban például a könyvek borítójához adott QR-kód segítségével elnavigálhatunk egy weboldalra, ahol a diákok által írt ajánlók, vélemények olvashatók.

5.4.7.13. Tárgyszavazás = #Hashtag

Az utolsó bemutatott példám kilóg az alkalmazások sorából, mert valójában nem egy konkrét alkalmazás, hanem a digitális világban oly népszerű címkézés. A közösségi oldalak szinte mindegyikén találkozni # karakterrel és vele egybeírt szavakkal, vagyis a hashtaggel.

Az összetett keresés és tárgyszavak tanításánál gyakran nehéz megértetni a tanulókkal, hogy ezek mennyire hasznosak számukra egy katalógusban vagy adatbázisban való kereséskor. Megtanulják, de mégsem alkalmazzák a későbbi feladataik során. A fiatalok számára teljesen idegen a könyvtári terminológia. Erre jelenthet megoldást, ha a tárgyszavak lényegét a fiatalok körében is népszerű hashtagek segítségével magyarázzuk el. A hashtag lényege, hogy a számjel (#) karakterrel kezdődően egybeírt szavak címkeként működnek, hiperlinkek alakulnak. Ezeket a metaadat címkéket az internetes tartalmak felhasználók által való rendszerezésére találták ki. Eredetileg a Twitteren került bevezetésre, de mára szinte a teljes közösségi médiahálózatban alkalmazhatók. A legnagyobb oldalak, ahol találkozhatunk velük: *Twitter, Facebook, Pinterest, Instagram, YouTube, Tumblr, Google+*. A tárgyszavazás és a kulcsszavas keresés elmagyarázásához is jó alternatíva lehet, hiszen a hashtagek és a tárgyszavak is olyan tudatosan kijelölt, információs értékkel bíró szavak, amelyek célja a tartalom azonosítása és besorolása. Így, ha a diákok értik a hashtagekkel végzett információszerezés lényegét, már egyszerűbb lesz számukra a könyvtárakkal kapcsolatban is alkalmazni a kulcsszavakat és tárgyszavakat. Paige Alfonzo a *Computers in libraries*-ben megjelent cikkében²¹⁶ és blogján²¹⁷ is ötleteket ad ahhoz, hogy a hashtagek hogyan építhetők be a könyvtárhasználat oktatásába.

²¹⁶ ALFONZO, Paige: *Using Twitter hashtags for information literacy instruction*. *Computers in libraries*, 34. (2014) 7. 19–22. p.

²¹⁷ ALFONZO, Paige: *Using Hashtags to Teach Subject Headings*. *Librarian Enumerations*, 2013. 04. 09.

<https://librarianenumerations.wordpress.com/2013/04/09/using-hashtags-to-teach-subject-headings/> [2017.12. 29.]

A tartalomszervezést szemléltethetjük a nem a megfelelő kontextusban használt hashtagekkel. Mivel a # karakter után leírt szavak automatikusan hiperlinkké alakulnak, megváltozik a színük a szövegben belül. Sokan kiemelésre használják ezt a lehetőséget, de nem feltétlenül a tartalom szempontjából releváns szavakéra, így a hashtages keresés során számtalan nem releváns találatot kaphatunk. Gyakorlati feladat lehet, amikor a tanulók megnézik egy kiválasztott hashtag találatait pl. a *Twitter*, *Pinterest*, *Facebook*-oldalakon és könyvtári adatbázisokban is.

Az ellenőrzött szókészletek fontosságának szemléltetésekor eshet szó még arról, hogy bárki létrehozhat hashtaget, nincs meghatározott szókészlet, amiből választani lehet. Így egy fogalmat több kifejezés is jelölhet, ami nehezíti a visszakereshetőséget, követést. Jó feladat lehet, ha a gyerekeknek egy-egy téma hashtagjeinek listáját kell összeállítaniuk.

Mi magunk is példát adhatunk a fiataloknak, az olvasóinknak, ha a könyvtár közösségi média felületein egy megfelelő, ránk, a tevékenységünkre jellemző hashtaget használunk. Ez legyen egy olyan rövid kifejezés, amit mindig közzéteszünk a bejegyzéseinkhez, így a követőink arra rákeresve biztosan megtalálják bejegyzéseinket, s egyfajta védjeggyé válhat az a kifejezés.

Például a kanadai Wilson Middle School²¹⁸ a #WMSReads hashtaget használja az olvasás és olvasási kultúra előmozdítására. Minden olyan bejegyzésben vagy nyomtatott plakáton ott van ez a kifejezés, amely a diákok olvasásával, a könyvek népszerűsítésével kapcsolatos. Az iskola diákjai, tanárai vagy más résztvevők is ezt a kifejezést használják az ide kapcsolódó bejegyzéseikben, ezzel is egyfajta online közösséget vállalva, mindenki számára láthatóvá téve, hogy ők is részt vettek az adott eseményen, programon.

5.4.8. Kiterjesztett valóság

A kiterjesztett valóság (*Augmented Reality – AR*) az informatika egy viszonylag új, napjainkban is dinamikusan fejlődő ága. A hétköznapi élet különböző területein egyre szélesebb körben kerül alkalmazásra. Segítségével a fizikai világ valós időben kibővíthető számítógép által generált virtuális elemekkel (3D modellek, videók, animációk). Azt az illúziót kelti, mintha ezek a virtuális elemek részei lennének a valós környezetnek. A kiterjesztett valóság valós időben, interaktívan ötvözi a valós és virtuális világot, mindezt 3D-ben modellezve. Az így kapott elemek a valós és a virtuális világ között helyezkednek el, általában számítógép vagy mobiltelefon kijelzőjén, esetleg fejre illeszthető kijelzőn (*Head Mounted Display*) tekinthetjük meg. A kiterjesztett valóság abban különbözik a

²¹⁸ FLEMING, Laura: *The Power of a School Library Hashtag*. Edutopia, 2016.09.27.
<https://www.edutopia.org/article/power-of-school-library-hashtag-laura-fleming> [2017. 12. 29.]

virtuális valóságtól, hogy elemei beleolvadnak a valós környezetbe, a valós világ egyes elemeihez rendel egy új információs réteget vagy kiegészítő tartalmat.²¹⁹

A kiterjesztett valóság az oktatásban elsősorban a szemléltetés újfajta alternatívájaként jelenhet meg. Azokon a területeken lehet különösen hasznos, ahol nehéz a vizualizálás (pl. kísérletek, jelenségek bemutatása). A kémia tantárgy esetében például a molekulák térbeli szerkezetének ábrázolásakor használható. Biológia tanításánál a csontok és belső szervek az emberi testben való elhelyezkedésének szemléltetését könnyítheti meg. A matematika oktatásában akár a térbeli testek szemléltetésére is alkalmazható. Az ilyen jellegű szemléltető eszközök a tankönyvek ábráit, képeit új tartalommal tölthetik meg. Kiváló lehetőség lehet tantárgyközi együttműködésekhez vagy projektek megvalósításához. Informatika órán megtanulhatják egy kiterjesztett valóság applikáció alkalmazását, egy másik órán a szaktanár maga is AR-elemekkel dolgozhat, majd akár otthoni feladatként a tanulók maguk is készíthetnek AR-tartalmakat. Hátránya lehet, hogy internetkapcsolatot igényel, és nem minden esetben tud többet adni egy QR-kódnál vagy hivatkozásnál. Ugyanis a 3D modellek és animációk felhasználása költséges lehet, emiatt például egy hosszú távú projekt kidolgozását feltételezheti.

A mobil AR-alkalmazások használata innovatív, és újszerű jellegükből adódóan alkalmasak lehetnek a tanulók motiválására, a tanulásba történő aktív bevonására. Vonzóbbá és élményszerűbbé teheti mind a tanórai, mind pedig a tanórán kívüli tanulást. 2012-ben két középiskolában végeztek kísérletet kémia órákon a molekulaszervezetek témájánál. Abban a csoportban, ahol AR-technológiával készített szemléltetőanyagot tartalmazó oktatófüzetből tanulhatott a csoport, tagjainak jelentős része, 60%-a a félévi jegyénél jobb dolgozatot írt. Míg a kontrollcsoportban ez az arány csak 27% volt.²²⁰ A technológia hasznos segédeszköz lehet az adaptív tanulási stratégiák támogatására is, ugyanis lehetőséget biztosít olyan célzott képességfejlesztő tevékenységek gyakoroltatására, amelyekkel az egyéni adottságok és környezeti hatások miatt létrejövő fejlődésbeli különbségek csökkenthetőek. Például az interaktív háromdimenziós objektumok megjelenítése hatékony módszert kínál a térlátás és térszemlélet fejlesztésére.

²¹⁹ MATUSZKA Tamás: *Kiterjesztett valóság alkalmazások fejlesztése, elemzése és a fejlesztőeszközök összehasonlítása*. [diplomamunka] Budapest : ELTE, 2012. 4. p.
<http://people.inf.elte.hu/tomintt/diploma.pdf> [2017.12.30.]

²²⁰ MATUSZKA Tamás – JÁMBORI András – KOCIS Ádám: *Virtuális és kiterjesztett valóság az ELTE Informatikai Karán*. In: IV. Oktatás-Informatikai konferencia tanulmánykötet. Budapest: ELTE Pedagógikum Központ – ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, 2012. 152–156. p.
http://people.inf.elte.hu/tomintt/oktinf_2012.pdf [2017. 12. 30.]

5.4.8.1. Alkalmazások

Aurasma

Az *Aurasma* applikáció iOS vagy Android okostelefonra is letölthető. Az alkalmazás lényege, hogy egy képhez (akár a könyvtáros vagy gyerekek által fotózott is lehet) egy tetszőleges média objektumot kapcsolhatunk (másik kép, videó, 3D, link). Amikor az *Aurasma* applikáció leolvasó felülete meglátja ezt a képet, akkor a média megjelenik vagy automatikusan elindul. Az *Aurasma Stúdió* honlapján²²¹ regisztrálva lehet elkészíteni a saját kiterjesztett valóság elemet. Mások nyilvános képeit is láthatjuk, keresni tudunk és más felhasználókat követhetünk, lájkolhatjuk munkáikat. Saját tapasztalat, hogy az elkészített „aurák” (a hívóképek, melyekhez plusz információt rendelünk) úgy lesznek nyilvánosak, ha szerkesztéskor megosztottá tesszük a képet (*Share* gomb). Majd más felhasználók úgy nézhetik meg a kép mögötti tartalmat, ha követik (lájkolják) az *Aurasma*-oldalunkat.

A kiterjesztett valóság appnak sok izgalmas alkalmazási lehetősége van a könyvtárak számára is. Könyvtárhasználati órán is alkalmazhatjuk. Könyvborítóhoz, illusztrációhoz rendelhetünk videós üzeneteket, linkeket. Előzetesen elkészített könyvtrailert vagy könyvkritikákat, véleményeket kapcsolhatunk a legújabb könyvekhez. A könyvtártípusok tanításánál milyen jó lenne az épületek 3D modelljét elérhetővé tenni. Nagyobb könyvtárak egyes szolgáltatásaikról, a különböző tereik funkcióiról készített magyarázó, figyelemfelkeltő animációval segíthetik az eligazodást. A katalógushasználat vagy információkeresés tanításánál különböző könyvtárak katalógusát tehetjük be linkként.

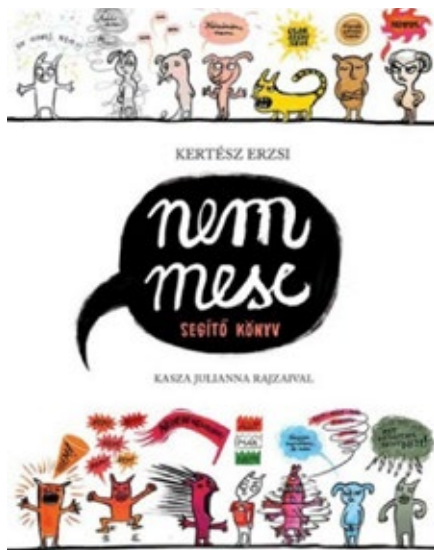
Hasonlóan kiterjesztett valóság objektumok készítésére alkalmas az *Unity* és a *Vuforia*. Fegyverneki és Aknai könyvében²²² a *Netedu AR* alkalmazással elérhető 3D modelleket, animációkat, videókat rejtene a képek. Az alábbiakban két saját, az *Aurasma* alkalmazással készített kiterjesztett valóság tartalommal rendelkező kép látható. A honlapon való regisztráció és a *nemszi felhasználói* oldal követése után az okostelefonra letöltött alkalmazással (itt is fontos, hogy felhasználónévünkkel belépünk) érhető el a tartalom. Érdemes kipróbálni, megismerni több alkalmazást is.

²²¹ <https://studio.aurasma.com>

²²² FEGYVERNEKI Gergő – AKNAI Dóra Orsolya: A mobiltanulás ábécéje pedagógusoknak: Módszertani és technikai ötletek a mobilozó tanulókhoz. Budapest : Neteducatio Kft., 2017.

*Aurasma alkalmazással
készített AR kép²²³*

*Aurasma alkalmazással
készített AR kép²²⁴*

WallaMe

A WallaMe szintén kiterjesztett valóságon alapuló alkalmazás, mellyel titkos üzeneteket készíthetünk mi vagy tanítványaink. Letöltést és regisztrációt követően le kell fényképezniünk azt a helyet (fal, egy bútor, ablak, bejárat stb.), ahová az üzenetet szeretnénk elhelyezni. Majd erre rajzolhatjuk, írhatjuk azt, ami a titkos üzenet lesz. A mentés után nyilvánossá tehetjük vagy beállíthatjuk, hogy ki láthassa a képet. Egy kiállítás vagy jeles esemény kapcsán idézeteket, plusz információkat tehetünk közzé a könyvtár falain. A könyvtárban való tájékozódást segíthetjük, ha a WallaMe alkalmazással üzeneteket hagyunk.

5.4.9. Összefoglalás

Tanulmányomban összegeztem a könyvtárostani munkám során alkalmazott IKT-eszközök, és azon belül is kiemelve a mobileszközök elmúlt tíz évben szerzett elméleti és gyakorlati tapasztalatait.

Bemutattam a digitális generációt és a tanuláshoz való viszonyukat. Szemezgettem az aktuális szakirodalomból is, amelynek további kutatása is ösztönző lehet mindenki számára a jövőt illetően, a még eredményesebb munka érdekében.

²²³ Forrás: <http://bit.ly/2lj9GY3>; <http://bit.ly/2EdAkZX>

²²⁴ Forrás: <http://bit.ly/2CmHywZ>; <http://bit.ly/2CiEQIx>

Érintettem a *Nemzeti* Alaptanterv és arra épülő Kerettanterv könyvtárhasználati és információkeresési vonatkozásait. Ez az összegzés segíthet abban, hogy a könyvtári rendszerben dolgozó könyvtárosok is megismerhessék egy-egy ismeretkör tantárgyközi kapcsolatait.

Az IKT-eszközökön belül bemutatásra került a digitális generáció mobileszközen keresztül történő ismeretszerzésének lehetősége. Megmutattam az általam már kipróbált és diákjaim körében közkedvelt alkalmazásokat, rámutatva azok sikerességére, motiváló hatására.

Mi kell a fent leírtak megvalósulásához? Tudni irányt mutatni a tanulóknak, tanítani őket és elfogadni azt is, hogy ők is tanítanak minket, visszahatnak ránk. A közös tudásépítés és a technikai újdonságok felfedezésének öröme inspiráljon minket a mindennapi munkánk során!

5.4.10. Felhasznált irodalom

ABONYI-TÓTH Andor – TURCSÁNYI-SZABÓ Márta: *A mobiltechnológiával támogatott tanulás és tanítási módszerei*. Budapest : Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2015.

https://www.educatio.hu/pub_bin/download/tamop311_II/eredmenyek/m_learning/mlearning_kotet.pdf [2017. 12.23.]

AKNAI Dóra Orsolya – CZÉKMÁN Balázs – FEHÉR Péter: *Kiterjesztett valóság (AR) alkalmazások használata és készítése – lehetőségek a tartalomba-ágyazott, integrált kompetenciafejlesztésre*. In: Oktástervezési és Oktatás-Informatikai Konferencia, Eger, 2016. február 5-6.

<https://www.slideshare.net/BalzsCzkmn/kiterjesztett-vals-g-ar-alkalmazsok-hasznlata-s-ksztse-lehetsgek-a-tartalombagyazott-integralt-kompetenciafejlesztsre> [2017. 12. 30.]

ALBRECHTNÉ GARAI Katalin: *Élmény, ötlet, tanulás – alma a fán – digitális pedagógus: IKT eszközök kreatív felhasználása az oktatásban*. Tempus Közalapítvány, 2017.09.19.

<http://tka.hu/hir/8268/elmeny-otlet-tanulas-alma-a-fan-digitalis-pedagogus-ikt-eszkozok-kreativ-felhasznalasa-az-oktatasban> [2017. 12. 30.]

ALFONZO, Paige: *Using Hashtags to Teach Subject Headings*. Librarian Enumerations, 2013.04.09.

<https://librarianenumerations.wordpress.com/2013/04/09/using-hashtags-to-teach-subject-headings/> [2017. 12. 29.]

ALFONZO, Paige: *Using Twitter hashtags for information literacy instruction*. Computers in libraries, 34. (2014) 7. 19–22. p.

- BALÁZSI Ildikó – OSTORICS László: *PISA2009 Digitális szövegértés: Olvasás a világhálón*. Budapest : Oktatási Hivatal, 2011.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2009_digitalis_szovegertes.pdf [2017. 12. 30.]
- BARÁTNÉ Hajdu Ágnes – BOGYÓ Katalin, Cs. – EIGNER Judit (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok*. (Kis KTE könyvek, 7.) Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2013.
- BARÁTNÉ Hajdu Ágnes: *Bevezetés a könyvtárhasználati ismeretek oktatásába*. Budapest : ELTE, 2015.
http://metodika.btk.elte.hu/file/TAMOP_BTK_BMK_8.pdf [2017. 12. 27.]
- BOGYÓ Katalin, Cs. – DÖMSÖDY Andrea (szerk.): *Könyvtárhasználati ötlettár – játékos feladatok*. (Kis KTE könyvek, 9.) Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2017.
- DÖMSÖDY Andrea – TÓTH Viktória (szerk.): *Könyvtárhasználati óravázlatok 2*. (Kis KTE könyvek, 8.) Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2016.
- DÖMSÖDY Andrea: *Könyvtár-pedagógia*. Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete; Flaccus Kiadó, 2003.
- FEGYVERNEKI Gergő: *IKT-s ötlettár. Gyorstalpaló digitáliskultúra-azonos pedagógiából kezdőknek és haladóknak*. Budapest : Neteducatio Kft., 2016.
- FEGYVERNEKI Gergő – AKNAI Dóra Orsolya: *A mobiltanulás ábécéje pedagógusoknak: Módszertani és technikai ötletek a mobilozó tanulókhoz*. Budapest : Neteducatio Kft., 2017.
- FLEMING, Laura: *The Power of a School Library Hashtag*. Edutopia, 2016.09.27.
<https://www.edutopia.org/article/power-of-school-library-hashtag-laura-fleming> [2017. 12. 29.]
- HASHEMI, M. – AZIZINEZHAD, M. – NAJAFI, V. – NESARI, A. J.: *What is Mobile Learning? Challenges and Capabilities*. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 30. (2011) 2477–2481. p.
- HERRING, James E.: *Improving students' web use and information literacy : a guide for teachers and teacher librarians*. London : Facet Publishing, 2011.
<http://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=KSZK&SRY=an&SRE=000003678541> [2017. 12. 20.]

- IFLA *Iskolai könyvtári útmutató*. Szerk. Schultzs-Jones, Barbara – Oberg, Dianne. 2. átdolg. kiad. Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete, 2016.
http://www.ktep.hu/sites/default/files/ifla-school-library-guidelines_magyarul.pdf
- A *kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről* szóló 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet mellékletei.
<http://kerettanterv.ofi.hu/> [2017. 12. 30.]
- KUTTNER Ádám – ROMHÁNYI Ágnes – ETADAFERUA, Wilfred: *Mobil AR Education – a kiterjesztett valóság lehetőségei az oktatásban*. In: IV. Oktatás-Informatikai konferencia tanulmánykötet. Budapest : ELTE PPK, 2012. 138–142. p.
<http://matchsz.inf.elte.hu/VVprojekt/MobilAReducation.pdf> [2017. 12. 30.]
- LÉVAI Dóra: *A pedagógus kompetenciái az online tanulási környezetben zajló tanulási-tanítási folyamat során*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2014.
http://www.eltereader.hu/media/2015/05/Levai_D__A-_pedagogus_kompetenciai.pdf [2017. 12. 30.]
- MATUSZKA Tamás: *Kiterjesztett valóság alkalmazások fejlesztése, elemzése és a fejlesztőeszközök összehasonlítása*. [diplomamunka]. Budapest : ELTE, 2012.
<http://people.inf.elte.hu/tomintt/diploma.pdf> [2017.12.30.]
- OLLÉ János et al.: *Oktatásinformatikai módszerek: Tanítás és tanulás az információs társadalomban*. Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2013.
http://www.eltereader.hu/media/2013/11/Olle2_okt-inform_READER.pdf [2017. 12. 27.]
- PRIEVARA Tibor: *A 21. századi tanár: egy pedagógiai szemléletváltás személyes története*. Budapest : Neteducatio Kft., 2015.
- STANOVÁ, Patrícia: *Google generácia žije v online svete*. ITlib: infomačné technológie a knižnice, 19. (2016) 4. 59–65. p.
- SZEGEDI Eszter (főszerk.): *Alma a fán: a tanulás jövője*. Budapest : Tempus Közalapítvány, 2014.
- TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011.
- TURNER, Noleen: *What is m-learning*. 2012.
<http://www.slideshare.net/aurionlearning/what-is-mlearning> [2017. 12. 27.]

5.5. TÓTH MÁTÉ: KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ÉS INFORMÁCIÓKERESÉS – EGY ORSZÁGOS REPREZENTATÍV FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

5.5.1. Bevezetés

Walt Crawford és Michael Gorman több mint 20 évvel ezelőtt fogalmazta meg, hogy „a könyvtárak szerepe nem változott az elmúlt évezredekben, s nem fog változni a jövőben sem: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt, bármilyen hordozón jelenik is meg, és segíteni az embereket, akik hozzá akarnak férni ezekhez”²²⁵ A gyakran idézett mondat mögött a könyvtárak több ezer éves története húzódik, amelyben intézményeink funkciórendszerében folyamatosan tolódtak el a hangsúlyok a megőrzés, a hozzáférhetővé tétel, valamint az újabb és újabb megközelítéseken alapuló szolgáltatások fejlesztése között.

A társadalmi igények rendre újabb és újabb kívánalmakat támasztottak a könyvtárakkal szemben. Jelenleg a könyvtárakat a jóléti rendszer meghatározó intézményrendszereinek egyikeként tartjuk számon, amely információszolgáltató, kultúraközvetítő, oktatást támogató, rekreációs és közösségépítő szolgáltatásokkal járul hozzá a lakosság boldogulásához. A nyilvános könyvtárak rendszere a használók számára ingyenes alapszolgáltatásokkal biztosítja az egyenlő hozzáférést a publikált tudás teljességéhez, a minőségi kultúra termékeihez, az oktatási tartalmakhoz és a szórakoztató dokumentumokhoz. A könyvtárak mindezekén túl helyszínt biztosítanak a közösségi tevékenységekhez, a különböző háttérű emberek találkozásához, együttlétéhez.

A könyvtárakkal szemben a fentiek miatt – még ha ez a használati adatokban nem is minden esetben köszönt vissza – az európai emberek jellemzően pozitív érzésekkel viseltetnek. Ha máshonnan nem, az iskolából a többségnek van könyvtárálménye, ami valamilyen formában meghatározza az emberek intézményrendszerünkhöz való hozzáállását. A „kultúra temploma”, a „tudás tárháza” és a könyveket „személyesen” ismerő, tudós könyvtáros sztereotípiája mindenkinek ismerős lehet. A pozitív attitűd és a gyermekkorban sokaknál meghatározó könyvtárálmény velejárójaként a társadalom tagjainak általában van is véleménye a könyvtárakról, a könyvtárak jövőjéről, és ezért a könyvtárhaszról vonatkozó adatok is széles körű érdeklődésre tartanak számot.

A könyvtárhazsználat alakulásával kapcsolatos tendenciák kutatása azonban túlmutat a lakossági érdeklődésen. Mint a jóléti rendszer fontos eleme, a szakma-

²²⁵ CRAWFORD, Walt – GORMAN, Michael: *Future Libraries, Dreams, Madness and Reality*. Chicago and London : American Library Association, 1995.

politika és az egyes intézmények számára is fontos, hogy minél pontosabb képet kapjunk a könyvtárak használatának mértékéről és mikéntjéről, a lakossági igényekről, amelyek meghatározzák a fejlesztés lehetőségeit és irányait.

A központi forrásból finanszírozott jóléti szolgáltatások – közöttük a könyvtárak is – természetes módon versengenek egymással, hiszen az adófizetők pénzével való felelős bánás a nemzet közös érdeke, ami egyben nagy felelősséget is támaszt a könyvtári területen működő döntéshozókkal szemben. A könyvtáraknak évről évre be kell bizonyítaniuk, hogy a rájuk szánt források a közösség tagjai és/vagy egésze számára is megtérülnek, és ezért a költségvetésben jó döntés ezeknek az intézményeknek a fenntartása és fejlesztése. Mindez csak hiteles adatokkal, a lakosság igényeinek és elvárásainak folyamatos monitorozásával lehetséges. Az egyes intézmények szintjén ugyancsak nagy igény mutatkozik a könyvtárhasználattal kapcsolatos adatokra, hiszen csak ezek figyelembevételével lehetséges, hogy a könyvtár releváns szereplő maradjon az adott közösség életében.

Jelenleg a könyvtárhasználattal kapcsolatosan rendelkezésre áll a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályán vezetett könyvtári statisztika, amelyből néhány mutató vonatkozásában (pl. regisztrált olvasók, személyes és távkönyvtárhasználatok, kölcsönzött dokumentumok száma) mutathatók ki az országos trendek. A könyvtári statisztika egyrészt nem alkalmas kvalitatív elemzésekre, hiszen a használatot csak mennyiségi alapon méri, másrészt a fókuszából kiesnek azok a személyek, akik nem járnak könyvtárba, így semmilyen adat nem áll rendelkezésre a lakosság szélesebb körének könyvtárakkal kapcsolatos attitűdjeivel kapcsolatosan. Az egyes intézmények adatai kapcsán a könyvtári statisztika elsősorban a saját előrehaladás értékelésére alkalmas, korlátozott mértékben használható benchmark adatok kinyerésére, és egyáltalán nem mutatja meg sem a szűkebb közösség könyvtárhasználatának minőségi vonatkozásait, sem a potenciális használók igényeit.

Szükséges tehát rendszeres időközönként lakossági méréseket is folytatni, ami viszont meglehetősen drága és jelentős kutatói kapacitásokat igényel. Magyarországon évtizedekre visszamenőlegesen, egészen az 1960-as évekig rendelkezésre állnak a könyvtárhasználattal kapcsolatos felmérések adatai, amelyek rendre ugyanazokat a kérdéseket, ugyanolyan formában tették fel 5–10 évenként, így idősoros adatokat tudunk produkálni a könyvtárhasználatról, a könyvtárak közönségéről, az olvasás gyakoriságáról, az olvasmányszerkezetről, mindezt olyan változók függvényében, mint nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség.

A régi jól bevált kérdések mellett azonban nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a könyvtárak világa és a könyvtárhasználattal kapcsolatos felmérések célja is állandóan változik. Új kérdésekre van szükség a digitalizálás, a könyvtárak digitális világba történő „költözése” kapcsán. Változott a médiahasz-

nálat, az internet új használói attitűdöket teremtett, amelyek mellett mi sem mehettünk el szó nélkül, vakon darálva a rég bevált kérdéseinket.

A politikai környezet is változott. A könyvtárak és a jóléti szolgáltatások fenntartása sem magától értetődő egyszerűen a kultúra „érinthetetlenségének” hangsúlyozásával. A könyvtárakkal szemben is elvárás a fenntartható működés, így nem elégedhetünk meg az aktuális trendek bemutatásával. A kutatások eredményeként meg kell mutatkozzon a könyvtárak értéke, társadalmi szerepe és hasznosulása.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében *Az én könyvtáram* című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban lehetőséget kapott egy országos, reprezentatív felmérés lefolytatására a 18 éven felüli hazai lakosság körében a könyvtárhasználat, információkeresés témakörben. A kiemelt témakörhöz azonban szorosan hozzátartozik az olvasás, az olvasáskultúra vizsgálata, amelyet szintén megtettünk ebben az országos adatfelvételben.

5.5.2. Szakirodalmi szemle – előzmények

A könyvtárhasználati és olvasási szokások vizsgálatának számos aspektusa van, amelyeknek az ismertetése messze meghaladná egy ilyen rövid szakirodalmi áttekintés kereteit. A következőkben elsősorban a szociológiai szempontú vizsgálatokra fókuszálunk, majd röviden felvillantunk néhány olyan elemzést, amelyek a legújabb kutatási irányokat képviselik.

A magyar felnőtt lakosság könyvtárhasználati szokásai elemzésének legjelentősebb műhelye a Könyvtári Intézet, és elődje, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, amely 1965-től 2005-ig rendelkezik a területre vonatkozó adatokkal. A jelenlegi felmérésünk közvetlenül a hazai olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok hagyományaira épül. A vizsgálatok szociológiai szempontból írták le a hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásait, olyan változók mentén, mint nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely.

1964-ben Mándi Péter a 15 éven felüli hazai lakosság körében végzett kérdőíves vizsgálatot. Ebben a kutatásban elsősorban a könyvvásárlás és a könyvolvasás volt a fókuszban, de már a könyvtárhasználat legfontosabb mutatói is megjelentek.²²⁶ Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói műhelyének tagjaként Gereben Ferenc 1978-ban²²⁷, majd

²²⁶ MÁNDI Péter: *Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon*. Budapest : Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965.; MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968.

²²⁷ KULCSÁR Júlia, V. – MÁNDI Péter: *Könyvek otthon : Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról*. Budapest : Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983.

1985-86 telén végzett országos reprezentatív felmérést, amelyben elsősorban a felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásait kutatták, de a könyvtári tagságra vonatkozóan is tettek fel kérdéseket.²²⁸ Az 1985-86-os vizsgálat eredményei nyomán Gereben Ferenc azt a következtetést vonta le, hogy a hazai felnőtt lakosság, bár az olvasás mennyisége alapján az erős közepes sávba tartozik, más európai országok és egyesült államokbeli vizsgálatok tükrében, kevésbé fejlett viszont a könyvtárhasználat vonatkozásában.²²⁹

A rendszerváltást követő években 1991-ben és 1993-ban az 1985-86-os vizsgálat kérdéseit tették fel vidéki települések felnőtt lakosságának. Ez utóbbi nem tekinthető reprezentatív kutatásnak, ugyanis összesen 9 településről mindössze 464 fő válaszadó volt. (A mintaválasztást az indokolta, hogy a korábbi évek kutatásaiban a kisvárosok válaszadói szolgáltatták az átlagoshoz közel eső értékeket.)²³⁰

A fenti vizsgálatok nyomán lényegében elmondható, hogy megközelítőleg tíz évenként rendelkezünk adatokkal a hazai lakosság olvasási szokásairól. Nagy értéke ezeknek a vizsgálatoknak, hogy lakossági megkérdezésen alapulnak és nem csak a könyvtárhasználókra terjednek ki.

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Olvasószolgálati Kutató osztályán 1993 és 1995 között a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával vizsgálták a könyvtárhasználati szokások változásait *Könyvtárak, könyvtárosok, könyvtárhasználók az utóbbi tíz évben* címmel. A kérdőíves vizsgálatot 1995-ben öt megyei, öt városi és két fővárosi (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) tagkönyvtárban végezték. A kutatást hangfelvételekkel egészítették ki. Ez a kutatás már kifejezetten a könyvtárhasználatra vonatkozott, és nem az olvasáskutatási kérdőívekbe ágyazottan jelentek meg a könyvtárhasználatra vonatkozó kérdések. A korábbi eredményekkel való összevethetőséget azonban nagyban nehezíti, hogy itt kifejezetten a könyvtárhasználókat kérdezték, így elsősorban a használat mikéntjére, valamint az olvasókban élő könyvtár- és a könyvtárosképre derült fény.²³¹

Az 1960-astól az 1990-es évekig tartó időszak olvasás- és könyvtárszociológiai eredményeire vonatkozóan két nagyobb lélegzetvételű összefoglalás született az

²²⁸ GEREKEN Ferenc: *A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai : Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989.

²²⁹ GEREKEN Ferenc: *A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban*. Könyvtári Figyelő, 32. (1986) 1. 13–30. p.

²³⁰ GEREKEN Ferenc: *Könyv, könyvtár, közönség : (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében)*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1998.

²³¹ VIDRA SZABÓ Ferenc: *A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben*. Könyvtári Figyelő, 43. (1997) 1. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00021/vidra.html>

ezredforduló környékén, Gereben Ferenc tollából.²³² Mindkét mű önálló fejezetben szól a könyvtárhasználatról, bemutatva a legfontosabb tendenciákat.

2000 őszén a Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet projektjében végeztek egy újabb, a magyarországi felnőtt (18 éven felüli) népességet reprezentáló művelődés- és vallásszociológiai témájú kérdőíves felmérést. Összesen 1035 főt kérdeztek meg a korábban is elfogadott kérdésekkel, így a vizsgálat adatai összevethetők lettek a korábbi olvasásszociológiai felmérésekkel és a határon túliak körében végzett vizsgálatok eredményeivel is.²³³

A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézete 2003-ban megbízást kapott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától arra, hogy végezzen országos reprezentatív vizsgálatot az ország kulturális állapotáról. Ennek keretében vizsgálták az olvasási szokásokat, a könyvbeszerzést, a könyvtárlátogatást és az olvasói ízlést. A kérdések némileg eltértek az OSZK Olvasáskutató Csoportja által feltettektől, ahogyan a felnőtt népesség definiálása is, hiszen a 14–70 év közöttiekben határozták meg az adatfelvétel célcsoportját.²³⁴

2005-ben a Könyvtári Intézet a TÁRKI Közvéleménykutató céggel való együttműködésben a Háztartás Monitor kutatás részeként tíz kérdést tett fel egy minden korábbinál nagyobb – 3674 főt számláló – mintasokaságnak. A könyvtárhasználatra, olvasásra és számítógép-használatra vonatkozó kérdések a korábbi évekkel azonos módon kerültek megfogalmazásra, tovább bővítve azt az időhatárt, amikor vonatkozóan összehasonlítható adatok állnak rendelkezésre a hazai felnőtt lakosság könyvtárhasználati szokásairól.²³⁵ Péterfi Rita és Nagy Attila a gyorsjelentést követően még több szempontból is elemezte a 2005-ben felvett adatokat.²³⁶

²³² GERE BEN, 1998. i.m.; Gereben Ferenc: *Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon*. In: Könyvtárosok kézikönyve. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. 4. köt. Budapest : Osiris Kiadó, 2005. 17–49. p.

²³³ GERE BEN Ferenc: *Olvasáskultúránk az ezredfordulón*. Tiszatáj, (2002) 2. 61–72. p. <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-02/gereben.pdf>

²³⁴ GYENES Edina: *Olvasási szokások. Találkozások a kultúrával* 5. Budapest : Magyar Művelődési Intézet ; MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005.

²³⁵ NAGY Attila – PÉTERFI Rita: *Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat*. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. Könyvtári Figyelő, 52. (2006) 1. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html>

²³⁶ NAGY Attila: *Szakemberek helyett gépek? : (Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban)*. Könyvtári Figyelő, 52. (2006.) 4. 457–467. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/nagy.html>; Péterfi Rita: *A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében*. Könyvtári Figyelő, 52. (2006) 4. 468–483. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html>; Nagy Attila: *Olvasás és értékrend. Változási tendenciák a könyvolvasási szokásokban*. Könyvtári Figyelő, 53. (2007) 1. 9–27. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00062/contenta2dd.html>;

1964 és 2005 között lényegében ugyanazon kérdéssort kellett a válaszadóknak kitölteni, így nemzetközi szinten is egyedülálló, pontos adatok álltak rendelkezésre a magyar lakosság könyvtárhazsználai szokásairól valamint annak időbeli és térbeli változásairól. A Könyvtári Intézet 2010-ben a Családi Olvasás éve keretében végzett olvasáskutatást Európai Unió támogatásból. A kérdéseket a kutatásban eltérő megfogalmazásban tették fel, ezért ezek az eredmények elsősorban önma-gukban értelmezhetők.

Bár a jelen vizsgálat elsősorban a hazai olvasás- és könyvtárszociológiai kutatá-sok klasszikussá érett hagyományaihoz illeszkedik, érdemes megemlíteni néhány külföldi előzményt is, hiszen a kérdéseinket igyekeztünk úgy megfogalmazni, hogy azok nemzetközi összevetésekben is megállják a helyüket.

Az elmúlt években a könyvtárak használatának vizsgálatában a fő moti-váció a hasznosulás elemzése volt. Ennek nagyon sok példája volt, kezdve a keményebb gazdasági hasznosulási mutatók vizsgálatától egészen a puha té-nyezők kutatásáig. Ez utóbbiak között az elmúlt évek legnagyobb projektje egy összehasonlító vizsgálat volt, amelynek során ugyanazt a kérdést tették fel Hollandiában, Norvégiában, Finnországban, Dél-Koreában és az Amerikai Egyesült Államokban, 1000-1000 fős reprezentatív mintán. A kérdés nyo-mán a válaszadóknak négy fő területen (munka és üzlet, tanulás, háztartás, életvezetés, kultúra) kellett végiggondolni, hogy mennyiben vették hasznát a könyvtári szolgáltatásoknak. Jelenleg a holland, a finn és a norvég válaszadók eredményei állnak rendelkezésre a szakirodalomban. A finnek azok, akik álta-lában a legnagyobb arányban profitálnak a könyvtári szolgáltatásokból az élet egyes területein. Őket követik a norvégok, majd a hollandok. A finn válasz-adók között több mint kétszer annyian voltak azok, akik úgy érezték, hogy a könyvtár valamilyen formában hasznosult a számukra, mint az őket követő norvégok esetében. Az eredmények azt sugallják, hogy minél nagyobb össze-get fordítanak a könyvtári területre általában, annál nagyobb arányban érzik úgy az emberek, hogy hasznosultak számukra a szolgáltatások. A szolgáltatá-sok színvonala tehát úgy tűnik, hogy erősen befolyásolja a szubjektív hasz-nosulás érzetet.²³⁷ A kutatást később elvégezték Dél-Koreában és az Egyesült Államokban is. Az összehasonlító kutatás eredményeiről Pertti Vakkari szá-molt be 2014-ben, Törökországban, a 6. QQML nemzetközi konferencián. A fentiekhez képest az amerikai és a dél-koreai válaszadók is nagyon hason-ló módon közelítették meg a közkönyvtári szolgáltatásokat, azaz ugyanazok az értékek voltak kiemelkedők ezekben az Európán kívüli országokban is.

²³⁷ VAKKARI, Pertti – AABØ, Svanhild – AUDUNSON, Ragnar – HUYSMANS, Frank – OOMES, Marjolein: *Perceived outcomes of public libraries in Finland, Norway and the Netherlands*. Journal of Documentation, 70. (2014) 5. 927–944. p.

Ami újdonságnak tekinthető, hogy az Egyesült Államokban a könyvtári szolgáltatásoknak az élet nagyon változatos területein való hasznosulása sokkal több embernél jelent meg, mint akár a skandináv államokban.²³⁸

A szakirodalmi szemle csak néhány fontosabb cikket, könyvet tudott felsorolni, nem törekedhettünk teljességre, hiszen a témában született írások mennyisége könyvtárnyi. A célunk csupán az volt, hogy a korábbi kutatások néhány főbb irányát bemutassuk.

5.5.2.1. Könyvtárhasználat a könyvtári statisztikai adatok tükrében

Fontos előzménynek tekinthető a könyvtári statisztikai adatszolgáltatás és az ebből kinyert adatok. Statisztikai elemzések során a könyvtárakban megjelenő használókat tudjuk számszerűsíteni és intézményi oldalról vizsgálni az igénybevétel mértékét. Ezek az adatok jelentik az alapját valamennyi trendelemzésnek, amelyeket jelenleg a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztálya képes szolgáltatni a megrendelőinek.

A könyvtári rendszer hasznosulására, igénybevételének mértékére vonatkozó tendenciákat visszamenőlegesen is a könyvtárak tevékenységének legfőbb mutatóival, a beiratkozottak, a használók és használatok számával írhatjuk le. Az emberek nagyon különféleképpen vehetik használatba a könyvtárakat. A statisztikai adatszolgáltatás megkülönbözteti a látogatást, a helyben használatot, a kölcsönzést, valamint a távhasználatot. Az egyes típusok vonatkozásában nagyon egyértelmű tendenciákat figyelhettünk meg az elmúlt egy évtizedben.

Az iskolai könyvtárak nélkül (ami a jelen kutatás szempontjából kevésbé releváns) a könyvtárakat használók száma Magyarországon 2,28 és 2,36 millió fő közötti sávban változott, azaz a lakosságnak maximum a 22-23%-a mondhatta el magáról, hogy igénybe vette az intézményrendszer szolgáltatásait. Tekintettel azonban arra, hogy egy fő több könyvtárnak is lehet regisztrált használója, bizonyosak lehetünk benne, hogy a valós szám ennél jóval alacsonyabb. Azt is fontos megjegyezni, hogy ebben a használói számban egyaránt benne vannak a gyerekek és a felnőttek, akik az eddigi tapasztalatok alapján nagyon eltérő mértékben veszik igénybe a könyvtárak szolgáltatásait.

A könyvtári statisztika alapján szintén vannak adataink a használatok alakulásáról. Nem célunk ezeknek a részletes ismertetése, de annyit mindenképpen megállapíthatunk, hogy a távhasználatok számának emelkedése és a személyes használatok stagnálása mellett lassan, de biztosan csökken a beiratkozottak és a kölcsönzések mennyisége. A könyvtárak használatának adatait azonban a „másik

²³⁸ VAKKARI, Pertti: *Perceived outcomes of public libraries in five countries*. 6th QQML, 27–30 May 2014, Istanbul, Turkey. https://www.biebtobie.nl/system/files/berichten/bijlagen/verschillen_landen_-_paneldiscussie.pdf

oldalról”, a használók szemszögéből is vizsgálnunk kell, hiszen csak így bizonyosodhatunk meg az intézményeinktől szerzett adatok helyességéről. Ennek az esz-koze a jelenlegi reprezentatív lakossági adatfelvétel.

5.5.3. Módszer

A módszer részletes leírását a kutatást technikai értelemben lebonyolító cég által készített gyorsjelentés²³⁹ tartalmazza, ugyanakkor a szakszerűség kedvéért a kutatási jelentésben is szükséges az alkalmazott kutatási módszer fő jellegzetességeit, valamint magát a kutatás folyamatát ismertetni.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében, *Az én könyvtáram* című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban, nyílt pályázaton választotta ki a Psyma Hungary Kft.-t, amelynek feladata az adatfelvétel szervezése, lebonyolítása, menedzselése volt. A kérdőív összeállítását és a mintavétel szempontrendszerének kidolgozását magam végeztem, a projekt belső munkatársainak, valamint a Könyvtárhasználat – információkeresés módszertani szakmai műhely tagjainak a bevonásával, a velük való konzultáció útján. A Psyma Hungary Kft. végezte a kérdezőbiztosok kiválasztását és az adatfelvételt, amelyből egy SPSS adatbázist adtak át a megrendelőnek.

A kérdőív összeállítása során igyekeztünk figyelembe venni az elmúlt évek könyvtárhasználati felméréseinek, a nemzetközi könyvtárhasználati és olvasási szokásokat mérő felméréseknek a kérdéseit, hogy minél több kérdés vonatkozásában tudjunk a korábbi évek adataival összehasonlítható tendenciákat felállítani. Így a könyvtárhasználat és az olvasási szokások vonatkozásában egyaránt bemutathatóvá válnak a korábbi évekhez képest regisztrálható változások. Bekerültek ugyanakkor a kérdőívbe olyan új kérdések is, amelyek előzmény nélküliek, és amelyek kapcsán abban bízunk, hogy évek múltán feltéve ezek is meghonosodnak a hazai könyvtárhasználati mérések gyakorlatában.

Tartalmi értelemben a kidolgozott kérdőív a következő főbb csomópontok köré szerveződött:

- demográfiai-társadalmi változók;
- médiahasználat, internetezési szokások, televíziónézés;
- könyvtárhasználat gyakorisága, a szolgáltatások igénybe vétele;
- könyvtár- és könyvtároskép, könyvtári funkciók, a könyvtár társadalmi szerepeinek értelmezése;
- olvasási szokások, könyvvásárlás, házi könyvtár.

²³⁹ *A felnőtt lakosság olvasási- és könyvtárhasználati szokásai : (Közvélemény-kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés.* Psyma Hungary Kft., 2017. október 5.

A lekérdezés során pontosan 1500 főt kérdeztek meg. A megkérdezendők kiválasztása ún. sétás módszerrel történt, amelynek lényege, hogy egy meghatározott sétaútvonalon kerestek interjúalanyokat. Összesen 99 településen 219 séta-kiindulópontot határoztak meg. A felmérésben összesen 99 település lakosai szerepeltek. Budapesten mind a 23 kerületben, minden megyeszékhelyen (összesen 18 megyei jogú városban), további 38 városban és 44 községben jártak a kérdezőbiztosok. Az utcák kiválasztása véletlenszerűen történt. A módszerrel biztosítható, hogy mindenki egyenlő eséllyel kerüljön be a mintába, de az nem, hogy a megkérdezettek összetétele pontosan reprezentálja a hazai lakosság összetételét, ezt a kapott adatok súlyozásával korrigálták.

A reprezentativitás biztosítása érdekében a súlyozásra előzetesen a következő szempontokat határoztuk meg:

- a megkérdezett neme (férfi, nő);
- a megkérdezett életkora: 10 évenkénti bontásban (18–29 évesek; 30–39 évesek; 40–49 évesek; 50–59 évesek; 60 év fölöttiek) kerültek meghatározásra a korcsoportok;
- a megkérdezett lakóhelye településtípus szerint (főváros, megyeszékhely, egyéb város, község);
- a megkérdezett lakóhelye regionális bontásban: a KSH tervezési statisztikai régiói (Európai Unió terminológia szerint a NUTS2 régiók) szintjén biztosították a reprezentativitást;
- a megkérdezett iskolai végzettsége alapján három szintet határoztunk meg (alap-, közép- és felsőfokú végzettség).

A lakossági felmérés 2017 kora őszén, szeptember 23. és október 1. között zajlott, az SPSS-alapú adatbázist és a technikai részleteket tartalmazó gyorsjelentést október 5-én adták át a megrendelőnek, az általam használt keresztábrákat az előzetesen meghatározott változók mentén, október 13-án vehettem át.

5.5.4. A minta demográfiai jellemzői

A többszörös rétegzett mintavétellel véletlenszerűen kiválasztott válaszadókból álló mintát több különböző társadalmi-demográfiai változó mentén írhatjuk le. Ebben a részben a kérdőíves vizsgálatban részt vevők valós összetételét ismertetem, az adatok elemzésénél azonban természetesen a különböző változók mentén súlyozott adatokkal fogunk dolgozni.

Tekintettel arra, hogy a sétás mintavétellel először a településeket választották ki, az ott élő lakosság arányának megfelelően, ezért a településtípusok vonatkozásában a minta összetétele pontosan reprezentálja a hazai népesség eloszlását. A válaszadók 18%-a budapesti, 18%-a megyeszékhelyen él, 35% az egyéb városok

lakója, 29% pedig valamely községben lakik. Regionális tekintetben lényegében ugyanez elmondható, az egyes régiók képviselői a valós eloszlásuknak megfelelően szerepelnek a mintában. A válaszadóink 30%-a él Közép-Magyarországon (Pest megye és Budapest), szintén 30% Dunántúlon és 40% a Dunától keletre fekvő megyékben.

A válaszadók 44%-a volt férfi és 56%-a nő. A hazai lakosság összetételében szintén megfigyelhető, hogy többségben vannak a hölgyek, de nem ilyen mértékben (47% vs. 53%). A nők ilyen magas arányát elsősorban annak tudhatjuk be, hogy ők általában szívesebben válaszolnak kérdőíves vizsgálatok kérdéseire, ráadásul a könyvtárhasználat és az olvasás tematika közelebb is állt hozzájuk, így kevésbé volt jellemző a válaszmegtagadás.

Életkori tekintetben a 60 év fölöttieket és a 30 év alattiakat képviselik a mintában kevesebben, mint azt a lakosságban meglévő arányuk indokolná. A legkevésbé bizalmatlannak a kérdezőbiztosokkal szemben a középkorú, aktív korosztály tagjai bizonyultak.

A minta iskolai végzettség alapján is reprezentatívnak tekinthető. A megkérdezetteknek a 46%-a volt alapfokú, 36%-a középfokú és 18%-a felsőfokú végzettségű, ez a súlyozott mintában már 46-33-21%, azaz a felsőfokú végzettségűek ritkábban vállalták a felmérésben való részvételt, mint a kevésbé iskolázottak. Összességében (a súlyozott mintában) 15,4% rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, 5,8% pedig felsőfokú szakképzéssel. Az alacsony iskolai végzettségűek közül 2,4% nyolc általános iskolánál is kevesebbet végzett, 14,9% csak az általános iskolát járta ki, 28,1% pedig rendelkezik szakmunkás bizonyítvánnyal is. A középfokú végzettségűek közül 22% szakközépiskolai, 11,4% pedig gimnáziumi érettségivel rendelkezik.

Foglalkozás tekintetében a fizikai munkát végzők vannak a legtöbben a mintánkban (33,3%), őket követik a szellemi munkát végzők (32%). A válaszadóink 26,9%-a volt nyugdíjas, 3,3%-a inaktív (pl. gyermekkel otthon maradó kismamák vagy háztartásbeliek), 1,6% munkanélküli és 2,8% tanuló. Nagyon alacsony azoknak az aránya, akik aktív korúakként nem folytatnak kereső foglalkozást. A munkanélküliség alacsony voltában bizonyosan nagy szerepe van a közmunkának, amely sok aktív korúnak biztosít munkalehetőséget.

A válaszadóink jövedelmi viszonyaira vonatkozóan egy olyan kérdésre kellett válaszolniuk, hogy a háztartásuknak mennyi az adózás utáni összes nettó jövedelme. Nem kellett pontosan tudniuk, hogy mennyi a jövedelmük, hanem csak egy 50 ezer forintonkénti skálán kellett megjelölniük azt a kategóriát, amelybe beleesik az összeg. A válaszadók 31,5%-ának 200 ezer forint alatt, 19% esetében 200 és 300 ezer forint között, 13,8%-nak 300 és 400 ezer forint között, míg 7,6%-ának a háztartásában 400 ezer forint fölött van az összes nettó jövedelem. Talán annyiban csalóka lehet a kép, hogy a válaszmegtagadás ebben az esetben

28%-os volt, ami talán feltételezhetően gyakoribb a magas jövedelműek körében. A háztartások összes nettó havi jövedelme talán nem annyira alacsony, ahogyan ez az általunk meghatározott kategóriákba való besorolások alapján kirajzolódik.

Végül a családi állapotukra nézve a válaszadóink 17,2%-a vallotta magát hajadonnak vagy egyedülállónak, 44% házasnak, és 14,7% él élettársi kapcsolatban. Az özvegyek aránya 12,6%, az elváltaké, illetve párjuktól külön élőké 11,4%. Ebben a kérdésben viszonylag alacsony, 0,1%-os volt a válaszmegtagadás.

5.5.5. Eredmények

Az elemzéshez a közvéleménykutató cégtől az adatokat a következő szempontok mentén készített keresztábrákban kaptuk meg:

- nem;
- életkor;
- foglalkozás;
- iskolai végzettség;
- az egy háztartásban élők összes jövedelme;
- lakóhely régiók szerint;
- lakóhely a település típusa szerint;
- családi állapot.

Ezt követően még néhány – általunk fontosnak vélt – szempont mentén is végeztünk lekérdezéseket, amikor olyan összefüggésekre voltunk kíváncsiak, amelyek egy adott válasz független változóként történő szerepeltetésével nyerhetőek ki (pl. televíziózás és olvasás összefüggései).

A jelen tanulmány csak néhány, általunk legfontosabbnak vélt szempont mentén mutatja be az eredményeket. Az adatbázis lehetőséget ad további lekérdezésekre, és általunk eddig fel nem ismert összefüggések feltárására is.

5.5.5.1. Könyvtárhasználat

Az eredmények bemutatását a könyvtárhasználatra vonatkozó kérdésekkel kezdjük. Ez a kérdés a kérdőívben a demográfiai adatok és a médiahasználatra vonatkozó kérdések után következett, de a tanulmány szempontjából ezek jelentik számunkra a legfontosabb eredményeket.

Könyvtári tagság

A könyvtárhasználat kapcsán az egyik legfontosabb kérdés, hogy a hazai lakosság hány százaléka kötelezi el magát beiratkozással az intézményeink mellett. A könyvtári tagsággal kapcsolatosan évtizedek óta visszatérő kérdés, hogy „Beiratkozott tagja-e Ön, vagy volt-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak?” A kérdésre a

következő válaszlehetőségeket kínáltuk 1. soha nem volt könyvtári tag; 2. most nem tag, de régen az volt (több mint 5 éve – 2012 előtt); 3. most nem tag, de nemrég, korábban az volt (az elmúlt 5 évben – 2012–2016 között); 4. jelenleg tag: egy könyvtárban; 5. jelenleg tag: több könyvtárban? A 2. és a 3. válaszlehetőség ezúttal a korábbi „Most nem tag, de régebben az volt” opciót váltotta. A korábbi évekhez képest a módosítást az indokolta, hogy a válaszokban meg akartuk különböztetni azokat a válaszadókat, akiknek van friss élménye a könyvtárak működéséről, azoktól, akik nem tapasztalták az elmúlt évek változásait, ezért a könyvtár- és könyvtárosképük sok évvel ezelőtti emlékeken alapul. Mindez nem tette összehasonlíthatatlanná a most szerzett adatokat a korábbiakkal.

	1964	1985	2000	2005	2017
Soha nem volt könyvtári tag	82	37,7	54,6	44,7	40,4%
Most nem tag, de régebben az volt (több mint 5 éve)		44,6	33,7	43,8	41,4%
Most nem tag, de régebben az volt (kevesebb mint 5 éve)					8,5%
Jelenleg tag: egy könyvtárban	18	14,6	9,9	9,2	9,1%
Jelenleg tag: több könyvtárban		3,1	1,8	2,3	0,5%
Összesen	100	100	100	100	100

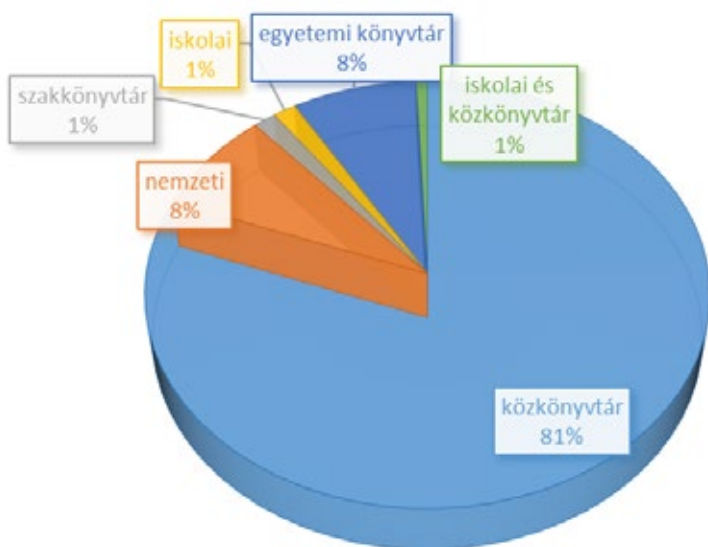
A válaszok alapján vegyes kép rajzolódik ki. Egyrészt öröndetes, hogy a 2005-ös adatfelvételhez képest 4,3%-kal kevesebben vannak azok a társadalomban, akiknek semmilyen könyvtári élményük nincsen, ugyanakkor csökkent az aktív tagoknak az aránya is, méghozzá először 10% alá azóta, hogy azonos elvek mentén végzünk könyvtárszociológiai adatgyűjtéseket. Különösen fájó a visszaesés a több könyvtárban párhuzamos tagságot is fenntartó válaszadók esetében, hiszen ezeknek az aránya 1% alatt van a teljes népességben belül.

Az adatok értékelésében figyelembe kell vennünk, hogy évtizedekkel ezelőtt minden könyvtári szolgáltatás (pl. helyben használat, tájékoztatás) is a könyvtári tagság függvénye volt. Ma a 9,6%-os arány jelentős visszaesés a 80-as évekhez képest, de nem az a 2000-es évek elejéhez képest.

A könyvtári tagokat ezt követően arról is megkérdeztük, hogy mely könyvtáraknak a tagjai. A kérdés pontosan a következőképpen hangzott: „Ön mely könyvtár(ak)ban beiratkozott tag? Kérem, sorolja őket. Először a könyvtár nevét mondja meg, majd azt, hogy melyik településen található!”

Összesen 140 esetben adták meg a válaszadóink, hogy konkrétan melyik könyvtárnak a tagjai, és összesen 6 válaszadó volt, aki egynél több könyvtárat is említett. Az első helyen említett intézményeket, típus szerint, a következő diagram tartalmazza.

KÖNYVTÁRTÍPUSOK

A táblázatban a legmagasabb a közkönyvtárak aránya. Ezek azok az intézmények, amelyek közvetlenül a lakosságot hivatottak szolgálni. A válaszadóink 80%-ának a közkönyvtárak jelentik a könyvtári élmények fő forrását. A nemzeti könyvtárat a válaszadók 7,9%-a említette. Vélhetően ez az arány nem vetíthető ki a teljes lakosságra. A felnőtt mintában érthető az iskolai könyvtárak említésének alacsony aránya, ahogyan a szakkönyvtárakba beiratkozottak is elsősorban egy adott vállalat, szakterület, intézmény munkatársai, és gyakran előfordul, hogy a véletlenszerűen generált mintába egyetlen olyan személy sem esik bele, aki ilyen intézménynek a beiratkozott olvasója.

A könyvtári tagok és nem tagok társadalmi összetétele

Már a korábbi, szociológiai szempontú olvasási felmérésekben is világosan kirajzolódtak a könyvtári tagok jellemző demográfiai jellegzetességei. A közvéleménykutató cégtől kapott keresztátlák alapján ebben az esetben is leírható a könyvtárhasználó „archetípusa”. Gereben Ferenc a következőképpen írja körül szociológiai-demográfiai változók mentén a tipikus könyvtári tagot: „A könyvtárak beiratkozott közönsége nem az átlagpolgárt képviseli: a könyvtári tagok a társadalom átlagos keresztmetszeténél lényegesen kvalifikáltabbak, jóval erősebben kötődnek a szellemi munkavégzéshez és a városi lakóhelyhez, valamint jórészt középkorúak és ennél fiatalabbak. A könyvtár tehát a gyakorlatban – kissé leegyszerűsítve – elsősorban a városi tanultabb középosztály intézménye, és a könyvtári

tagok magyarországi (különösen nyugat- és észak-európai összehasonlításban) szerény aránya is jelzi a magyar (és a térségbeli) polgárosultság sajnálatosan viszszafelejtését.²⁴⁰

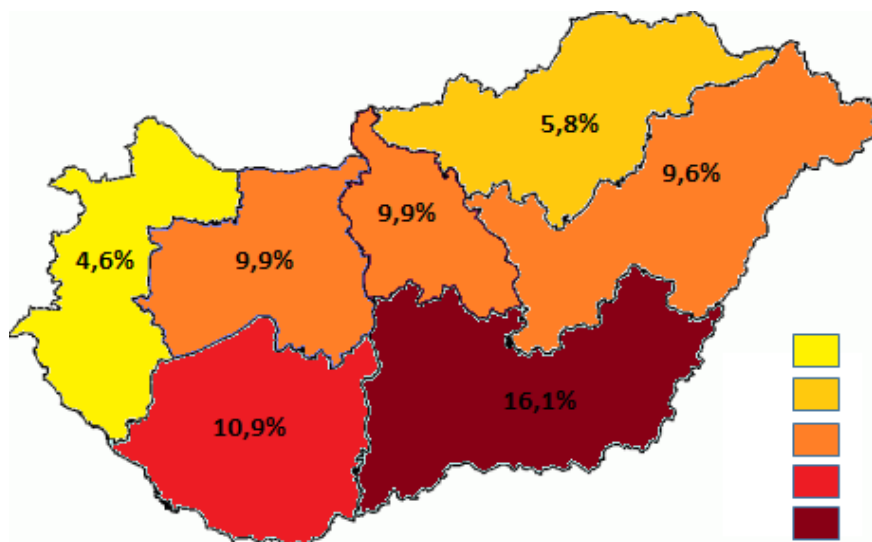
A korábbi évekhez hasonlóan a beiratkozott könyvtárhasználók között most is felülreprezentáltak a nők. A hölgyek közül 11,6% könyvtári tag, míg a férfiaknál ugyanez csak 7,6%. A nők között ezzel párhuzamosan kevesebben vannak azok, akik soha nem voltak könyvtári tagok (37,6%), a férfiak 41,2%-ával szemben. Ez az arány hasonlóan alakult az előző évtizedekben is²⁴¹, így érdemi változást ebben a tekintetben nem regisztrálhatunk.

Régóta ismert tendencia volt, hogy az életkor előrehaladásával jellemzően csökken a könyvtári tagok aránya is. Ezt a jelenlegi felmérés is alátámasztotta. A 30 év alattiak esetében még 13,3%-os a könyvtári tagok aránya, a 60 év fölöttiekénél azonban már csak 7,4%, azaz a társadalomban élő sztereotípiát, miszerint a könyvtár elsősorban a gyerekek és a nyugdíjasok körében népszerű, csak félig-meddig felel meg a valóságnak, ugyanis az idősebbek még az aktív korúaknál is ritkábban járnak könyvtárba. A gyerekek ezzel szemben minden kétséget kizáróan sokkal elkötelezettebb könyvtárhasználók, mint a felnőttek, a körükben a könyvtári tagok aránya 31,4%.

A lakóhely típusa mentén is jelentős különbségek vannak a könyvtári tagság tekintetében. A 2000-ben végzett reprezentatív felmérésben a kisebb városokban és a fővárosban volt a legmagasabb a könyvtári tagok aránya. Most – bár, mint láthattuk, jelentős visszaesés tapasztalható az előző évek felméréseihez képest – a megyeszékhelyek lakóinak körében vannak a legtöbben a beiratkozottak (13,6%), ugyanakkor Budapesten vannak a legkevesebben azok, akik soha nem voltak könyvtári tagok (31,4%). Budapesten az ezredfordulón mért 15%-ról 9%-ra, a kisebb városokban ugyanennyiről 8,4%-ra esett vissza a könyvtári tagok aránya, ezzel szemben a községekben 8%-ról 9,2%-ra, a nagyobb városokban pedig 13-ról 13,6%-ra emelkedett. A legkisebb településeken egyértelműen a KSZR bevezetésének és a lakosság számára is közvetlenül érzékelhető fejlesztéseknek köszönhető a pozitív irányú elmozdulás. Az adatok alapján a rendszerszerű fejlesztésre Budapesten és a kisebb városokban lenne szükség. A „most nem tag, de korábban az volt” opciót Budapesten választották a legtöbben a válaszadóink közül. A fővárosban lakók 59,6%-a valaha könyvtári tag volt, de ma már nem az. A könyvtárakból való „elvándorlásban”, ha csak az elmúlt öt évben nézzük, akkor is Budapest vezet, 10,8%-kal. A megyeszékhelyek 49,6%-nyi olvasót veszítettek el, ebből 9,8%-ot az elmúlt öt évben. A kisebb települések felé haladva ezek az arányok egyre kisebbek, a nem megyeszékhely városok esetében 48,5 és 7,6%, a községekben pedig 45,7 és 7,2%.

²⁴⁰ GERESEN, 1998. i.m. 146. p.

²⁴¹ GERESEN, 1998. i.m.

Beiratkozott olvasók aránya az egyes régiókban

A KSH régiók szerinti összevetésben meglepő eredményeket és óriási eltéréseket láthatunk. Elsősorban a déli megyékben vallották magukat sokan beiratkozott olvasónak, Észak-Magyarországon és a Nyugat-Dunántúlon ezzel szemben messze az országos átlag alatt volt a könyvtári tagok aránya. Az eredmény elsősorban azért meglepő, mert az osztrák határ melletti és az elszegényedett, aprófalvas, magas munkanélküliséggel sújtott észak-magyarországi régiók demográfiai jellegzetességeik tekintetében nagyon távol állnak egymástól, különösen, ha a Gereben Ferenc által emlegetett polgárosult középréteg lakosságon belüli arányát nézzük. A régiók közül Közép-Magyarország és a Nyugat-Dunántúl veszítette el a legtöbb olvasót, 58,9 és 57,2%-ot. Ezen belül is Közép-Magyarország kiemelkedően sokat az elmúlt 5 évben, 13,2%-ot.

Az iskolai végzettség a korábbi vizsgálatokban is a könyvtári tagságot leginkább pozitívan befolyásoló tényező volt. Ez jelenleg is igaz, sőt, a szakadék még erőteljesebben mélyült az alap-, a közép- és a felsőfokú végzettségűek között. A felsőfokú végzettségűeknek csak a 12,9%-a mondta magáról, hogy soha nem volt könyvtári tag, szemben az alapfokú végzettségűek körében mért 59%-kal. A középfokú végzettségűek esetében ez az arány 32,5%. A másik oldalon az értelmiségiek körében a könyvtári tagok aránya 20,1%, az érettségizetteknél 11,4%, az alapfokú végzettségűek esetében mindössze 3,4%. Az értelmiség tehát mind a mai napig – jellemzően – járt már életében könyvtárban, szemben a legalacsonyabb iskolai végzettségűekkel, akiknek a körében a könyvtári tagság nagyon ritka, mondhatni elszigetelt jelenség. A különbség a legalacsonyabb és a legmagasabb végzettségűek között hatszoros!

A korábbi évek adataival való összevetésben azt állapíthatjuk meg, hogy nagyon jelentős a visszaesés a diplomások körében is, 2000-ben még 38% volt a könyvtári tagok aránya ebben a rétegben, tehát 17 esztendő alatt majdnem felére csökkent a könyvtári tagsággal rendelkező értelmiségiek aránya. Ez vélhetően két jelenségnek tudható be, egyrészt az olvasók aránya népességen belüli csökkenésének, másrészt pedig az interneten elérhető információk egyre növekvő tömegének. A munkához, napi tájékozódáshoz szükséges információknak csak sokkal kisebb része az, amiért könyvtárba kell menni, mint amennyi 2000-ben volt.

Lényegében ezt támasztja alá a foglalkozások szerinti megoszlás is. A foglalkozási rétegeket ma már másként definiáltuk, mint a korábbi években, néhány réteg vonatkozásában azonban tudunk összehasonlításokat is tenni. A legnagyobb arányban (45,2%) a tanulók körében vannak a könyvtárhasználók. Őket a munkanélküliek követik (20,8%), közülük azonban olyan kevesen vannak a mintában, összesen 24 fő, hogy a nagy hibalehetőség miatt szerencsésebb, ha ebből nem vonunk le következtetéseket. A dolgozók közül – ahogyan az a korábbi könyvtárszociológiai vizsgálatok alapján is várható volt – a szellemi foglalkozásúak 14,8%-a, míg a fizikai dolgozóknak csupán 2,6%-a könyvtári tag, azaz hasonló arányokat kapunk, mint a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettségűek közötti különbség esetében. A nyugdíjasok esetében egy érdekes jelenségnek lehetünk a tanúi. 1978-ban 15% volt a körükben a könyvtári tag, 1985-86-ban már csak 9, majd 2000-ben mindössze 5%²⁴², 2017-ben 7,9%. Gyakorlatilag ez az egyetlen olyan réteg, amelynek a körében javulást mérhetünk az előző adatfelvételekhez képest.

Végül nem tipikus, de a rendelkezésünkre álló adatsorok alapján megállapítható, hogy a jövedelmi viszonyok miként befolyásolják a könyvtári tagságot. Mivel a háztartás összjövedelméhez hasonlítottunk, nem lehet egyértelmű tendenciákat megállapítani, ugyanis a legalacsonyabb (200 ezer forint alatti) és a legmagasabb (400 ezer forint feletti) jövedelmi kategóriában a legmagasabb a könyvtárhasználók aránya. A legmagasabb jövedelmi kategóriában a fiatal, városi, családos értelmiségiek húzzák fel a könyvtári tagok arányát, a legalacsonyabb jövedelmi sávban egyszerre vannak jelen a már önálló háztartásban élő egyetemi hallgatók, a még nettó 200 ezer forint alatt kereső egyedülállók, valamint a mélyszegénységben élő, alacsony iskolai végzettségű, falusi munkanélküliek. Az előbbieket felfelé, az utóbbiak inkább lefelé húzzák a jövedelem alapján meghatározható könyvtárhasználati statisztikákat.

Szintén rendelkezésünkre állnak a családi állapotra vonatkozó adatok, így megállapíthatjuk, hogy a hajadonok, nőtlenek, valamint az elváltak, külön élők közel kétszer akkora eséllyel beiratkozott tagok a könyvtárakban, mint a házastársi

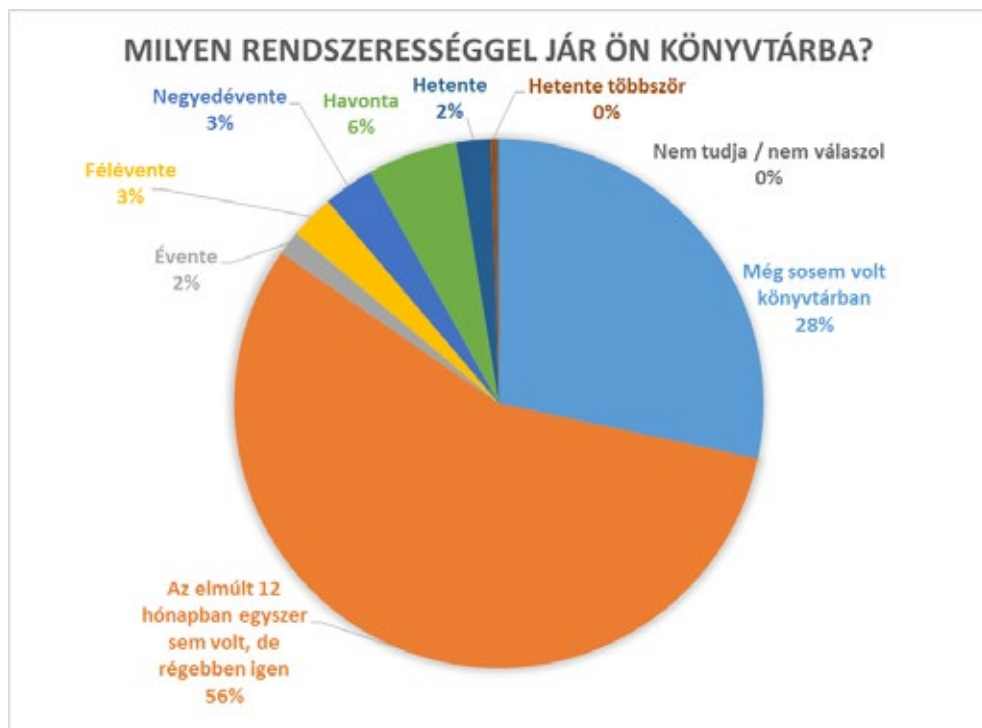
²⁴² GERESEN, 2005. i.m. 43. p.

vagy élettársi kapcsolatban élők. Erre az élethelyzet adhat magyarázatot, a hajadonok, nőtlenek nagy valószínűséggel pályájuk elején álló fiatalok, akik egyébként is közelebb állnak még a könyvtárak világához, mint az idősebbek, iskolai éveiktől távolabb lévők.

A társadalmi, demográfiai tulajdonságai alapján napjaink könyvtárhasználója nem áll távol a korábbi évekétől. Ma is jellemzően a fiatal, magas iskolai végzettségű, városi, értelmiségi munkakörökben dolgozó emberek körében magasabb a könyvtári tagok aránya. A legjelentősebb változások a korábbi évekhez képest a településtípusok körében mérhetőek. A kisebb városok és a főváros könyvtárhasználóinak aránya nagyobb mértékben esett vissza az elmúlt években, míg a megyeszékhelyek és a községek jellemzően meg tudták tartani vagy bővíteni tudták a használóik számát.

A könyvtárhasználat gyakorisága

A könyvtárhasználat gyakoriságát nemcsak a könyvtári tagoktól, hanem valamennyi válaszadótól megkérdeztük. A kérdés így hangzott: „Milyen rendszerességgel jár Ön könyvtárba?”. Ennek az volt az oka, hogy könyvtári szolgáltatásokat elvileg bárki igénybe vehet, beiratkozástól függetlenül.

A válaszok alapján a magyar felnőtt lakosság 28,4%-ának semmilyen könyvtárlátogatása nem volt még életében, miközben a válaszadók több mint fele járt már könyvtárban, de jelenleg mégsem érzi azt, hogy szüksége lenne ennek az intézményrendszernek a szolgáltatásaira. Összességében az elmúlt évben a könyvtárat használók aránya 15,1% volt, amiből arra következtethetünk, hogy megközelítőleg minden harmadik olvasónk veszi igénybe úgy a könyvtárakat, hogy nem iratkozik be a teljes évre.

Az alábbi táblázat azt mutatja be, hogy a legutóbbi mérésekhez képest milyen elmozdulás tapasztalható a könyvtárhasználat rendszerességében.

Milyen rendszerességgel jár Ön könyvtárba?	A válaszadók százalékában		
	1985	2005	2017
hetente többször	10	7	1,9
hetente	19	18	13,0
havonta	50	41	36,2
negyedévenként	10	17	20,3
félévente	5	9	18,0
ritkábban mint félévente	5	8	10,0
nem tudja/nem válaszol	1	0	0,2
Összesen	100	100	100

A táblázatból világosan látható, hogy akik járnak könyvtárba, azok is ritkábban járnak, mint korábban. A legmagasabb érték ma is a havi rendszerességű könyvtárhasználat mellett van. Ez igazodik a jellemző kölcsönzési időhöz. A legdrasztikusabb visszaesés azok körében tapasztalható, akik korábban hetente többször is megjelentek a könyvtárban. Ma már erre a típusú használatra nagyon keveseknek van szüksége. Vélhetően a jelenségre megint az elektronikus formában elérhető információk nagy mennyisége ad magyarázatot.

A használt könyvtári szolgáltatások

A könyvtári szolgáltatásokat a használók akár beiratkozás nélkül is igénybe vehetik, ezért a kérdést a következőképpen fogalmaztuk meg: „Vett-e igénybe – akár beiratkozás nélkül is – bármilyen könyvtári szolgáltatást az elmúlt 12 hónapban? Gondoljon az elektronikus szolgáltatásokra is!” Ezt azoknak tettük fel, akik korábban úgy nyilatkoztak, hogy nem könyvtári tagok. Erre egyszerű igennel és nemmel lehetett válaszolni. A válaszadók 93,3%-a válaszolt nemmel a kérdésre.

A következő, részletesebb kérdéssort már kifejezetten azoknak tettük fel, akik a korábbi kérdések alapján könyvtárhasználónak tekinthetők. A kérdés-

ben megadott válaszlehetőségekben a szolgáltatások listáját a korábbi évekhez képest jelentősen kibővítettük. A könyvtárak az elmúlt évtizedekben számos olyan újdonságot bevezettek, amelyekben tetten érhető intézményeink funkcióinak bővülése. Ez indokolta a szolgáltatások listájának bővítését. A kérdés a következőképpen hangzott: „Milyen könyvtári szolgáltatásokat vett igénybe az elmúlt 12 hónapban?”

Milyen könyvtári szolgáltatásokat vett igénybe az elmúlt 12 hónapban	igen	nem	Nem tudja/Nem válaszol
könyvkölcsönzés	90,3%	9,7%	0,0%
más könyvtári dokumentum kölcsönzése (pl. folyóirat, videó, DVD)	18,8%	81,3%	0,0%
könyvtári honlap, weboldal	10,6%	88,5%	0,9%
könyvtári közösségi oldal	10,2%	88,9%	0,9%
könyvtár online katalógusa	16,2%	83,8%	0,0%
folyóiratolvasás helyben	33,2%	66,8%	0,0%
elektronikus könyvtár, digitális gyűjtemény	11,9%	87,7%	0,4%
helyben olvasás	34,5%	65,1%	0,4%
más könyvtári dokumentum helyben használata (pl. hangoskönyv, videó, DVD)	7,7%	91,9%	0,4%
zenehallgatás	6,3%	92,4%	1,4%
előjegyzés	28,5%	71,5%	0,0%
témafigyelés	6,9%	92,4%	0,7%
hosszabbítás	52,1%	47,9%	0,0%
könyvtárközi kölcsönzés	29,9%	70,1%	0,0%
számítógép-használat	18,7%	81,3%	0,0%

internethasználat	18,3%	81,7%	0,0%
wifi használata	23,8%	75,7%	0,4%
adatbázisok használata	24,3%	75,7%	0,0%
másolatszolgáltatás (fénymásolás, nyomtatás, szkennelés)	36,2%	63,8%	0,0%
információsolgáltatás	15,7%	84,3%	0,0%
irodalomkutatás	14,6%	85,4%	0,0%
felhasználóképzés (könyvtár által szervezett számítástechnikai tanfolyam)	4,2%	95,8%	0,0%
képzés (egyéb könyvtár által szervezett oktatás, pl. nyelv)	6,9%	93,1%	0,0%
könyvtári foglalkozás	12,7%	87,3%	0,0%
távoli szolgáltatások	3,5%	96,5%	0,0%
könyvet házhoz szolgáltatás	1,4%	98,6%	0,0%
gyermekkönyvtári szolgáltatás	11,0%	89,0%	0,0%
helyismereti, helytörténeti szolgáltatás	7,2%	92,8%	0,0%
könyvtármozi	4,2%	95,1%	0,7%
rendezvényt látogat	28,1%	71,9%	0,0%
tanulás: bemenni, leülni, tanulni	9,8%	89,7%	0,4%
valami egyéb, amit eddig nem említettem, éspedig:	2,1%	74,6%	23,3%

A korábbi könyvtárszociológiai felmérések elsősorban azt sugallták, hogy a rendszerváltást követő évtizedekben a könyvtárhasználatban az elmélyült tanulás, olvasás helyett a gyors információelérés dominált. Az adatfelmérésünkben először is azt kell hangsúlyoznunk, hogy erre a kérdésre csak azok válaszoltak, akik korábban úgy nyilatkoztak, hogy vettek igénybe könyvtári szolgáltatást az elmúlt egy évben. A kérdés tehát nem egy idealizált könyvtárképre, hanem igenis a mindennapi valóságra enged következtetni.

Értelemszerűen a legalacsonyabb értékeket azok a szolgáltatások kapták, amelyek csak valamilyen szűkebb réteget céloznak meg, vagy a könyvtáraknak csak egy kis részében érhetők el. Ilyenek a könyvtármozi, a könyvtári közösségi oldal, a gyermekkönyvtári szolgáltatás (felnőttek körében!), a könyvtári foglalkozás vagy a könyvet házhoz szolgáltatás. Talán azon sem lepődünk meg, hogy akik valamilyen könyvtári szolgáltatást igénybe vettek, azok közül szinte mindenki élt a könyvkölcsönzés lehetőségével, és szintén több mint a használók fele a hosszabbítással. Az ezt követő legnépszerűbb szolgáltatások szintén a hagyományos könyvtári tevékenységek dominanciájáról tanúskodnak. Könyv és folyóirat helyben olvasása, előjegyzés, másolatszolgáltatás (fénymásolás, szkennelés), könyvtárközi kölcsönzés.

Aránylag kevesen (20% alatt) jelölték meg az olyan tradicionális könyvtári szolgáltatásokat, mint az irodalomkutatás, témafigyelés, helyismeret, helytörténet vagy információszolgáltatás. A legnagyobb meglepetést az okozta, hogy milyen szerény visszhangja van a könyvtárak elektronikus szolgáltatásainak. A könyvtári honlapot – saját bevallásuk szerint – a használók alig több mint 10%-a használta, az online katalógust is csupán 16%. Tekintettel arra, hogy az online katalógus rendszerint a honlapon keresztül érhető el, itt inkább azt mondhatjuk, hogy a használókban vélhetően a honlap nem tudatosul mint szolgáltatás, hiszen járnia kellett az intézmény weboldalán, ha a katalógust igénybe vette. Általában elmondható, hogy meglehetősen szerény mértékű az elektronikus dokumentumok, digitális könyvtári állományok használata. Valószínűleg itt is a tudatosulás szerény mértéke magyarázza, hogy az olvasók kis százalékban állították, hogy éltek ezekkel a lehetőségekkel.

Az új típusú szolgáltatások között a korábbi években meglehetősen népszerű volt az internetezés és a számítógép-használat. Most a vezeték nélküli hálózatra való csatlakozást már többen jelölték meg, mint a könyvtárak által biztosított számítógépek használatát és az azokon keresztül történő internetezést. Ez egy olyan tendenciát jelez a számunkra, hogy a használóknak már kevésbé van szükségük a számítógépekre és egyre inkább a hálózati hozzáférésre, hiszen jellemzően már saját laptopokkal, táblagépekkel, okostelefonokkal érkeznek a könyvtárba. Kérdés, hogy a jövőben mindez milyen irányban fog alakulni. Vélhetően a mobilnet terjedésével a wifi szolgáltatás is egyre kevésbé lesz releváns a használók számára.

A távolmaradás okai

A távolmaradás okait korábban Péterfi Rita és Vidra Szabó Ferenc is vizsgálta egy 2003-as, 900 fő bevonásával végzett kutatásban, három megyei jogú városban. Abban a kérdőívben konkrétan a könyvtári tagság megszűnésének okaira kérdeztek rá egy táblázatban, amelyben az első oszlopban az szerepelt, hogy mettől volt egy adott könyvtár tagja, a következőben pedig, hogy mi volt az oka a tagság megszűnésének. Akkor a válaszok zöme külső, a könyvtártól látszólag független körülményekre volt visszavezethető, mint a tanulmányok befejezése, időhiány, költözés, családalapítás, a munkaviszony megszűnése vagy a gyerekek felnőtté válása.²⁴³ Ebben a kérdésben – amely mindenesetre nagyon tanulságos a számunkra is – a válaszadóknak egy korábbi, a könyvtár szempontjából sajnálatos eseményre kellett választ adni, mi ezzel szemben igyekeztünk a pozitív attitűdöket kicsalogatni a válaszadóinkból.

Azokat a használókat, akik jelenleg nem könyvtári tagok, egy nyitott mondatdal invitáltuk arra, hogy elmondják távolmaradásuk okait. A kérdés a következőképpen hangzott: „Fejezze be a mondatot! Akkor lennék könyvtári tag, ha...” Nem adtunk meg válaszlehetőségeket, hogy ne befolyásoljuk a válaszadóinkat, viszont a kérdezőbiztosokat arra kértük, hogy amennyiben a válasz az általunk előre felsorolt szempontok valamelyikét említi, akkor azokat jelöljék meg a számunkra.

	említi	nem említi
lenne ideje könyvtárba járni	38,1%	61,9%
a nyitvatartás megfelelő lenne	12,6%	87,4%
ha megfelelő lenne a környezet	5,2%	94,8%
olyan szolgáltatások lennének, amelyek érdekelnek	15,4%	84,6%
ha modernebb lenne az infrastruktúra	5,8%	94,2%
ha a könyvtár jobban kommunikálna	6,0%	94,0%
ha a személyzet megfelelő lenne	3,8%	96,2%
ha olcsóbb lenne a beiratkozás	6,3%	93,7%
egyéb	8,6%	91,4%

A fenti kép alapján a könyvtárat nem használóknak nincs igazán világos képe arról, hogy miért nem használják a könyvtárat. Az időhiány egy nagyon jellemző – és valljuk be, kényelmes – válasz. A nyitvatartás némileg összefügg az időhiánnyal, a hosszabb rendelkezésre állás értelemszerűen több lehetőséget kínálna

²⁴³ VIDRA SZABÓ Ferenc – Péterfi Rita: *Félelmek és szükségszerűségek. Egy könyvtári marketingvizsgálat tanulságai*. Könyvtári Figyelő, 50. (2004) 3. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00052/vidra.html>

a nem használóknak a könyvtárlátogatásra (kérdés ugyanakkor, hogy élnének-e a lehetőséggel a permanens időhiánnyal küzdő „potenciális könyvtárlátogatók”). Az érdekesebb szolgáltatások már kevésbé megfogható, mégis őszintébbnek tűnő válasz. Tulajdonképpen az ezt említő több mint 15% arra utalt, hogy a könyvtárak jelenleg nem nyújtanak olyat, ami őket érdekelné. Az olyan tényezők, mint nem megfelelő környezet, elavult infrastruktúra, kommunikációs problémák vagy a magas beiratkozási díj gyakorlatilag alig jelentek meg egy-egy válaszban. A korábbi könyvtárszociológiai vizsgálatok eredményei lényegében ugyanezeket támasztották alá: a könyvtárat nem használóknak nincsenek jól artikulálható világos elvárásai az intézményeinkkel szemben, így elsősorban az érdektelenségben kereshető a távolmaradás legfőbb oka.

A szabad szöveges válaszokat nem lenne tér alaposan elemezni. Néhány jellemző választ azonban érdemes idéznünk, amelyek alapján egy-egy gyakori motívum érzékelhető, érzékeltethető:

- A fiataloknak való az már, nem nekem.
- A gyermekeim miatt járnom kellene.
- A kölcsönzési idő hosszabb lenne.
- A könyvtárban a szakkör tartja a foglalkozásokat, azokra járok. Könyvet nem veszek ki.
- A TV meg az újságok nekem nagyon megfelelnek.
- Ha a szemem nem romlott volna ennyire el.
- Ha fiatalabb lennék.
- Ha nem lenne internetünk és 75 tévécsatornánk.
- Ha szükség lenne könyvre és nem venném meg, csak elolvasnám.
- Ha több olyan rendezvény lenne, ami érdekel.
- Jobb lenne a szemem az olvasáshoz.
- Kerekesebb székes és nincs rámpa.
- Kielégít a TV meg az újságjaim.
- Majd esetleg, ha nyugdíjas leszek.
- Majd, ha a gyerek iskolába jár, és valami kell, ami a neten nincs.
- Modernebb könyvek lennének.
- Nem nagyon tudok már mozogni.
- Nem olvasok már elég régen könyvet, mert hamar elfárad a szemem.
- Nem szeret járni, mert nem frissek a könyvek.
- Nincs rá igényem.

- Rokkant lépcső kellene, segítség a bejutáshoz.
- Rossz már a szemem, nem tudok már olvasni, elég nekem, amit a TV-ben látni.
- Semmiképp sem járna.
- Semmiképpen, az interneten mindent megtalállok.
- Sok könyv van a lakásban, mégse olvasom idő hiányában.
- Szinte minden fent van a neten, Google a barátom, nem a könyvtár.

A fentiek alapján jól kirajzolódnak a jellemző válaszok. Az idősök gyakran említették a betegséget, vagy a korlátozott mozgásképesség miatt a bejutás nehézségeit. Ennél is jellemzőbb az érdektelenség és ezzel párhuzamosan a helyettesítő szabadidős tevékenységek említése (TV csatornák, internet, otthoni könyvek). Egyesek kritikával éltek, vagy a nem megfelelő nyitvatartás, vagy a friss könyvek hiánya, a nem eléggé érdekes rendezvények miatt. És végül gyakran előkerül, hogy a könyvtárak szolgáltatásait egy egészen más rétegnek az igényeire optimalizálták, mint a nyugdíjasok vagy a gyerekek.

A könyvtár hasznosulása

A könyvtár hasznosulására vonatkozóan egy – a szakirodalmi szemlében már említett – nemzetközi felmérés kérdését vettük át: „Az élet mely területén veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak? (Az elektronikus szolgáltatásokra is gondoljon!)”. A kérdés azt feltételezi, hogy a könyvtár igen sokféle területen hasznosulhat. Például, ha valaki a könyvtárból veszi kölcsön az útikönyvet, amelyet a nyaralásnál használ, akkor ő utazáshoz használta a könyvtárat. Ha valaki a gyereket a könyvtárban hagyja, amíg elintézi a hivatali ügyeit, akkor a gyermeknevelés, gyermekmegőrzés területén hasznosultak számára az intézményeink szolgáltatásai. Ha bárki a könyvtár nyilvános vezeték nélküli hálózatán keresztül foglal színházjegyet, akkor ő más kulturális tevékenységek terén profitált a könyvtárak tevékenységéből. A kérdést Magyarországon először tettük fel, de érdekes összehasonlító adataink vannak más országokból.

Kérdéses volt számunkra az is, hogy a válaszadóink egyáltalán képesek lesznek-e ilyen formában értelmezni a kérdést, hiszen mindez a könyvtárnak egy meglehetősen komplex értelmezését feltételezi a válaszadóinktól. Az átlag internethasználó nem is feltétlenül van tisztában azzal, hogy például a világhálón elérhető digitalizált tartalmakat valamely közgyűjtemény tette-e közzé, vagy, hogy a város valamely pontján elérhető vezeték nélküli hálózatot ki biztosítja a számára.

Az élet mely területén veszi/vette hasznát a településén lévő (városi, kerületi, községi) könyvtár által nyújtott szolgáltatásoknak, információknak? (Az elektronikus szolgáltatásokra is gondoljon!)	Soha	Ritkán	Néha	Gyakran	nem tudja/nem válaszol
munkahelykeresés	89,5	5,3	3,1	1,3	0,7
munkahelyi feladatok végzése	88,0	4,9	4,1	2,3	0,7
munkához kapcsolódó tanulás	85,4	6,9	4,5	2,5	0,8
oktatási lehetőségek keresése	86,4	7,1	4,6	1,1	0,8
tanulás támogatása	79,7	7,1	8,5	3,7	0,9
önképzés a szabadidőben	79,5	8,8	8,5	2,5	0,7
háztartási feladatok, házimunka	91,2	4,6	2,7	0,8	0,7
gyereknevelés, gyerek elhelyezése	92,1	4,4	2,1	0,6	0,7
otthoni feladatok	91,9	4,7	2,1	0,6	0,7
fogyasztói, vásárlói ügyek	91,8	4,6	2,3	0,5	0,7
egészség, egészséges életmód	82,2	9,0	6,3	1,8	0,7
utazás, nyaralás	85,5	7,0	5,5	1,3	0,7
közösségi, baráti kapcsolatok ápolása	83,6	7,3	5,9	2,5	0,7
szépirodalom olvasása	77,7	9,3	7,9	4,3	0,8
szak- vagy ismeretterjesztő irodalom olvasása	78,6	9,1	8,1	3,5	0,7
kulturális tevékenységek	83,0	9,1	5,6	1,5	0,8
kreatív művészeti tevékenységek	87,9	7,3	3,5	0,6	0,7
szabadidős tevékenységek, sport	87,1	6,7	4,7	0,8	0,7
természet iránti érdeklődés kielégítése	86,3	6,9	5,0	1,1	0,7
történelem vagy társadalom iránti érdeklődés kielégítése	84,5	8,1	5,4	1,2	0,8
részvétel valamilyen közösségi, társadalmi ügyszö köztödő párbeszédben	89,6	5,6	3,7	0,3	0,8
bármí más, amit eddig nem említettem és pedig	89,3	0,1	0,4	0,1	10,1

A fenti táblázat elemzésekor az első és legfontosabb megállapítás, amit tehetünk, hogy – bár az embereknek csupán kevesebb mint 10%-a könyvtárhasználó – az intézményrendszer hasznosságát, hasznosulását ennél jóval többen érzik, tapasztalják. Igaz ez még akkor is, ha a legtöbb általunk felsorolt szempont alapján a könyvtárak szolgáltatásaiból az emberek 80-90%-a soha, semmilyen formában nem profitált, számukra a könyvtár ezeken a területeken nem jelent semmilyen hasznót.

A könnyebb kezelhetőség és átláthatóság érdekében összeadtam azokban az oszlopokban szereplő értékeket, amelyek alapján – ha ritkán is – de valamilyen hasznót jelentett a könyvtárak szolgáltatása a válaszadóknak. 20% fölötti értéket kaptunk a szép- (21,5%) valamint a szak- vagy ismeretterjesztő irodalom olvasása (20,7%) soroknál. Ettől nem sokkal lemaradva jöttek az önképzés a szabadidőben (19,8%) és a tanulás támogatása (19,3%) válaszlehetőségek. Némileg meglepő módon ezeket követi az egészség, egészséges életmód (17,1%), majd csak azután a kulturális tevékenységek (16,2%) és a közösségi, baráti kapcsolatok ápolása (15,7%).

Az egészséges életmódon kívül tehát jellemzően a hagyományos könyvtári szolgáltatásokhoz kapcsolódó hasznosulások jelennek meg a kérdésre adott válaszokban.

Könyvtár- és könyvtároskép

A könyvtár- és könyvtárosképet több korábbi kutatás vizsgálta 1978-ban és 1985-86-ban. „A Könyvtár olyan hely, ahol...” kezdetű nyitott mondatot kellett befejezni a megkérdezetteknek. A felnőtt lakosságból alkotott országos reprezentatív mintán elvégzett vizsgálatban a főbb motívumok között megjelent a könyvolvasás, könyvkölcsönzés lehetősége, valamint a széles könyvválaszték. Főleg az alacsonyabb iskolai végzettségűek, illetve a könyvtárat csak távolról tisztelőik körében jelentek meg olyan pozitív általánosságok, mint a csend és nyugalom szigete, a kultúra temploma. A legfontosabb megállapítás azonban ezekből a vizsgálatokból az volt, hogy a könyvtár éppen azoknak jelent ismeretlen területet, akik leginkább rá lennének szorulva a szolgáltatásaira.²⁴⁴

Az Országos Széchényi Könyvtár 1995-ben lefolytatott vizsgálatában, amelyben kifejezetten könyvtárhasználóknak tették fel ugyanezt a kérdést, lényegében ugyanaz a hagyományos könyvtárkép köszönt vissza, mint a tíz évvel korábbi adatfelvétel során. Ráadásul ezt a kutatást kifejezetten könyvtárhasználók körében végezték. Vidra Szabó Ferenc konklúziója szerint „a megváltozott használói szokások ellenére az olvasók többségében nem változott a korábban kialakult kép. A válaszadók negyedének a könyvtárról a csend, a nyugalom, az elmélyülés lehetősé-

²⁴⁴ GERESEN, 1998. i.m. 168. p.

ge jut eszébe; tíz-tizenöt százalékanak pedig: ahol 'gyarapíthatom ismereteimet'. '...jó a hangulat' 'kikapcsolódni, szórakozni, pihenni lehet', 'könyvet lehet kölcsönözni', vagyis a válaszok zöméből a hagyományos könyvtárkép köszön vissza.”²⁴⁵

Mi a könyvtárakról kialakult képet szándékosan nem ezzel a korábban gyakran feltett kérdéssel vizsgáltuk. El szeretnénk volna kerülni a pozitív általánosságokat, e helyett inkább arra voltunk kíváncsiak, hogy a könyvtáros szakmában gyakran citált funkciók (tanulás támogatása, informálódás, közösségépítés, kultúráközvetítés, rekreáció, szabadidő kulturált eltöltésének lehetősége) mennyiben képezi részét a lakosság könyvtárképének, illetve, ezek közül melyek azok a feladatok, funkciók, amelyeket legerősebbnek érznek a könyvtárak vonatkozásában.

Ön szerint a könyvtárnak és a könyvtárosnak melyek a legfontosabb feladatai? Felsorolok néhány lehetséges feladatot, s kérem, mondja meg, hogy ezeket mennyire tartja fontosnak, ha a könyvtárakra, a könyvtárosokra gondol. Osztályozzon az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos!

A kérdésre adott válaszok annyira egybevágnak, hogy nem igazán tudunk érdemi különbségeket megfogalmazni. A legmagasabb pontszámokkal értékelt funkciók az információs szolgáltatás, a könyvtárnepszerűsítés és a tanulás támogatása voltak, míg a legalacsonyabbak a kultúráközvetítés, a kulturális örökség megőrzése, védelme és a közösségépítés, de a válaszadóink alapvetően valamennyi általunk felsorolt szempontot lényegesnek találtak.

²⁴⁵ VIDRA SZABÓ, 1997. i.m.

A legnépszerűbb válaszlehetőségek azok lettek, amelyek konkrétabbak, a válaszadóink számára is megfoghatóbbak voltak. A könyvtárnépszerűsítés valószínűleg az olvasás népszerűsítését jelenti a válaszadóink fejében, vagy legalábbis erősebben kötődik hozzá, mint amire könyvtári PR alatt gondolunk. A kultúráközvetítés vagy a kutatómunka támogatása vélhetően túlságosan elvont fogalmak voltak, amelyek kevésbé elképzelhetők egy átlagos válaszadónak.

A könyvtárosokról kialakult társadalmi képet lényegében ugyanazokban az országos felmérésekben, nagyon hasonló módszerrel vizsgálták. A kérdés úgy hangzott, hogy „Fejezze be a mondatot: A könyvtáros olyan személy, aki...”. A teljesen nyitott kérdés tág teret engedett a szabad asszociációknak, ennek ellenére az 1985-86 telén elvégzett adatfelvétel válaszai még a könyvtárképnél is jobban egy irányba tendálnak. A válaszadók 40%-a szerint a könyvtáros olvasmányokat ajánl. Nagyon sokan említették ezen kívül, hogy a könyvtáros olvasott, emberi kapcsolatokat jelent a használóknak, valamint, hogy kultúrát közvetít, fejleszt, neveli az embereket.²⁴⁶

Vidra Szabó Ferenc felnőtt könyvtárhasználók körében, 1995-ben végzett vizsgálatának eredményei alapján, amelyben a használók zöme a könyvtárhoz valamilyen segítő jellegű kapcsolatot asszociált, azt állapította meg, hogy „a használók zöme – függetlenül könyvtártípustól, foglalkozástól – a könyvtárosban azt a társat látja, aki segít eligazodni, segít megtalálni a keresett művet, akihez tanácsért lehet fordulni – és aki ráadásul még kedves, barátságos, udvarias is! A könyvtáros mint közvetlen információs forrás, mint alapos szakértelemmel rendelkező személy, kevésbé fontos. Tehát a könyvtáros szereppel a segítségnyújtást azonosítják, és nem a konkrét ismeretek átadását.”²⁴⁷

Kozmáné Sike Emese, némileg kitérve az OSZK-KMK kutatói által meghatározott paradigmából, egészen más jellegű kérdésekkel vizsgálta a könyvtárosok önképét. A legérdekesebb összevetés az volt az ő esetében, amikor felsorolt más szakmákat, arra kérve a válaszadókat, hogy jelöljék meg a könyvtárosság rokonszakmáit. A kutatás ugyan nem lakossági mintán vizsgálta a kérdést, a megállapításaiban azonban kitér arra a feszültségre, amely a könyvtárosság önképe és a társadalom szakmáinkról alkotott képe között feszül. A könyvtárosok által a legnagyobb számban említett rokonszakmák a pedagógus, a kulturális menedzser, az információs menedzser és az informatikus voltak. Mindez jól reflektál arra a képre, ami az ezredfordulón gyakorta felmerült a szakirodalomban, amely szerint a szociális funkcióknak és az információközvetítésnek kell lenni a könyvtáros szakma két meghatározó területének az elkövetkező években. Mindezeket követően azonban Kozmáné Sike Emese azt is megállapítja, hogy „a könyvtári

²⁴⁶ GEREKEN, 1998. i.m. 172. p.

²⁴⁷ VIDRA SZABÓ, 1997. i.m.

munka egy interperszonális kommunikációban megvalósuló, intellektuális tevékenységen alapuló, társadalmilag hasznos szolgáltatás, melyet a társadalom – fontosságát el nem ismerve – alulértékel.”²⁴⁸ Majd a következőt: „A könyvtáros szakmáról az idők folyamán kialakult és a társadalmi tudatban megragadt klisészerű elképzelések teljes revízióra szorulnak. Az információs társadalom korában a könyvtáros legfontosabb feladata aktív funkció: információkezelés (önálló információbegyűjtés, szelektálás, feldolgozás, közvetítés). A passzív őrzőfunkció jelentőségét veszítette.”²⁴⁹

A könyvtároskép kapcsán mi összesen két kérdést tettünk fel, egymáshoz nagyon hasonló megfogalmazásban. Az első a következőképpen hangzott: „A tapasztalatai alapján milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel, kompetenciákkal rendelkezik egy könyvtáros? Osztályozzon az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem jellemző, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon jellemző!” A második pedig így: „Ön szerint milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel, kompetenciákkal kell rendelkeznie a könyvtárosnak? Osztályozzon az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos!”. A kérdés alapján fény derülhet arra is, hogy a használóink mit hiányolnak a könyvtárosokból, és az elvárásaiknak mennyiben felelnek meg a könyvtárak munkatársai.

A kérdésben mi magunk adtuk meg előre azokat a válaszlehetőségeket, amelyekről a válaszadóknak el kellett döntenie, hogy jellemző-e – illetve jellemzőnek kell-e lennie – a könyvtárosra.

Tulajdonságok	Átlag		Különbség
	Tapasztalatai alapján milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel, kompetenciákkal rendelkezik egy könyvtáros?	Ön szerint milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel, kompetenciákkal kell rendelkeznie a könyvtárosnak?	
tájékozott	4,57	4,61	-0,04
kreatív	4,25	4,40	-0,15
művelt	4,55	4,62	-0,07
talpraesett	4,41	4,52	-0,11
kommunikációs készség	4,53	4,58	-0,05

²⁴⁸ KOZMÁNÉ SIKE Emese: *Könyvtárosok(k) az ezredfordulón 1. rész: Könyvtárosi pályatükör – 2001*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 11. (2002) 6. 15–26. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00030/pdf/02forum.pdf>

²⁴⁹ Uo. 26. p.

segítőkész	4,55	4,63	-0,08
szociális érzékenység	4,20	4,24	-0,04
pedagógiai érzék	4,30	4,34	-0,05
rendszerzőkészség	4,45	4,51	-0,06
szervezőkészség	4,34	4,40	-0,06
jártas az új technológiákban	4,14	4,21	-0,07
vezetés, menedzsment	4,00	3,99	0,01
informatikai jártasság	4,18	4,24	-0,06
marketing	3,78	3,83	-0,05
rugalmas	4,41	4,46	-0,06
határozott	4,37	4,47	-0,11
empatikus	4,36	4,40	-0,05
idegen nyelv ismerete	4,06	4,01	0,05
információszolgáltatásban jártas	4,39	4,49	-0,10
pénzügyi jártasság	3,59	3,64	-0,05
precíz	4,43	4,53	-0,10
barátságos	4,54	4,63	-0,09
nyugodt	4,47	4,53	-0,06

A fenti értékek, értékelések alapján a könyvtáros tájékozott, művelt, segítőkész, jó kommunikációs készséggel rendelkezik, barátságos, nyugodt, precíz és jó a rendszerzőkészsége. A könyvtárosok ezzel szemben nem ezeket a készségeket szeretik hangsúlyozni, hanem azokat, amelyekre a válaszadóink a legalacsonyabb értékeket adták: marketing ismeretek, új technológiákban és informatikában való jártasság. Talán mi magunk is tisztában vagyunk azzal, hogy a pénzügyekben és az idegen nyelvekben való könyvtárosi jártasság még fejleszthető, fejlesztendő.

A könyvtárosoktól elvárt tulajdonságok azonban a válaszadóink szerint nem különböznek érdemben a tapasztalt tulajdonságoktól. Az átlag magyar nem az információtechnológiában és az új technológiákban való jártasságot hiányolja a könyvtárosokból leginkább, hanem a kreativitást, a talpraesettséget és határozottságot.

5.5.5.2. Információkeresés, médiahasználat

Médiaeszközök a háztartásban

A könyvtárak és az általuk közvetített szolgáltatások részét képezi az információhoz és az infrastruktúrához való hozzáférés, így nagyon fontos tudnunk, hogy az általunk szolgált lakosság milyen eszközökkel rendelkezik. A médiahasználat

kapcsán úgy hangzott a kérdésünk, hogy „Az Ön/Önök otthonában a következő médialejátszók, médiaeszközök közül melyek vannak?” A kérdésben nem arra voltunk kíváncsiak, hogy ez az eszköz a saját tulajdonukban van-e, hanem arra, hogy a válaszadóinknak van-e hozzáférése szabadidejükben ezekhez az eszközökhöz. Így a háztárs használatában lévő okostelefon vagy a vállalat által biztosított laptop esetén is pozitív választ vártunk.

Médiaeszközök	van	nincs	nem tudja/nem válaszol	Összesen
asztali számítógép	52,0%	47,4%	0,5%	100,0%
laptop	45,8%	53,7%	0,5%	100,0%
táblagép (iPad, tablet)	19,9%	79,6%	0,5%	100,0%
okostelefon	66,8%	32,6%	0,5%	100,0%
játékkonzol	9,1%	90,3%	0,7%	100,0%
egyéb okoseszközök	6,0%	93,4%	0,6%	100,0%
televízió készülék	97,1%	2,3%	0,5%	100,0%
televízió előfizetés	91,7%	7,7%	0,5%	100,0%
videó, DVD vagy Blu-Ray lejátszó	40,3%	59,1%	0,5%	100,0%
e-könyv-olvasó	4,2%	95,2%	0,6%	100,0%
wifi	58,9%	40,5%	0,5%	100,0%
vezetékes internet	69,9%	29,5%	0,5%	100,0%
mobil internet	37,2%	62,3%	0,5%	100,0%

Televízió készülék szinte valamennyi magyar háztartásban megtalálható. Majdnem eléri a 70, illetve a 60%-ot a vezetékes, valamint a vezeték nélküli internethez való hozzáférés. A magyarok több mint kétharmada rendelkezik okostelefonnal, és ezeknek a készülékeknek több mint felén mobil internet is található. Az asztali számítógépek száma még mindig meghaladja a laptopokét, de hosszú távon biztosan a kisebb és könnyebben kezelhető hordozható számítógépek fognak jobban elterjedni. Még mindig nagyon magas a videó- és DVD-lejátszók elterjedtsége. A könyvtárak és az olvasás szempontjából meghatározó az e-könyv-olvasók alacsony elterjedtsége. A táblagépek és az okostelefonok lényegében alkalmasak ugyanarra a célra, mint az e-könyv-olvasók, ugyanúgy kis helyen elférnek és – olvasás szempontjából nézve – szinte kimeríthetetlen memóriakapacitással rendelkeznek.

Televíziózás

A televíziózás gyakorisága és az olvasás összefüggése régóta fontos és jól dokumentált kérdése az olvasásszociológiának. Ebben a kérdésben is igyekeztünk a korábbi kérdésekkel összhangban feltenni a kérdéseinket, hogy összevethetők legyenek az értékek a korábbi évek eredményeivel. Esetünkben a legfontosabb a könyvolvasással való összevetés, de előtte látnunk kell, hogy a válaszadóink milyen időmennyiséget töltenek a televízió képernyője előtt.

Célszerű tisztáznunk először a táblázatban szereplő szavak jelentését. Nagyon sokat televíziózóknak tekintjük azokat, akik naponta három óránál többet töltenek a képernyő előtt, sokat tévéznek, akik naponta 1–3 órát; közepesen sokat azok, akik hetente többször, de nem mindennap kapcsolják be a tévét. A keveset tévézők, akik hetente legfeljebb egyszer, nagyon keveset tévézők, akik ennél is ritkábban ülnek le a televízió képernyője elé.²⁵⁰

Televíziózás mennyisége	A felnőtt népesség százalékában		
	1985/86	1991-1993	2017
nem tévézik	3,0	0,7	2,6
nagyon keveset	8,5	7,3	1,0
keveset	9,0	10,8	3,9
közepesen	32,7	36,8	16,8
sokat	28,0	24,8	48,0
nagyon sokat	18,4	19,8	27,6
meghatározhatatlan	0,4	0,0	0,0
összesen	100,0%	100,0%	100,0

A sokat és a nagyon sokat televíziózók aránya a rendszerváltást követő 25 évben nagyon nagymértékben megnőtt a hazai lakosságon belül. A magyar felnőtt lakosság több mint egynegyede tartozik abba a csoportba, amely napi több mint három órán keresztül ül a képernyő előtt. Mindez talán nem is meglepő egy olyan környezetben, amelyben majdnem mindenkinek a háztartásában van televízió készülék, és 90% fölött van azoknak az aránya, akik elő is fizetnek a csatornákra. A másik oldalon azonban egyre szélesebb az a réteg, akik egyáltalán nem tévéznek, mivel az interneten keresztül minden őket érdeklő műsorhoz, filmhez, információhoz hozzáférnek.

²⁵⁰ GERESEN, 1998. i.m. 57. p.

Internethasználat

Az internethasználattal kapcsolatosan több kérdést is feltettünk, hiszen az információkeresés vonatkozásában ez ma a legfontosabb kérdés. A gyakori internethasználat információra éhes emberre utal. Az erre vonatkozó kérdésünk így hangzott: „Milyen gyakran szokott internetet (számítógépen, laptopon, táblagépen vagy okostelefonon keresztül) használni munkaidején kívül?” A válaszlehetőségeket ezúttal nem korábbi felmérésekből vettük át (hiszen 20 évvel ezelőtt ilyen kérdést nem tettek fel), hanem mi magunk próbáltuk meg azonosítani a használat gyakoriságának jellemző kategóriáit. Az világos, hogy a szellemi foglalkozásúak állandóan online vannak, ezért hangsúlyoztuk a kérdésben a munkaidőn kívüliséget, tehát azt az időszakot, amely az illető belső késztetéséből és nem a munkahelyi feladatainak végzése céljából fakadó internetezésre vonatkozik.

A kérdésben egy skálán kellett megjelölni a „gyakorlatilag folyamatosan online van” válaszlehetőségtől a „soha nem internetezik”-ig terjedő intervallumban azt, hogy az illető hol helyezi el magát. Az alábbi táblázat mutatja a főbb társadalmi demográfiai változók mentén a válaszok megoszlását.

		10–20 percnél ránéz (gyakorlatilag folyamatosan online van)	1–2 óránként	naponta többször	naponta	hetente többször	hetente egyszer-kétszer	havonta egy-két alkalommal	ennél ritkábban vagy	nem szokott internetezni?	nem tudja / nem válaszol	összesen
Nem	férfi	7,3	11,8	21,2	20,5	9,0	2,4	1,3	1,0	25,3	0,3	100
	nő	5,9	9,2	23,1	21,5	8,8	2,6	0,8	0,5	27,5	0,1	100

Életkor	18-29	16,3	22,1	33,8	20,9	3,8	1,1	0,4	0,0	1,5	0,0	100
	30-39	9,0	11,7	33,6	30,5	8,6	2,3	0,0	1,2	3,1	0,0	100
	40-49	8,9	12,5	24,6	26,7	15,7	2,5	0,4	0,4	8,5	0,0	100
	50-59	2,6	7,0	18,5	25,1	14,1	4,4	1,3	0,9	25,6	0,4	100
	60 fölött	0,2	3,6	9,9	10,6	5,3	2,7	1,9	1,3	64,1	0,4	100
Településtípus	Budapest	5,4	8,3	24,5	34,3	11,9	2,2	0,7	0,7	11,2	0,7	100
	megyeszékhely	9,8	15,4	26,7	18,0	7,5	1,1	0,4	0,4	20,7	0,0	100
	város	7,3	11,9	21,4	15,3	6,3	3,8	1,3	1,3	31,4	0,0	100
	község	4,2	7,2	19,0	21,1	10,6	2,1	1,2	0,5	34,3	0,0	100
Régiók	Közép-Mo.	5,2	6,5	24,5	30,1	10,8	4,1	0,9	0,6	16,9	0,4	100
	Közép-Dtúl	8,0	9,9	22,8	24,1	8,6	3,1	0,6	0,0	22,8	0,0	100
	Nyugat-Dtúl	11,2	15,8	32,9	13,8	6,6	1,3	0,0	0,0	18,4	0,0	100
	Dél-Dtúl	8,0	10,9	18,2	21,2	7,3	2,9	0,0	0,0	31,4	0,0	100
	Észak-Mo.	2,3	7,0	19,3	14,6	6,4	0,6	2,3	1,2	46,2	0,0	100
	Észak-Alföld	6,3	15,8	16,3	14,9	10,9	2,7	0,0	1,8	31,2	0,0	100
	Dél-Alföld	8,2	12,4	20,6	14,4	7,2	0,5	3,1	1,5	32,0	0,0	100

A válaszadóinknak több mint a fele (összesen 60,2%) legalább naponta egyszer, de inkább többször fellép az internetre. Nagyon kevesen vannak (13,2%), akik ennél ritkábban, de élnek az internet lehetőségeivel, ami után újra egy igen széles réteg következik (26,4%), akik saját bevallásuk szerint egyáltalán nem szoktak internetezni.

Nemek között nem regisztrálhatunk nagyon jelentős különbségeket az internetezés gyakoriságát illetően, életkor, település típusa és regionális értelemben azonban igen. A legjelentősebb különbségek életkor alapján vannak, elsősorban

a nem internetezők arányát illetően. A legidősebb korcsoportban a válaszadóink közel kétharmada egyáltalán nem él az internet lehetőségeivel, a 18–29 éves korosztály vonatkozásában ugyanez az arány mindössze 1,5%. A másik oldalon a folyamatosan online lévők aránya a 18–29 évesek körében 16,3, a 60 év fölöttiek esetében 0,2%. Az életkori csoportok közötti különbségek magyarázhatók a digitális bennszülöttek és digitális bevándorlók alapjaiban eltérő attitűdjeivel.

A településtípusok vonatkozásában egyértelműen megfogalmazható, hogy a fővárostól a községek felé egyre többen vannak olyanok, akik egyáltalán nem interneteznek, ami alapján megfogalmazható, hogy az internet-penetráció mértéke messze Budapesten a legmagasabb az országon belül. Érdekes azonban, hogy a megyeszékhelyeken élők gyakrabban interneteznek, mint a fővárosiak. A gyakorlatilag folyamatosan online lévők még a kisebb városokban is nagyobb arányban vannak, mint a fővárosban.

A régiók összevetésében az internetet egyáltalán nem használó válaszadók aránya Közép-Magyarországon a legalacsonyabb, Észak-Magyarországon a legmagasabb, de Észak-Alföldön, Dél-Alföldön és a Dél-Dunántúlon is fölötte van az országos átlagnak. A gyakori internetezők aránya a Nyugat- és Közép-Dunántúlon a legmagasabb. A gazdaságilag legkevésbé fejlett térségekben a legmagasabb azoknak az aránya, akik egyáltalán nem élnek az internet és a világháló adta lehetőségekkel.

Már korábban is megállapították a kutatók az internet- és a könyvtárhasználat közötti pozitív összefüggést. Ezt mi is alátámaszthatjuk. A gyakorlatilag folyamatosan online jelen lévő használók körében a könyvtári tagok aránya 13,4%, a soha nem internetezők körében pedig csak 4,3%. Ezzel szemben a folyamatosan online jelen lévők körében „csak” 30,1% azoknak az aránya, akik soha nem jártak könyvtárban, a soha nem internetezők között 65,7%. Akiknek a könyvtárra igénye van, azok nagy valószínűséggel az internetet is gyakrabban használják.

Az internethasználat gyakorisága mellett meg szeretnénk volna tudni a válaszadóinktól, hogy milyen oldalakat szoktak rendszeresen felkeresni és milyen célból teszik ezt. A számítógép-használat célrendszerére vonatkozó kérdés a következőképpen hangzott: „Milyen célból és milyen gyakran szokott Ön bárhol számítógépet, táblagépet, okostelefont vagy laptopot használni?” – azaz egy skálán kellett a válaszadóknak megjelölni, hogy az adott tevékenységet milyen gyakran végzik. Ezt a kérdést már csak azoktól kérdeztük, akik korábban azt válaszolták, hogy igen, szoktak internetezni, így azzal az elméletinek tűnő lehetőséggel nem foglalkoztunk, hogy valaki használ számítógépet, laptopot, táblagépet vagy okostelefont, de azzal nem lép fel az internetre.

	naponta, naponta többször	hetente többször	hetente egyszer	havonta többször	havonta egyszer vagy ritkábban	soha	nem tudja/ nem válaszol	Összesen
tanulás	2,7	7,4	4,8	6,6	8,8	69,5	0,2	100,0
munkavégzés	14,6	10,9	4,8	6,5	5,6	57,4	0,2	100,0
kapcsolattartás barátok- kal, ismerősökkel	44,4	30,6	7,2	6,1	2,5	9,1	0,1	100,0
információgyűjtés	21,4	31,4	11,5	14,2	7,8	13,6	0,2	100,0
szórakozási célú bö- ngészés	26,9	33,3	12,4	11,6	4,7	11,1	0,0	100,0
számítógépes játékok	4,6	15,2	7,8	9,5	10,3	52,5	0,0	100,0
filmek, zenék, könyvek letöltése	2,0	9,0	9,9	14,8	17,7	46,6	0,1	100,0
szoftverek letöltése	1,2	3,4	4,7	8,9	16,5	64,9	0,4	100,0
hivatalos ügyintézés oldalai	2,4	6,8	8,3	16,1	28,2	38,1	0,2	100,0
internetes vásárlás	1,0	2,9	4,8	10,8	37,7	42,7	0,1	100,0
olvasás (könyv, folyó- irat)	3,5	11,5	6,8	9,1	10,8	58,3	0,0	100,0
tévézés	8,2	6,1	3,5	3,8	6,0	72,2	0,2	100,0
rádióhallgatás	4,5	10,1	3,3	5,6	7,4	68,8	0,3	100,0

Az internethasználat leggyakoribb célja a kapcsolattartás ismerősökkel, barátokkal, ezt követi a szórakozási célú böngészés és az információgyűjtés. A munkavégzés csak ezt követte, jöllehet ebben az esetben nem kötöttük ki, hogy csak a szabadidős internetezésre gondoljanak. A barátokkal, ismerősökkel való kapcsolattartásról a válaszadók több mint 80%-a állította, hogy legalább hetente előfordul, a szórakozási célú böngészés esetében ugyanez 70%, az információgyűjtés pedig 60% fölött van.

Az internetes médiahasználat tekintetében ritka, de az internetezők közel 15%-a számára mindennapos jelenség a televíziózás és a rádióhallgatás, csak ezt követi az online elérésű könyvek és folyóiratok olvasása.

Az online hivatali ügyintézés és az internetes vásárlás egyre többek számára lett része az életnek. Kevesen vannak, akik gyakran (azaz napi vagy heti rendszerességgel) teszik ezt, de már bőven 50% alatt van azoknak az aránya, akik soha nem élnek ezekkel a lehetőségekkel.

A következő kérdésünk már a konkrét oldalakra vonatkozott, azaz, hogy a fenti funkciókat milyen szolgáltatásokon keresztül éri el az internethasználók. A megközelítés itt is a gyakoriságra vonatkozott: ugyanazon a skálán kellett megjelölni, hogy milyen gyakran látogatnak el az adott típusú oldalakra. A kérdés így hangzott: „A következő típusú internetes oldalakat milyen gyakorisággal szokta látogatni?”

	naponta, naponta többször	hetente többször	hetente egyszer	havonta többször	havonta egyszer vagy ritkábban	soha	nem tudja/ nem válaszol	összesen
e-mail postafiók	37,5	29,8	8,8	7,9	4,7	11,0	0,4	100,0
közösségi oldalak	47,4	27,1	7,6	5,4	2,8	9,3	0,4	100,0
internetes hírportálok	20,7	31,1	12,2	10,9	9,0	15,8	0,4	100,0

webáruházak	0,8	5,6	7,2	14,3	30,9	40,7	0,5	100,0
hivatalos ügyintézés oldalai	3,0	7,4	6,9	17,0	30,3	34,8	0,5	100,0
kulturális portálok	4,9	14,1	11,9	16,1	19,1	33,5	0,5	100,0
online média (online televízió, rádiócsatornák)	3,0	9,2	6,1	7,5	11,5	62,2	0,5	100,0
videómegosztók	7,6	17,0	10,4	15,3	12,7	36,4	0,6	100,0

A felsorolás messze nem tartalmazza az összes lehetőséget, amelyet napjaink internetezője felkeres, inkább csak egy-egy olyan típust, amelyek alapján következtethetünk a használat főbb jellemzőire. A közösségi oldalak felkeresésének gyakorisága magasan meghaladja az elektronikus postafiókét. A lakosság alig több mint fele keresi fel legalább hetente többször az internetes hírportálokat, és majdnem minden ötödik internetező nyilatkozta, hogy legalább ugyanilyen rendszerességgel ellátogat valamilyen kulturális portálra. Az egyes kategóriák esetében szándékosan nem adtunk meg példákat, amelyekkel befolyásoltuk volna a válaszadókat, így viszont kérdéses, hogy ők mit értettek a kulturális portál fogalma alatt.

A médiaeszközök használatával, az internetezéssel és információkereséssel kapcsolatosan feltett kérdéseink alapján nagyon jól látszik, hogy egy radikálisan megváltozott szokásokkal bíró generáció jön a jelenlegi 40-es korosztály után. Ők a sokszor és sokak által leírt Y generáció, akiknek az internethasználat napi gyakorlat, a barátokkal, ismerősökkel való kapcsolattartás pedig folyamatos szükséglet. A könyvtárak és általában a fizikailag megközelíthető, igénybe vehető szolgáltatások természetüknél fogva különböznek azoktól a felhasználói attitűdöktől, amelyeket a jelenlegi huszonévesek magukénak vallanak. Akkor miért mégis ők vannak többségben a könyvtárak használói körében? – tehetjük fel a kérdést. A válasz a felfokozott információs szükségletekben keresendő. Azok a fiatalok, akik rendszeresen interneteznek és lételemük a folyamatos online jelenlét, a könyvtárakhoz, az olvasáshoz és minden információközvetítő intézményhez is rugalma-

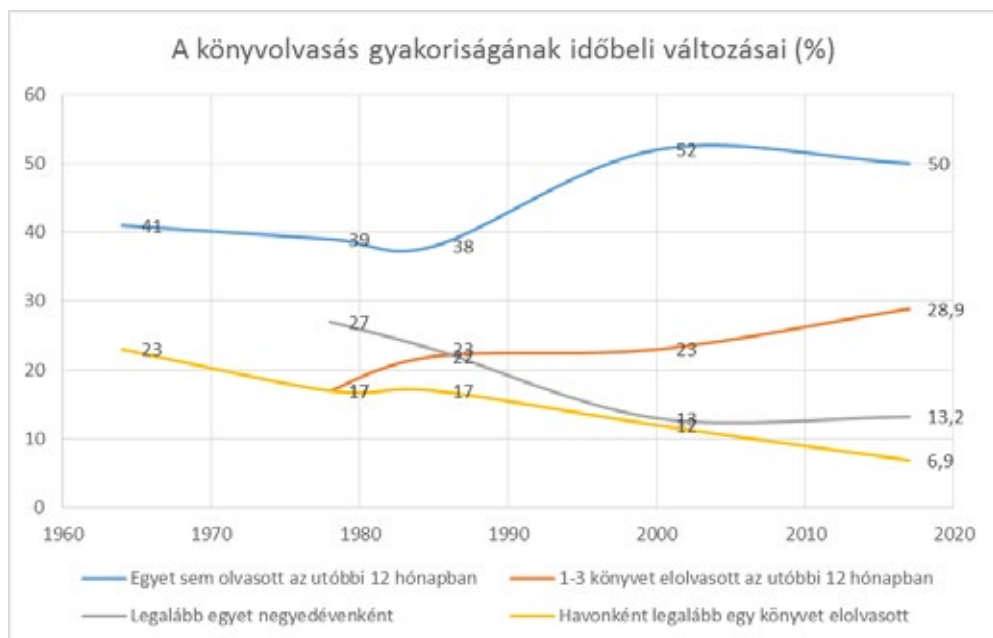
san és a szükségleteik kielégítéséhez legjobban illeszkedő módon közelítenek. Ezzel szemben a könyvtárakat elkerülő réteg jellemzően a televízió bűvkörében él, az információ megszerzéséért önállóan lépéseket tenni nem akaró, alacsonyabban iskolázott rétegekből kerül ki.

5.5.5.3. Olvasás

Az olvasási szokások és olvasói ízlés kérdései még mindig meghatározó jelentőséggel bírnak a könyvtárak szolgáltatásainak kialakítása szempontjából. Korábban erre vonatkozóan is számos sztenderd kérdéssel rendelkezünk, amelyekre adott válaszok az 1960-as évek közepéig rendelkezésre állnak. Ugyanezeket a kérdéseket most is feltettük a válaszadóinknak, jóllehet az olvasás környezete olyan mértékben átalakult, hogy borítékolható volt a jelentős visszaesés.

A könyvolvasás gyakorisága

A könyvolvasás gyakorisága az egyik legfontosabb tényező, amely egyben a könyvtárak igénybevételét is jelentősen befolyásolja. A könyvolvasás gyakoriságára vonatkozó kérdés a következőképpen hangzik már évtizedek óta: „Elfoglaltságai mellett – tankönyvön kívül – olvas-e könyveket?”

Nem lehet egyértelműen sem pozitív, sem pedig negatív tendenciákról beszélni. Az mindenképpen örömteli, hogy 2000-től 50%-ra csökkent azoknak az aránya, akik egy darab könyvet sem olvastak az elmúlt évben. Ezzel szemben egyértel-

műen ijesztő, hogy 17 év alatt közel felére csökkent a gyakran olvasók (azaz, akik megközelítőleg évente 12 darab könyvet elolvasnak) aránya. A gyakran és a soha nem olvasók táborának csökkenése mellett azonban szélesre hízott a ritkán olvasók csoportja, közülük is elsősorban azoké, akik évente 1–3 könyvet olvasnak el. Ezekből az adatokból önmagukban nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni, hiszen az olvasás fogalma ma már nemcsak a könyvolvasásra vonatkozik, hanem annál sokkal komplexebben értelmezhető, értelmezendő.

A könyvolvasás vonatkozásában érdemes megvizsgálnunk a fenti kérdésre adott válaszokat a főbb demográfiai-társadalmi változók fényében, ahogyan azt tették a korábbi évek vizsgálatai során is.

		Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
Nem	férfi	56,5	26,7	10,1	5,3	1,4	100,0
	nő	44,3	30,7	15,9	8,3	0,8	100,0
Életkor	18–29	43,8	36,6	12,1	7,2	0,4	100,0
	30–39	46,9	33,1	15,0	4,3	0,8	100,0
	40–49	50,0	27,1	14,3	7,9	0,7	100,0
	50–59	47,3	27,9	13,3	9,7	1,8	100,0
	60 év fölött	56,5	23,8	12,0	6,3	1,3	100,0
Iskolai végzettség	alapfok	70,0	18,1	7,5	3,2	1,2	100,0
	középfok	42,5	34,9	15,2	6,8	0,6	100,0
	felsőfok	18,9	42,3	22,4	15,1	1,3	100,0

Településtípus	Budapest	33,7	41,7	14,9	7,6	2,2	100,0
	megye-szék-hely	47,6	32,6	10,5	9,0	0,4	100,0
	város	52,0	24,6	15,4	7,0	1,0	100,0
	község	59,5	23,6	10,9	5,1	0,9	100,0
Régiók	Közép-Mo.	39,7	33,7	15,8	9,5	1,3	100,0
	Közép-Dtúl	47,5	29,0	17,3	4,9	1,2	100,0
	Nyugat-Dtúl	55,3	25,0	11,8	7,9	0,0	100,0
	Dél-Dtúl	50,4	21,9	14,6	10,9	2,2	100,0
	Észak-Mo.	57,8	29,5	9,2	2,9	0,6	100,0
	Észak-Alföld	58,6	25,9	9,5	4,5	1,4	100,0
	Dél-Alföld	55,7	27,8	10,8	5,2	0,5	100,0
Összesen		50,0%	28,9	13,2	6,9	1,1	100,0

A fenti adatok visszhangozzák azokat a régóta ismert tényeket, hogy bizonyos társadalmi-demográfiai jellemzők esetén az emberek nagyobb valószínűséggel olvasnak.

Közismert tény, és erre a jelen kutatás is rávilágított, hogy a nők jellemzően többet olvasnak, mint a férfiak. Egyrészt kevesebb nem olvasó van a nők, mint a férfiak között, másrészt a gyakran (évente 12 könyvet) olvasók és a negyedévente egy könyvet elolvasók körében is szignifikánsan felülreprezentáltak a hölgyek. A mostani kutatásunk eredményei sem változtatták meg a nemek olvasással kapcsolatos attitűdjeire vonatkozó ismereteinket.

Életkor alapján már nem ilyen egyszerű a kép. A soha nem olvasók között a 60 év fölötti korosztály tagjai vannak a legnagyobb és a huszonévesek a legkisebb arányban. A nagyon gyakori olvasók között pedig a harmincas éveikben járók vannak a legkisebb és az ötvenesek a legnagyobb arányban.

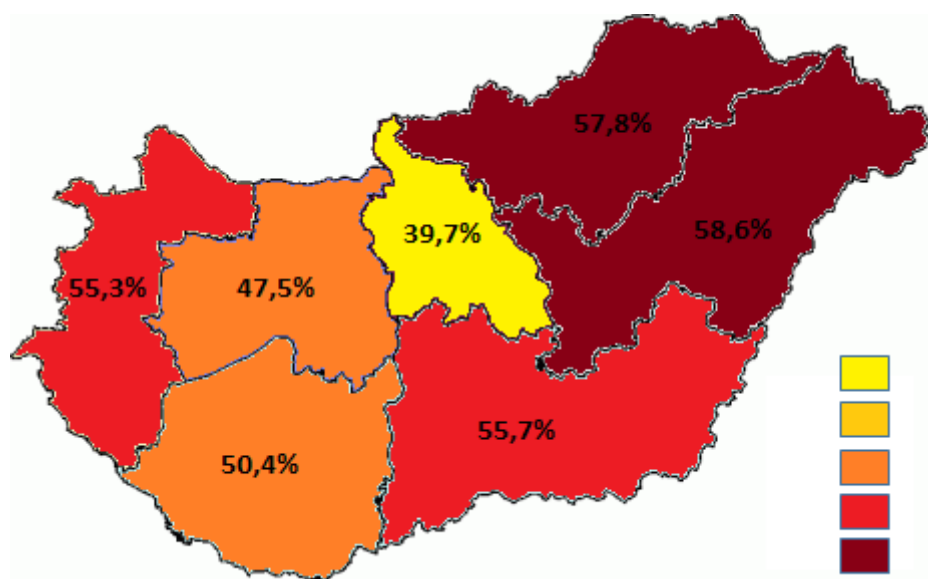
Iskolai végzettség tekintetében meglehetősen egyszerű a képlet. A diplomások körében találjuk a legtöbb olvasót és a legkevesebb nem olvasót. Ráadásul a különbségek is óriásiak, hiszen a nem olvasók aránya több mint három és félszeres

a csak alapfokú végzettségűek körében, mint a felsőfokú végzettségűek között. Ebben a tekintetben is régóta ismert tényt erősített meg a 2017-es adatfelvétel: az iskolázottság az olvasás mennyiségének egyik legfontosabb befolyásoló tényezője.

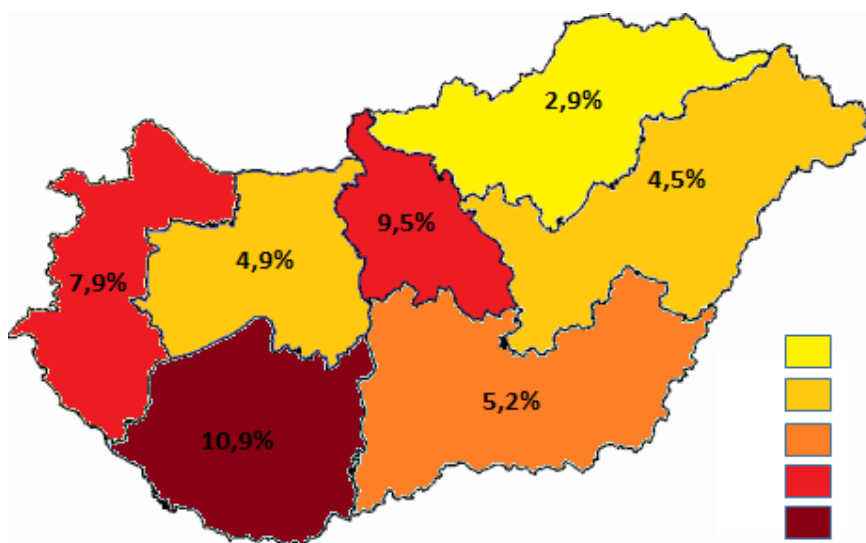
A településtípusok vonatkozásában jellemzően az urbánusabb vidékeken kell keresni az olvasókat, és közöttük is a vidéki nagyvárosokban a gyakran olvasókat. Budapesten vannak a legkisebb arányban azok, akik egy éven át egy darab könyvet sem vesznek a kezükbe, és a megyeszékhelyeken és általában a városokban azok, akik rendszeresen (havonta legalább egy könyvet) elolvasnak. A budapesti lét, életritmus, a munkahely és a lakóhely közötti sok utazás nem kedvez a gyakori olvasásnak, a diplomások magasabb aránya miatt viszont jellemző, hogy többen vannak, akik legalább egyszer-egyszer végeznek ilyen irányú tevékenységet.

Az elmúlt évben egyetlen könyvet sem olvasók aránya az egyes régiókban

Regionális tekintetben régóta ismert tény az úgynevezett Nyugat-keleti tengely (vagy lejtő), amely azonban a jelenlegi adatok ismeretében némi finomításra szorul, hiszen meglehetősen vegyes képet mutatnak az adatok az olvasás gyakoriságát tekintve. Egyértelműen a három keleti régió az, ahol leginkább felülreprezentáltak a lakosságon belül a nem olvasók, azonban – ebben a tekintetben – a legalacsonyabb értékeket a Központi régióban és a Közép-Dunántúlon mérhetjük, miközben Nyugat- és Dél-Dunántúlon is az országos átlag fölött van azoknak az aránya, akik egyetlen könyvet sem olvasnak el egy év alatt.

Az elmúlt évben egyetlen könyvet sem olvasók aránya az egyes régiókban

A rendszeres olvasók aránya az egyes régiókban

A gyakran olvasók aránya Budapesten és Pest megyében (Központi régió) és Dél-Dunántúlon a legmagasabb, miközben a keleti régiók mellett a Közép-Dunántúl az a rész, ahol a legkevesebb igazi elkötelezett olvasót találjuk. A kép tehát azt sugallja, hogy a gazdaságilag fejletlenebb régiók esetében egyértelmű, hogy magas a nem olvasók aránya, de messze nem ilyen magától értetődő, hogy a gyakori olvasás a jellemző azokon a területeken, ahol fejlettebb állapotban van a gazdaság.

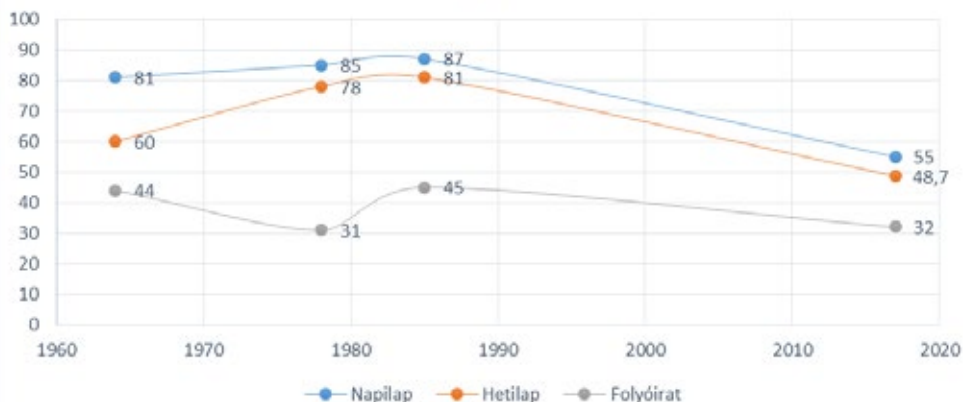
Sajtóolvasás

A sajtóolvasás kapcsán újra egy régi – jól bevált – kérdéshez nyúltunk, amellyel az időszaki kiadványok olvasásának gyakoriságáról gyűjtöttünk adatokat.

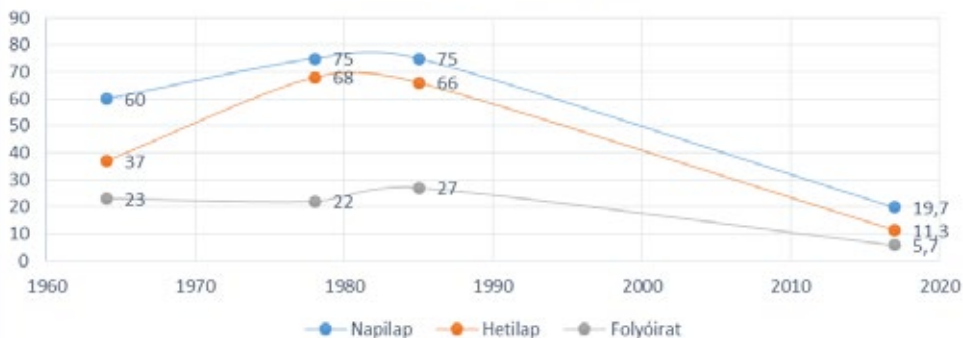
sajtó- termékek	A következő sajtótermékeket milyen gyakran szokta olvasni: rendszeresen, időnként, nagyon ritkán vagy egyáltalán nem szokta olvasni?					
	nem szokta, nem olvas	nagyon ritkán	időnként	rendszeresen	nem tudja / nem válaszol	
napilap	44,7%	15,8%	19,5%	19,7%	0,3%	100,0%
hetilap	50,9%	18,1%	19,3%	11,3%	0,3%	100,0%
folyóirat	67,7%	15,8%	10,5%	5,7%	0,3%	100,0%

Az időbeli trendek vizsgálatához ebben a kérdésben hagyományosan két szempontból szoktuk csoportosítani az adatokat. Az első kérdés, hogy milyen arányban vannak a lakosságon belül azok, akik egyáltalán olvasnak sajtóterméket, a másik kérdés, hogy milyen arányban vannak a rendszeres olvasók.

A sajtótermékeket olvasók aránya a lakosságon belül (%)

A sajtótermékeket rendszeresen olvasók aránya a lakosságon belül (%)

Mindkét táblázatban a sajtó olvasásának radikális csökkenését figyelhetjük meg, aminek egyik oka bizonyosan az internetes hírportálok térnyerése, amely kiszorítja a hagyományosan szerkesztett papíralapú vagy papír- és digitális alapon is megjelenő újságokat. A másik ok általában az interneten történő információszerezés elterjedése lehet, amely képes a jól értesültség látszatát keltani azokban is, akik valójában semmilyen objektív (vagy az objektivitás látszatát keltő) forrásból nem értesülnek a világ eseményeiről. Ezekhez a következtetésekhez azonban alaposabban is ki kell elemeznünk az adatfelvétel során kapott óriási mennyiségű adattartalmat.

Ezt követően a valamilyen sajtótermék olvasására pozitív válaszokat adóktól azt is megkérdeztük, hogy ők milyen formában jutnak hozzá a kérdéses kiadványokhoz. A következő táblázatban azoknak az arányát mutatjuk be, akik igennel válaszoltak az általunk felkínált opciók valamelyikére.

sajtótermékek	Hogyan fér hozzá az egyes sajtótermékekhez? (a különböző sajtótermékeket olvasók százalékában)			
	Előfizeti, család előfizeti	Könyvtárban olvassa	Megvásárolja, család megvásárolja	A digitális változatot olvassa
napilap	25,2%	3,8%	62,3%	23,2%
hetilap	14,5%	4,4%	69,9%	24,9%
folyóirat	11,9%	7,5%	64,2%	35,1%

Mind a napi-, mind a hetilapok, mind pedig a folyóiratok vonatkozásában az egyes számok megvásárlása a jellemző, a napilapok olvasóinak mindössze 25%-a fizet is elő valamilyen újságra. Ez az arány a hetilapok és a folyóiratok esetében még alacsonyabb. A könyvtárban olvasásra nagyon kevesen válaszoltak igennel. Azon belül is a napilapok olvasói vannak a legkisebb arányban. Szintén kevesen választották a különböző sajtótermékek digitális változatának olvasását. Az online elérhetővé tett változat természetesen nem minden esetben egyezik meg a papíralapú sajtótermékekkel, a hozzáférés ezen módjának olcsó és gyors volta azonban azt sejtette volna, hogy többen élnek rendszeresen ezzel a lehetőséggel. Paradox módon a digitális változat olvasását éppen a legmagasabb jövedelmi kategóriába eső válaszadók jelölték meg előszeretettel mind a napi-, mind a hetilapok, mind pedig a folyóiratok esetében.

Olvasói ízlés

A korábbi évtizedekben az olvasói ízlésre vonatkozóan több kérdés is volt a kutatásokban. Tekintettel arra, hogy jelen vizsgálatnak az elsődleges célja nem az olvasói ízlés felmérése volt, a korábbi kérdésekből kettőt tartottunk meg, a legutóbbi olvasmányra, valamint a kedvenc íróra vonatkozóat. Az előbbi így hangzott a jelenlegi felmérésünkben: „Melyik az a könyv, amelyet (amelyeket) jelenleg olvas, (vagy, ha most nem olvas) melyiket olvasta legutóbb? Kérem, sorolja fel őket, mondja meg a könyv szerzőjét és a könyv címét is, ha tudja.” A válaszadók több könyvet is megadhattak. Ebből a listából az aktuális olvasmányok keresztmetszete rajzolódik ki a szemünk előtt.

	1964		1985		2000		2005		2017	
	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%	Szerző	%
1.	Jókai M.	16,2	Szilvási L.	3,7	Steel D.	4,6	Brown, D.	3,5	Steel, D.	3,1
2.	Gárdonyi G.	4,9	Jókai M.	2,6	Cook R.	3,8	Steel, D.	3,4	Lőrinc L. L.	3,1
3.	Móricz Zs.	4,9	Dumas	2,2	Lőrincz L. L.	2,4	Jókai Mór	2,7	King, S	2,5
4.	Mikszáth K.	4,1	Berkesi A.	2,1	Jókai Mór	1,9	Wass Albert	2,1	Rejtő Jenő	2,3
5.	Hugo, V.	2,3	Merle, R.	1,8	Moldova Gy.	1,7	Rejtő J.	1,7	Christie, A.	2
6.	Verne, J.	2,2	Zalatnay S.	1,8	Smith, W.	1,4	Moldova Gy.	1,6	Jókai Mór	2
7.	Cronin, A. J.	2,2	Zilahy L.	1,3	Fable, V.	1,2	Tvrčko, V.	1,4	Szabó Magda	1,8
8.	Móra F.	1,7	Móricz Zs.	1,1	Courts-Mahler, H.	1,0	Lőrincz L. L.	1,3	J.K. Rowling	1,6
9.	Mark Twain	1,5	Rejtő J.	1,1	Dallos S.	1,0	Kertész Imre	1,2	Follett, Ken	1,6
10.	Tolsztoj L.	1,4	Szabó László	1,1	King, S.	1,0	Márai S.	1,0	Gárdonyi Géza	1,5

A 2005-ös felmérés gyorsjelentésében a 10-es lista ismeretében minőségi javulásról számolt be Péterfi Rita és Nagy Attila. Akkor Márai Sándor, vagy a Nobel-díjjal frissen kitüntetett Kertész Imre első tízbe való bekerülése ragadtatta optimizmusra a kutatókat.²⁵¹ A legfrissebb tízes listával kapcsolatosan a legelső felfedezésünk, hogy az 5. helyen szereplő Agatha Christie-n, a 7. helyen szereplő Szabó Magdán és a 9. helyen szereplő Ken Folletten kívül egyetlen új név sincs a listán. Ahogy sem a „krimi koronázatlan királynője”, sem a 10 éve elhunyt Kossuth-díjas író, sem pedig a walesi szerző nem mostanában tűnt fel az irodalomban, népszerűségük sem az elmúlt években megjelent könyveiknek köszönhető.

Jókai Mór természetesen – a korábbi éveknek megfelelően – most sem hiányozhat a listáról. Az évről évre ugyanolyan formában feltett kérdésben nem szabunk időhatárt, hogy milyen régre visszamenőleg kell megmondani a legfrissebb olvasmányt, így Jókai Mór és Gárdonyi Géza a kötelező irodalmak miatt rendre bekerül az első tízbe. Sokaknak ez a legutóbb olvasott mű. Mindenesetre a nagy magyar mesemondó még ezzel együtt is lecsúszott 2005-ös dobogós helyéről a

²⁵¹ NAGY – PÉTERFI, 2005. i.m.

6. helyre. A magyar szerzők közül Lőrinc L. László és Rejtő Jenő népszerűsége is töretlen, a külföldiek közül Danielle Steel és Stephen King szintén nem először kerültek a legnépszerűbbek közé.

Érdekesség ebben a friss listában, hogy soha korábban nem szerepelt ennyi író a legnépszerűbbek között. A tízből négy szerző is a szebbik nem képviselője. Talán ez alapján megfogalmazhatunk egy korunkra jellemző sajátosságot, miszerint a hölgyek a sajátos világlátásukkal, érzékenységgükkel jobban magukkal tudják ragadni az olvasókat, mint a férfiak.

A következő, évtizedek óta változatlanul feltett kérdés úgy hangzik, hogy „Kik a legkedvesebb írói?” A teljesen szabad kérdésre – a frissen olvasottal szemben – azt vagy azokat kellett mondani, akiket a válaszadó kifejezetten kedvel. A következő táblázat 1985 óta mutatja be a magyarországi felnőtt lakosság legkedvesebb íróinak tízes listáját.

	1984		2000		2005		2017	
	szerző	%	szerző	%	szerző	%	szerző	%
1.	Jókai Mór	32,5	Jókai Mór	16,2	Jókai Mór	22,1	Jókai Mór	12,7
2.	Szilvási Lajos	19,8	Cook, Robin	7,6	Mikszáth Kálmán	6,4	Lőrinc L. L.	6,5
3.	Berkesi András	16,3	Moldova György	6,8	Móricz Zsigmond	6,3	Steel, D.	6,0
4.	Mikszáth Kálmán	12,3	Steel, Danielle	6,0	Moldova György	5,8	Rejtő Jenő	5,7
5.	Móricz Zsigmond	7,5	Mikszáth Kálmán	5,8	Rejtő Jenő	4,8	Szabó Magda	4,8
6.	Gárdonyi Géza	6,8	Szilvási Lajos	4,8	Petőfi Sándor	4,7	Agatha Christie	4,6
7.	Moldova György	5,4	Petőfi Sándor	4,2	Lőrincz L. László	4,5	King, S	4,6
8.	Merle, Robert	4,8	Lőrincz L. László	3,8	Szabó Magda	4,1	Mikszáth Kálmán	4,3
9.	Dumas, Alexandre	4,8	Gárdonyi Géza	3,4	Gárdonyi Géza	4,1	Móricz Zsigmond	3,7
10.	Petőfi Sándor	4,8	Berkesi András	3,2	Steel, Danielle	4,0	Petőfi Sándor	3,7

Jókai Mór az elmúlt évtizedekben mindig magasan az élen végzett. Ennek a fő oka nyilvánvalóan az iskolai kötelező olvasmányok hatása. Ha nem is valószínűsíthetjük, hogy valóban Jókai lenne a legszívesebben forgatott szerző, kétségtávolú a 19. századi klasszikus a legismertebb magyar író. 2017-ben sincs ez másképp, Jókai Mór magasan a magyarok „legkedvesebb” írója.

A fenti lista alapján valószínűsíthetjük, hogy a Jókait követő nevek (Lőrinc L. László, Danielle Steel, Rejtő Jenő, Szabó Magda, Agatha Christie és Stephen King) elsősorban az ismertségüknek és olvasottságuknak köszönhetően érdemelték ki a válaszadóink bizalmát, az őket követő klasszikusok azonban vélhetően újra – Jókai Mórhoz hasonlóan – az iskolai élmények hatására kerültek közel a magyarok szívéhez.

A következő, olvasói ízlést firtató kérdésünkben „Milyen témájú könyveket olvas legszívesebben?”, az olvasókat kértük, hogy maguk mondják meg az egyes műfajokról, hogy szívesen olvassák-e. A műfajok listája jelentős mértékben eltért a korábbi évtizedekben használatos felsorolásoktól. Igyekeztünk azt kiegészíteni napjainkban releváns műfajokkal. Ennek oka elsősorban az volt, hogy korábbi tapasztalataink szerint napjaink kedvelt könyvei egyre kevésbé sorolhatók be olyan hagyományos keretek közé, mint társadalmi, történelmi vagy kalandregény. Fontosnak ítéltük ugyanakkor, hogy a korábbi évek eredményeivel is össze lehessen vetni a jelen kérdőívben összegyűjtött adatokat, ezért igyekeztünk a korábbi kategóriákat is szerepeltetni.

	igen	nem	Nem tudja/ nem válaszol	Összesen
krimi, detektívregény	32,7%	66,5%	0,7%	100,0%
ézelmes, romantikus, szerelmes regények	30,3%	68,9%	0,8%	100,0%
történelem (fiction és non-fiction)	23,1%	76,1%	0,9%	100,0%
kalandregény	38,7%	60,5%	0,8%	100,0%
sci-fi	16,3%	82,9%	0,8%	100,0%
természettudományos	18,5%	80,8%	0,7%	100,0%
útleírás, útikönyv	18,9%	80,4%	0,7%	100,0%
életrajz vagy életrajzi regény	23,1%	76,3%	0,6%	100,0%
idegen nyelvű szépirodalom	3,9%	95,5%	0,7%	100,0%
sport	11,4%	87,9%	0,7%	100,0%
hobbi	11,8%	87,5%	0,7%	100,0%
életvezetés	11,3%	87,9%	0,8%	100,0%
társadalmi (és család-) regény	22,8%	76,6%	0,6%	100,0%
kortárs irodalom	15,4%	84,0%	0,6%	100,0%
oktatás	6,4%	93,0%	0,6%	100,0%
egészség	15,5%	83,9%	0,6%	100,0%
politika	6,3%	92,9%	0,7%	100,0%
művészet	10,7%	88,7%	0,7%	100,0%
vámpíros könyvek	5,3%	93,9%	0,8%	100,0%
vers	14,5%	84,9%	0,6%	100,0%

novella	18,6%	80,8%	0,6%	100,0%
dráma	10,8%	88,4%	0,8%	100,0%
egyéb	3,1%	80,8%	16,1%	100,0%

A korábbi években a könnyű műfajok előtérbe kerülése volt a jellemző, mind az 1978-as, mind az 1985-ös vizsgálatban az érzelmes, romantikus, szerelmes regények, kalandregények, a sci-fi és a krimi, detektívregény műfajokat nevezték meg az emberek a kedvenceiknek.²⁵²

2017-ben tulajdonképpen ugyanezek a műfajok kapták a legmagasabb értékeket. A kalandregények, a krimik, valamint az érzelmes, romantikus, szerelmes regények a lakosság több mint 30%-a számára kedvelt olvasnivalók. Népszerűnek tekinthetők a társadalmi (és család-) regények, valamint az életrajzok, életrajzi regények, 20% fölötti értékekkel. Meglepetésnek tekinthető – az egyébként lépten-nyomon elének kerülő, és emiatt nagyon közkedveltnek tűnő – vámpíros könyvek szerény népszerűsége, amelyhez képest olyan klasszikus olvasmányok is vonzóbbak a közönség számára, mint a versek, novellák és drámák.

A könyvolvasás alkalmai

A könyvolvasás alkalmaira vonatkozó kérdés a következőképpen hangzott: „Hol és mikor (milyen alkalmakkor) szokott könyvet olvasni? Milyen gyakran szokott könyvet olvasni?” A válaszadók a gyakran, néha és a soha lehetőségekből választhattak. A kérdést valamennyi válaszadónak feltettük, így azok is válaszolhattak, akiket korábban nem tekintettünk könyvolvasónak, azaz, akik egyébként azt nyilatkozták, hogy az elmúlt években egyetlen könyvet sem olvastak el.

	soha	néha előfordul	gyakran előfordul	nem tudja, nem válaszol	összesen
otthon, hétköznap napközben	70,7%	21,8%	7,3%	0,2%	100,0%
otthon, hétköznap esténként	49,3%	35,1%	15,5%	0,1%	100,0%
otthon, hétvégén	41,8%	37,4%	20,7%	0,1%	100,0%
könyvtárban	88,6%	8,4%	2,6%	0,4%	100,0%
utazás közben	71,1%	20,1%	8,6%	0,3%	100,0%
szabadságon, üdülés alatt	61,2%	28,0%	10,4%	0,4%	100,0%
egyéb alkalmakkor	99,3%	0,5%	0,2%	0,0%	100,0%

A legjellemzőbb olvasási helyszín az otthon, a legnépszerűbb időszak pedig a hét-

²⁵² GEREBEN, 1998. i. m. 108. p.

vége, amikor a mindennapok rohanásából kiszakadva lehetőség nyílik a megállásra és belefeledkezni egy könyvbe. Kérdés persze, hogy ez nem csak egy idealizált kép-e, amelyet az egyébként soha nem olvasó is el tud képzelni saját magáról, és a kérdésre válaszolva úgy nyilatkozik, hogy néha előfordul. Lényegében ugyanez igaz az otthoni, hétköznapi, otthoni és a szabadság alatt történő olvasásra, amelyek a második és harmadik legnépszerűbb válaszok voltak a felsoroltak közül.

A könyvtár a legkevésbé népszerű olvasási helyszín. Ezen kívül még egy nyilvános teret soroltunk fel, a tömegközlekedési járműveket, amely szintén sokkal népszerűbb, mint a könyvtár.

Olvasói napi menü

Az olvasáskutatás jellemzően a könyv- és folyóiratolvasásra, a hagyományos szövegek fogyasztására tér ki. Korunk embere azonban nemcsak a könyvekben, napilapokban találkozik írott szövegekkel, hanem a mindennapokban szinte mindig és mindenhol olvasnia kell. A szellemi foglalkozású személyek számára a levelezés alapvető követelmény a munkahelyen, de a közösségi oldalakon regisztrált emberek az azonnali üzenetküldő szolgáltatásokon vagy az sms-ekben napi szinten olvasnak és írnak rövid szöveges üzeneteket. Ugyan az olvasáskutatás a korábbi években elsősorban a könyvolvasásra korlátozódott, be szerettünk volna vezetni egy olyan új kérdést, amellyel az írásbeliség napjainkban igen elterjedt formái is nyomon követhetők és mérhetőkké válnak. A kérdést Lengyelországban dolgozták ki, és Paweł Kuczyński mutatta be a varsói New Spaces of reading című konferencián, 2017. május 16-án. A kérdésnek ilyen értelemben nem voltak előzményei a magyar szakirodalomban, így a mostani eredményeink sem összevetethetők korábbi évek állapotaival, ugyanakkor bízunk benne, hogy ezt az egyszerű kérdést a későbbi olvasáskutatói projektek felveszik majd a kérdőívekbe, és ezzel 2017-től kezdve megalapozhatjuk az olvasó fogalmának kiterjesztését.

A kérdés az előző napi olvasási gyakorlatra vonatkozott, és arra kereste a választ, hogy a megkérdezettek milyen típusú tartalmakat fogyasztottak. Ebből következtetni lehet, hogy azok, akik ugyan nem vallják magukat könyvolvasónak, milyen formákban találkoztak írásos tartalmakkal. A lengyel kollégák alapvetően három kategóriát határoztak meg: 1. a könyvolvasót, 2. a szövegfogyasztót, 3. a tartalomfogyasztót. Az első kategóriába tartoznak azok, akik az előző napon akár milyen rövid ideig is, de könyvet olvastak. A második kategóriába tartoznak az sms-ek, e-mailek, tweet-ek, közösségi oldalak bejegyzéseinek az olvasói. Szintén ide tartoznak a manapság nagyon népszerű képregények olvasói. Ezek a tartalmak rövidek, messze nem képviselnek olyan értéket, mint a könyvek, mégis, akik fogyasztanak ilyeneket, azok nem tekinthetők „nem olvasó”-nak. A következő kategória a tartalomfogyasztóé, aki szöveget nem olvas, de zenét, videókat igen.

	igen	nem	nem tudja, nem válaszol	Összesen
rövid elektronikus szövegüzenetek (pl. sms, tweet, közösségi oldalakon lévő értesítések stb.)	57,4%	42,5%	0,1%	100,0%
e-mailek, rövid bejegyzések, hírek az interneten (pl. chat, fórumbejegyzések, közösségi oldalak bejegyzései, e-mail)	55,1%	44,7%	0,2%	100,0%
hosszabb szövegek az interneten (blogbejegyzés, honlapokon megjelenő cikkek, Wikipédia szócikkek stb.)	34,4%	65,3%	0,3%	100,0%
rövid nyilvános szövegek (pl. utcai reklámok, tömegközlekedési járműveken elhelyezett szövegek, plakátok és hirdetések, falfeliratok)	30,9%	68,6%	0,5%	100,0%
akciós újságok, szórólapok, egyéb promóciós anyagok stb.	42,3%	57,5%	0,3%	100,0%
tájékoztató sávok televízió műsorokban	27,3%	72,5%	0,1%	100,0%
papíralapú, nyomtatott sajtó (pl. napilapok, hetilapok)	31,3%	68,5%	0,2%	100,0%
elektronikus sajtó	18,5%	81,3%	0,1%	100,0%
papíralapú, nyomtatott könyv	19,5%	80,3%	0,1%	100,0%
elektronikus könyv (számítógépen, okostelefonon, tableten, e-könyv-olvasón olvasható e-könyv)	3,6%	96,3%	0,1%	100,0%
hangoskönyv	1,5%	97,7%	0,8%	100,0%

Ebben a megközelítésben a könyv olvasókat már egészen más megközelítésben láthatjuk. Ha valaki az előző napon vett a kezébe könyvet, akkor őt tekintjük könyv olvasónak, függetlenül attól, hogy azt végig olvasta-e, vagy, hogy milyen gyakran teszi ezt. Ez a lakosság majdnem egyötödéről mondható el. Nyomtatott sajtótermékeket a válaszadók több mint 30%-a, elektronikus sajtót 18,5%-a, elektronikus könyveket pedig 3,6% fogyasztott az előző napon.

Az írásbeliséggel való kapcsolatot egyik oldalról a rövid nyilvános szövegek (utcai reklámok, feliratok) és a szórólapok, promóciós anyagok, akciós újságok is megteremtik, de a mindennapi írásbeliség legfőbb alkalmait ma már az e-mailek és a rövid elektronikus szövegüzenetek olvasása jelenti. Napjaink emberének ez a legfontosabb találkozása a szövegekkel.

Könyveszerzés

A legutóbbi olvasmány beszerzési forrása pillanatképet ad a hazai lakosság olvasmánybeszerzési szokásairól. A kérdést hosszú évek óta ugyanolyan formában tették fel, és így tettük fel mi is: „A legutóbbi olvasmányát honnan, illetve hogyan szerezte be?” A válaszadóink több válaszlehetőséget is megjelölhettek.

	igen	nem	nem tudja, nem válaszol	összesen
könyvesboltból, illetve vásárlás útján	26,9%	71,5%	1,6%	100,0%
interneten rendelte, online vásárolta	5,5%	93,2%	1,3%	100,0%
közkönyvtárból (ő vagy családtagja kölcsönözte)	6,3%	92,1%	1,7%	100,0%
saját családi könyvtárból vette elő	23,5%	74,7%	1,7%	100,0%
baráti kölcsönzés útján	18,3%	79,9%	1,8%	100,0%
ajándékba kapta	18,7%	79,5%	1,8%	100,0%
egyéb módon	0,5%	91,5%	8,0%	100,0%

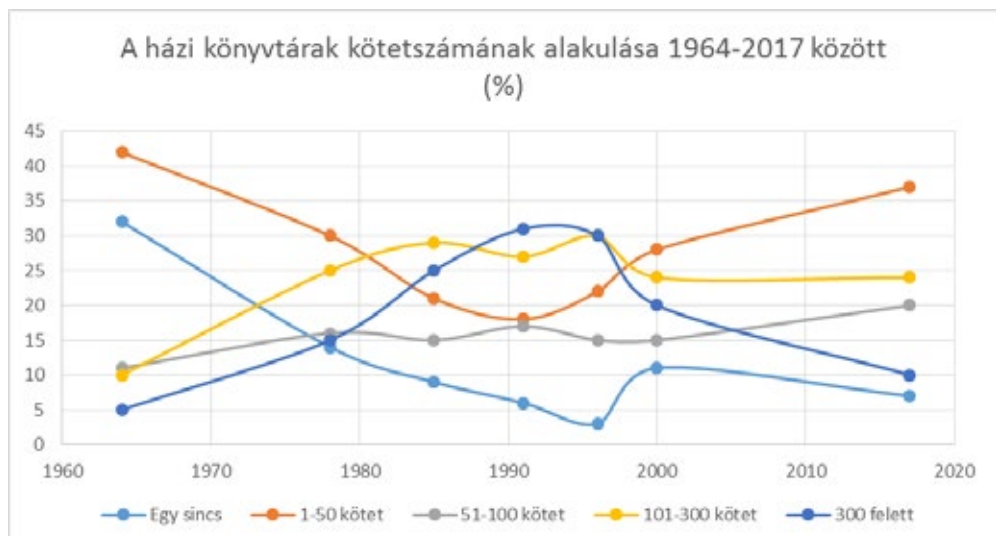
A legutóbbi olvasmányra nézve 6,3% a könyvtári kölcsönzés. Ugyanez a 1985-86 fordulóján még 15% volt. A könyvtárakból való könyvbeszerzés mellett a könyvesbolti vásárlás is (az internetes vásárlással együtt) jelentős mértékben visszaesett, ezzel szemben több mint duplájára nőtt a barátoktól való kölcsönzés és az ajándékként kapott könyvek aránya.

Könyvvásárlás, házi könyvtár

A házi könyvtárra vonatkozó kérdések az elmúlt évtizedekben rendre megjelentek a hazai olvasás- és könyvtárszociológiai kutatásokban.

Arra a kérdésre, hogy „Az elmúlt 12 hónapban vásárolt-e Ön könyvet?” a válaszadóink 29,6%-a válaszolt igennel és 69,8% nemmel. A maradék 0,6% nem tudott válaszolni a kérdésre. A könyvvásárlók körében felülreprezentáltak a hölgyek, a nagyobb városok lakói, a magasabb jövedelemmel rendelkezők, és leginkább a magasabb iskolai végzettségűek. Az alapfokú végzettségűek körében a könyvvásárlók aránya 12,3%-os, a felsőfokú végzettségűek körében ugyanez 58,6%. A könyvet vásárlók átlagosan 3,97 darab könyvet vásároltak az elmúlt egy évben. Ugyanez az arány a teljes népességre vetítve 1,1, azaz egy átlagos magyar átlagosan egy könyvet vásárol évente.

A házi könyvtár méretére vonatkozó kérdés 2017-ben különösen aktuális. Vajon egy olyan korban, amikor az interneten hozzáférhetünk a legfontosabb klasszikusokhoz, magazinokhoz, napilapokhoz és általában hatalmas mennyiségű ingyenes tartalomhoz, szüksége van-e az embereknek arra, hogy könyveket tartsanak az otthonukban.

A tendenciák egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy szűkül a házi könyvtárak mérete, talán meglepően drasztikus mértékben is. Jelenleg a magyar háztartások 64%-ában kevesebb mint 100 könyv található. Ugyanez az arány 1996-ban mindössze 40% volt. A házi könyvtárak mérete leginkább az iskolai végzettséggel együtt nő, azaz a legtöbb könyv az értelmiségi háztartásokban van, ugyanakkor megfigyelhető, hogy 300 fölötti kötetszám még az értelmiségiek esetében is mindössze a válaszadók 23,4%-ánál, azaz kevesebb mint egynegyedénél fordult elő. A házi könyvtár ugyanazon rétegekben nagy, amelyek a könyvtárak rendszeres látogatói is.

5.5.6. Összegzés

A kutatás legnagyobb eredménye, hogy 2005 után először sikerült összehasonlító adatokat kapni országos reprezentatív mintán a hazai lakosság olvasási, könyvtárhasználati és információhasználati szokásairól. Az összehasonlító adatsorok mentén új kérdések bevezetésével igyekeztünk azokat a változásokat is követni, amelyek alapvetően befolyásolják a könyvtárhasználati, információkeresési és médiahasználati szokásokat. Ezeknek a kérdéseknek a jelentősége akkor fog megnőni, amikor évek múltán ugyanezeket felteszik, és trendeket rajzolnak fel a jelen állapothoz képest.

Az internet, a digitális média, az elektronikus formában keletkező és terjedő nagy mennyiségű információ és általában a digitalizáció (tárgyan értelmezve az életünk legváltozatosabb területein) erre a területre gyakorolt hatása óriási, és olyan változásokat indukál, amelyeknek most még bizonyos, hogy csak a legelején vagyunk, ráadásul a hatásuk hosszú távon nem jósolható meg biztonsággal.

A felmérés általános tapasztalata, hogy korunk felnőtt népességében azonosítható az a réteg, amelyet a folyamatos online jelenlét, a barátokkal való folyamatos és intenzív internetes kapcsolattartás jellemez. Ennek a rétegnek (amelynek a képviselőit előszeretettel hívjuk Y generációsoknak) az információhasználati szokásai nagyon eltérnek azoktól a generációktól, akik hosszú éveken át viszonylag egyenletes szinten tartották a főbb könyvtárhasználati mutatókat. Érdekes módon a könyvtárhasználók aránya nem zsugorodott drasztikus mértékben, de a könyvtárat nagy rendszerességgel használóké igen. A társadalom tagjainak a megkérdezése nyomán ugyanúgy érzékelhető a jelenség, mint a könyvtárak kapuin belül, hogy míg évtizedekkel ezelőtt az olvasótermek tele voltak emberekkel, ma már nem jelent nehézséget, hogy ülőhelyet találjunk. A személyes könyvtárhasználat gyakorisága nagyon lecsökkent, de a könyvtárhasználók száma szinte alig. Mindehhez az is világosan látszik, hogy a könyvtárak elektronikus felületei mint könyvtári szolgáltatások nem tudatosulnak az átlagos magyar internethasználóban. A legnépszerűbb könyvtári szolgáltatás továbbra is a könyvek kölcsönzése, de a ren-

dezáványok látogatása, a közösségi terek használata is egyre népszerűbb. Az elektronikus szolgáltatások használata gyakori, de az olvasók szemében egy interneten megtalálható könyv látszólag sokkal erősebben kapcsolódik a világhálózathoz, mint az azt elérhetővé tevő intézményhez.

A korábbi évekhez képest nem változtak a tipikus könyvtárhasználó társadalmi-demográfiai jellemzői. Ma is jellemzően a magas iskolai végzettségű, fiatal, városi, szellemi munkakörökben dolgozó emberek és a nők körében magasabb a könyvtári tagok aránya. A beiratkozottak aránya a megyeszékhelyeken és a községekben pozitívan változott, a fővárosban és a kisebb városokban csökkent. A regionális és a településtípusok mentén mérhető különbségek arra világítanak rá, hogy a központi fejlesztések (megyei könyvtárak megerősítése, KSZR létrehozása) hatása a használók számának alakulásában is érezhető, így a fejlesztések fókuszát időről időre ki kellene egyenlíteni, és a városokat és a fővárost is ideje lenne hasonló szinten „helyzetbe hozni”.

A felmérés alapján képet kaphattunk az olvasás mint szabadidős tevékenység alakulásáról is. A rendszeresen könyvet olvasók aránya a magyar társadalmon belül soha nem látott mértékben összezsugorodott, ezzel párhuzamosan azonban enyhén nőtt a ritkábban olvasók aránya. Összességében a könyvet olvasók tábora 2000-hez képest 2%-kal (azaz statisztikai hibahatáron belüli mértékben) nőtt. Ma ez a réteg a lakosságnak a fele. Az olvasói ízlés vonatkozásában nem regisztráltunk olyan változást, amely nagymértékben megváltoztatta volna az eddigi ismereteinket. Az olvasók és nem olvasók társadalmi-demográfiai összetételében is a már ismert tendenciák rajzolódtak ki a felmérésünk adatai alapján. Az olvasók körében felülreprezentáltak a nők, a magasabb iskolai végzettségűek, a városi lakosok, a fiatalok és a szellemi munkakörökben dolgozók.

Hosszú távon az olvasás és az olvasó fogalmát ki szükséges terjeszteni a könyvolvasóról minden elektronikus tartalom olvasójára. A kapcsolattartásnak újra egyre elterjedtebb módja az írásbeliség, az email, a közösségi oldalak üzenetküldő szolgáltatásai. Ezeknek a mérésével új fejezetet kell kezdenünk a hazai olvasáskutatás gyakorlatában, megtartva a korábbi évek eredményeit és módszertani megalapozottságát, hogy a jelenlegi környezethez adekvát módon közelítsünk az olvasás és a könyvtárhasználat összetett és a társadalmi mozgások által nagyon erősen determinált területéhez.

5.5.7. Felhasznált irodalom

- CRAWFORD, Walt – GORMAN, Michael: *Future Libraries, Dreams, Madness and Reality*. Chicago and London : American Library Association, 1995.
- A felnőtt lakosság olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény-kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében)* Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft., 2017. október 5.
- GEREBEN Ferenc: *A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989.
- GEREBEN Ferenc: *A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban*. Könyvtári Figyelő, 32. (1986.) 1. 13–30. p.
- GEREBEN Ferenc: *Könyv, könyvtár, közönség*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1998.
- GEREBEN Ferenc: *Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon*. In: Könyvtárosok kézikönyve. (Határterületek). Szerk. Horváth Tibor – Papp István. 4. köt. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 17–49. p.
- GEREBEN Ferenc: *Olvasáskultúránk az ezredfordulón*. Tiszatáj, (2002) 2. sz. 61–72. p.
<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-02/gereben.pdf> [2017. november 8.]
- GYENES Edina: *Olvasási szokások. Találkozások a kultúrával 5*. Budapest : Magyar Művelődési Intézet ; MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005.
- KOZMÁNÉ SIKE Emese: *Könyvtárosok(k) az ezredfordulón 1. rész: Könyvtárosi pályatükör – 2001*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 11. (2002) 6. 15–26. p.
<http://epa.oszk.hu/01300/01367/00030/pdf/02forum.pdf> [2017. november 8.]
- KULCSÁR Júlia, V. – MÁNDI Péter: *Könyvek otthon Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról*. Budapest : Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983.
- MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968.
- MÁNDI Péter: *Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon*. Budapest : Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965.
- NAGY Attila – PÉTERFI Rita: *Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról*. Könyvtári Figyelő, 52. (2006.) 1. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html> [2017. november 8.]
- NAGY Attila: *Olvasás és értékrend. Változási tendenciák a könyvolvasási szokásokban*. Könyvtári Figyelő, 53. (2007) 1. 9–27. p.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00062/contenta2dd.html> [2017. november 8.]

- NAGY Attila: *Szakemberek helyett gépek?: (Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban)*. Könyvtári Figyelő, 52. (2006) 4. 457–467. p.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/nagy.html> [2017. november 8.]
- PÉTERFI Rita: *A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében*. Könyvtári Figyelő, 52. (2006) 4. 468–483. p.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html> [2017. november 8.]
- VAKKARI, Pertti – Aabø, Svanhild – Audunson, Ragnar – Huysmans, Frank – Oomes, Marjolein: *Perceived outcomes of public libraries in Finland, Norway and the Netherlands*. Journal of Documentation, 70. (2014) 5. 927–944. p.
- VAKKARI, Pertti: *Perceived outcomes of public libraries in five countries*. 6th QQML, 27–30 May 2014, Istanbul, Turkey.
https://www.biebtobieb.nl/system/files/berichten/bijlages/verschillen_landen_-_paneldiscussie.pdf [2017. november 8.]
- VIDRA SZABÓ Ferenc – PÉTERFI Rita: *Félelmek és szükségszerűségek. Egy könyvtári marketingvizsgálat tanulságai*. Könyvtári Figyelő, 50. (2004) 3.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00052/vidra.html> [2017. november 8.]
- VIDRA Szabó Ferenc: *A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben*. Könyvtári Figyelő, 43. (1997) 1.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00021/vidra.html> [2017. november 8.]

5.6. TÓTH MÁTÉ: A 3–17 ÉVES KOROSZTÁLY OLVASÁSI SZOKÁSAI – EGY ORSZÁGOS REPREZENTATÍV FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

5.6.1. Bevezetés

Az olvasás és tágabb értelemben az írásbeliség alapvetően meghatározza és befolyásolja az életünket, életvitelünket, sikereinket és kudarcainkat a digitális korban ugyanúgy, mint az azt megelőző évtizedekben. Az írásbeliség és azon belül az olvasás nem veszített a jelentőségéből, még akkor sem, ha a jellemző hordozó közeg, a papír és a nyomtatott könyv egyeduralma megszűnt, és ha újabb és újabb eszközökön, képernyőkön jelenik is meg elektronikus formában a szöveg. Az írás és az olvasás a kultúránk alapvető közege, amelyet az elektronikus információközlítés korában sem tudunk nélkülözni.

Míg a szóbeli közlés kultúrája spontán módon alakul és hagyományozódik generációkon át, addig az írásbeliség és az olvasás csak tudatos tevékenységgel hagyományozható egyik nemzedékről a másikra. Ennek a tudatos tevékenységnek a része az olvasáspedagógia, amelynek a célja, hogy fejlessze az olvasáskultúrát az egyének vagy csoportok szintjén.²⁵³ Az olvasás kutatásának másik nagy ága az olvasáspszichológia, amelyben az olvasásnak a gyerekek személyiségfejlődésére gyakorolt hatását vizsgálják. A jelen tanulmányban bemutatott kutatásban elsősorban szociológiai szempontú adatfelvétellel vállalkoztunk, azaz elsősorban társadalmi-demográfiai változók mentén vizsgáljuk a gyerekek olvasáskultúráját, de tudatában vagyunk annak, hogy az olvasáspedagógia és az olvasáspszichológia területén működő szakembereknek is nagy szükségük van ezekre az eredményekre a fejlesztések irányának meghatározásához.

A korábbi, olvasással kapcsolatos szociológiai szempontú felmérések rendre az olvasás hiányáról, az olvasási készség romlásáról tanúskodnak, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a digitális bennszülöttek generációjának már egészen új kontextusokban kell megállniuk a helyüket a világban, amelyet az olvasási készség mellett más médiumok használata is döntően alakít. Ráadásul a digitális bennszülötteknek néhány évtized múlva már nem a digitális bevándorlók által meghatározott keretek között kell bizonyítaniuk rátermettségüket, hiszen ők maguk fogják a világot a saját képükre alakítani. Az előző generációk feladata, hogy képesek legyenek felmutatni az írásbeliség erejét, az olvasás fontosságát, amellyel az újabb generációk felelősséggel, de szabadon gazdálkodhatnak.

²⁵³ NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor: *Olvasáslélektan és -pedagógia*. In: Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth – Papp István. 4. köt. Budapest : Osiris Kiadó, 2005. 67. p.

Az olvasás hiányának a következményeit az olvasási rutin, a nyelvi kompetencia és a helyesírási készség romlásában lehet összefoglalni²⁵⁴, azaz csupa olyan készségen, amelyek nélkülözhetetlenek a társadalomban való érvényesüléshez.

A Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályán gyűjtött könyvtári statisztika a hazai könyvtárak által szolgáltatott adatokból rendszeresen gyűjt adatokat a könyvtárhasználatról, amelyeket a könyvtárak saját teljesítményük mérésére, országos és nemzetközi szinten pedig a fejlesztési irányok meghatározásához, döntések előkészítésére is használhatnak. Ebben a rendszeres adatgyűjtésben, a könyvtárak „gyermekolvasó” fogalmához illeszkedően, a 14 éven aluliak könyvtárhasználatára vonatkozóan kell az intézményeknek külön szolgáltatni az adatokat, így csak nagyon felszínes ismereteink vannak a korosztály ilyen irányú aktivitásáról, annak változásairól. Az olvasási szokásokra, az olvasás gyakoriságára és az olvasott művek minőségére vonatkozó tudás csak rendszeres felmérések útján vizsgálható.

Nagy szükség van hiteles adatok gyűjtésére a gyerekek könyvtárhasználatáról és olvasási szokásairól egyaránt, hiszen ezek nélkül az ismeretek nélkül nem azonosítható, hogy a gyerekek körében milyen változások zajlanak ezen a nagyon fontos területen. A gyorsan változó, digitalizálódó világ mellett ráadásul a gyerekek is a gyorsan fejlődnek, változnak. Az olvasáspedagógia egyik nap még érvényes és hatékony módszereit másnapra az élet és a megváltozott körülmények írják újra. Az iskolai könyvtáraknak és a közkönyvtárak gyermekrészlegeinek egy ilyen folyamatosan változó közegben kell hatékonyan bizonyulni a gyerekek olvasóvá nevelésében.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében *Az én könyvtáram* című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban lehetőséget kapott egy országos, 1500 fős mintán végzett reprezentatív felmérés lefolytatására a 18 éven aluli hazai lakosság körében, amellyel lehetővé vált a korábbi évek adataihoz képest a változásokat regisztrálni, egyben képet rajzolni a jelenlegi 3–18 év közötti korosztály olvasási aktivitásáról. 2019-ben lehetőségünk lesz egy újabb adatfelvételre, amelyben az eltelt két esztendő alatt bekövetkezett változásokat is regisztrálhatjuk majd, vagy, ha nem számítunk változásra, akkor újabb – időközben időszerűvé vált – kérdéseket tehetünk majd fel a gyerekeknek.

A kutatás kettős céllal valósult meg. Egyrészt átfogó ismereteket kívántunk szerezni a 18 éven aluli magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól, amelyek alapját jelenthetik egy komplex módszertani fejlesztési munkának.

²⁵⁴ BENCZIK Vilmos: *Az olvasás alkonya?* In: Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról. Szerk. Szávai Ilona. Budapest : Pont Kiadó, 2009.

Másrészt a korábbi években elvégzett olvasáskutatói felmérésekkel összevetésben trendeket, tendenciákat kívántunk felvázolni a 18 éven aluli magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól a korábban is alkalmazott, és ma is relevánsnak ítélt változók (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely) mentén.

5.6.2. Szakirodalmi szemle – előzmények

A miénkhöz hasonló, átfogó, valamennyi korosztályra kiterjedő olvasáskutatást korábban nem végeztek, elsősorban a tizenéves korosztályra vonatkozóan rendelkezünk visszamenőlegesen statisztikai következtetésekre is alkalmas adatsorokkal. Az egyes korosztályok tekintetében azonban bátran kimondható, hogy szinte könyvtárnyi irodalommal rendelkezünk, így ebben a rövid szakirodalmi áttekintésben is meg kell elégednünk a főbb kutatóműhelyek egy-egy jelentősebb munkájának említés szintű bemutatásával. Ebben a tekintetben sem törekedhetünk teljességre, hiszen a könyvtárnyi irodalom bemutatására nem vállalkozhatunk. Elsősorban azokra a művekre koncentrálunk, amelyek a mi kutatásunk közvetlen előzményének tekinthetők.

Az olvasni nem tudó korosztály olvasási szokásainak vizsgálata paradoxonnak tűnhet, és sokáig nem is foglalkoztak érdemben ennek a korosztálynak az ilyen szempontú kutatásával, egészen addig, amíg ráébredtek, hogy a gyermekkori meseolvasás nagyon erősen befolyásolja a későbbi olvasóvá válás folyamatát. Azóta számos szakirodalom született ebben a témában, több oldalról is megvizsgálva és igazolva, hogy a mese, a mondóka, az ének, a vers hallgatása mellett, hogy a szülővel való kapcsolat megélése, kiteljesedése szempontjából is kulcsfontosságú, döntően befolyásolja a személyiség fejlődését és az olvasáshoz való viszony alakulását. Az olvasás pedig pozitívan hat a gyerekek intelligenciájának a fejlődésére, majd később a társadalomban való érvényesülésükre. A legismertebb mű Bruno Bettelheimtől *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*.²⁵⁵ Ennek az alap gondolatait tananyagként oktatják az informatikus könyvtáros szakokon.²⁵⁶

A legkisebbek esetében szerencsésebb az írásbeliséggel való találkozásról beszélni, és kevésbé kifejezetten olvasásról. Az előkészítő, alapozó szakasz legfontosabb feladata a gyermek felkészítése a szövegek értelmezésére, a beszédhangok felismerésére és a hangok helyes kiejtésére, a nyelvi tudatosság kialakítása, a megfelelő szókincs fejlesztése. Ebben a szakaszban kiemelt jelentősége van a családi háttérnek, amely szocializáció útján biztosítja a gyerekeknek az ingergazdag környezetet a nyelv megfelelő szintű elsajátítására.

²⁵⁵ BETTELHEIM, Bruno: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest : Gondolat Kiadó, 1985.

²⁵⁶ GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: *Olvasásismeret, olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia*. Budapest : Tankönyvkiadó, 1996.

Az általános iskola alsó tagozatos diákok számára az olvasás tanulása egy alapvető élmény, amely nagyban meghatározza a gyermek későbbi előmenetelét mind az iskolában, de később a munkahelyén is. Ebben a korban találkoznak először szervezett körülmények között az iskolai könyvtárakkal, ahova egyedül is ellátogathatnak, és lehetőségük van maguknak olvasmányokat választani. Az olvasás megtanítása alapvetően az iskola feladata, de a szülő és a könyvtár is rendelkezik eszközökkel az iskola és a pedagógusok támogatására.

A felső tagozatos korosztályban már ki kell fejlődnie egy olyan olvasási készségnek, amellyel a gyermek egyre összetettebb nyelvi produktumokat lesz képes hatékonyan kezelni. Ebben a korban a könyvtárnak is nagy szerepe lehet az olvasási készség fejlesztésében. Ha a gyermek ebben az időszakban elköteleződik az olvasás iránt, és motivált lesz arra, hogy erőfeszítéseket tegyen írott szövegek önálló feldolgozására, akkor élmény lesz számára a könyv és a szöveg. Ebben az időszakban az irodalomóra és a kötelező olvasmányok feldolgozása jelenti a beavatkozás legfőbb eszközeit.

Az olvasáspedagógiai és olvasáspszichológiai ismereteket több ízben is összefoglalták az informatikus könyvtáros képzés és a szakmai igények figyelembevételével.²⁵⁷

A gyerekek olvasásának szociológiai szempontú vizsgálata sokkal később kezdődött, mint a felnőtteké. Mándi Péter 1964-ben végzett kérdőíves vizsgálatot a 15 éven felüli hazai lakosság körében. Ebben a kutatásban elsősorban a könyvvásárlás és a könyvolvasás volt a fókuszban, de már a könyvtárhasználat legfontosabb mutatói is megjelentek. A 15 éves korban meghúzott életkori határnak köszönhetően a gimnazista korosztály olvasási szokásairól már ebből az évből is rendelkezünk adatokkal²⁵⁸, de a kisebbek vonatkozásában az első nagy vizsgálatokra az Országos Széchényi Könyvtár Olvasáskutató Csoportjának megalakulásáig, tevékenységének fiatalokra való kiterjesztéséig kellett várni.

A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásait elemző legjelentősebb műhely a Könyvtári Intézet és elődje, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, ahol 1968 és 2003 között működött az Olvasáskutató Csoport. Ennek a műhelynek köszönhetően több olyan korábbi adatsorral is rendelkezünk, amelyekkel összevethetők a jelen felmérésünk adatai.

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Olvasáskutató Csoportjában 1977–78 fordulóján kerülhetett sor

²⁵⁷ Az egyik legismertebb összefoglalás: NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor: *Olvasáslélektan és -pedagógia*. In: Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth Tibor – Papp István. 4. köt. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 17–47. p

²⁵⁸ MÁNDI Péter: *Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon*. Budapest : Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965.; MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968.

először egy felső tagozatos korosztály körében, 1000 fős reprezentatív mintán elvégzett országos reprezentatív vizsgálatra. Ezt követően 1983–84 telén a középiskolás korosztály (15–18 évesek) körében készült országos, szintén 1000 fős reprezentatív, szociológiai szempontú adatfelvétel. Ezeknek a vizsgálatoknak az eredményeit is tartalmazza Nagy Attila 1991-ben megjelent *Keresik életük értelmét?* című kötete, amely a két korosztály olvasási szokásairól külön-külön is tartalmaz átfogó elemzést. Ezek a kutatások az olvasást a többi szabadidős tevékenység hálójában mutatták be, kitérve az iskola szerepére, az olvasás presztízsére, a televíziózásra, az ízlésszerkezetre, a könyvtárhasználatra, valamint az olvasás és értékrend kapcsolatára.²⁵⁹

A középiskolások olvasási szokásairól egy átfogó, országos, de nem reprezentatív mintán készült kutatás volt a 2001. április 15. és május 15. közötti egy hónapos időszakban. Ebben a kutatásban azt a korábbi tapasztalatot használták fel a mintaválasztásnál, hogy a kisvárosi lakosság eredményei közelítik meg leginkább az országos eredményeket. Hét kisváros (Kőszeg, Sopron, Biharkeresztes, Vásárosnamény, Hatvan, Kiskunhalas és Tapolca) 9. és 11. osztályos tanulói töltötték ki kérdőíveket, amelyeken a felnőtt országos reprezentatív kutatással megegyező kérdések is szerepeltek. A kérdőívben mind a könyvtárhasználatra, mind pedig az olvasási szokásokra vonatkozóan voltak kérdések, ahogyan a szabadidő eltöltésének módjai, az internet- és médiahasználat, az identitástudat néhány eleme, a megkérdezett tanulók értékrendje szintén tárgya volt ennek az átfogó vizsgálatnak.²⁶⁰

A kisebb volumenű – szintén nem reprezentatív – vizsgálatok közül meg kell említenünk a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Könyvtár és Múzeumpedagógiai Szakcsoport kutatását, amelyet szegedi tizenévesek körében végeztek. Két szegedi iskolából összesen 712 fő bevonásával a 10–14 és a 15–18 éves korosztály olvasási szokásait vizsgálták 2011 tavaszán. A kutatás fő témáját itt is az olvasás mint szabadidős tevékenység jelentette a főbb társadalmi-demográfiai változók, valamint a média- és internethasználat fényében. Az adatfelvétel célja egy pillanatkép rögzítése volt az e-generáció formálódásáról.²⁶¹

²⁵⁹ NAGY Attila: *Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció*. Budapest : OSZK KMK, 1991.

²⁶⁰ NAGY Attila: *Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár ; Gondolat Kiadó, 2003.

²⁶¹ BOZSÓ Renáta – BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – HARKAI Daniella – PAJOR Enikő – PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: *Olvasási szokások a tizenévesek körében Szegeden 2011-ben*. Szeged : Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Könyvtár és Múzeumpedagógiai Szakcsoport, 2011.

Kifejezetten a középiskolás korosztályt célozta meg a Kaposvári Egyetem kutatóinak irodalommal és olvasással kapcsolatos attitűdvizsgálata. A kutatás első sorban arra kereste a választ, hogy miként vélekednek a középiskolások az olvasásról és az irodalomról.²⁶²

A kutatásunk szempontjából szintén meghatározó jelentőségű kutatások, amelyek a digitális eszközök és az internet elterjedésének függvényében írták le az egyes korosztályokat. Az X generációt (1960–1979 között születetteket) követte az Y generáció (1980–1995 között születettek), ezt követi a Z generáció (1996–2010), majd a jelenlegi óvodások az ún. alfa generáció (2010 után születettek). Közülük a legérdekesebb számunkra a Z generáció, azaz a „digitális bennszülöttek” korosztálya, akiknek fő jellemzői, hogy egyszerre akár 5-6 tevékenységet is képesek végezni a digitális eszközeiken; rendkívül kitarulkozóak, sok mindent hajlandóak megosztani magukról online, egyszerre több közösségi oldalon is jelen vannak, ahol folyamatosan kapcsolatot tartanak a barátaikkal.²⁶³ Szintén beletartoznak a kutatásunkba az alfa generáció tagjai, akikről egyelőre nem sokat tudunk, de annyi bizonyos, hogy a digitális eszközökhöz való viszonyuk bizonyosan radikálisan újszerű lesz a korábbi korosztályokhoz képest is. Az egyes generációk egymásra következésével azt tapasztalhatjuk, hogy a különböző korosztályok nagyon eltérően viszonyulnak az információhoz, információszerezéshez és a médiához is, ami a könyvtárak és az olvasáspedagógia lehetőségeit is erősen meghatározza.²⁶⁴

Nem kifejezetten olvasási célból készült, de ezt a területet is érinti a Magyar Ifjúság Kutatás 2016²⁶⁵, amely a szabadidő eltöltését és a kulturális fogyasztást nagyon széles kontextusban tárgyalta. A könyvekhez és az olvasáshoz való viszony mellett az internetezési szokások és a házi könyvtárak mérete is felmérésre került ebben a kutatásban.

A szakirodalmi szemle csak néhány fontosabb cikket, könyvet tudott felsorolni, nem törekedhettünk teljességre, a célunk csupán az volt, hogy a korábbi kutatások néhány főbb irányát bemutassuk.

²⁶² GOMBOS Péter – HEVÉRNÉ KANYÓ Andrea – KISS Gábor: *A netgeneráció olvasási attitűdje. 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai*. Új Pedagógiai Szemle, (2015) 1-2. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-netgeneracio-olvasasi-attitudje>

²⁶³ TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011.

²⁶⁴ BOGNÁRNÉ LOVÁSZ Katalin: *Társadalmiasítás és a tizenévesek – a Z-generáció bevonása a könyvtárak életébe*. Könyvtári Figyelő, 63. (2017) különszám. 37–45. p.

²⁶⁵ BAUER Béla – PILLÓK Péter – RUFF Tamás – SZABÓ Andrea – SZANYI F. Eleonóra – SZÉKELY Levente: *Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Ezek a mai fiatalok*. Budapest : Új Nemzedék Központ, 2017. http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf

5.6.3. Módszer

A módszer részletes leírását a kutatást technikai értelemben lebonyolító Psyma Hungary Kft. által készített gyorsjelentés²⁶⁶ tartalmazza, ugyanakkor a szakszerűség kedvéért a kutatási jelentésben is szükséges az alkalmazott kutatási módszer fő jellegzetességeit ismertetni.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében *Az én könyvtáram* című kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatban nyílt pályázaton választotta ki a Psyma Hungary Kft.-t, amelynek feladata az adatfelvétel szervezése, lebonyolítása, menedzselése volt. A kérdőív összeállítását és a mintavétel szempontrendszerének kidolgozását magam végeztem, a projekt belső munkatársainak, valamint az Olvasáskultúra fejlesztési szakmai műhely tagjainak a bevonásával, a velük való konzultáció útján. A Psyma Hungary Kft. végezte a kérdezőbiztosok kiválasztását és az adatfelvételt, amelyből egy SPSS adatbázist, a főbb változók alapján generált kereszt táblákat excel formátumban, valamint egy néhány kérdésre vonatkozóan összeállított prezentációt adtak át a megrendelőnek.

Ahogy a szakirodalmi előzmények vázlatos ismertetése alapján is látható volt, a gyerekek körében végzett olvasáskutatói tevékenység komoly hagyományokra tekint vissza. A kérdőív összeállítása során igyekeztünk figyelembe venni az elmúlt évek felméréseinek, valamint a nemzetközi olvasási szokásokat mérő és könyvtárhasználati felméréseknek a kérdéseit, hogy minél több kérdés vonatkozásában tudjunk a korábbi évek adataival összehasonlítható tendenciákat felállítani. Így bemutathatóvá válnak a korábbi évekhez képest regisztrálható változások az olvasási szokások, valamint a könyvtárhasználat vonatkozásában. Bekerültek ugyanakkor a kérdőívbe olyan új kérdések is, amelyek előzmény nélküliek, és amelyek kapcsán abban bízunk, hogy évek múltán feltéve ezek is meghonosodnak a hazai olvasáskutatói gyakorlatban.

A vizsgálatban egy nagyon széles, az óvodásoktól egészen a középiskolásokig terjedő korosztályt szólítottunk meg. A kérdőív – az összevethetőség miatt – alapvetően azonos kérdésekkel, de – az érthetőség kedvéért – más nyelvezettel készült. A válaszadó személye a kisebb, 10 éven aluli gyerekek vonatkozásában a szülő volt, a nagyobb gyerekek pedig maguk beszélgettek a kérdezőbiztosokkal.

Korcsoportonként négy kategóriát határoztunk meg: 1. óvodások (a betöltött 3, 4, 5 évesek); 2. kisiskolások (a betöltött 6, 7, 8, 9 évesek); 3. a felső tagozatos

²⁶⁶ *A 3–17 éves gyerekek olvasási és könyvtárhasználati szokásai : (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében, „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft., 2017. október 5.*

általános iskolások, vagy kis gimnazisták (betöltött 10, 11, 12, 13 évesek); 4. középiskolások (betöltött 14, 15, 16, 17 évesek). Valamennyi esetben a betöltött életkort vettük tehát alapul az egyes korosztályokba történő besorolásokkor:

- 3–6 évesek (2011. szeptember 1. – 2014. augusztus 31. között)
- 6–9 évesek (2007. szeptember 1. – 2011. augusztus 31. között)
- 10–13 évesek (2003. szeptember 1. – 2007. augusztus 31. között)
- 14–17 évesek (1999. szeptember 1. – 2003. augusztus 31. között születettek).

Tartalmi értelemben a kidolgozott kérdőív a következő főbb csomópontok köré szerveződött:

- Demográfiai-társadalmi változók, részben a szülők hátterére (életkor, iskolai végzettség, családi állapot, a család jövedelmi viszonyai), részben pedig a gyermekre vonatkozóan (nem, életkor, iskolai osztály, lakhely.);
- Médiahasználat, internetezési szokások, televíziózás;
- Könyvtárhasználat gyakorisága, a szolgáltatások igénybevétele, könyvtár- és könyvtároskép, könyvtári funkciók, a könyvtár társadalmi szerepeinek értelmezése;
- Olvasási szokások, olvasói ízlés, könyvvásárlás, házi könyvtár.

A felmérés személyes megkeresésen alapult, a kérdezőbiztosok lappal keresték fel otthonukban a potenciális interjúalanyokat, így a válaszokat közvetlenül egy adatbázisba vitték fel. A beszélgetés két lépcsőben zajlott, először a szülőnek tették fel azokat a kérdéseket, amelyekre a gyermektől nem elvárható, hogy tudjon válaszolni (pl. a szülők iskolai végzettsége, médiaeszközök a családban, házi könyvtár nagysága, a család jövedelmi viszonyai stb.), ezt követően a 10 éven aluli gyermekek esetében a szülővel folyt tovább az adatfelvétel, az ennél idősebbeknél pedig közvetlenül a gyermekkel.

A kétszülős családok esetében azt kérték a kérdezőbiztosok, hogy az a szülő válaszoljon a gyerek helyett, aki vélhetően jobban ismeri annak olvasási szokásait. Ez az adatfelvételt végző cég gyorsjelentése alapján 80%-ban az édesanya volt. Természetesen a szülőre nem csak azért volt szükség, mert bizonyos kérdések vonatkozásában hitelesebb forrás, mint a gyermek. Minden egyes esetben, így a nagy gyerekeknél is, szükséges volt a szülő beleegyezését kérni a vizsgálat lefolytatásához.

A lekérdezés során pontosan 1502 főt kérdeztek meg. A megkérdezendők kiválasztása ún. sétás módszerrel történt, amelynek lényege, hogy egy meghatározott sétaútvonalon – meghatározott szabályrendszernek megfelelően – csöngettek be lakásokba, és az ott lakó gyermekekkel és szüleikkel folytatták le az adatfelvételt. Összesen 121 települést választottak ki, amelyben Budapesten kívül valamennyi megyeszékhely benne volt. Az utcák kiválasztása véletlenszerűen történt. A mód-

szerrel biztosítható, hogy mindenki egyenlő eséllyel kerüljön be a mintába, de az nem, hogy a megkérdezettek összetétele pontosan reprezentálja a hazai lakosság összetételét, ezt a kapott adatok súlyozásával korrigálták. A súlyozáshoz a viszonyítást a KSH 2016-os mikrocenzus adatai jelentették.

A reprezentativitás biztosítása érdekében a súlyozásra előzetesen a következő szempontokat határoztuk meg:

- A gyerekek neme.
- A gyermekek életkora (a fent ismertetett 4 korcsoportban).
- A gyermekek lakóhelye településtípus szerint (főváros, megyeszékhely, város, község).
- A gyerekek lakóhelye regionális bontásban. Ebben a tekintetben a NUTS2 régiók szintjén biztosították a reprezentativitást.
- A családfő iskolai végzettsége alapján három szintet határoztunk meg (alap-, közép- és felsőfokú végzettség).

Annak érdekében, hogy valamennyi előre definiált korcsoportra (óvodások, alsó tagozatosok, felső tagozatosok és kis gimnazisták, középiskolások) nézve megfelelő mennyiségű válaszadó kerüljön be a mintába, az adatfelvételt végző cég igyekezett valamennyi esetben 350-350 fő körüli számú válaszadót bevonni a kutatásba. Értelemszerűen a legkisebbek (ahol csak 3 év időtartam alatt születettek voltak, a többi 4-4 évéhez képest) felülreprezentáltak a mintában. A válaszok elemzésekor tehát szintén súlyozással kellett korrigálni az egyes korosztályok adatait.

A lakossági felmérés 2017 kora őszen, a kérdezés szeptember 11–25. között zajlott le, az SPSS-alapú adatbázist és a technikai részleteket tartalmazó gyorsjelentést október 5-én adták át a megrendelőnek, az excelbe exportált kereszttáblákat október 13-án kaptam meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól.

5.6.4. A minta demográfiai jellemzői

Az 1502 fő véletlenszerűen kiválasztott válaszadó társadalmi-demográfiai értelemben reprezentálja a hazai 3–17 évesek korosztályi összetételét. Ebben a részben a kérdőíves vizsgálatban részt vevők valós összetételét ismertetem, az adatok elemzésénél azonban természetesen a különböző változók mentén súlyozott adatokkal fogunk dolgozni.

Számos körülmény befolyásolhatja, hogy egy kérdőíves vizsgálatba véletlenszerűen bevont személyek miért nem reprezentálják – már a véletlenszerűség okán – a lakosság valós demográfiai összetételét. Jelen esetben a nőkhez közelebb állt az olvasás és a könyvtár mint téma, ezért talán szívesebben válaszoltak, a magasabb jövedelemmel rendelkezők általában kevésbé szívesen válaszolnak kérdőíves meg-

keresések során, az idősebbek óvatosabbak a hozzájuk becsöngető idegenekkel, amelyek mind befolyásolhatják a véletlenszerűen kiválasztott mintát.

Számunkra a legmeghatározóbb szempont egyértelműen az életkor volt, hiszen az olvasási szokások az életkor előrehaladásával, a gyermek éréseével párhuzamosan jelentős mértékben változnak. Tekintettel arra, hogy a legkisebb korosztályból csak három év „szülötteit” lehetett belevenni a mintába, a reprezentativitásra azonban a korosztályon belül is törekedni kellett, onnan arányaiban nagyobb százalékot, közel 25%-ot vont be a kutatásba a közvélemény-kutató cég, ezzel szemben a 3–17 éves korosztályon belül a valós arányuk mindössze 18.6%. A mintába így a nagyobbak közül értelemszerűen kevesebbeket vontak be a valós arányukhoz képest. A nemek tekintetében 50-50%-ot kérdeztek meg a fiúk és a lányok közül egyaránt, de a népességen belül a valós arányuk 51-49% a fiúk javára.

Mivel a sétás mintavételi módszer alapjául eleve a lakosság regionális és településtípus szerinti eloszlása szolgál, ebben a két tekintetben a minta pontosan fedti a KSH 2016-os mikrocenzusának adatait. Budapesten lakik a gyerekek 15, a megyeszékhelyeken a 17, egyéb városokban 36, és községekben a 32%-a. A regionális eloszlás a következőképpen alakult: A Közép-Magyarországi Régióban él a válaszadóink 30, a Közép-Dunántúli Régióban a 11, a Nyugat-Dunántúli Régióban a 10, a Dél-Dunántúli Régióban a 9, az Észak-Magyarországi Régióban a 12, az Észak-Alföldi Régióban a 16, és a Dél-Alföldi Régióban a 12%-a.

A reprezentativitás következő szempontja volt az édes- vagy nevelőszülők legmagasabb befejezett iskolai végzettsége, amelynek a százalékos aránya a mintában a következőképpen alakult:

	Apa	Anya
Kevesebb mint 8 osztály	0,6	0,6
Általános iskola (elemi, polgári) 8 osztály	9,7	12,4
Szakmunkásképző, szakiskola	39,1	24,4
Érettségi szakképesítéssel (szakközépiskolai, technikum)	18,8	24,8
Gimnáziumi érettségi	7,2	12,5
Felsőfokú szakképesítés	7,3	7,2
Főiskola, egyetem	14,0	17,6
Nem válaszol	3,3	0,5
Összesen	100,0	100,0

A férfiak között sokkal magasabb – nem csak a mintában, de a gyerekekkel rendelkező férfiak vonatkozásában a lakosságon belül is – a szakiskolát, szakmunkásképzőt végzettek aránya, mint az anyáknál. Az általános iskolai végzettséggel, az érettségivel és a diplomával rendelkezők között is a nők vannak többen.

A kutatásban szülőnek mindig azt a felnőttet tekintettük, aki a családban

a szülő szerepében van, tehát az édes- és a nevelőszülőket egyaránt. A kitöltők 17,3%-a a gyermek vér szerinti édesapja, 79,7%-ban a vér szerinti édesanyja volt. Nevelőapa 0,7%-ban, nevelőanya 0,8%-ban, nagyszülő pedig 1,4%-ban van jelen a válaszadók között.

A foglalkozások tekintetében az általunk meghatározott kategóriák mentén a következő arányokat láthatjuk:

	Apa	Anya
szellemi munkát végez	34,0	47,1
fizikai munkát végez	57,5	38,1
nyugdíjas	1,3	0,7
inaktív (pl. GYES, GYED, háztartásbeli)	0,6	10,2
munkanélküli	2,0	3,2
tanuló	0,1	0,1
nem tudja / nem válaszol	4,4	0,6
összesen	100,0	100,0

A fizikai munkát végzők körében felülreprezentáltak a férfiak, a szellemi munkát végzők között pedig a nők. Tekintettel arra, hogy a kisgyerekekkel jellemzően a nők szoktak otthon maradni Magyarországon, az inaktívak körében sokszorosra lett a nők aránya a férfiakénak. A nyugdíjasok aránya alacsony. Ebben az értékben benne van az a 22 válaszadónk is, aki nagyszülőként neveli a gyerekeket, vagy több generáció együttélése miatt ő volt otthon a megkeresésünkkor, és segítette a kérdezőbiztos munkáját.

A szülők életkorának átlaga 38,9 év volt, ez azonban annyiban nem irányadó, hogy a nagyszülőként szülő szerepében válaszadók magas életkora miatt felfelé torzul ez az átlag. A legfiatalabb válaszadó 21 éves, a legidősebb pedig 75 éves volt.

A családoknak a 81%-ában van jelen mindkét szülő a gyerekek nevelésében. Elvált szülők esetén, amennyiben az édesanya vagy édesapa új párt talált, értelemszerűen az aktuálisan a családban az apa vagy anya szerepét betöltő, de nem vér szerinti szülőt ugyanúgy tekintetbe vettük. Így egy- vagy kétszülős családokat különböztettünk meg, függetlenül a szülő hivatalos családi állapotától.

Rákérdeztünk arra is, hogy egy háztartásban hány 18 évnél idősebb és hány 18 évnél fiatalabb él együtt. A felnőttek száma 1–6 között mozgott. Az esetek 71%-ában 2, 13,5%-ban mindössze 1, 11,5%-ban pedig 3 fő 18 évnél idősebb fő élt egy háztartásban. Ez utóbbi eset előfordulhat több generációs együttélés és a már felnőtt korú gyermek szülőknél lakása esetén is. A válaszadóink 61%-ának volt a kérdés pillanatában 18 évnél fiatalabb testvére. Ez szinte pontosan egybevág a KSH által nyilvántartott testvér adatokkal.

A jövedelmi viszonyokat érintő kérdés tekintetében nagyon magas (26,3%-os) volt a válaszmegtagadás. Ez várható volt, a kérdésről azonban a projekt céljai miatt sem mondhattunk le, ugyanis a szegény családokban élő gyerekek kiemelt célcsoportnak számítanak, és enélkül semmilyen támpont nem maradt volna ennek a csoportnak az azonosítására. Az elemzéshez négy jövedelem-kategóriát határoztunk meg. Az adózás utáni havi nettó jövedelme a családok 18,7%-ának volt kevesebb mint 200.000 forint, 26,5%-nak 200 és 300 ezer között, 18,3%-nak 300 és 400 ezer között, és végül 10,2%-nak 400 ezer fölött. 13 válaszadónak a háztartásában kevesebb a havi nettó jövedelem 100 ezer forintnál, és mindössze 2-nek 700 ezer forintnál magasabb. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a magasabb jövedelmű válaszadók tagadták meg a leggyakrabban erre a kérdésre a válaszadást, ugyanis az egyéb kérdésekre adott válaszaik mindig a legfelső jövedelmi kategóriára jellemző tartalmúak.

5.6.5. Eredmények

Tanulmányunk szempontjából a legmeghatározóbb kérdés az olvasás, az olvasás mennyisége, az olvasók aránya és minőségi jellemzői, valamint a könyvtárhasználat, a könyvtár- és könyvtároskép. Ezek mellett olyan más információ- és médiahasználati szokásokra is rákérdeztünk, mint a televíziózás, az internet- és számítógép-használat.

Az elemzéshez a közvélemény-kutató cégtől az adatokat a következő szempontok mentén készített kereszttáblákban kaptuk meg:

- anya foglalkozása;
- apa foglalkozása;
- anya legmagasabb befejezett iskolai végzettsége;
- apa legmagasabb befejezett iskolai végzettsége;
- a gyerek által látogatott intézmény (iskolatípusok, óvoda, bölcsőde);
- az egy háztartásban élők összes jövedelme;
- a gyerekek korcsoportonként való besorolása;
- a gyerekek neme;
- a gyerekek lakóhelye régiók szerint;
- a gyerekek lakóhelye a település típusa szerint;
- a szülők száma (egy vagy két szülő neveli a gyereket, gyerekeket).

Értelemszerűen a legfontosabb különbségtétel az egyes korosztályokra vonatkozik, hiszen nem lehet együtt kezelni az óvodásokat a gimnazistákkal. Más kérdések esetén más szempont lehet akár a legmeghatározóbb, ezért a rendelkezésünkre álló kereszttáblákból mindig azokat igyekszünk az adatok bemutatásának élére

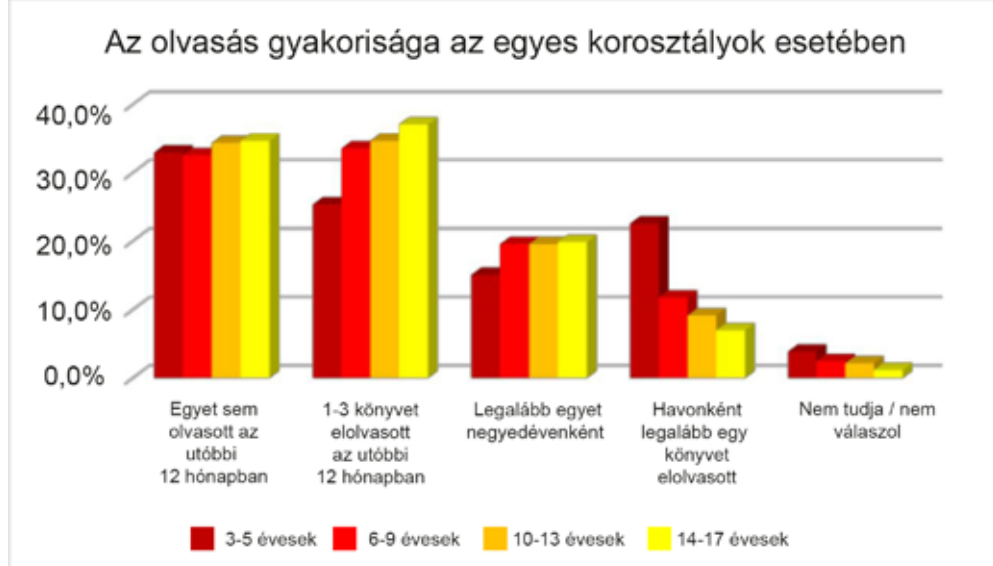
venni, amelyeket az adott szempontból a legfontosabbnak találtunk. Az egyes adatsorok vonatkozásában igyekeztünk minél több szempont mentén áttekinteni az adatokat. Mindezek ellenére fontos hangsúlyozni, hogy ebben a tanulmányban terjedelmi okokból csak az óriási mennyiségű adat első, gyors elemzése valósulhatott meg. Fontos lenne az egyes kérdéseket – újabb kereszttáblák alapján – még mélyebben, egymással való összefüggésben is vizsgálni és bemutatni.

5.6.5.1. Olvasás

Az olvasás van a kutatásunk középpontjában, ezért az eredmények bemutatását is az olvasásra vonatkozó adatok ismertetésével kezdjük.

Az olvasás gyakorisága

A kérdésünk úgy hangzott, hogy „elfoglaltságai mellett – a tankönyvön és az iskolai kötelező olvasmányokon kívül – olvas-e a gyermekkönyveket (vagy ha még nem tud olvasni, akkor olvasnak-e fel neki).” Értelemszerűen a legkisebbekre vonatkozott a felolvasás lehetőségére vonatkozó kiegészítés, amelyet mi tettünk a korábbi – pont ugyanebben a formában feltett – kérdés után, hogy az olvasni tudás előtti időszakra vonatkozó ismereteket is össze tudjuk gyűjteni.

A táblázatból világosan látható, hogy az egyáltalán nem olvasók aránya nagyon hasonló valamennyi korosztály esetében, de a gimnazisták felé közelítve ez az érték – ha enyhén is, de – folyamatosan nő. A gyakran olvasók vonatkozásában az adatok hasonló tendenciákat sejtetnek: az életkor előrehaladtával egyre kevesebb gyerekek napi, heti igénye az olvasás.

Az iskoláskor előtti években, amikor még a szülő olvas a gyereknek, közel kétszer annyian válaszolták, hogy havonta egy könyvet végigolvasnak, mint az eggyel idősebbek esetében. Ezt követően következik egy fokozatos, de nem drasztikus mértékű csökkenés. A jelenségnek többféle magyarázata is lehet. Mindennek a hátterében a felolvasás és az önálló olvasás közötti különbség húzódik meg: egészen más, amikor egy gyereknek felolvasnak, mint amikor ő maga vesz kézbe egy könyvet. Mások az olvasó kor előtti gyerekeknek szóló könyvek is: rövidebbek, könnyebben fogyaszthatóak, ráadásul a rutinosabb olvasó szülő prezentálásában gyorsabban is peregnek a mese eseményei, mint a saját olvasatban, így hamarabb „teljesíthető” az évi 12 olvasmány, mint „saját erőből”.

A 6–9 évesekhez képest a gimnazista korosztály felé haladva körülbelül kétharmadára csökken a gyakran olvasók aránya, stagnál a negyedévente egyet elolvasóké, miközben enyhén nő az évi egyet és az egyet sem olvasóké. Az olvasási kedv folyamatos csökkenésére nehéz lenne egyértelmű magyarázatot találni.

A középiskolás korosztály adatait Nagy Attila 2001-es felmérésének eredményeivel vethetjük össze, és azt láthatjuk, hogy bizony ebben a korosztályban az olvasás gyakorisága nagyon sokat csökkent az elmúlt néhány évben. Akkor 12% volt az egyáltalán nem olvasók aránya, és 30% azoké, akik évente mindössze egyetlen könyvet olvasnak el. Mi mindkét kategóriában magasabb értékeket mérünk. Ezzel szemben a legtöbbit olvasó gyerekek aránya 12%-ról 7%-ra csökkent. Nagy Attila 2001-ben összevetette a különböző iskolatípusokba járók olvasásának gyakoriságát is. Akkor a szakképző iskoláktól a gimnáziumi tanulók felé haladva egyre nőtt az olvasás gyakorisága, és a nem olvasók aránya a szakmunkásképzőkbe járók körében hatszor akkora (24%) volt, mint a gimnazistáknál (4%). A rendszeren olvasók aránya majdnem kétszer annyi (17%) volt a gimnazisták esetében, mint a szakmunkástanulók körében (9%).

A 2017-es adatfelvétel eredményei alapján is elmondható, hogy jelentős különbségek vannak a gimnáziumi és a szakmunkástanulók olvasásának gyakorisága között. Az olvasás gyakorisága mindkét iskolatípusba járók esetében jelentős mértékben csökkent. Ma a rendszeresen (havonta átlag egy könyvet) olvasók aránya a gimnáziumi tanulók körében 9,9%, a szakmunkástanulók között mindössze 2,6%. A soha egyetlen könyvet sem olvasók aránya a gimnazisták esetében 21,7%, a szakmunkástanulóknál 55,8%. A különbség tehát megmaradt a gimnazisták javára, akiről viszont sajnos elmondható, hogy ma körülbelül annyit olvasnak, mint 16 évvel ezelőtt egy szakmunkástanuló. A teljesség kedvéért lássuk a szakközépiskolák tanulóinak adatait is. Esetükben a rendszeresen olvasók aránya 17%-ról 5,4%-ra csökkent, a soha nem olvasóké pedig 8%-ról 31,2%-ra nőtt.²⁶⁷

²⁶⁷ NAGY Attila: *Háttal a jövőnek. Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár ; Gondolat Kiadó, 2003. 76–77. p

Az iskolatípus mellett számos más tényező is van, ami befolyásolhatja a gyerekek olvasásának gyakoriságát. A demográfiai jellemzők vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy a gyerekek olvasásának gyakoriságát befolyásolja a gyermek életkora mellett a neme, a lakhelye, a szülők iskolai végzettsége, foglalkozása és jövedelme. A következő táblázatban kezdjük a szülők jellemzőivel.

Szülők iskolai végzettsége

		Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyet negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nemválaszol	Összesen
Anya	Alapfok	46,9%	33,2%	12,7%	6,2%	1,1%	100,0%
	Középfok	30,5%	35,7%	21,2%	10,3%	2,3%	100,0%
	Felsőfok	18,5%	30,9%	23,9%	22,6%	4,0%	100,0%
Apa	Alapfok	42,7%	34,2%	13,6%	7,0%	2,4%	100,0%
	Középfok	26,2%	34,2%	22,4%	15,7%	1,5%	100,0%
	Felsőfok	22,0%	30,7%	26,4%	18,3%	2,5%	100,0%
Összesen		33,7%	33,3%	18,8%	11,8%	2,3%	100,0%

A táblázat nagyon világosan megmutatja a legfontosabb tényező, a szülők iskolai végzettsége mentén mérhető tendenciákat. Az alapfokú végzettségűek gyerekeinek sokkal kisebb esélyük van az olvasóvá válásra, mint a felsőfokú végzettségű szülőkéinek. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy az anya végzettségének szerepe sokkal meghatározóbb az olvasóvá válásban, mint az apáé, de mindkét szülő vonatkozásában egyértelmű tendenciáról tanúskodik a táblázat. A magasabb iskolai végzettséggel együtt jár a gyakoribb olvasás a felnőttek esetében is, az pedig régóta ismert tény, hogy a szülői minták követése mennyire meghatározó a gyerekek értékrendjének, szokásainak a kialakulásában.

A gyerekek olvasási aktivitása és a szülők foglalkozása között szintén nagyon erős összefüggés van. A nyugdíjasok, a munkanélküliek és a tanulók elemszáma mind az apa, mind pedig az anya esetében, az inaktívak az apa esetében annyira alacsony, hogy azokat most tekintsük csak tájékoztató jellegűnek, és koncentráljunk a szellemi kontra fizikai munka kettősségére.

Szülők foglalkozása		Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább negyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
Anya	Szellemi munkát végez	25,9%	31,7%	22,9%	16,4%	3,1%	100,0%
	Fizikai munkát végez	42,8%	35,3%	14,7%	5,4%	1,7%	100,0%
	Nyugdíjas	60,0%	30,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Inaktív	29,4%	37,9%	15,0%	16,3%	1,3%	100,0%
	Munkanélküli	50,0%	25,0%	16,7%	8,3%	0,0%	100,0%
	Tanuló	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Szellemi munkát végez	24,2%	29,5%	25,6%	18,4%	2,3%	100,0%
	Fizikai munkát végez	38,0%	35,5%	15,3%	8,7%	2,5%	100,0%
	Nyugdíjas	52,6%	21,1%	26,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	Inaktív	50,0%	30,0%	10,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Munkanélküli	67,7%	25,8%	6,5%	0,0%	0,0%	100,0%
Apa	Tanuló	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Összesen	33,7%	33,3%	18,8%	11,8%	2,3%	100,0%

A szellemi munkát végző anyák gyerekei háromszor akkora eséllyel válnak rendszeres olvasóvá, mint a fizikai munkás anyák gyerekei, a másik oldalról viszont az is elmondható, hogy csak másfélszer akkora eséllyel válnak nem olvasókká a fizikai munkás anyák gyerekei, mint a szellemi foglalkozásúaké. Az apák esetében ezek

az arányok nem ennyire különbözőek, bár jelentős előnyben vannak a szellemi foglalkozású férfiak gyerekei, mint a fizikai munkát végzőké. A nők esetében megfigyelhetjük, hogy az inaktív időszak, a GYES-en, GYED-en töltött évek pozitívan hatnak az olvasási kedvre. Bár a szellemi és a fizikai munkát végzők ugyanakkora eséllyel maradhatnak otthon a gyermekek melletti kötelezettségeik teljesítése miatt, az inaktívak olvasási gyakorisága inkább a szellemi foglalkozásúakéhoz közelít.

Ezt követően lássuk a gyerekek legfontosabb demográfiai jellemzőit, és ezek hatását az olvasási aktivitásra. Egyetlen nagy táblázatban jól látható, hogy milyen jellemzők mentén erősebb az olvasási aktivitás.

Szülők iskolai végzettsége

		Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	Legalább egyetnegyedévenként	Havonként legalább egy könyvet elolvasott	Nem tudja / nem válaszol	Összesen
Anya	Alapfok	46,9%	33,2%	12,7%	6,2%	1,1%	100,0%
	Középfok	30,5%	35,7%	21,2%	10,3%	2,3%	100,0%
	Felsőfok	18,5%	30,9%	23,9%	22,6%	4,0%	100,0%
Apa	Alapfok	42,7%	34,2%	13,6%	7,0%	2,4%	100,0%
	Középfok	26,2%	34,2%	22,4%	15,7%	1,5%	100,0%
	Felsőfok	22,0%	30,7%	26,4%	18,3%	2,5%	100,0%
Összesen		33,7%	33,3%	18,8%	11,8%	2,3%	100,0%

Régóta ismert tény, hogy a lányok többet olvasnak, mint a fiúk. Érdekes módon a jelenlegi adatfelvételben a rendszeres olvasók körében csak egy árnyalatnyi különbség mutatkozott a lányok javára, a megrögzött nem olvasók körében viszont szignifikánsan felülreprezentáltak voltak a fiúk.

A nemek közötti különbségeknél is erősebben meghatározza a gyerekek olvasási aktivitását a lakóhely. A budapesti gyerekek körében van a legkevesebb soha nem olvasó, és a megyeszékhelyeken lakók között a legtöbb rendszeres olvasó. Ahogyan haladunk a legkisebb települések felé, úgy olvasnak a gyerekek egyre kevesebbet. A legkisebb települések demográfiai összetételében is felülreprezentáltak az alacsonyabb iskolai végzettségűek és fizikai munkából élők, így érthető, hogy az olvasás, amelyben a legmeghatározóbb szerepe a szülők végzettségének, s az általuk továbbadott mintáknak van, ezeknél a rétegeknél kisebb arányban van jelen, mint a nagyobb városokban.

A regionális különbségek még a lakóhely típusánál is erősebben meghatározóak. Minimum elgondolkodtató, hogy egy Észak-Magyarországi Régióban lakó gyerek két és félszer akkora eséllyel válik nem olvasóvá, mint egy Nyugat-Dunántúli Régióból jött. Közben a nyugat-dunántúli gyerekek között négyszer annyian vannak a rendszeres olvasók, mint a dél-dunántúliak körében. A felnőttek körében párhuzamosan végzett kutatások eredményeivel való összevetésben különösen meglepőek a markáns regionális eltérések. A két minta közötti hasonlóság elsősorban abban mérhető, hogy az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi Régióban a felnőttek olvasási teljesítménye is az országos átlag alatt van. A Közép-Magyarországi Régió abban a mintában is kiemelkedik, de a Dél-Dunántúl a felnőttek körében messze nincs ennyire lemaradva, és a Nyugat-Dunántúli Régió sem emelkedik ennyire a többi régió fölé. A jelenség eddigi ismereteink alapján nehezen lenne megmagyarázható, ezért ebben a kérdésben további vizsgálatokra, az adatok alaposabb elemzésére van szükség.

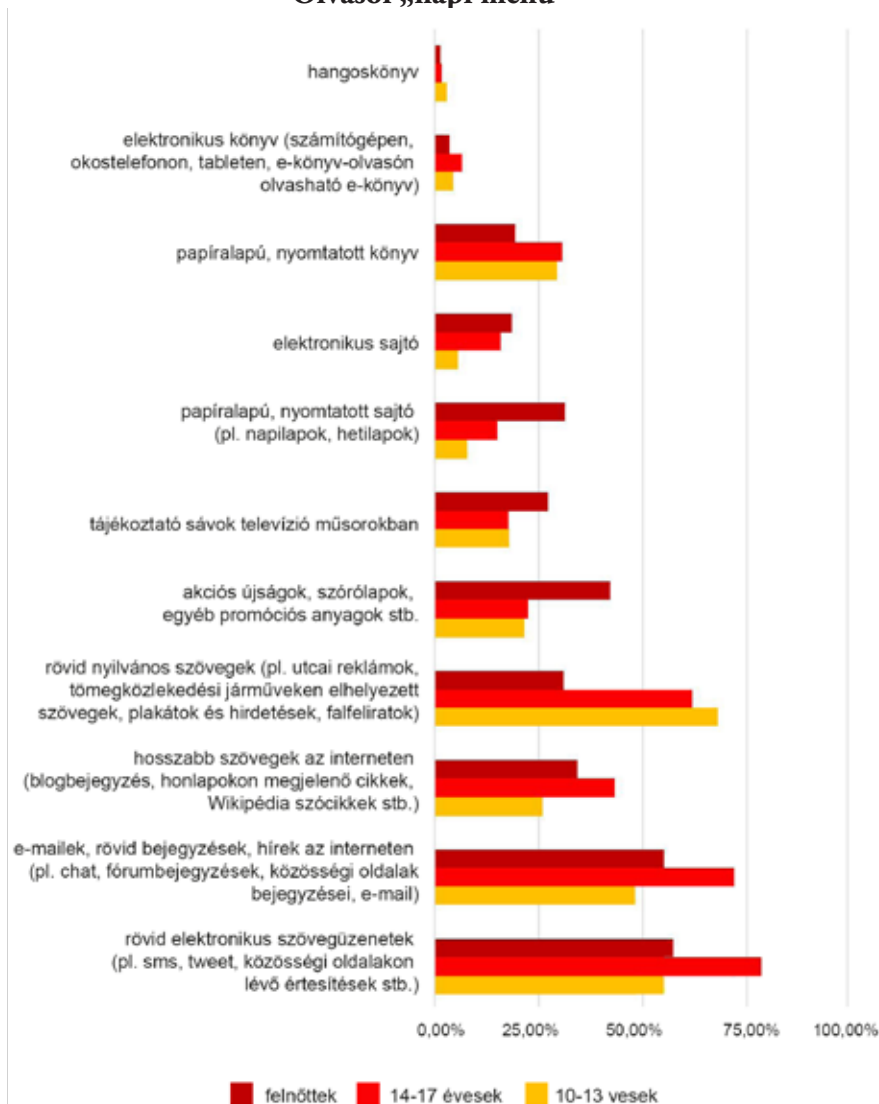
Olvasói napi „menü”

A hagyományos olvasáskutatói gyakorlat kizárólag a könyv- és folyóiratolvasásra koncentrált, azaz a papíralapon, hagyományos formában megjelent szövegeket tartotta kizárólagosan szem előtt. Írott szövegek azonban nemcsak a papíralapon megjelenő, lezárt szövegekben vannak, hanem elektronikus levelezésben, blogok vagy közösségi oldalak bejegyzéseiben, falragaszokon, sms-ekben, használati útmutatókban, termékek csomagolásán. A mellett, hogy igyekeztünk a régi jól bevált kérdésekkel felrajzolni a könyv- és folyóiratolvasás trendjeit, egy új kérdés bevezetésével fel kívántuk tárni az írásbeliség hétköznapi formáit, és ezek elterjedtségének a mértékét.

A kérdést – mivel nem a gyerek általános olvasási szokásaira, hanem az előző nap olvasott szövegekre vonatkozott – kizárólag a 10 éven felüli gyerekeknek tettük fel a következő formában. „Milyen típusú szövegeket olvastál tegnap? Felsorolok különböző szövegtípusokat, s csak a tegnapi napra gondolva, kérem, mondd meg, hogy olvastál-e ilyet vagy sem!” Erre egy egyszerű igennel vagy nemmel kellett válaszolni. A kérdést Lengyelországban dolgozták ki, és Paweł Kuczyński mutatta be a *New Spaces of reading* című konferencián Varsóban, 2017. május 16-án. A lengyel kollégák alapvetően három kategóriát határoztak meg: 1. a könyvolvasót, 2. a szövegfogyasztót, és 3. a tartalomfogyasztót. Az első kategóriába tartoznak azok, akik az előző napon akármilyen rövid ideig is, de könyvet olvastak. A második kategóriába tartoznak az sms-ek, a tweet-ek, közösségi oldalak bejegyzéseinek, e-maileknek az olvasói. Szintén ide tartoznak a manapság nagyon népszerű képregények olvasói. Ezek a tartalmak rövidek, messze nem képviselnek olyan értéket, mint a könyvek, mégis, akik fogyasztanak ilyeneket, nem tekinthetők nem olvasónak. A következő kategória a tartalomfogyasztóé, aki szövegeket nem olvas, de zenéket, videókat igen.

A kérdésnek nem voltak közvetlen előzményei a magyar szakirodalomban, így a mostani eredményeink is csak a felnőtt mintán feltett kérdésekre adott válaszokkal vehetők össze. Bízunk benne, hogy ezt az egyszerű kérdést a későbbi olvasáskutatói projektek felveszik majd a kérdőívekbe, és ezzel 2017-től kezdve megalkothatjuk az olvasó fogalmának kiterjesztését a különböző típusú tartalmakra vonatkozóan is. Az alábbi táblázat utolsó oszlopában feltüntettem a párhuzamosan a felnőtteknek feltett kérdésre adott válaszok eredményeit, összehasonlításképpen a nagyobb gyerekek válaszaival.

Olvasói „napi menü”

A papíralapú könyvek fogyasztása a fenti táblázat alapján körülbelül a gyerekek 30%-ának van jelen az életében napi rendszerességgel, sokkal gyakrabban, mint az átlagos felnőttében. Hozzá kell azonban tennünk, hogy ebben a kérdésben nem zártuk ki a tankönyveket, így ez az érték még alacsonynak is mondható, ha azt feltételezzük, hogy a gyerekek napi rendszerességgel használják a tankönyveiket. A papíralapú nyomtatott sajtótermékek a 10–13 éves korosztálynál még csak éppen, hogy részét képezik a napi olvasási menünek, míg a nagyobb, középiskolás korosztályban már tovább szélesedik ez a réteg. Az sms-ek, e-mailek, rövid internetes bejegyzések olvasása a 14–17 éves korosztályban a többség esetében napi rendszerességgel előfordul.

Érdekesség, hogy a rövid nyilvános szövegek (pl. utcai reklámok, tömegközlekedési járműveken elhelyezett szövegek, plakátok és hirdetések, felfeliratok) olvasását sokkal gyakrabban megjelölték a gyerekek, mint a felnőttek. Az írásbeliség ezen sajátos, felszínes formáival mindenki napi rendszerességgel találkozik, de a gyerekek azok, akik számára ezek tudatosulnak is, szemben a felnőttekkel, akik vélhetően már „immunissá” váltak a rövid nyilvános szövegekkel szemben.

A nem hagyományos könyvek (elektronikus könyvek, hangoskönyvek) a gyerekek körében sem igazán elterjedtek, de a felnőttekhez képest ők sokkal gyakrabban találkoznak ilyen típusú dokumentumokkal. Különösen érdekes jelenség, hogy a hangoskönyveket arányaiban több gyerek használta, mint felnőtt.

Az elektronikus és a papíralapú sajtó olvasása nagyjából hasonló arányban fordul elő a középiskolás korosztálynál, míg a felnőtteknél és a 10–13 éveseknél még vezet a nyomtatott. Ez utóbbi korosztály sokkal nagyobb arányban jelölte meg a napilapokat és hetilapokat, mint azt gondoltuk volna, ezért azt valószínűsíthetjük, hogy a háztartásban előforduló sajtótermékek kézbevétele, lapozgatását jelölték meg a gyerekek.

A nyomtatott sajtónál is magasabb arányban jelölték meg a gyerekek az akciós újságokat és a szórólapokat. Nagyon ritka az, amikor kifejezetten a gyerekek számára készítenek ilyen tartalmakat, de – hasonlóan a nyilvános feliratokhoz, szövegekhez – a gyerekekhez is sokkal nagyobb arányban eljutnak ezek, mint az gondolnánk.

A kérdés értelmezése több év múlva, összehasonlító adatok rendelkezésre állása esetén lesz igazán érdekes, hiszen akkor lehet már tendenciákat felvázolni az olvasói napi menü időbeli alakulásáról.

Az olvasás alkalmai

Az olvasásnak nagyon sokféle alkalma lehet. Ez az egyes életkori kategóriákban nagyon változó lehet. A kérdésünk úgy hangzott, hogy „Hol és mikor (milyen alkalmakkor) szoktál könyvet olvasni?”. Egy gyakorisági skálát adtunk meg ezt követően, amelyet az egyes olvasási helyszínekhez, alkalmakhoz hozzá lehetett rendelni.

	Életkor	Soha	Néha előfordul	Gyakran előfordul	Nem tudja, nem válaszol	Összesen
otthon, hétköznap napközben	3–5 évesek	52,1%	36,4%	11,1%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	54,8%	39,3%	5,7%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	56,3%	32,8%	10,2%	0,7%	100,0%
	14–17 évesek	51,9%	39,8%	7,8%	0,5%	100,0%
	Összesen	53,9%	37,2%	8,5%	0,5%	100,0%
otthon, hétköznap esténként	3–5 évesek	27,1%	23,6%	48,9%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	34,6%	38,2%	27,0%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	40,3%	41,3%	17,8%	0,5%	100,0%
	14–17 évesek	36,2%	42,5%	20,9%	0,5%	100,0%
	Összesen	35,2%	37,5%	26,9%	0,4%	100,0%
otthon, hétvégén	3–5 évesek	27,5%	27,1%	45,0%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	27,7%	39,2%	32,8%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	27,8%	45,7%	25,8%	0,7%	100,0%
	14–17 évesek	26,7%	36,7%	36,2%	0,5%	100,0%
	Összesen	27,4%	38,0%	34,1%	0,5%	100,0%
könyvtárban	3–5 évesek	91,1%	7,9%	0,7%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	77,9%	18,7%	3,2%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	66,8%	28,7%	3,2%	1,2%	100,0%
	14–17 évesek	65,8%	27,2%	6,6%	0,5%	100,0%
	Összesen	74,1%	21,7%	3,7%	0,6%	100,0%
utazás közben	3–5 évesek	78,6%	17,8%	3,2%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	80,3%	17,9%	1,5%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	74,5%	22,0%	2,7%	0,7%	100,0%
	14–17 évesek	63,1%	29,4%	7,0%	0,5%	100,0%
	Összesen	73,7%	22,1%	3,7%	0,5%	100,0%

szünidőben, nyaraláskor, üdülés alatt	3–5 évesek	55,2%	24,9%	19,6%	0,4%	100,0%
	6–9 évesek	47,2%	32,4%	20,1%	0,2%	100,0%
	10–13 évesek	41,9%	40,4%	16,9%	0,7%	100,0%
	14–17 évesek	44,7%	34,7%	20,1%	0,5%	100,0%
	Összesen	46,6%	33,8%	19,2%	0,5%	100,0%
egyéb alkalmakkor	3–5 évesek	88,5%	0,4%	1,1%	10,0%	100,0%
	6–9 évesek	85,8%	0,7%	0,0%	13,5%	100,0%
	10–13 évesek	80,0%	1,2%	0,5%	18,3%	100,0%
	14–17 évesek	81,8%	0,2%	0,0%	18,0%	100,0%
	Összesen	83,6%	0,7%	0,3%	15,4%	100,0%

Ahogy az várható volt, a minden kötelezettségektől mentes, tiszta szabadidő, a hétköznapi este, a hétvége és a szünidő, nyaralás jelentik az olvasás legjellemzőbb alkalmait. Az egyes korosztályok közötti összevetésben látható, hogy ebben a tekintetben nincsenek nagyon kirívó különbségek.

A legkisebbek esetében a legfontosabb időszak a hétköznapi este. Hagyományosan ez az esti mese ideje, a szülők jellemzően ebben az időszakban szánnak időt a gyerekeknek való olvasásra. A könyvtár jelentősége ebben a korban teljesen elenyésző, teljesen elszigetelt jelenség, hogy egy szülő itt olvasson a gyerekének, ennél még a tömegközlekedési eszközökön való utazás közben való mesélés is gyakoribb, bár ez utóbbi sem tekinthető jellemzőnek.

A könyvtár mint olvasási helyszín jelentősége az életkor előrehaladtával együtt nő, de úgy tűnik, hogy a többi felsorolt opcióhoz képest mindig is csekély a fontossága a gyerekek számára. Napjaink információfogyasztójának a felgyorsult mindennapjaihoz egyre kevésbé adekvát a könyvtár mint olvasási helyszín.

Meseolvasás

A meseolvasás jelentőségét az eddigi olvasáskutatási eredmények alapján nehéz lenne túlbecsülni. Éppen az elemzés lehetősége érdekében szeretnénk volna független változóként szerepeltetni a meseolvasás tényét, ezért tettük fel a következő kérdést valamennyi válaszadónknak: „Milyen gyakran meséltek ... (gyerek neve) kiskorában?”, a nagyobb gyerekeknek a kérdés így hangzott: „Milyen gyakran meséltek neked kiskorodban?”

A válaszokat természetesen itt minden másnál jobban befolyásolja, hogy érezhető a válaszadó számára a „helyes válasz”, így vélhetően számolnunk kell – különösen a szülők esetében – a pozitív irányban való torzítással. Összességében 43,2% számolt be napi rendszerességgű, további 33,6% heti 1-1 alkalommal való

mesélésről. A gyerekek 5,2%-nak csupán havonta, 7,4%-nak ennél is ritkábban, 6,7%-nak pedig soha nem meséltek kiskorában. Érdekes módon a szokásosnál magasabb, 3,7%-os volt a válaszmegtagadás, aki vagy nem emlékszik rá, hogy volt-e mesélés, vagy pedig nem kívánt válaszolni erre a kérdésre.

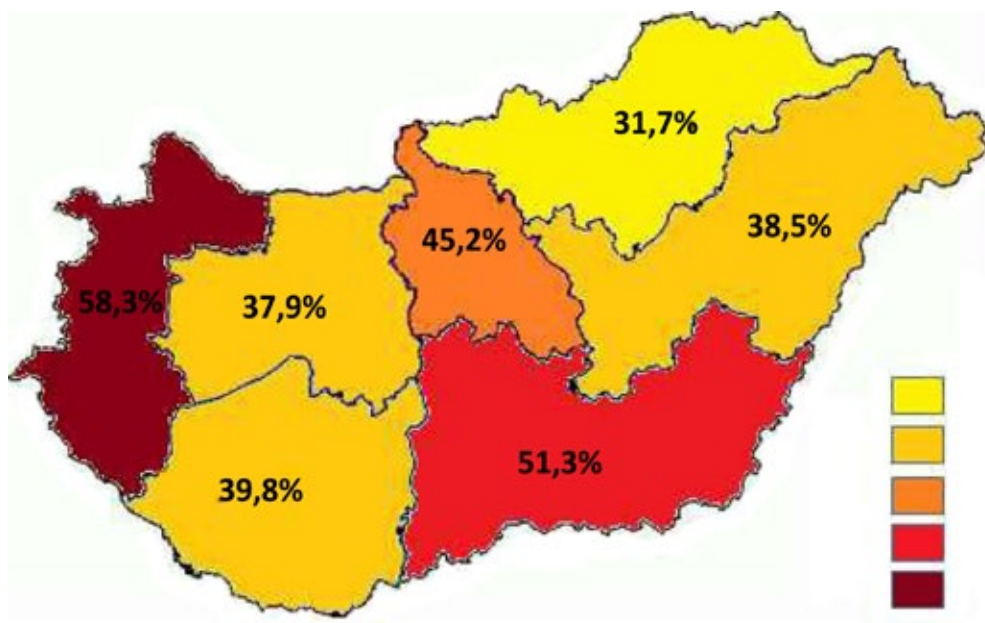
A meseolvasó család demográfiai jellemzőit vizsgálva világosan kirajzolódik, hogy elsősorban a magasan iskolázott, nagyvárosi, szellemi foglalkozású, jó anyagi körülmények között élő szülők körében kell keresni a gyerekeknek napi rendszerességgel mesélőket, azaz éppen ott, ahol a rendszeres olvasókat és a könyvtárhasználókat.

A szellemi foglalkozást végző anya esetében a napi rendszerességű meseolvasás 56,3%, a fizikai munkát végzők körében ugyanez 29,2%. A másik oldalról nézve a szellemi foglalkozású anyukáknak csak 4,2%-a nem olvas soha mesét a gyerekeinek, szemben a fizikai munkát végzőknek 9,6%-a. A szellemi foglalkozású apák gyerekei 57%-a napi rendszerességgel élvezheti a meseolvasást, a fizikai munkát végző apákénak csak a 36,2%-a. A munkanélküli apukák esetében ugyanez csak 16,1%. A szellemi foglalkozású apák gyerekeinek az 5,1%-ának soha nem mesélnek, a fizikai dolgozók gyerekei közül már 7,4%-nak.

Az anyának nemcsak a foglalkozása, hanem az iskolai végzettsége is erősebben meghatározza a meseolvasást, mint az apáké. Azokban a családokban, ahol az apa felsőfokú végzettségű, a napi rendszerességű meseolvasás aránya a válaszadók között 64,8%, ahol az anya ilyen magasan iskolázott, ott 66,8%. Az alacsony végzettségű apáknál 31,9%, az anyáknál csupán 25,8%. A soha nem olvasás a diplomás anyáknál mindössze 3%-ban, a felsőfokú végzettségű apáknál 3,7%-ban jellemző, ugyanez az alacsony végzettségű anyáknál 10,9%, az apáknál pedig 8,2%. Az anya végzettsége és foglalkozása alapvetően sokkal erősebben hat a meseolvasás gyakoriságára, mint az apáé.

Végül természetesen az sem mindegy a meseolvasás szempontjából, hogy a gyereket egyetlen szülő vagy egy pár neveli, hiszen a kétszülős családokban szignifikánsan gyakrabban, 44,4%-ban van napi szinten meseolvasás, szemben azokkal, akik egyedül nevelik a gyerekeiket. Itt ez az arány 38,2%. Ahol csak egyetlen szülőnek kell helytállnia a gyereknevelésben, ott gyakoribb az is, hogy teljesen elmarad a meseolvasás (7,4%). A párok által nevelt gyerekek esetében ez kicsit ritkábban, 6,6%-ban fordul elő.

Nagyon erősen jelen van a földrajzi meghatározottság is a meseolvasásban, mind a településtípus, mind pedig regionális elhelyezkedés tekintetében. A nagyvárosokban lakó gyerekeknek gyakrabban adatik meg a napi rendszerességű meseolvasás (a megyeszékhelyeken 55,3%, Budapesten 51,1%), míg a kisebb városokban csupán 38,9%, a községekben pedig mindössze 38,3%. A soha nem mesélő szülők a megyeszékhelyeken vannak a legkevesebben (2,4%), és a kisebb városokban a legtöbben (8,2%).

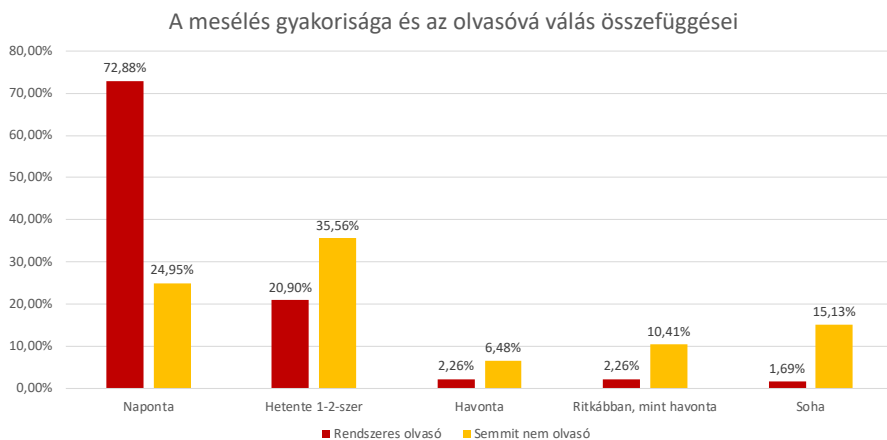

A naponta mesélők aránya az egyes régiókban

A regionális különbségeket vizsgálva egészen radikális különbségek vannak az ország különböző területei között. A Nyugat-Dunántúli válaszadók a leginkább elkötelezett mesélők, míg az Észak-Magyarországi Régió lakói a legkevésbé, a napi szintű meseolvasásban a különbség majdnem kétszeres. A soha nem olvasók a Nyugat-Dunántúlon vannak a legkevésbé (1,4%) és az Észak-Alföldön a legtöbben (12,6%). A meseolvasás gyakoriságának vizsgálata során azt figyelhetjük meg, hogy a gazdaságilag fejlettebb régiókban (Nyugat-Dunántúl, Közép-Magyarország) jellemzően többet mesélnek, a legkevésbé fejlettekben (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) általában kevesebbet. Az összefüggés azonban nem teljesen magától értetődő.

A jövedelmi kategóriák vizsgálata alapján egyértelmű a trend: a jobb módúak jellemzően többet mesélnek a gyerekeiknek, mint a szegényebb családok. A 400 ezer forint fölötti havi jövedelemmel rendelkezők esetében a napi gyakoriságú mesélés 50,3%-ban jellemző, a 200 ezer forint alatti jövedelműek esetében 29,6%-ban.

Végül a mesélés és olvasás összefüggéseit vizsgálva megerősíthetjük az eddig is ismert tényeket, akinek meséltek kiskorában, az nagyobb valószínűséggel válik később olvasó gyerekké (majd olvasó felnőtté). Az összefüggéseket a következő diagram mutatja be.

A mesélés gyakorisága és az olvasóvá válás összefüggései

A diagram alapján kicsit cizellálhatjuk az összefüggés valós természetét. Azt láthatjuk, hogy a rendszeres olvasók majdnem háromnegyedének naponta meséltek, és csak 1,69% olyan van, akinek soha nem olvastak mesét. Ezzel szemben azok közül sem vált mindenki olvasóvá, akinek naponta olvastak. Úgy fogalmazhatjuk tehát újra az összefüggést, hogy akinek nem olvasnak naponta vagy legalább hetente egyszer-kétszer, az majdnem biztos, hogy nem válik később olvasóvá, de akinek olvasnak, az sem jelent garanciát rá, hogy a gyerek később olvasóvá válik. A fenti diagram nem tartalmazza a ritkán olvasókat. A mesélés és az olvasóvá válás összefüggéseiről egy ennél részletesebb elemzés is szükséges lenne a felmérésben összegyűjtött adataink alapján.

Sajtótermékek olvasása

A gyerekek sajtóolvasására egyetlen kérdésünk vonatkozott, amelyet a következő formában tettünk fel: „A következő sajtótermékeket milyen gyakran szoktad olvasni?”

	napilap (%)	hetilap (%)	folyóírat (%)
Nem szokta, nem olvas.	88,63	87,59	85,27
nagyon ritkán	6,23	6,75	7,43
időnként	4,34	5,12	5,28
rendszeresen	0,56	0,30	1,64
Nem tudja / nem válaszol.	0,25	0,25	0,37
Összesen	100,00	100,00	100,00

Gyakorlatilag elenyésző azoknak a gyerekeknek az aránya, akik akármilyen rendszerességgel sajtótermékeket vesznek a kezükbe. A demográfiai változók mentén vizsgálódva azért megállapíthatjuk, hogy korosztályonként nagyon jelentős eltérések tapasztalhatók. A legkisebbek esetében gyakorlatilag senki, a középiskolás korosztály körében már 26-27% azoknak a gyerekeknek az aránya, akik valamilyen rendszerességgel vesznek a kezükbe napi, heti vagy ritkábban megjelenő periodikumokat.

Az 1983-ban a felső tagozatos korosztály körében készített adatfelvétel során a gyerekek 69,5%-a nyilatkozta, hogy napilapot, 91,5%, hogy hetilapot és 21%, hogy folyóiratot olvas.²⁶⁸ Ekkor még voltak olyan hetilapok, amelyek a gyerekeknek hivatkozási alapot, közös élményt jelentettek, amelyeknek a nem olvasása a beszélgetésből való kimaradást, az informátság hiányát hozta magával. Jelenleg annyira alacsony a periodikumok olvasottsága a gyerekek körében, hogy bizonyosan elmondhatjuk, hogy nem létezik ilyen nyomtatott sajtótermék, amely egy-egy korosztály tagjai közül sokakhoz nagy valószínűséggel eljut.

Olvasói ízlés

Az olvasói ízlésre vonatkozóan összesen négy kérdést tettünk fel, amelyekből egyenként és együtt tudunk következtetni arra, hogy a gyerekek milyen típusú könyveket szeretnek olvasni, illetve milyeneket olvasnak fel nekik jellemzően. Az ízlés tekintetében különösen fontos, hogy külön kezeljük az egyes életkori csoportokat.

A jelenleg olvasott szerzőre vonatkozó kérdésünk a következőképpen hangzott. „Melyik az a könyv, amelyet (amelyeket) jelenleg olvasol, (vagy, ha most nem olvasol) melyiket olvastad legutóbb?” Az olvasni még nem tudó korosztály esetében értelemszerűen a felolvasásra vonatkozott a kérdés. Nem volt kötelező szerzőt és címet is mondani, amennyiben csak az egyiket vagy a másikat említette a válaszadó, azt ugyanolyan elfogadhatónak tartottuk, ugyanakkor a feldolgozásnál nem egészítettük ki a hiányos szerző-cím párokat. Ezt követően rákérdeztünk a legkedvesebb szerzőre is. Ebben az esetben már csak szerzői minőségben értelmezhető személyeket lehetett említeni.²⁶⁹ Az alábbiakban ezt az első gyors feldolgozást életkori bontásban végeztük el és mutatjuk be.

²⁶⁸ NAGY, 1991. i.m. 36–37. p.

²⁶⁹ Amennyiben egy későbbi, alaposabb feldolgozás során valamennyi szerző-cím párost azonosítanánk, akkor a szerzők listája némiképp módosulhatna, hiszen nemcsak a megnevezett, hanem a mű címe alapján „kikövetkeztetett” írók is szerepelnének a listán. Statisztikai alapon azonban minden mű esetében ugyanolyan valószínűséggel felejt el az olvasó az író nevét, így ez a lista ugyanúgy reprezentálja a legutóbb olvasottakat, mint egy későbbi feldolgozás alapján a kiegészített.

5.6.5.2. Olvasói ízlés a legkisebbek körében

A legkisebbek által jelenleg olvasott – és név szerint említett – szerzőket az említések számának sorrendjében:

	Szerző	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Bartos Erika	30	8,20%
2.	Benedek Elek	17	4,64%
3.	Grimm testvérek	14	3,83%
4.	Walt Disney	10	2,73%
5.	Csukás István	7	1,91%
6.	Lázár Ervin	5	1,37%
7.	Fekete István	3	0,82%
8.	Marék Veronika	3	0,82%
9.	Tony Wolf	3	0,82%
10.	Milne	3	0,82%

Mielőtt alaposabban elemeznénk a szerzők sorrendjét, nézzük meg az említett címeket is, hiszen a kettő együtt sokkal többet mond, mint egyenként. A legkisebbek által említett címek az említések sorrendjében a következők:

	Cím	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Bogyó és Babóca	36	9,84%
2.	Magyar népmesék	13	3,55%
3.	Anna és Peti	12	3,28%
4.	Micimackó	10	2,73%
5.	Hófehérke és a hét törpe	9	2,46%
6.	Thomas a gőzmozdony	6	1,64%
7.	Csipkerózsika	5	1,37%
8.	Grimm mesék	5	1,37%
9.	A kis hableány	4	1,09%
10.	Minden napra egy mese	4	1,09%
11.	Mirr-Murr kalandjai	4	1,09%
12.	Öreg néne őzikéje	4	1,09%
13.	Piroska és a farkas	4	1,09%
14.	Vuk	4	1,09%

Elsőként azt állapíthatjuk meg, hogy a legkisebb gyerekek sokkal inkább egy-egy könyvhöz, mint annak szerzőjéhez kötődnek. Így fordulhatott elő, hogy egy-egy könyv említése jócskán meghaladta a hozzá kapcsolódó szerző említését (Pl. Andersen, Milne, Fekete István). A válaszok részletesebb bemutatására itt nincs mód,

de akár azt is mondhatnánk, hogy nem is könyvhöz, hanem elsősorban mesehőshöz vagy témákhoz kötődnek. Sokan írták, hogy állatos könyveket, Süsüt, dinókról szóló ismeretterjesztő írásokat vagy a királylányos meséket kedvelik. A válaszok alapján sokszor nehézséget jelentett megállapítani, hogy adott esetben pontosan melyik könyvre is gondolnak, amikor egy hosszabb sorozat egy-egy darabját olvasták éppen a szülővel. A fenti listában ezért összevontam – némileg önkényesen – azokat a címeket, amelyek valamely végtelenített sorozat elemei. Nem tettem tehát különbséget a *Bogyó és Babóca*, a *Thomas a gőzmozdony* vagy Anna és Peti sablonos, és minden különösebb végkifejlet nélkül folyó történetei között. Jellemzően a válaszadók sem írták le, hogy pontosan melyik műre gondoltak. A fenti lista alapján egyértelműen kimondható, hogy Bartos Erika és a hozzá kapcsolható történetek a legnépszerűbbek a legkisebbek körében. A *Bogyó és Babóca*, valamint az *Anna, Peti és Gergő* történetei – ha az értékük sokak szerint megkérdőjelezhető is – minden kétséget kizáróan nagyon könnyen fogyaszthatók szülőknek és gyerekeknek egyaránt, így érthető a népszerűségük. Örömteli a magyar népmeséknek, a *Micimackónak*, a Grimm testvérek meséinek, vagy olyan hazai klasszikusoknak a viszonylag gyakori említése, mint a *Vuk* és *Mirr-Murr*.

A legkedvesebb szerzőre vonatkozó kérdésre adott válaszok a legkisebbek körében:

	A legkedvesebb szerzők	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Benedek Elek	28	7,65%
2.	Bartos Erika	27	7,38%
3.	Grimm testvérek	17	4,64%
4.	Disney	10	2,73%
5.	Marék Veronika	8	2,19%
6.	Hans Christian Andersen	7	1,91%
7.	Csukás István	7	1,91%
8.	Lázár Ervin	5	1,37%
9.	Fekete István	4	1,09%
10.	A. A. Milne	4	1,09%

A lista szereplői megközelítőleg ugyanazok, mint az olvasott művek szerzői, a sorrend azonban némileg eltér. Benedek Elek Bartos Erikát éppen csak megelőzve lett a legnépszerűbb, őket követik a Grimm testvérek, majd a Disney mesék szerzői. A következő helyeken a gyermekirodalom klasszikusainak számító szerzők következnek a legkedvesebb szerzők listáján. Az olvasás és az értékítélet tehát sok esetben eltér. Míg Bartos Erika a könnyű fogyaszthatósága miatt lehet a legolvasottabb, a kedveltsége már nem egyértelműen a legmagasabb a kicsik körében. Fontos még megjegyeznünk, hogy a gyerekek helyett itt még a szülők válaszoltak, így az ő értékítéletük is befolyásolhatta a válaszokat.

5.6.5.3. Olvasói ízlés a 6–10 évesek körében

Az olvasói ízlés alakulásának egy meglehetősen intenzív időszaka a kisiskolás korosztály. Ebben az időszakban szakadnak el attól, hogy kizárólag a mesék világában érezzék jól magukat, és fordulnak a realiztikusabb, a valósághoz közelebb álló történetek felé.

A jelenleg olvasott szerzők listája meglehetősen hasonlít a legkisebbek olvasói ízléséhez:

	Szerző	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Benedek Elek	17	4,55%
2.	Bartos Erika	14	3,74%
3.	Grimm testvérek	9	2,41%
4.	Walt Disney	8	2,14%
5.	Hans Christian Andersen	5	1,34%
6.	Bálint Ágnes	5	1,34%
7.	Fekete István	5	1,34%
8.	Jeff Konney	5	1,34%
9.	A. A. Milne	5	1,34%
10.	Móra Ferenc	5	1,34%

A legkisebbekhez hasonlóan Benedek Elek és Bartos Erika vannak az élen, őket követik a klasszikus mesék szerzői, majd a lista vége felé bukkannak fel a gyermekregények szerzői, Móra Ferenc, Fekete István. Hangsúlyozni kell, hogy egy olvasási készségei tekintetében nagyon gyorsan fejlődő korosztályról van szó, így nem csoda, hogy nagyon különböző nehézségű olvasmányok vannak egyszerre a listán.

A kedvenc könyvek listájából az első tizenegyet soroltuk fel:

	Cím	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Bogyó és Babóca	10	2,67%
2.	Magyar népmesék	10	2,67%
3.	Anna, Peti és Gergő	9	2,41%
4.	Egy ropi naplója	7	1,87%
5.	Micimackó	7	1,87%
6.	Grimm mesék	6	1,60%
7.	Verdák	6	1,60%
8.	Vuk	6	1,60%
9.	A titoktündér	4	1,07%
10.	A kis herceg	4	1,07%
11.	Misi mókus kalandjai	4	1,07%

A kedvenc szerzők alapján nem érhet meglepetésként, hogy a *Bogyó és Babóca*, a Magyar népmesék és az *Anna, Peti és Gergő* történetei végeztek az első helyeken. A klasszikusok közül a *Grimm mesék*, a *Micimackó*, a *Vuk*, a *Misi Mókus kalandjai* és *A kis herceg* abszolút az igényes irodalmat képviseli, a könnyebb kortárs szerzők közül Beck Andrea *A titoktündérrel* és Jeff Kinney az *Egy ropi naplójával* szintén minőségi tartalmakat jelentenek.

A lista egyben reprezentálja ennek a korosztálynak a rendkívüli összetettségét, hiszen ugyanúgy megtalálhatjuk a művek között az óvodás korosztály kedvenceit és a már olvasni, műveket befogadni képes bontakozó gyermeki lélek életre szóló klasszikusait.

A legkedvesebb szerzőre vonatkozó kérdésre adott válaszok a 6–10 éves korosztály tagjai körében a következőképpen alakultak:

	A legkedvesebb szerzők	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Benedek Elek	26	6,95%
2.	Bartos Erika	23	6,15%
3.	Grimm testvérek	20	5,35%
4.	Hans Christian Andersen	12	3,21%
5.	Fekete István	10	2,67%
6.	Móra Ferenc	9	2,41%
7.	Csukás István	8	2,14%
8.	A. A. Milne	8	2,14%
9.	Bálint Ágnes	6	1,60%
10.	Walt Disney	5	1,34%

Alapvetően tudatosabb olvasókat találhatunk már ebben a korosztályban, akik nemcsak téma, hanem szerző alapján is képesek megmondani, hogy mit szeretnek olvasni. A legkedvesebb szerzők Benedek Elek, Bartos Erika és a Grimm testvérek, alapvetően megjósolhatók voltak a jelenlegi olvasmány alapján. Az eddigiekhez képest új szerző Hans Christian Andersen. A dán meseírónak több művét is megtalálhattuk az éppen olvasottak között, de mint szerző ennél a korosztálynál tűnik fel először az említések között.

5.6.5.4. 10–14 éves korosztály olvasói ízlése

Ebben a korosztályban abszolút mértékben meghatározó az iskolai olvasmányok dominanciája az olvasmányok között. Arra a kérdésre, hogy mely műveket olvassák jelenleg, illetve olvasták legutóbb, a 10–14 éves korosztály a következőket válaszolta:

	Szerző	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Gárdonyi Géza	25	6,60%
2.	Molnár Ferenc	17	4,49%
3.	J. K. Rowling	7	1,85%
4.	Jeff Kinney	7	1,85%
5.	Jókai Mór	7	1,85%
6.	Leiner Laura	6	1,58%
7.	Móra Ferenc	5	1,32%
8.	Móricz Zsigmond	5	1,32%
9.	Mikszáth Kálmán	4	1,06%
10.	Erich Kästner	4	1,06%

Mivel a tanárok viszonylag szabadon dönthetnek arról, hogy mely írásokat adják fel kötelező olvasmánynak, nem lehet egyértelműen megmondani, hogy mely művek azok, amelyeket valóban „önszántukból” és melyek, amelyeket iskolai kötelezettséggként vettek a kezükbe. Míg Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc és Móra Ferenc esetében szinte biztosan tudjuk, hogy a kötelezők állnak a válaszok hátterében, Rowling, Kästner, de akár Leiner Laura vagy Jeff Kinney népszerű regényei is lehetnek az anyag részei.

	Cím	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Egri csillagok	29	7,65%
2.	A Pál utcai fiúk	28	7,39%
3.	Harry Potter	19	5,01%
4.	Egy ropi naplója	15	3,96%
5.	A két Lotti	11	2,90%
6.	A kis herceg	7	1,85%
7.	A kőszívű ember fiai	7	1,85%
8.	Légy jó mindhalálig	5	1,32%
9.	Szent Péter esernyője	5	1,32%
10.	Hűvösvölgyi suli	4	1,06%
11.	Kincskereső kisködmön	4	1,06%

A címek között egyértelmű a kötelező olvasmányok túlsúlya. Ebből arra következtethetünk, hogy a gyerekek tömegeihez lényegében azok a művek jutnak el, amelyeket a magyartanárok az órán feladnak. Látnunk kell azonban, hogy az igazi olvasók ízlésvilágára nehéz lenne a fenti táblázatokból következtetni, hiszen azok az olvasók, akik nem a kötelező olvasmányokat vették kézbe legutóbb, nem fognak tudni annyi említést „produkálni” egy-egy műnek, mint amennyit a kevesebbet

olvasó tömegek. Másrészt úgy tűnik, hogy 2017-ben nincs a piacon olyan regény, írásmű, amely olyan tömeges olvasási lázat tudna generálni, mint annak idején a *Harry Potter*, ami egy generáció közös élményévé vált.

	A legkedvesebb szerzők	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	J. K. Rowling	18	4,75%
2.	Gárdonyi Géza	13	3,43%
3.	Csukás István	10	2,64%
4.	Fekete István	10	2,64%
5.	Jeff Kinney	9	2,37%
6.	Benedek Elek	7	1,85%
7.	Leiner Laura	7	1,85%
8.	Jókai Mór	6	1,58%
9.	Molnár Ferenc	6	1,58%
10.	Arany János	5	1,32%
11.	Móra Ferenc	5	1,32%

A legkedvesebb szerzők között meglehetősen vegyes a kép ebben a korosztályban. A *Harry Potter*-sorozat szerzőjének helye megkérdőjelezhetetlen az első helyen, őt azonban nagyon hasonló számú említéssel követik a kötelező olvasmányok szerzői, a könnyebb ifjúsági szerzők (Leiner Laura és Jeff Kinney) és a meseírók, mint Csukás István és Benedek Elek. A gyermekkortól a kamaszkor felé, a mesék világától az élet nagy kérdéseinek a keresése felé haladó gyerekek gyorsan változó világát reprezentálják ezek a nevek.

5.6.5.5. 14–18 éves korosztály olvasói ízlése

Először – a többi korosztályhoz hasonlóan – a legutóbb olvasott könyv szerzőinek a sorrendjét mutatom be.

	Szerző	Említés	Az összes megkérdezette százalékában
1.	Leiner Laura	14	3,66%
2.	J. K. Rowling	11	2,88%
3.	Molnár Ferenc	5	1,31%
4.	Fejős Éva	4	1,05%
5.	Karinthy Frigyes	4	1,05%
6.	Mikszáth Kálmán	4	1,05%
7.	Rejtő Jenő	4	1,05%
8.	William Shakespeare	4	1,05%

9.	Daniel Defoe	3	0,79%
10.	Fekete István	3	0,79%
11.	Gárdonyi Géza	3	0,79%
12.	Jókai Mór	3	0,79%
13.	Robin Cook	3	0,79%
14.	Stephen King	3	0,79%

Az első tény, amelyre figyelmesek lehetünk a lista alapján, hogy alapvetően nagyon kevés említéssel is fel lehetett kerülni a legnépszerűbb szerzők közé. A két első helyezett, Leiner Laura és J. K. Rowling magasan kiemelkedik a tíz fölötti említéssel. Mindketten kortárs női szerzők, akik a középiskolás korosztályt különösen meg tudják ragadni a történeteikkel. A listán feltűnnek már a felnőtteknek szóló könnyebb irodalom népszerű szerzői is, Rejtő Jenő, Robin Cook és Stephen King. Érdekessége a listának, hogy a kortárs szerzők és a női írók népszerűsége messze meghaladja a férfiakét.

	Cím	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	Harry Potter	19	4,97%
2.	Szent Johanna gimi	9	2,36%
3.	Alkonyat	5	1,31%
4.	A Pál utcai fiúk	5	1,31%
5.	Egri csillagok	4	1,05%
6.	Gyűrűk ura	4	1,05%
7.	Légy jó mindhalálig	4	1,05%
8.	Robinson Crusoe	4	1,05%
9.	Bánk bán	3	0,79%
10.	Rómeó és Júlia	3	0,79%
11.	Star Wars	3	0,79%
12.	Szent Péter esernyője	3	0,79%
13.	Tanár úr kérem	3	0,79%
14.	Vámpírnaplók	3	0,79%

A legutóbb olvasott könyvek listáját szintén Rowling *Harry Potter* könyvei és Leiner Laura népszerű regénye vezetik. Ezeken kívül jellemzően kötelező olvasmányokat, két vámpíros művet találhatunk, az Alkonyatot és a Vámpírnaplókat, valamint a *Star Wars*-sorozat könyvben megjelenő részeit.

A 2001-es, középiskolások körében végzett felméréshez képest a jelenlegi min-tában sokkal kevesebben említették a klasszikus kötelező olvasmányokat. Akkor

az első tíz leggyakrabban említett mű mindegyike ezek közül került ki²⁷⁰, ma a negyedik a leggyakrabban említett régi, klasszikus kötelező olvasmány. Ennek több oka is lehet. Egyrészt egyre több iskolában adják fel kötelezőnek a fiatalok körében egyébként is népszerű olvasmányokat, másrészt lehetséges, hogy a fiatal-ság is kevésbé fegyelmezett és még a kötelezőket sem olvassák el.

Végül jöjjenek a középiskolás korosztály tagjai által megnevezett legkedvesebb szerzők.

	Szerző	Említés	Az összes megkérdezett százalékában
1.	J. K. Rowling	22	5,76%
2.	Fekete István	13	3,40%
3.	Leiner Laura	13	3,40%
4.	Móra Ferenc	12	3,14%
5.	Jókai Mór	10	2,62%
6.	Stephen King	10	2,62%
7.	Molnár Ferenc	9	2,36%
8.	Gárdonyi Géza	8	2,09%
9.	Szabó Magda	7	1,83%
10.	Benedek Elek	5	1,31%
11.	Rejtő Jenő	5	1,31%

A már korábban – a legutóbbi olvasmányok esetében – is gyakran említett szerzőkhöz képest új nevek Rejtő Jenő és Stephen King. Egyben biztosak lehetünk, akik ezeket a szerzőket nevezték meg kedvencüknek, azok bizonyos, hogy valóban szoktak olvasni, szemben Jókai Mór, Móra Ferenc vagy Gárdonyi Géza rajongói-val, akik közül sokan vélhetően az egy-egy iskolai kötelező felidézése után mondták ezeket a klasszikusokat legkedvesebb íróiknak.

5.6.5.6. Kedvelt műfajok

A kedvelt műfajok kapcsán szintén nagy hiba lenne a korcsoportoktól függetlenül listákat összeállítani, hiszen a gyerekek személyiségének fejlődésével párhuzamosan alakul az egyes műfajokhoz való vonzódásuk is. A kérdésünk úgy hangzott, hogy „Milyen fajta, milyen témájú könyveket olvasol legszívesebben?”

Az alábbi táblázatban egyszerre figyelhetjük meg az egyes korosztályok olvasmányszerkezetét és a különböző műfajokhoz való viszonyulás alakulását a gyermekek életkorának előrehaladtával.

²⁷⁰ NAGY, 2003. i.m. 81–82. p

	3–5 évesek	6–9 évesek	10–13 évesek	14–17 évesek	összesen
fantasy	0,00%	6,88%	24,32%	32,60%	17,33%
horror	0,00%	0,98%	3,47%	10,19%	3,99%
szórakoztató regények	3,21%	14,99%	37,72%	41,85%	26,25%
kalandregények	0,72%	13,27%	41,44%	44,53%	27,07%
klasszikus regények	1,08%	4,41%	19,06%	32,85%	15,51%
képeskönyvek, lapozók	60,00%	37,99%	12,16%	0,00%	24,77%
képregények	11,83%	22,85%	24,07%	19,71%	20,27%
krimik	0,00%	1,72%	6,70%	19,71%	7,67%
mesék, meseregények	82,86%	76,66%	32,51%	8,50%	47,27%
mondókák (ringatók, ölbeli játékok)	53,76%	30,96%	7,69%	0,00%	20,47%
sci-fi	0,00%	2,21%	13,90%	22,38%	10,47%
találós kérdések	13,57%	19,41%	14,64%	7,52%	13,78%
tini (szerelmes, romantikus regények)	0,00%	4,67%	20,60%	29,93%	15,00%
történelmi regények	0,36%	3,69%	17,87%	27,01%	13,26%
vámpírregények	0,00%	1,47%	7,18%	14,11%	6,20%
versek, gyermekversek	58,42%	41,03%	13,65%	8,52%	28,00%
tudományos, ismeretterjesztő művek	2,51%	10,81%	26,98%	30,83%	19,11%
hobbi	0,72%	3,44%	13,15%	16,55%	9,13%
sport	0,00%	7,11%	17,62%	18,93%	11,85%
egyéb	2,14%	1,47%	1,73%	2,67%	2,00%

A legkisebbek körében értelemszerűen a mesék, meseregények, képeskönyvek, a gyermekversek és a mondókák, ringatók, ölbeli játékok a legnépszerűbbek. Az egyéb kategóriát általában a kérdőíves felmérésekben ritkán jelölik meg, hiszen itt meg is kell mondani, hogy milyen műfaj, téma iránt érdeklődik a válaszadó. A kicsikre vonatkozóan a szülők itt többen is mondták, hogy az „állatos”, „állatokról szóló”, „kutyás”, „lovass” könyveket szeretik.

A kisiskolás korosztály körében már változatosabb a kép. A mesék, meseregények, valamint a versek, gyermekversek még náluk is egyértelműen nagy népszerűségnek örvendenek, ahogy a képeskönyvek, lapozók vagy a mondókák is – kevésbé gyakran, mint a kisebbeknél – de még megjelennek. Ebben a korosztályban indul a fantasy, a kalandregények, a szórakoztató regények, a képregények és a tudományos, ismeretterjesztő művek iránti érdeklődés kialakulása.

A felső tagozatos korosztály körében már egyértelműen a kalandregényeké és a szórakoztató regényeké a főszerep, de a mesék, meseregények még mindig többek számára vonzóbbak, mint a tiniregények vagy a tudományos, ismeretterjesztő művek. Világosan látható a táblázat adataiból, hogy a nagy általános iskolás korosztály tagjai számára már egyértelműen kezd körvonalazódni a saját hobbi vagy a sport iránti érdeklődés. A képregények egyértelműen ennek a korosztálynak a körében a legnépszerűbbek.

A középiskolás korosztály számára a kaland- és szórakoztató regények mellett a fantasy, a tini (szerelmes, romantikus) történetek és a történelmi regények jelentik a legnépszerűbb olvasmányokat. A korábbi évek adatfelvételeivel való összevethetőséget nagyban gátolja, hogy a kedvelt művek olyannyira megváltoztak, hogy ma már nehéz is lenne besorolni azokat egy-egy hagyományos műfaj alá.¹⁹

5.6.5.7. Könyvtárhasználat

Népszerű sztereotípiák, hogy a könyvtárhasználók körében a társadalomban meglévő arányukhoz képest jelentősen felülreprezentáltak a gyerekek és az idősek. A felnőttek körében végzett felmérés alapján kiderült, hogy valójában a nyugdíjasok körében kevesebben használják a könyvtárat, mint a fiatalabb felnőtt korosztálynál. Az szintén kiderült, hogy a legfiatalabb felnőttek, különösen az egyetemi hallgatók körében a könyvtár négyszer népszerűbb, mint általában a felnőtt lakosság esetében. A felnőttek körében 10% alatt van a könyvtárhasználók aránya. Arra számítottunk, hogy a 18 éven aluliak körében ez jóval magasabb lesz. Az összehasonlíthatóság érdekében pontosan szóról szóra ugyanazt a kérdést tettük fel a gyerekeknek és a felnőtteknek. „Beiratkozott tagja vagy-e, vagy voltál-e tagja valamikor valamilyen könyvtárnak? Melyik állítás igaz Rád?”

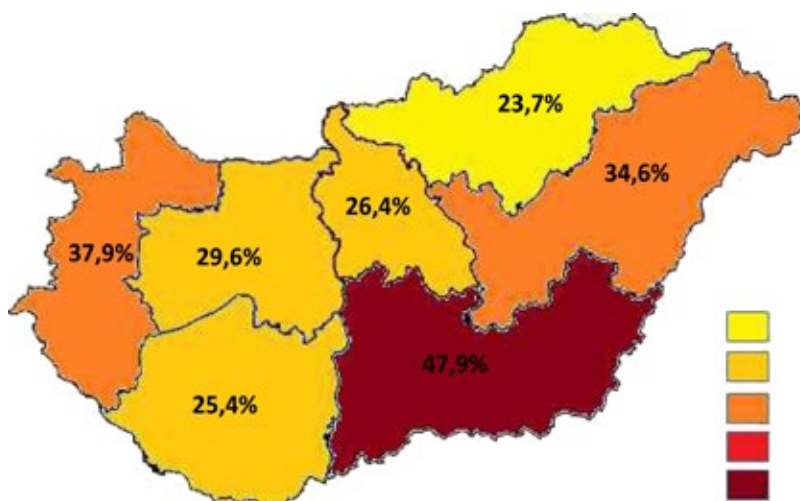
	Gyakoriság (Db)	Százalék
Soha nem volt könyvtári tag	821	54,7
Most nem tag, de régebben az volt	201	13,4
Jelenleg tag: egy könyvtárban	440	29,3
Jelenleg tag: több könyvtárban	32	2,1
Nem tudja / nem válaszol	7	0,5
Összesen	1 502	100,0

A felnőttekkel való összevetésben háromszoros arányban vannak a gyerekek körében a könyvtárhasználók, de ugyanakkor az is elmondható, hogy azok aránya is magasabb, akik soha nem voltak könyvtári tagok. Azoknak az aránya viszont radikálisan kevesebb, akik valaha tagok voltak, de jelenleg nem rendelkeznek olvasójeggyel.

Az egy vagy több könyvtárban tagok demográfiai jellemzőit vizsgálva megállapítható, hogy a lányok nagyobb arányban iratkoznak be (35%), mint a fiúk (28,2%). A települések típusát vizsgálva a legritkábban a budapesti gyerekek könyvtári tagok (24,1%), őket követik a községekben (30,9%), a városokban élők (31,8%), míg a leggyakrabban a megyeszékhelyek lakói (38,8%). A felnőtt népesség körében a megyeszékhelyek lakosait a budapestiek követik a könyvtári tagság tekintetében, és nehéz is lenne megmagyarázni, hogy mi lehet az oka, hogy a fővárosi gyerekek nem iratkoznak be olyan gyakran, mint a kisebb településeken élők. A megyeszékhelyeken vélhetően a jó infrastruktúra, a megyei hatókörű városi könyvtárak magas színvonalú és mindenki számára elérhető szolgáltatásai jelentik a fő vonzerőt.

A különböző korcsoportok összevetéséből egyértelműen az derül ki, hogy a gyerekek számára az iskola, azon belül is az általános iskola időszaka jelenti az első találkozást a könyvtárral. A legkisebbeknek (3–5 évesek) mindössze 3,6%-a, az alsó tagozatosoknak már a 27,2%-a, míg a felsősöknek a 44,7%-a tag egy vagy több könyvtárban. A középiskolás években már elkezdődik a lassú lemorzsolódás, hiszen már csupán a 41,5%-a mondhatta el ezt magáról, miközben azoknak az aránya jelentősen emelkedett, akik valaha tagok voltak, de már nem azok. A legkisebbek esetében ezek szerint sem az óvodás csoportokban, sem pedig a családokban nem kap akkora hangsúlyt a könyvtárhasználatra nevelés, mint az iskolában.

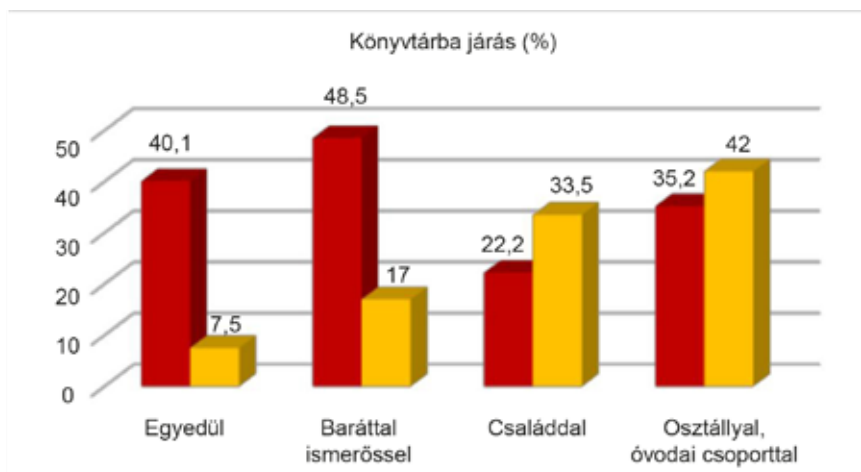
A családi szocializáció szerepét ugyanakkor nem lehet megkérdőjeleznünk, ugyanis közvetlen összefüggés van a szülők iskolai végzettsége és a gyerekek könyvtári tagsága között. Az alapfokú végzettségű anyák gyerekei 25,8%-ban a középfokú végzettségűeké 33,9%-ban, a felsőfokú végzettségűeké 36,8%-ban könyvtári tagok, ugyanez az alapfokú iskolázottságú apáknál 28,7%, a középfokú végzettségűek gyerekeinél 33,2%, a felsőfokú végzettségűekéinél 34,6%. Az anya iskolai végzettsége ebben a tekintetben fontosabb húzóerő, mint az apáé. A nők körében eleve magasabb arányban vannak a könyvtári tagok, és ez mintaként jelenik meg a gyerekeknél is.

A könyvtári tagok aránya a 18 éven aluliak körében

Régiós összehasonlításban a Dél-Alföld, a Nyugat-Dunántúl és Észak-Alföld könyvtári tagjaiknak az aránya haladja meg az országos átlagot (31,4%). Ezzel szemben az Észak-magyarországi gyerekek körében a legalacsonyabb a beiratkozottak aránya. Az országon belül óriási különbségek vannak a könyvtári tagok arányában. Egy dél-alföldi gyermek kétszer akkora eséllyel könyvtári tag, mint egy észak-magyarországi társa.

Arra a kérdésre, hogy kivel jár a gyerek könyvtárba, több választ is meg lehetett jelölni, amennyiben a gyermek szokott egyedül, barátokkal, családdal és iskolai osztállyal is menni. Ezzel szemben arra, hogy kivel volt először könyvtárban, csak egyetlen válasz volt megjelölhető. Mindezek ellenére, az összefüggések jobb láttatása érdekében, egyetlen közös diagramban mutatom be a válaszokat.

Ezek szerint az osztály szerepe a legmeghatározóbb az első könyvtári élményben, és ezt követi a család. Később a könyvtárba járás azonban már jellemzően a barátokkal, ismerősökkel vagy egyedül zajlik a leggyakrabban.

A család szerepe a könyvtárba járásban a gyermek életkorának előrehaladásával egyre csökken, ezzel párhuzamosan emelkedik a barátoké, ismerősöké. Az osztály a kisiskolásoknál a legmeghatározóbb. Az egyedül könyvtárba járók aránya a középiskolásoknál a legmagasabb a korosztályok összevetésében.

Az első könyvtári élményt jellemzően azok a gyerekek szerzik a családban, akiknek a szülei magasabb iskolai végzettségűek. Azoknál a gyerekeknél, ahol az anya felsőfokú végzettségű, a gyerekek 57,2%-a a családdal látogatja meg először a könyvtárat, az alapfokú iskolázottságú anyukák gyerekei esetében ugyanez mindössze 16,1%. Az apák végzettsége alapján lényegében ugyanezt figyelhetjük meg, a felsőfokú végzettségű apák gyerekei 58%-ban, az alapfokú végzettségűeké 20,2%-ban szerzi a családban az első könyvtári élményét. Az iskolai, illetve óvodás csoport szerepe az első könyvtári élmény megszerzésében ezzel szemben éppen az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekeinél a sokkal meghatározóbb. Az iskolai és óvodás csoportok tehát azoknak a gyerekeknek az esélyeit is kiegyenlítik, akiket a családi háttérük nem predesztinál arra, hogy könyvtárhasználók legyenek.

A könyvtárba járás gyakoriságára vonatkozó kérdésre a válaszokat korcsoportonkénti bontásban mutatjuk be, ugyanis ez a különböző korosztályok vonatkozásában igen eltérő lehet.

	3–5 évesek	6–9 évesek	10–13 évesek	14–17 évesek	Összesen
Még sosem volt könyvtárban.	89,6%	52,2%	20,4%	16,3%	40,8%
Az utóbbi 12 hónapban egyszer sem volt, de régebben igen.	1,8%	10,0%	24,1%	35,0%	19,1%
évente	1,8%	4,7%	5,2%	4,1%	4,1%
félévente	1,8%	5,6%	10,9%	8,3%	7,1%
negyedévente	2,2%	8,1%	12,9%	11,9%	9,3%
havonta	2,5%	15,4%	19,7%	17,0%	14,6%
hetente	0,4%	3,7%	5,2%	5,1%	3,9%
hetente többször	0,0%	0,2%	1,0%	1,9%	0,9%
Nem tudja / nem válaszol.	0,0%	0,0%	0,5%	0,2%	0,2%

A leggyakrabban a felső tagozatosok járnak könyvtárba, köztük vannak a legnagyobb arányban azok, akik félévente, negyedévente, havonta és hetente járnak könyvtárba. A legtöbb korosztálynál a havi rendszerességgű könyvtárlátogatás a legjellemzőbb. Ez illeszkedik a legtöbb intézményben alkalmazott kölcsönzési háttéridőkhöz.

A 2001-es, középiskolások körében végzett felmérés eredményeihez képest a könyvtári tagok aránya radikálisan csökkent. Akkor a megkérdezetteknek csupán a 14%-a nyilatkozott úgy, hogy nem tagja könyvtárnak, a jelenlegi középiskolás korosztálynak már több mint 50%-a nyilatkozott vagy úgy, hogy sosem járt a könyvtárban, vagy úgy, hogy az elmúlt 12 hónapban egyszer sem volt. A könyvtári tagok viszont nagyon hasonló rendszerességgel járnak. A középiskolások körében a negatív változás tehát a könyvtári tagság visszaszorulásában van és nem a használat gyakoriságában.

5.6.5.8. Könyvtári szolgáltatások igénybevétele

A válaszadók által igénybe vett könyvtári szolgáltatásokra azoknál kérdeztünk rá, akik a korábbi kérdések alapján könyvtárhasználónak bizonyultak. Ez a 3–5 évesek körében nagyon alacsony szám volt, így az ő válaszaik alapján nem lehet releváns következtetéseket levonni. Arra kértük a válaszadóinkat, hogy az általunk felsorolt könyvtári szolgáltatásokról nyilatkozzanak, hogy igénybe vették-e vagy sem az elmúlt 12 hónap folyamán. A szolgáltatások listáján olyanok is voltak, amelyek nem minden könyvtárban érhetőek el (könyvet házhoz, zenehallgatás, könyvtármuzi), és felsoroltunk online szolgáltatásokat is, amelyek interneten keresztül távolról is elérhetőek (közösségi oldal, online katalógus, könyvtári weboldal).

	3–5 évesek	6–9 évesek	10–13 évesek	14–17 évesek	Össze- sen
könyvkölcsönzés	70,0%	90,1%	91,7%	88,3%	89,6%
más könyvtári dokumentum kölcsönzése (pl. folyóirat, videó, DVD)	10,0%	9,0%	10,0%	14,6%	11,4%
könyvtári honlap, weboldal	7,1%	4,5%	11,3%	13,2%	10,3%
könyvtári közösségi oldal	7,1%	4,6%	7,4%	10,6%	7,9%
könyvtár online katalógusa	7,1%	6,1%	8,4%	14,7%	10,1%
folyóiratolvasás	21,4%	8,3%	17,2%	21,7%	16,8%
elektronikus könyvtár, digitális gyűjtemény	7,1%	6,1%	8,9%	13,6%	9,9%
helyben olvasás	28,6%	47,7%	46,0%	60,6%	51,3%
más könyvtári dokumentum helyben használata (pl. hangoskönyv, videó, DVD)	21,4%	5,3%	8,9%	15,2%	10,6%
zenehallgatás	20,0%	11,7%	15,0%	21,1%	16,5%
előjegyzés	10,0%	8,1%	15,6%	22,8%	16,3%

témafigyelés	10,0%	7,2%	11,1%	18,7%	12,9%
hosszabbítás	20,0%	31,5%	40,0%	49,7%	41,1%
könyvtárközi kölcsönzés	20,0%	26,1%	28,9%	36,3%	30,7%
számítógép-használat	7,1%	15,2%	32,5%	40,4%	30,5%
internethasználat	7,1%	13,7%	38,1%	50,3%	35,8%
wifi használata	14,3%	7,6%	32,2%	46,0%	30,8%
adatbázisok használata	10,0%	5,4%	10,0%	24,0%	14,0%
másolatszolgáltatás (fénymásolás, nyomtatás, szkennelés)	7,1%	8,3%	22,3%	33,0%	22,4%
információs szolgáltatás	7,1%	9,1%	8,9%	13,1%	10,4%
irodalomkutatás	10,0%	9,9%	18,8%	26,2%	19,2%
felhasználóképzés (könyvtár által szervezett számítástechnikai tanfolyam)	10,0%	6,3%	5,5%	6,4%	6,1%
képzés (egyéb könyvtár által szervezett oktatás, pl. nyelv)	20,0%	9,9%	9,9%	8,8%	9,7%
könyvtári foglalkozás	57,1%	39,4%	29,6%	18,3%	28,6%
távoli szolgáltatások (pl. online katalógus)	10,0%	5,4%	3,9%	9,4%	6,3%
könyvet házhoz szolgáltatás	10,0%	8,1%	4,4%	7,0%	6,3%
gyermekkönyvtári szolgáltatás	50,0%	33,3%	25,4%	12,3%	23,0%
helyismereti szolgáltatás	14,3%	7,6%	10,8%	6,1%	8,4%
könyvtármozi	20,0%	10,8%	7,8%	5,8%	8,1%
rendezvényt látogat	46,7%	21,2%	14,9%	18,7%	18,6%

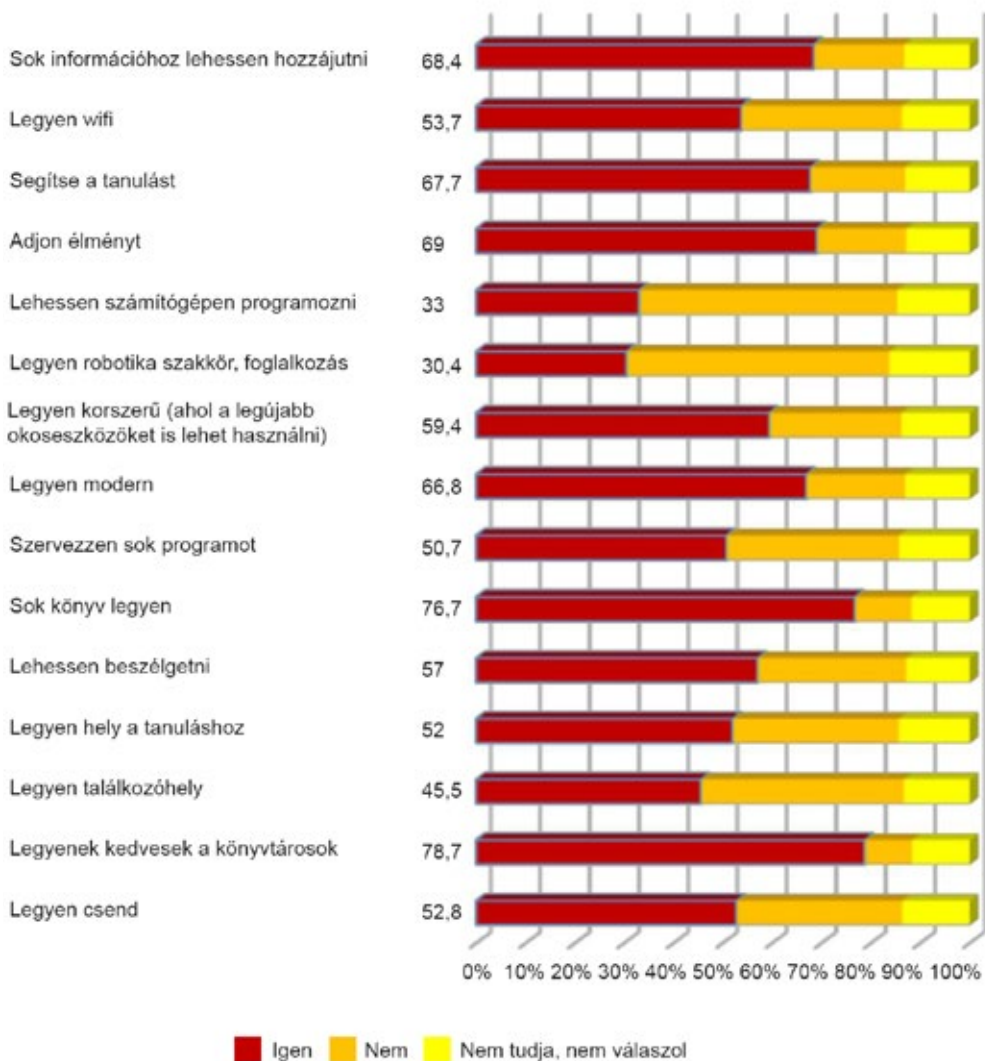
A legnépszerűbbek továbbra is az olyan hagyományos könyvtári szolgáltatások, mint a kölcsönzés, a hosszabbítás vagy a helyben olvasás. Meglepően sokan nyilatkozták (a válaszadók közel harmada), hogy éltek már a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével. Az internet-, a számítógép- és a wifi-használat a gyerekek életkorának előrehaladásával egyre gyakrabban, a könyvtári foglalkozásokon, programokon való részvétel és a gyermekkönyvtári szolgáltatás igénybevétele pedig egyre ritkábban fordul elő. A gyerekek közül nagyon kevesen nyilatkozták, hogy részt vettek volna bármilyen könyvtári képzésen.

A különböző életkori kategóriákba eső gyerekek által adott válaszok alapján megfigyelhető, hogy a felnőttkor felé haladva miként nyílik meg a fiatalok előtt a könyvtári szolgáltatások egyre szélesebb spektruma. A legkisebbek számára a könyvtár elsősorban könyvek kölcsönzéséről és foglalkozásokról szól. A nagyobbak egyre választékosabb formában, egyre több funkció mentén veszik igénybe a könyvtárakat. Az információs szolgáltatás, az irodalomkutatás, a másolatszolgáltatás, a különböző dokumentumtípusok elérhetősége már csak a középiskolás korosztály könyvtárhasználatában jellemző.

5.6.5.9. Könyvtár- és könyvtároskép

A gyerekek könyvtár- és könyvtárosképére vonatkozóan azt a kérdést tettük fel nekik, hogy „Mit vársz a könyvtártól?” A kisebbek helyett a szülők válaszoltak, a nagyobbak saját maguk. A kérdésben előre definiált válaszlehetőségek közül kellett kiválasztani, hogy melyeknek kell jellemzőnek lenni a könyvtárra és melyeknek nem.

Mit vársz a könyvtártól?

A válaszok alapján a könyvtár legfontosabb jellemzője a sok könyv és a kedves könyvtárosok. Ezt követik az „adjon élményt”, a „sok információhoz lehessen hozzájutni”, a „segítse a tanulást” és a „legyen modern” válaszlehetőségek. A legkevesebben a robotika szakkört és a programozást választották, ez a két opció vélhetően túlságosan távol van a gyerekek által ideálisnak vélt könyvtár képétől, vagy a saját maguk által megtapasztalt könyvtárak szolgáltatásaitól. A tradicionális könyvtár- és könyvtároskép összességében dominál a gyerekek válaszaiban, a könyvek sokkal jobban hozzátartoznak a könyvtár képéhez, mint a számítógépek, ugyanakkor feltűnő, hogy az élmények, az információszolgáltatás, azaz az infrastruktúra mellett a tartalmi jellemzők igenis meghatározóak a könyvtár ideájának meghatározásakor.

A könyvtár mint közösségi tér kérdésben a gyerekek állásfoglalása egészen vegyes képet mutat. Többen választották, hogy lehessen beszélgetni, mint azt, hogy legyen csend, ugyanakkor a válaszadók kevesebb, mint fele számára értelmezhető a könyvtár találkozóhelyként, és alig több mint 50% mondta, hogy a könyvtárnak sok programot kellene szerveznie.

A könyvtárhasználók valamennyi jellemzőt, elvárást nagyobb arányban jelölték meg, mint azok, akik nem tagjai a könyvtáraknak. Ez alapján arra következtethetünk, hogy a könyvtári tagság és a használat olyan élményeket nyújt a használóknak, amelyek nyomán a könyvtárképük sokkal összetettebbé válik.

Kifejezetten a könyvtároskép kapcsán összesen két kérdést tettünk fel, egymáshoz nagyon hasonló megfogalmazásban. Az első a következőképpen hangzott: „Tapasztalataid alapján milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel rendelkezik egy könyvtáros? Osztályozz az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem jellemző, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon jellemző!” A második pedig így: „Szerinted milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel kell rendelkeznie a könyvtárosnak? Osztályozz az iskolai osztályozás mintájára, 1–5-ig, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos!”. A kérdés alapján fény derülhetett arra is, hogy az általunk megkérdezett gyerekek mit hiányolnak a könyvtárosokból, és az elvárásaiknak mennyiben felelnek meg a könyvtárak munkatársai.

A kérdésben mi magunk adtuk meg előre azokat a válaszlehetőségeket, amelyekről el kellett dönteni, hogy jellemző-e – illetve jellemzőnek kell-e lennie – a könyvtárosra.

Tulajdonságok	Átlag		Különbség
	Tapasztalataid alapján milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel rendelkezik egy könyvtáros?	Szerinted milyen tulajdonságokkal, ismeretekkel kell rendelkeznie a könyvtárosnak?	
tájékozott	4,73	4,58	0,15
kreatív	4,47	4,35	0,12
művelt	4,7	4,56	0,14
talpraesett	4,54	4,41	0,13
jól kommunikál	4,73	4,56	0,17
segítőképző	4,68	4,63	0,05
együttérző	4,47	4,30	0,17
tud bánni a gyerekekkel	4,67	4,60	0,07
rendszerezőkészség	4,62	4,43	0,19
szervezőkészség	4,53	4,36	0,17
jártas az új technológiákban	4,26	4,22	0,04
vezetési ismeretekkel rendelkezik	4,12	3,90	0,22
informatikában jártas	4,37	4,23	0,14
rugalmas	4,52	4,45	0,07
határozott	4,56	4,39	0,17
idegen nyelv ismerete	4,07	3,93	0,14
információs szolgáltatásban jártas	4,60	4,46	0,14
pénzügyi jártasság	3,56	3,34	0,22
precíz	4,58	4,41	0,17
barátságos	4,72	4,62	0,10
nyugodt	4,67	4,54	0,13

A gyerekek válaszai alapján a könyvtáros legjellemzőbb tulajdonságai a tájékozottság, műveltség, jó kommunikációs készség és a barátságosság. A felsoroltak közül a pénzügyi jártasságuk a legalacsonyabb, de a vezetési ismeretekben, az idegen nyelvekben és az új technológiákban való jártasság is kevésbé jellemző, mint a többi felsorolt tulajdonság. Feltűnő, hogy meglehetősen magas értékeket adtak a gyerekek valamennyi tulajdonságra, ami azt is jelenti, hogy a könyvtárosokhoz

való viszonyulásuk alapvetően pozitív. Szintén megfigyelhető, hogy – szemben a felnőttekkel – azon tulajdonságokra vonatkozó kérdésre, hogy milyennek kellene lennie a könyvtárosnak, minden felsorolt jellemző a tapasztalatok alapján adott pontszámoknál magasabb értéket kapott átlagosan. A legnagyobb különbség a pénzügyi és a vezetési ismeretek esetében van, de érdekes módon a válaszadók szerint a könyvtárosnak annyira sincsen szüksége ezekre a tulajdonságokra, amennyire rendelkeznek ezekkel. Míg az elvárt tulajdonságokat mindenkitől megkérdeztük, a tapasztalatokat értelemszerűen csak a könyvtári tagoktól. Összességében meglehetősen tradicionális könyvtároskép rajzolódik ki a válaszok alapján, mind a könyvtári tagok, mind pedig az összes válaszadó körében.

5.6.5.10. Információkeresés, médiahasználat

A médiahasználat és az információkeresés az általunk vizsgált netgenerációnak az egyik olyan meghatározó tulajdonsága, amely alapján az egész korosztályt jellemezni szokták. Nem szabad azonban ennek a korosztálynak az esetében sem általánosításokat tenni. Vannak gyerekek, akiket jobban, s vannak, akiket kevésbé érintettek meg a digitális világ fejleményei.

Médiaeszközök a háztartásban

A gyerekek információhoz való hozzáférése szempontjából érdekes, hogy milyen médiaeszközökhöz van hozzáférésük a háztartásban. A kérdésünk úgy hangzott, hogy „Az Ön/Önök otthonában a következő medialejátszók, médiaeszközök közül melyek vannak?” Ezt a szülőknél tettük fel valamennyi esetben, a középiskolás korosztálynál is. A kérdés nem arra vonatkozott, hogy a gyermek vagy a család tulajdonában van-e az adott eszköz, hanem arra, hogy a család tagjainak van-e hozzáférésük ezekhez.

Mivel itt nem a hazai lakosság médiaeszközökhöz való hozzáférését láthatjuk, hanem a gyermekes családok médiaeszközökkel való ellátottságát, érdekes lehet a felnőtt minta eredményeivel való összehasonlításban bemutatni az eredményeket.

Médiaeszközök	Gyermekes háztartások	Felnőtt minta
asztali számítógép	66,3	52,0
laptop	64,0	45,8
táblagép (iPad, tablet)	40,0	19,9
okostelefon	91,0	66,8
játékkonzol	22,5	9,1

egyéb okoseszközök	9,3	6,0
televízió készülék	98,2	97,1
videó-, DVD- vagy Blu-Ray lejátszó	53,4	40,3
e-könyv-olvasó	5,9	4,2
wifi	78,9	58,9
vezetékes internet	85,0	69,9
mobil internet	57,1	37,2
televízió előfizetés	93,6	91,7

Megállapítható, hogy a gyermekes háztartásokban többféle médiaeszközhöz rendelkeznek hozzáféréssel, mint általában a magyar háztartásokban. A legnagyobb különbség az internet-hozzáférés különböző fajtáiban (vezetékes, vezeték nélküli, mobil) és az internetezésre alkalmas mobil eszközök (okostelefon, laptop, táblagép) birtoklásában van. Mindez könnyen magyarázható azzal, hogy a gyermekes háztartásokban élő felnőttek átlagéletkora alacsonyabb, mint az átlagos 18 éven felüli felnőttké, és a fiatalok körében jellemzőbb, hogy megtalálhatók a fent felsorolt médiaeszközök.

Televízió nézés és internethasználat

A televíziózás és az internethasználat a szórakozási célú olvasás alternatívái a szabadidő eltöltése során, ezért igyekeztünk képet kapni a jelenlegi 18 éven aluliak ezen szokásairól. A televízió nézés gyakoriságát a következő kérdéssel vizsgáltuk: „Szoktál televíziót nézni, és ha igen, milyen gyakran?” Ugyanezt a kérdést pontosan ebben a formában a felnőtteknek is feltettük, így összehasonlítható adatokat kaptunk.

	Gyerekek	Felnőttek
Naponta 3 óránál többet	8,5	27,6
Naponta 1–3 órát	58,0	48,0
Hetente többször (nem mindennap)	23,3	16,8
Legfeljebb hetente	5,5	3,9
Ennél ritkábban vagy	2,1	1,0
Egyáltalán nem szokott	2,6	2,6
Összesen	100,0	100,0

Mind a gyerekeknél, mind pedig a felnőtteknél a napi 1–3 óra televíziózás a legjellemzőbb érték. A 3 óránál többet tévézők a gyerekek körében jóval kevesebben vannak (10% alatt), és a mindennap televíziót nézők aránya is 9,1%-kal alacsonyabb a gyerekek között, mint a felnőtteknél.

A tévéző gyerekek demográfiai összetételét vizsgálva azt láthatjuk, hogy a televíziózás mennyiségét legjobban a szülők iskolai végzettsége befolyásolja. Minél kevésbé iskolázottak a szülők, a gyerekek annál többet nézik a tévét. Az alapfokú iskolai végzettségű anyukák gyerekeinek 74%-a nézi naponta a tévét, míg a felsőfokú végzettségűek esetében ez csak 58,9%. A diplomás apukák gyerekeinél ez az arány mindössze 57,6%, az alapfokú végzettségű apáknál viszont 74,9%. Ugyanúgy az egyáltalán nem tévéző kiskorúak között is felülreprezentáltak a diplomás szülők gyerekei. Sem a gyerek neme, sem a lakóhely településtípusa, sem pedig a gyerekek életkora nem befolyásolja olyan erősen a televíziózás mennyiségét, mint a szülők iskolázottsága.

Az internethasználatra vonatkozóan a következő kérdést tettük fel a gyerekeknek. „Milyen gyakran szoktál internetet (számítógépen, laptopon, táblagépen vagy okostelefonon keresztül) használni?”, majd időintervallumokat adtunk meg, amelyek közül a válaszadóra leginkább jellemzőt kellett megjelölni. A felnőttek válaszaiban ugyanezek az intervallumok szerepeltek, a kérdés pedig annyiban különbözött, hogy hozzátettük a „munkaidején kívül” feltételt, hiszen a felnőttek közül sokaknak a munkahelyi feladatok végzésének eszköze lett az internet, ami torzíthatta volna a végeredményt.

	Gyerekek	Felnőttek
10–20 percenként ránéz (gyakorlatilag folyamatosan online van)	5,2	6,5
1–2 óránként	8,6	10,4
Naponta többször	20,7	22,2
Naponta	20,9	21,0
Hetente többször	13,4	8,9
Hetente egyszer-kétszer	6,2	2,6
Havonta egy-két alkalommal	1,0	1,0
Ennél ritkábban vagy	0,6	0,8
Nem szokott internetezni	23,3	26,5
Nem tudja / nem válaszol	0,1	0,1
Összesen	100,0	100,0

A fentiek alapján azt figyelhetjük meg, hogy nincs nagyon jelentős különbség a gyerekek és a felnőttek internetezési szokásai között, ez azonban csak a látszat, hiszen a 18 éven aluli korosztály esetében az internetezést legerősebben befolyásoló

tényező az életkor. Minél idősebb a gyerek, annál gyakrabban használja az internetet. A naponta legalább egyszer internetezők aránya a legkisebbek körében még csupán 11,4%, a kisiskolás korosztálynál 33,3%, a 10–14 évesek körében 72,2%, míg a legnagyobbak esetében már 91%. Ugyanígy a soha nem internetezők aránya az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken 68,9-ről 2,4%-ra. A felnőttek esetében éppen fordítva van, minél idősebb emberről van szó, annál kisebb a valószínűsége a gyakori internetezésnek.

Az internetező gyerekek demográfiai jellemzőit vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy sem a nem, sem a szülők iskolai végzettsége, sem a település típusa nem meghatározó tényező, azaz a 18 éven aluliak körében megközelítőleg valamennyi társadalmi, demográfiai réteg ugyanolyan eséllyel jut hozzá az internetes szolgáltatásokhoz. Ebben az értelemben valóban egy generációs jellegzetességről van szó, hiszen nem a jobb képességű, jobb körülmények között élő vagy a jobb családi háttérű gyerekek a többit vagy kevesebbet internetezők.

Innentől a következő kérdés, hogy aki hozzájut az internetes szolgáltatásokhoz, az utána milyen célra használja. Az alábbi táblázat arra a kérdésre adott válaszokat tartalmazza, hogy „Milyen célból és milyen gyakran szoktál bárhol számítógépet, táblagépet, laptopot vagy okostelefont használni?” A megadott gyakorisági skálán kellett azt az opciót megjelölni, amely a leginkább jellemző a gyerekre. A legkisebbek esetében természetesen itt is a szülő adta meg a választ, míg a nagyobbak önállóan válaszoltak.

	naponta, naponta többször	hetente többször	hetente egyszer	havonta többször	havonta egyszer vagy ritkán	soha	nem tudja/ nem válaszol	Összesen
számítógépes játékok	16,2	35,7	11,4	11,4	6,1	18,8	0,3	100,0
házi feladat, munkavégzés	5,5	29,7	11,4	13,2	6,2	33,6	0,4	100,0
kapcsolattartás barátokkal, ismerősökkel	38,6	23,2	3,2	4,3	2,0	28,6	0,1	100,0
programozás, tartalomelőállítás	0,9	2,4	2,8	3,5	6,7	83,0	0,8	100,0

mindennapi ügyekhez információgyűjtés	4,2	14,4	7,3	8,3	6,8	58,4	0,7	100,0
szórakozási célú böngészés	24,0	33,4	9,5	6,9	3,5	22,5	0,2	100,0
filmek, zenék, letöltése	4,6	17,5	8,8	13,2	9,3	46,2	0,4	100,0
szoftverek letöltése	0,9	3,9	3,2	8,3	10,8	72,0	0,9	100,0
hivatalos (vagy iskolai) ügyintézés oldalai	1,5	5,6	4,0	6,0	9,6	72,4	1,0	100,0
internetes vásárlás	0,6	1,0	1,8	2,1	10,0	84,0	0,5	100,0

A válaszokat ebben az esetben is erősen befolyásolja az életkor. Minél idősebb valaki, annál gyakrabban végzi a felsorolt tevékenységeket. Ez alól kivételt csak a számítógépes játékok jelentenek, ami a legkisebbek körében is ugyanolyan népszerű tevékenység, mint a nagyobb gyerekeknél. A kicsiknek az internetezés gyakorlatilag a játékokban merül ki.

A válaszadók demográfiai összetételének vizsgálata nyomán csak egészen apró különbségek figyelhetők meg. A nemek, településtípusok, régiók között szinte semmilyen különbségek nincsenek. A legerősebb összefüggés a szülők iskolai végzettségével van. Az alacsony iskolai végzettségű szülők gyerekei gyakrabban tartanak interneten kapcsolatot a barátokkal, mint az értelmiségi szülők gyerekei, ezzel szemben ritkábban intéznek mindennapi ügyeket online és ritkábban használják a világhálón elérhető szolgáltatásokat a házi feladataik megoldására. Mindezek a különbségek azonban csupán néhány százalékos eltérések, amelyekből hiba lenne messzebb menő következtetéseket levonni.

A következő kérdésünk már a konkrét oldalakra vonatkozott, azaz, hogy a fenti funkciókat milyen oldalakon, szolgáltatásokon keresztül végzik az internethasználók. A megközelítés itt is a gyakoriságra vonatkozott: ugyanazon a skálán kellett megjelölni, hogy milyen gyakran látogatnak el az adott típusú oldalakra. A kérdés így hangzott: „A következő típusú internetes oldalakat milyen gyakorisággal szoktad látogatni?” A megadott gyakoriságot, illetve az ahhoz legközelebb álló válaszlehetőséget kellett megjelölni.

	naponta, naponta többször	hetente többször	hetente egyszer	havonta többször	havonta egyszer vagy ritkábban	soha	nem tudja/ nem válaszol	Összesen
e-mail postafiók	12,2	17,6	6,0	6,9	5,6	51,1	0,7	100,0
közösségi oldalak	34,6	21,7	2,4	3,0	2,2	35,5	0,4	100,0
internetes hírportálok	5,4	11,5	5,3	8,1	6,6	62,4	0,7	100,0
webáruházak	0,7	3,5	2,6	6,8	11,0	74,6	0,8	100,0
hivatalos és iskolai ügyintézés oldalai	1,7	7,8	6,3	6,5	10,8	66,1	0,8	100,0
kulturális portálok	2,6	8,8	5,0	9,9	9,6	63,2	0,9	100,0
online média (online televízió, rádiócsatornák)	3,5	10,1	5,0	6,3	5,9	68,8	0,4	100,0
videómegosztók	11,1	22,1	7,8	8,4	4,4	45,6	0,7	100,0

A fent felsorolt oldalak közül a közösségi oldalak a legnépszerűbbek, ezt követi az e-mail postafiók, majd a videómegosztók. A válaszok így tulajdonképpen reflektálnak a fentebb megadott tevékenységekre: a barátokkal való kapcsolattartáshoz és a szórakozási célú böngészéshez alkalmas oldalakat látogatják a fiatalok a leggyakrabban.

A kép azonban meglehetősen csalóka a demográfiai jellemzők figyelembevétel nélkül. Ennek a tanulmánynak a keretei nem engedik meg ennek a kérdésnek a valamennyi demográfiai változó mentén történő áttekintését, de egy jelenségre mindenképpen figyelmesek lehetünk. A közösségi oldalakat naponta használó gyerekek között magasan felülreprezentáltak az alacsony iskolai végzettségű anyák gyerekei. A magasabban kvalifikált szülők gyerekei ezzel szemben szignifikánsan nagyobb arányban válaszolták, hogy soha nem használják a közösségi oldalakat, mint az alapfokú végzettségűekéi.

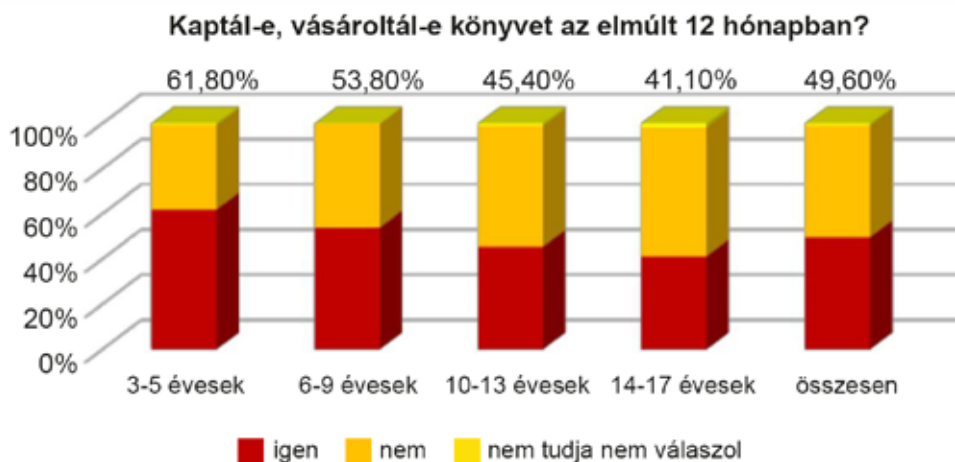
A másik érdekes felfedezésünk, hogy már a 6–9 éveseknek is a 8,5%-a nyilatkozta, hogy napi szinten használ közösségi oldalakat, a 10–13 évesek között ez az arány 35,3%, a legidősebb gyerekek esetében pedig már 60%. A közösségi oldalakat soha nem használók aránya a 3–5 éveseknél (!) 90,9%, majd a kisiskolás korosztálynál ez 69,4%, a felső tagozatos korosztály esetében 26,5%, míg a legnagyobbaknál 7,9%.

5.6.5.11. Könyvvásárlás, házi könyvtár

A gyerekek számára a könyvek birtoklásának talán a felnőtteknél is nagyobb jelentősége van. A felnőtt népesség körében végzett kutatásunk azt állapította meg, hogy az elmúlt egy évben a lakosok 29,6%-a vásárolt könyvet, azokban a háztartásokban, ahol gyerekek is vannak, ez az arány sokkal magasabb, 49,6%. A szülők tehát – ha maguk akár nem is minden esetben olvasó emberek – sok esetben igyekeznek a gyerekeknek olyan közeget teremteni, ahol találkozhatnak a könyvvel, az olvasással. A másik oldalról azonban úgy is megközelíthetjük a kérdést, hogy több mint 50% azoknak a gyerekeknek az aránya, akik életének nem része, hogy saját könyvet kapnak.

A könyvvásárlásra vonatkozó kérdést kicsit másképpen tettük fel a szülőknek, akik a kisebb gyerekek helyett válaszolták meg a kérdéseinket, és máshogy azoknak a nagyobb gyerekeknek, akik már a maguk nevében nyilatkoztak a kérdezőbiztosok érdeklődésére.

Mivel a kettő kérdés nem pontosan ugyanazt jelenti, a táblázat értelmezését ennek figyelembevételével kell megtennünk! A kisebb gyerekekre vonatkozóan a szülőnek a következő kérdést kellett megválaszolnia: „Az elmúlt 12 hónapban vásárolt-e Ön könyvet, és ha igen, akkor kb. hány kötetet..... (gyerek neve) részére?”, a nagyobb gyerekeknek szóló kérdés így szólt: „Kaptál-e, vásároltál-e saját részre könyvet az elmúlt 12 hónapban és ha igen, akkor kb. hány kötetet?”

Könyvek vásárlása a gyerekek számára az egyes korosztályokban

A kisebbek kérdése szűkebben értelmezhető, mert itt csak a szülő által vásárolt könyvekről volt szó, szemben a nagyobbaknak szólóval, ahol a gyerek bárkitől kapott könyvet (nagyszülőktől, barátoktól) figyelembe vehetett. Az emlékezet hálójának működésében is lehetnek különbségek, így a gyerekek és a felnőttek válaszai

sem minden esetben összevethetők. (A gyerekek számára az egy év sokkal kevésbé belátható távolság, mint egy felnőttnek.)

Mindezen megfontolások után is nyugodtan kijelenthető, hogy a gyerekek számára való könyvvásárlás egyre kevésbé jellemző az életkor előrehaladásával. Az óvodás korosztály esetében még a szülők több mint 60%-a áldoz erre anyagiakat, a középiskolás évekre már alig több mint 40% ez az arány.

A gyerekek életkora mellett a másik nagyon erős tényező, ami befolyásolja a könyvvásárlást, a szülők iskolai végzettsége. Azoknak a gyerekeknek, akiknek az anyukájuk felsőfokú végzettségű, 67,7%-a kapott könyvet az elmúlt 12 hónapban, akiknek alacsony végzettségű, csak 34,5%-a. Az apa végzettsége szintén meghatározó, de nem annyira erősen, mint az anyáké. Felsőfokú végzettség esetén 64,9% a könyvvásárlók aránya, az alacsony iskolázottság esetében pedig mindössze 40,6%.

Végül jogosan tesszük fel a kérdést, hogy a jövedelem mennyiben befolyásolja a könyvvásárlást, hiszen a magas jövedelműek jobban keresőknek több lehetőséget biztosítanak a könyvek beszerzésére. A 400 ezer forint feletti havi átlagos jövedelem esetén 53,9% azoknak a családoknak az aránya, ahol a gyerekeknek vásároltak könyvet az elmúlt egy évben. Ugyanez csak 39,3% a legalacsonyabb jövedelmi kategóriában, 200 ezer forintos összes jövedelem alatt. Ugyanakkor 200 és 300 ezer forint közötti jövedelem esetén már 50,3%. Tehát az alacsony jövedelem igenis befolyásolja negatívan a könyvek vásárlásának tényét, de egy bizonyos bevétel fölött nem befolyásolja nagymértékben pozitívan.

Jövedelmi kategóriák	1–5 könyv	6–10 könyv	10 fölött	összesen
200 ezer alatt	90,7%	6,5%	2,8%	100,0%
200–300 ezer között	87,8%	8,7%	3,6%	100,0%
300–400 ezer között	89,6%	6,7%	3,7%	100,0%
400 ezer fölött	75,3%	14,3%	10,4%	100,0%
összesen	86,8%	9,5%	3,7%	100,0%

A vásárolt könyvek mennyiségére viszont igenis nagy hatással van a magas jövedelem. A táblázat alapján azt láthatjuk, hogy a sok könyvet vásárlók már nagyobb valószínűséggel kerülnek ki a magas jövedelemmel rendelkező családok köréből.

A felnőttek körében végzett kutatás alapján egyértelműen megállapítottuk, hogy a házi könyvtárak mérete jelentős mértékben zsugorodott az elmúlt két évtizedben. 1996-ban még a háztartások 60%-ában minimum 100 kötet volt megtalálható, ma már ez csak a háztartások 34%-áról mondható el.

A következő kérdést minden esetben (tehát a legnagyobb gyerekek esetében is) a szülőknek tettük fel. „Vannak-e a családnak idehaza könyvei (tankönyveken kívül) és ha igen, körülbelül hány kötet?” A könyvek számának megbecsüléséhez

azt az instrukciót adtuk a kérdezőbiztosoknak, hogy egy polcon körülbelül 50 darab kötet fér el, így a válaszadók – ha nem is tartják számon a pontos mennyiséget – könnyebben meg tudták becsülni a könyvek számát.

	Gyermekekkel rendelkező családok (2017)	Felnőttek (2017)
Nincs könyv.	4,9	7,3
1–50 kötet	39,1	37,4
51–100 kötet	22,2	19,5
101–200 kötet	16,2	14,6
201–300 kötet	8,5	9,4
301–500 kötet	3,9	5,1
500–1000 kötet	2,5	2,9
1001–2000 kötet	0,5	0,9
2001 kötet fölött	0,6	0,7
Nem tudja / nem válaszol	1,6	2,3
összesen	100	100

A táblázatból látszik, hogy csupán árnyalatnyi különbségek vannak a felnőtt népesség és a gyermekes családok házi könyvtárának méretei között. A gyermekes családokban kevesebb olyan eset fordul elő, hogy egyáltalán nincsenek könyvek a háztartásban, és többen nyilatkoztak úgy, hogy 1–200 kötet van otthon. 200 kötet fölött birtoklók között viszont már egyértelműen a gyermektelenek vannak többen. Míg korábban egyértelműen látszott, hogy a médiaeszközöket a gyermekkel rendelkező családok, háztartások messze nagyobb arányban birtokolják, mint a lakosság egésze, a könyvekre ez csak alacsony kötetszám esetében igaz. Vélhetően amennyivel több könyv van otthon a gyerekes családokban, az éppen a gyerekeknek, az egy háztartásban élők nagyobb számának köszönhető.

5.6.6. Összegzés

A kutatás legnagyobb eredménye, hogy hosszú idő után először sikerült összehasonlító adatokat kapni országos reprezentatív mintán a hazai, 18 éven aluli lakosság olvasási, könyvtárhasználati és információhasználati szokásairól. Tekintve, hogy párhuzamosan, nagyon hasonló kérdésekkel a felnőttek körében is elvégeztünk egy olvasás- és könyvtárhasználati felmérést, elmondható, hogy 2017-ben az írásbeliséggel valamilyen formában már találkozott, a könyvtárak számára célcsoportként tekinthető népesség körében részletes adatokkal rendelkezünk.

A korábbi évek vizsgálataihhoz képest nagy eredmény, hogy ezúttal a 3 évesektől kezdve a felnőtt lét kapujában álló korosztályig bezárólag vannak adatok az olvasásról, a könyvtárhasználatról és az információkeresésről. Ilyen széles fókuszú

vizsgálatra korábban nem került sor, így a jelen felmérésből egyetlen nagy keresztmetszetben felrajzolható a gyerekek olvasáshoz és írásbeliséghez való viszonyának útja az óvodáskortól egészen a gimnáziumi évekig.

Az összehasonlító adatsorok mellett a kutatás másik nagy eredménye, hogy új kérdések bevezetésével a korábbi olvasáskutatási gyakorlathoz képest is igyekeztünk kitágítani az olvasó fogalmát, és az előző évtizedek adatfelvételeihez képest komplexebb megközelítések mentén leírni a könyvtárhasználó jellegzetességeit. Ezeknek a kérdéseknek a jelentősége akkor fog megnőni, amikor évek múltán ugyanezeket felteszik, és trendeket rajzolnak majd fel a jelen állapothoz képest.

Hosszú távon szükséges lesz kiterjeszteni az olvasás és az olvasó fogalmát a könyvolvasóról minden írott elektronikus tartalom fogyasztójára. A kapcsolattartásnak újra egyre elterjedtebb módja az írásbeliség, az e-mail, a közösségi oldalak üzenetküldő szolgáltatásai. Ezeknek a mérésével új fejezetet kell kezdenünk a hazai olvasáskutatás gyakorlatában, megtartva a korábbi évek eredményeit és módszertani megalapozottságát, hogy a jelenlegi környezethez adekvát módon közelítsünk az olvasás és a könyvtárhasználat összetett és a társadalmi mozgások által nagyon erősen determinált területéhez.

A digitális bennszülöttek nemzedéke, ahogyan az általunk vizsgált alfa és Z generáció tagjait le szokás írni, radikálisan más információkeresési és információhasználati szokásokkal rendelkezik, mint a korábbi évek fiatalsága. Az internet, a digitális média, az elektronikus formában keletkező és terjedő nagy mennyiségű információ és általában a digitalizáció (tárgyan értelmezve az életünk legváltozatosabb területein) erre a területre gyakorolt hatása óriási, és olyan változásokat indukál, amelyeknek most még bizonyos, hogy csak a legelején vagyunk, ráadásul a hatásuk hosszú távon nem jósolható meg biztonsággal. A felnőttek és a gyerekek körében párhuzamosan elkészített vizsgálatok közös tanulsága, hogy világosan azonosítható és kitapintható az a réteg, amelyet a folyamatos online jelenlét, a barátokkal való állandó és intenzív internetes kapcsolattartás jellemez. A Z generációs gyerekek internetezési szokásait és általában az információszerzéshez fűződő szokásait legjobban a fiatal felnőttekéhez hasonlíthatjuk. Fontos tanulság, hogy az internetezés mennyiségét – ellentétben a televíziózással – semmilyen társadalmi, demográfiai jellemző nem befolyásolja meghatározó mértékben, így ez teljes mértékben generációs sajátosságnak tűnik.

A felmérés alapján leírható volt a gyerekek olvasási aktivitása, annak változásai és az olvasói ízlése is. A korábbi évek hasonló vizsgálataihoz képest általában elmondható, hogy a gyerekek kevesebbet és ritkábban olvasnak, mint a korábbi évtizedekben. A mostani adatfelvételünkben is igazolást nyert, hogy a gyerekek olvasóvá válását legjobban a családi minták, a családi szocializáció befolyásolja. A szülők társadalmi-demográfiai jellemzői közül az iskolai

végzettség, azon belül is leginkább az anya iskolai végzettsége determinálja a gyerekek írásbeliséghez való viszonyát.

Olvasói ízlés tekintetében a korábbi évek kedvenceihez és olvasott szerzőihez képest sem pozitív, sem pedig negatív elmozdulást nem tapasztalhatunk. Az viszont megállapítható, hogy a jelenlegi olvasó gyerekeknek nincs olyan teljes generációt megmozgató olvasmányélménye, mint ami az elmúlt években a *Harry Potter* volt.

Újra igazolást nyert a mese, a mesélés fontossága a gyerekek olvasóvá válásában. Megállapítottuk, hogy azok a gyerekek, akiknek nem olvasnak, majdnem biztos, hogy nem válnak olvasó felnőtté, ugyanakkor a gyerekkori rendszeres meseolvasás sem garantálhatja, hogy a gyerekekből könyvolvasó felnőttek lesznek. A korábbi évekhez képest azonban nem változtak a tipikus könyvolvasó gyerek társadalmi-demográfiai jellemzői. Ma is jellemzően a magasan iskolázott, szellemi foglalkozású szülők, nagyobb városokban élő, jobb anyagi körülmények között élő gyerekek válnak nagyobb valószínűséggel olvasókká. Az ő esélyük az olvasáson és a szellemi javakon keresztül az érvényesülésre többszöröse a kisebb településeken élő, szerényebb anyagiakkal és szerényebb szellemiekkel bíró családok gyerekeinek.

A meglévő adatsorok alapján szükséges, hogy további elemzéseket végezzünk az egyes részkérdésekre és főleg az egyes korosztályokra vonatkozóan.

5.6.7. Felhasznált irodalom

A 3-17 éves gyerekek olvasási és könyvtárhasználati szokásai : (Közvélemény-kutatói tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft., 2017. október 5.

BAUER Béla – PILLÓK Péter – RUFF Tamás – SZABÓ Andrea – SZANYI F. Eleonóra – SZÉKELY Levente: *Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Ezek a mai fiatalok.* Budapest : Új Nemzedék Központ, 2017. http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf

BENCZIK Vilmos: *Az olvasás alkonya?* In: *Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról.* Szerk. Szávai Ilona. Budapest : Pont Kiadó, 2009.

BETTELHEIM, Bruno: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek.* Budapest : Gondolat Kiadó, 1985.

BOGNÁRNÉ LOVÁSZ Katalin: *Társadalmiasítás és a tizenévesek – a Z-generáció bevonása a könyvtárak életébe.* Könyvtári Figyelő, 63. (2017) különszám. 37–45. p.

BOZSÓ Renáta – BARÁTNÉ HAJDU Ágnes – HARKAI Daniella – PAJOR Enikő – PATKÓSNÉ HANESZ Andrea: *Olvasási szokások a tizenévesek körében Szegeden 2011-*

- ben. Szeged : Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet Könyvtár és Múzeumpedagógiai Szakcsoport, 2011.
- GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: *Olvasásismeret, olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia*. Budapest : Tankönyvkiadó, 1996.
- GOMBOS Péter – HEVÉRNÉ KANYÓ Andrea – KISS Gábor: *A netgeneráció olvasási attitűdje. 14– 18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai*. Új Pedagógiai Szemle, (2015) 1-2. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-netgeneracio-olvasasi-attitudje>
- MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. Budapest : Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968.
- MÁNDI Péter: *Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon*. Budapest : Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965.
- NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor: *Olvasáslélektan és -pedagógia*. In: Könyvtárosok kézikönyve. Szerk. Horváth Tibor – Papp István. 4. kötet. Budapest : Osiris Kiadó, 2005. 17–47. p.
- NAGY Attila: *Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár ; Gondolat Kiadó, 2003.
- NAGY Attila: *Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció*. Budapest : OSZK KMK, 1991.
- TARI Annamária: *Z generáció*. Budapest : Tericum Kiadó, 2011.

5.7. TÓTH MÁTÉ: ÚJ TÍPUSÚ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

5.7.1. Bevezetés

A könyvtárak társadalomban betöltött szerepeit jellemzően az információs esélyegyenlőség biztosítása, az oktatás támogatása, a kultúráközvetítés és a rekreációs lehetőségek biztosítása négyes funkciórendszerben szokás leírni. A könyvekhez, információhordozókhoz, publikált tartalmakhoz való hozzáférés biztosítása évezredek óta a könyvtárak dedikált feladata, ennek a célja azonban, hogy a könyvtárak, könyvtárosok mi végre és kinek a számára teszik mindezt, az már nagyon sokszor változott a világtörténelem folyamán. A napjainkban bekövetkező változásokra való reflektálás egyik hatékony módja az új típusú együttműködések kialakítása, amely három tényező miatt is mind nagyobb fontossággal bír:

- Az információs környezet egyre összetettebbé válása;
- A társadalom rétegzettségének és összetettségének növekvő változatossága;
- A könyvtári imázs tudatos alakításának szükségessége.

Napjainkban a könyvtárnak nagyon összetett, nehezen átlátható információs térben kell olyan releváns szolgáltatásokat nyújtani, amely a társadalom különböző szegmensei számára jelent a mindennapok valóságában is kézzelfogható hasznot. A szolgáltatásokban döntő jelentőséggel bír a kreativitás, amellyel sokszor a könyvtárak széles körben elfogadott szerepeihez képest új és ismeretlen területeken kell helytállni. Mindehhez új ismeretekre, új területeken meglévő tapasztalatokra van szükség, amely már nemcsak a hagyományos könyvtárosi készségeket igényli, hanem egészen speciális ismereteket, amelyekre a belső humán erőforrások kapacitás fejlesztésével már nem lehet szert tenni.

A célcsoportok összetétele is nagyon megváltozott. A társadalom egyre kevésbé homogén, mind több, a többségtől eltérő, önálló identitástartalmakat önmagukénak érző csoport jelent meg, akik igényt tartanak információs szolgáltatásokra. Az egyre változatosabb szubkultúrák megjelenése, a szabadidős elfoglaltságok körének bővülése mellett a társadalom rétegzettsége is egyre sokrétűbb. Mindez a könyvtárakkal szemben is azt az igényt támasztja, hogy a szolgáltatási körük bővítésével, egyre változatosabbá tételével működjenek.

Végül a könyvtárak változatos társadalmi szerepeinek beteljesítéséhez szükséges, hogy a megújulás több szinten is érzékelhető legyen, azaz mindez a használókkal való kommunikációban is megjelenjen. A saját szerepértelmezések kommunikálásával, a könyvtárak imázsának menedzselésével lehet a közönségünket is befolyásolni, alakítani az igényeket, és azokra mind tudatosabban reflektálni.

Az új típusú együttműködések alatt olyan új partneri kapcsolatok kiépítését értjük, amelyekkel a könyvtár képes lehet az újonnan kiépített kooperációkon keresztül magas hozzáadott értéket teremteni változatos szolgáltatási területeken. Együttműködés kialakítása gyakorlatilag bármilyen szereplővel lehetséges, amennyiben:

- az együttműködés a könyvtár stratégiai célkitűzéseinek a szolgálatában áll;
- az együttműködésekkel olyan hozzáadott értéket teremtünk, vonunk be a könyvtár működésébe, amely ebben a formában a leghatékonyabb;
- az együttműködés az együttműködő partner számára és a könyvtár számára is kölcsönös előnyöket jelent.

Olyan értelemben az új együttműködések kialakítása nem jelent újdonságot, ahogy az az elmúlt évtizedekben is hatékony stratégiának bizonyulhatott, azonban a közelmúlt fentebb említett fejleményei (információs tér összetettségének növekedése, a célcsoportunk egyre változatosabb szegmentáltsága, az imázsteremtés szükségességének növekedése) miatt ennek a jelentősége megnőtt.

A következőkben az új típusú együttműködések kialakítására vonatkozóan mutatok be hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat. A cél ezzel a gyűjteménnyel elsősorban az, hogy ötleteket adjon a helyi szinten megvalósítandó kezdeményezések kialakítására.²⁷¹

5.7.2. Esélyegyenlőség, a hátrányos helyzet mérséklése

Egy egyén vagy csoport különböző szempontok szerint is tekinthető hátrányos helyzetűnek. A jóléti társadalmak mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetben lévő egyének vagy csoportok esélyeit javítsák a munkaerőpiacra és – a lehetőségekhez mérten – javítsanak az életminőségükön.

A könyvtárak szolgáltatásai szempontjából különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a hátrányos helyzetű gyerekek ellátására, a munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű csoportok ellátására és a hátrányos helyzetű területek ellátására. Új típusú együttműködésekkel elsősorban a munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű rétegek ellátására és a hátrányos helyzetű területek felzárkóztatására vonatkozóan találhatunk nagyon sok jó gyakorlatot a hazai és nemzetközi szakirodalomban.

A munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű csoportok tagjai számára nehezebb az álláskeresés, és ennek eredményeképpen a foglalkoztatás aránya is alacsonyabb az átlagosnál. Ilyenek az alacsony iskolai végzettségűek, a valamilyen

²⁷¹ A jó gyakorlatok disszeminálása alapvető fontosságú feladat a könyvtárhasználók minél jobb színvonalú ellátása érdekében. A Könyvtári Intézet által készített jó gyakorlat gyűjtemény a következő helyen érhető el: <http://www.ki.oszk.hu/kutatas/konyvtari-jo-gyakorlatok>

betegségben szenvedők (különösen a szenvedélybetegsgek és a mentális betegségben szenvedők), a romák, a bevándorlók, a nők, a pályakezdő fiatalok, az idősek (a nyugdíjas kor előtt állók), valamint azok a speciális hátránnyal bírók, akik már valaminek a következményeként váltak munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetűvé. Pl. a büntetésvégrehajtási intézetekből szabadulók, a tartósan munkanélküliek, a mélyszegénységben élők vagy a hajléktalanok.

A hátrányos helyzetű csoportok segítése egyrészt nagyon fontos feladata a könyvtáraknak és a könyvtári rendszernek, másrészt viszont mindez olyan kompetenciákat igényel, amelyekkel egy könyvtár nem minden esetben rendelkezik. A hiányzó kompetenciákra a speciálisan egy-egy hátrányos helyzetű csoport ellátására szakosodott szervezetekkel, intézményekkel való együttműködések keretében kerülhet sor. A fent felsorolt csoportok esetében jellemzően léteznek olyan segítő szervezetek, amelyekkel a kapcsolatokat keresve megteremthető a szinergia a közösen nyújtott szolgáltatásokkal.

A földrajzi szempontból hátrányos helyzetű területek a periférikus elhelyezkedésű, gazdasági, társadalmi szempontból elmaradott kistérségek, régiók. Ezeken a területeken magasabb arányban vannak a munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű személyek és csoportok, így magasabb a munkanélküliség. A könyvtári rendszerben a közkönyvtárak biztosítják területi alapon a publikált tudás teljességéhez való hozzáférést, így a periférikus helyzetben lévő községekben, kistérségekben, régiókban élők – a könyvtárközi dokumentumellátás és a központi információs szolgáltatások nyomán – hozzájuthatnak azokhoz a tartalmakhoz, amelyek a rendszerben valahol elérhetők. Magyarországon a legkisebb településeken a KSZR a földrajzi szempontból hátrányos helyzetű területek ellátásának központi rendszere.

5.7.2.1. Munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetűek

A munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű csoportok közül először hajléktalanokkal foglalkozó projekteket mutatok be.

A hajléktalanság tipikus nagyvárosi probléma, amely a rendszerváltoztatást követő években került az érdeklődés fókuszába. A puha szocializmus látszatzbiztonságát követően a piaci alapon szerveződő új rend tömegesen termelte ki a mindennapi kenyérkereső foglalkozását elvesztő, kilátástalan helyzetbe kerülő és ennek nyomán a társadalom periferiájára sodródó embereket, sorsokat. A különböző országokban különböző mértékben jelentkező problémáról van szó, az ilyen helyzetbe kerüléshez vezető okok is változatosak. A hajléktalanná váláshoz kapcsolódóan jellemző problémák a munkanélkülivé válás, a mélyszegénység, a személyes vagy családi tragédiák, a kapcsolatok elvesztése vagy egyszerűen hibás gazdasági, fogyasztói döntések sorozata.

Az első példa Horvátországból származik, ahol a rendszerváltáshoz kötődően lezajló folyamatok, a szociális biztonság elvesztése mellett az 1991–95 között lezajlott délszláv háború miatt is sokan kerültek utcára. Jelenleg 400 regisztrált fedél nélkül élő ember él Zágrábban, a valós számuk azonban becslések alapján ennek akár a tízszerese is lehet.

Minden könyvtárnak megvan a maga problémája. Ezek közül néhány sablon-szerűen kezelhető, néhány viszont egyedi megoldásokat kíván. A Zágrábi Városi Könyvtár ezért elhatározta, hogy lépéseket tesz a hajléktalanok társadalmi kirekesztettségének mérséklése érdekében, motiválja és segíti ezeket az embereket a munkaerőpiacra való visszatérésben. Három modellel kísérleteztek. Mindhárom modellben nagy szerep jut a külső partnerekkel kialakított együttműködéseknek.

1. Az első modellben a könyvtár nem rendszeresen kínál szolgáltatásokat a hajléktalanoknak, amelyeket azok alkalmasszerűen vesznek igénybe. A kísérleti projektet 2010. április 23-án indították az *Utcalámpa* című hajléktalan magazin szerkesztőségével való együttműködésben. Az újságban hajléktalanok publikálnak, azt ők is terjesztik, ezzel némi jövedelemre tehetnek szert. A könyvtár mindezek mellett kínált információs műveltség kurzust, kreatív workshopokat, amelyeket követően a hajléktalanok vállalhattak önkéntes munkát a könyvtárban. Tartottak speciális írószemináriumot is, amelynek keretében a magazinba írhattak cikkeket. A modell alapja, hogy külső partnerekkel kell kapcsolatot teremteni, és megkeresni a módját a sikeres együttműködéseknek. Ezzel a programmal munkaerőpiacra való sikeres visszailleszkedéshez szükséges alapvető készségek és kompetenciák fejlesztését segítették elő.
2. A második modellben a szolgáltatásokat a könyvtár kínálta, de azok a hajléktalanszállókban kerültek megvalósításra. A programokon a hajléktalanok rendszeres megjelenését várták. A modell megvalósítására 15 000 dollár pályázati támogatást kaptak. *Egy könyv a fedélért: könyvtári hálózat a hajléktalanok segítéséért* címmel 2011 novemberétől egy éven át tartott a projekt. Mivel a fedél nélkül élők jellemzően nem férhetnek hozzá az internethez, a legnagyobb zágrábi hajléktalanszállónak vásároltak négy darab számítógépet és egy nyomtatót, amelyeket a szálló lakói számára szervezett információtechnológiáról szóló kurzusokon használtak. A könyvtárosoknak a helyszín, a hajléktalanoknak az oktatók voltak újak. A kölcsönös bizalom megteremtése nagy kihívásnak bizonyult. Végül hat fő vett részt rendszeresen az IT kurzuson és többen alkalmanként. Párhuzamosan zajlott egy munkaerőpiaci reintegrációt segítő program. Ezt egy pszichológus vezette volna, az ő személyét azonban elutasították a

résztvevők, helyette egy, a szállót jól ismerő önkéntes és egy hajléktalanból lett könyvtári dolgozó vezette ezt a sorozatot. Végül a két programot összevonták. A tapasztalatok azt mutatták, hogy ez a modell kívánta a legnagyobb anyagi erőfeszítést, és ez jelenti máig is a legjelentősebb kihívást. A modellben nemcsak a hajléktalanszállókkal, hanem pszichológussal és IT szakemberekkel is ki kellett alakítani az együttműködés módját.

3. A harmadik modellben a könyvtárban szerveztek programokat, amelyeken a hajléktalanok rendszeres részvételét várták. A másik két nagy hajléktalanszálló kezdeményezte, hogy ők sem szeretnék kimaradni a könyvtári workshopokból. Ennek érdekében kilenc önkéntessel a központi könyvtár épületében tartottak munkakereséssel és IT műveltséggel kapcsolatos tanfolyamokat. Ezeket csak a leginkább motivált emberek látogatták. A motiváltságukat csak növelte, ha feladatot és felelősséget kaptak, bővíthették a személyes kapcsolati hálójukat. A könyvtár biztonságos, kellemes közeget nyújtott számukra.

A zágrábi kezdeményezések jó példáját adják annak, hogy a könyvtár nem csak mint mindenki számára nyitott, passzív befogadó, de a szerencsétlen sorsú emberekhez aktív módon közeledő, őket tudatosan megszólítani akaró attitűddel képes lehet újabb szerepeket is felvállalni és új kontextusokban hasznosítani a meglévő erőforrásait. A tanulás és a kultúra értékein keresztül történő kompetenciafejlesztés támogatása a gazdasági és társadalmi szempontból is kritikus probléma kezelésének egyik hatékony összetevője lehet.²⁷² A hajléktalanság problémájának kezeléséhez a könyvtár és a könyvtárosok szakértelme kevés, ugyanakkor nagyon fontos, hogy ez a réteg is hozzáférjen a szolgáltatásaink által kínált tartalmakhoz, és ezzel a könyvtárak is hozzájáruljanak a reménytelen helyzetből való kiút megtalálásához. A hiányzó kompetenciák bevonása csak együttműködésekkel lehetséges, amelyre számos potenciális partner létezik Magyarországon is.

Erre mutatott be egy példát Péterfi Rita is, aki a szentendrei, fedél nélküli embereknek nyújtott szolgáltatás kialakítását írta le cikkében.²⁷³ A Pest Megyei Könyvtár olvasóinak és dolgozóinak eleinte komoly gondot okozott, hogy a szentendrei hajléktalanok egy köre felfedezte magának a könyvtárat, ahol olvastak, melegedtek, ugyanakkor viszont kellemetlen szagukkal el is riasztották a helyi olvasókat. Hasonló problémával a legtöbb könyvtár már szembesült, és valószínűleg ezért is van szinte mindegyikük szabályzatában olyan pont, amely

²⁷² BUNIC, Sanja: *Libraries and the homeless*. Library Review, 62. (2013), 1-2. 34–42. p.

²⁷³ PÉTERFI Rita: *Ápolatlan olvasók a könyvtárban*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 22. (2013) 4. 8–11. p. <http://ki.oszk.hu/3k/2013/05/apolatlan-olvasok-a-konyvtarban>

burkoltan vagy akár nyíltan a kellemetlen szagot árasztó emberek kitiltásának jogát igyekszik a szabályzattal alátámasztani. Persze, ez nehéz helyzet, hiszen a könyvtár egy nyilvános intézmény, amely minden állampolgárnak szabadon hozzáférhető, a kérdés csak az, hogy meddig terjed egy állampolgár joga, azt akkor is érvényesítheti-e, ha azzal más emberek jogát sérti. Amikor egy hajléktalan ember képezi a probléma tárgyát, akkor halmozottan nehéz helyzetben van a könyvtár, hiszen emberileg is nehéz egy nehéz sorsú embernek azt mondani, hogy többé nem olvashat náluk.

Péterfi Rita szerint a probléma akkor kezdődött, amikor a tél beköszöntével napi rendszerességgel megjelent négy hajléktalan ember a könyvtárban, akik olyan elviselhetetlen szagot árasztottak, hogy attól kezdve, hogy leültek a folyóiratokhoz, senki más nem merészkedett oda hozzájuk, hetekig ők voltak a könyvtár folyóiratállományának kizárólagos használói. Ráadásul minden egyes nap nyitástól zárásig maradtak. Mivel a napi olvasójegy használatához is regisztrálniuk kell az olvasóknak, ezért a könyvtár dolgozói tiszttában voltak vele, hogy a négy hajléktalan közül háromnak a szentendrei hajléktalanszálló az otthona.

Világossá vált, hogy milyen szervezettel kell együttműködést kezdeményezni a kialakult helyzet megoldására, hiszen mindez a könyvtár közösségére is negatív hatással volt. A néhány hét során, amíg ez a probléma fennállt, megcsappant a könyvtár látogatóinak száma, és a merészebb olvasók is rendszeresen hangot adtak elégedetlenségüknek. A könyvtár dolgozói végül felhívták a hajléktalanszállót, ahol már a probléma ismertetése előtt tudták, hogy miről lesz szó, ugyanis ez a három hajléktalan náluk is gondot okozott, bomlasztották a közösséget, nem tisztálkodtak és rendszeresen fogyasztottak alkoholt. Pedig ennek nem kellene törvényszerűen így lennie, hiszen a szálló harminc állandó lakójának van lehetősége mosni, tisztálkodni, zárható szekrényekben tárolni a holmiját, és még ruhákhoz is jutnak az adományoknak köszönhetően. Egyértelművé vált, hogy a problémás személyek megfelelő kezelése mindkét fél közös érdeke.

A könyvtár és a hajléktalanszálló együttműködése végül úgy valósult meg, hogy a szálló közzétett egy felhívást, amelyben leírta, hogy a könyvtárak csak tisztálkodás után, tiszta ruhában látogathatók, továbbá elkezdtek aktívabban ellenőrizni a szálló vendégeit – főleg a könyvtárba indulókat –, hogy mindig megfeleljenek az alapvető higiéniai előírásoknak.

Egy hajléktalanszálló annyival van könnyebb helyzetben az ilyen problémás emberek ügyeit illetően, hogy van lehetősége olyan szabályokat is meghozni, amelyeket egy könyvtár nem tartathat be olyan szigorúan (hiszen mindenki számára nyitott intézményként működik), és pl. mindennapi szondáztatásra sincs lehetősége – ellentétben a szentendrei hajléktalanszállóval –, valamint biztonsági őrre sincs minden könyvtárnak, pedig az ilyen esetek könnyebben kezelhetők lennének, ha nem a könyvtárosoknak kellene megoldást találniuk az ilyesfajta

problémákra. A probléma kezelése jól mutatja, hogy a jó tartalommal kialakított együttműködésekkel Magyarországon is kezelhető lehet egy első ránézésre reménytelen helyzet.

A hajléktalan-ellátás rendszere Magyarországon viszonylag kiterjedt, állami, egyházi és civil szervezetek közül is sok olyan van, amely kifejezetten erre a problémára kínál helyi és országos szintű megoldásokat. Az együttműködések kialakítására tehát nagyon sok téren kínálkozik lehetőség.

A következő csoport, akik a munkaerőpiaci elhelyezkedés szempontjából jelentős hátrányban vannak, a fogyatékkal élők. Ma már minden közintézménnyel, így a könyvtárakkal szemben is alapvető elvárás, hogy akadálymentes legyen a bejutás és a szolgáltatások használata, ugyanakkor ezen a téren nagyon jelentős elmaradások vannak. A fizikai akadálymentesítés és az elektronikus szolgáltatások akadálymentesítése egyaránt komoly beruházást igénylő feladat, amelyhez nehéz lehet forrásokat és partnereket találni. Az egyes hátrányos helyzetű csoportoknak nyújtott speciális szolgáltatások kapcsán azonban bizonyos, hogy nagyon sok szervezettel lehet együttműködésben gondolkodni.

Szabó Noémi a siketek és nagyothallók számára kialakítandó jelnyelvi szolgáltatásokról írott cikkében számos, együttműködésekkel is megvalósítható megoldást találhatunk.²⁷⁴ A jelnyelvvel mint önálló nyelvvel az 1960-as évektől kezdve foglalkoznak, de Magyarországon csak 2009-ben ismerték el hivatalos nyelvként.²⁷⁵ A lépés már időszerű volt, hiszen az országban körülbelül 60 ezer siket és 300 ezer súlyos fokban nagyothalló ember él. Ezzel ők alkotják Magyarország harmadik legnagyobb nyelvi és kulturális kisebbségét.²⁷⁶ Ezt az adatot a könyvtárak sem hagyhatnák figyelmen kívül, már csak az Európai Unió által támasztott elvárások miatt sem, mely szerint a könyvtáraknak olyan elektronikus és digitális dokumentumokat kell szolgáltatniuk, amelyek jelnyelven vagy feliratozva információt közvetítenek a siketeknek.

Az Európai Unió irányelvei alapján minden közintézménynek, banknak és egyéb hatóságnak fel kell készülnie a jelnyelvvel kommunikáló emberek megfelelő kiszolgálására. A jelnyelv oktatásának és elfogadásának elterjedésével a siketek elvárása is folyamatosan nő a releváns információhoz való hozzájutás esélyével kapcsolatban.

²⁷⁴ SZABÓ Noémi: *Jelnyelvre épülő könyvtári szolgáltatások – hazai és nemzetközi tapasztalatok, algyői gyakorlat*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 24. (2015) 3. 10–18. p. <http://ki.oszk.hu/3k/2015/06/jelnyelvre-epulo-konyvtari-szolgaltatasok-%E2%80%93-hazai-es-nemzetkozi-tapasztalatok-algyoi-gyakorlat/>

²⁷⁵ 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról.

²⁷⁶ BARTHA Csilla – HATTYÁR Helga: *Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai*. In: Magyarok és nyelvtörvények. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2002. 73–123. p.

Nálunk egyelőre kevés könyvtár van kellően felkészítve a siketek és nagyothallók kiszolgálására, de több olyan nemzetközi példa áll előttünk, amelyekből ötletet meríthetünk, illetve néhány sikeresnek bizonyult hazai könyvtári program is okot adhat a bizakodásra. Ilyenek például az Algyői Könyvtár jelnyelvi szolgáltatásai, amelyeket már jócskán azelőtt elindítottak, hogy erre a 2009-es jelnyelvi törvény közvetlenül okot adott volna. Az Algyői Könyvtár régóta tekintettel van a siket, nagyothalló és vak olvasóközönségre, így ezt a célt szem előtt tartva a gyengénlátók és látássérült olvasók kiszolgálása céljából nemrég bevezették a prizma olvasókészülék használatát, amely a számítógépekhez csatlakoztatva felnagyítja a könyvek egyes oldalainak tartalmát. A könyvtárban ezen kívül megtalálhatók jelnyelvi szótárak, segédanyagok és jelnyelvi DVD-k is.

A siket olvasók integrálása céljából az Algyői Könyvtár készített egy magyar jelnyelvi videót, amelyben ismerteti a könyvtár szolgáltatásait. A videó elkészítésekor arra is figyeltek, hogy ne csupán magyar jelnyelven szólítsák meg a célközönséget, hanem kifejezetten a szegedi nyelvjárást használják, mivel a könyvtár látogatói túlnyomó részt szegedi vagy környékbeli olvasók. Ez azért fontos, mert nem törvényszerű, hogy aki beszéli a magyar jelnyelvet, az pontosan megérti mind a hét nyelvjárást, amely ma Magyarországon létezik. A videóban szereplő jelnyelvi tolmács a daktil ábécét is használta a nevek és címek betűzésekor, ami főleg a siket fiatalok körében népszerű és gyakran használatos, mivel könnyen érthető. Ez lényeges szempont, hiszen fontos, hogy a videó tartalmát a fiatal olvasóközönség is megértse.

A videó előkészítésekor hangos narrációt is terveztek, ám ezt az ötletet elvetették, mert a tartalom olyannyira specifikus célközönségnek szól, hogy nem látták szükségét a hangsáv elkészítésének. Ez ráadásul nehézséget is jelentett volna, mivel a jelnyelv segítségével oly módon tálták az információkat, hogy az a siketek és nagyothallók számára a lehető legérthetőbb legyen, így viszont nem lehetett volna egy az egyben magyar nyelvre átfordítani a jelnyelvi tolmács által közölt információkat. A videó tartalma a legalapvetőbb tudnivalókra fókuszál, azokra, amelyeket mindenképp ismernie kell valakinek, ha a könyvtár aktív használójává szeretne válni. Az érintett témák a könyvtár története, a beiratkozás és kölcsönzés folyamata, valamint a könyvtár által nyújtott szolgáltatások. A felvétel előkészítése során kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy a videót optimális formában tálalják a célközönségnek, így pl. az olvasótermet úgy rendezték be és világították meg, hogy ne befolyásolja semmi a jelnyelv érthetőségét, és maga a tolmács is sötétebb színű ruhában volt, mivel a világos ruha tompít a kezek kontrasztján.

Algyőn abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy a könyvtáros maga is jelnyelvi tolmács, így mind a szakértelme, mind pedig a kapcsolatrendszere megvolt egy sikeres kezdeményezés lebonyolításához. Amennyiben nincs ilyen tudással rendelkező munkatárs a könyvtárban, akkor egyértelműen szükség van

olyan együttműködésekre, amelyekkel a szükséges jelnyelvi kompetenciák bevonhatók. Ugyanez a helyzet a vakok és gyengénlátók számára tervezett speciális programok esetében.

A következő példa azt mutatja be, hogy az együttműködések kezdeményezője nem minden esetben a könyvtár. Kifejezetten a munkaerőpiaci beilleszkedést segíti a székesfehérvári Munkahelyi Gyakorlat program, amelynek a kezdeményezője nem a könyvtár, de mint csatlakozó partner szerepet vállalhat a fogyatékkal élő személyeknek a munka világába történő reintegrációjában.

Több olyan program is működik az országban, amely ezeknek az embereknek a felzárkóztatását, a társadalomba történő beilleszkedésének segítségét és a munkaerőpiacon való megjelenését támogatja. Ezek közé tartozik a Munkahelyi Gyakorlat program. Ehhez csatlakozott a székesfehérvári könyvtár, mert fontos feladatának tekinti, hogy közkönyvtárként segítse a hátrányos helyzetű emberek életét. A fogyatékkal élők nagy része munkanélküli, és vannak köztük olyanok, akik már feladták a reményt arra, hogy valaha is befogadják őket, munkát találjanak, és hasznos tagjai lehetnek a társadalomnak. Sokak számára a könyvtár az egyetlen kapcsolati pont a társadalommal, s az egyetlen olyan hely, ahol odafigyelnek rájuk, észreveszik, ha megérkeznek vagy távoznak, és azt is, ha napokig nem jelentkeznek.

A Munkahelyi Gyakorlat egy kifejezetten munkára felkészítő program. A célja, hogy a sérült fiatalok még iskolai tanulmányaik alatt megismerjék a munkalehetőségeket és felkészülten lépjenek be a munka világába, valamint képesek legyenek beilleszkedni a felnőtt társadalomba. A program nem csupán a hátránnyal élők beilleszkedését segíti, hanem azáltal, hogy nem egy elszeparált környezetben foglalkoznak velük, rendszeresen érintkeznek olyan munkáltatókkal és dolgozókkal, akikben negatív előítélet él velük szemben, de a program működése alatt elsőkézből ismerhetik meg ezeknek a hátrányos helyzetben lévő fiataloknak a munkaképességét, emberi adottságait.

A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasnú Nonprofit Kft. oldalán a következőket olvashatjuk a programról: „A Munkahelyi Gyakorlat (MHGY) programot – értelmi sérült fiatalok integrált munkavállalását elősegítő iskolai modul – a Salva Vita Alapítvány dolgozta ki, amelyet elsőként 1996-ban egy fővárosi készségfejlesztő speciális szakiskolában vezettek be. A Munkahelyi Gyakorlat program a speciális szakiskolák és készségfejlesztő speciális iskolák értelmileg akadályozott tanulóit készíti fel munkavállalásra, a felnőtt életre. A gyakorlat során a tanulók az iskolai foglalkozások mellett az oktatásba beépítve, heti egy alkalommal különböző nyílt munkaerőpiaci munkahelyekre járnak dolgozni. Egy munkacsoport két, maximum három tanulóból áll, akiket iskolai segítő kísér. Minden munkahelyen két-két hónapot dolgoznak, majd munkahelyet váltanak. Így az iskolai oktatás végére többféle munkahelyet, változatos munkatípusokat ismernek

meg településük különböző pontjain. Megtanulják elfogadni a munkahelyi elvárásokat és megismerik a különböző munkahelyi kultúrákat. A program hozzájárul ahhoz, hogy a részt vevő értelmi sérült fiatalok felkészültté váljanak a munkavállalásra, a munkáltatók pedig nyitottá alkalmazásukra.”²⁷⁷

A könyvtár olvasói között sok, kifejezetten hátrányos helyzetű használó is megjelenik. Ilyenek a nyugdíjas, egyedül élő emberek, akiknek a könyvigénylés, könyvkölcsönzés ürügyként szolgál a látogatásra, beszélgetésre is. Éveken keresztül jártak a könyvtárba könyvtári órákra az Arany János Kisegítő Iskola diákjai, akiknek a körében 90%-os volt a roma tanulók aránya. Nekik a családi háttér okozta ingerszegény környezet fokozta az iskolai lemaradásukat, és a könyvtárban eltöltött éveik rendkívül pozitív hatást gyakoroltak rájuk. Bár ezek a csoportok különböző okból szenvednek hátrányt a mindennapjaik során és a munkaerőpiacon a könyvtár képes mindannyiójukat befogadni és az életüket elfogadhatóbbá tenni. A könyvtár beszámolója alapján a többi olvasó is örömmel fogadja ezeket az embereket, és pozitív visszajelzések érkeznek tőlük.

A könyvtár mindig olyan munkát ad a sérülteknek, amelyek összeegyeztethetők az egyéni képességeikkel. Ilyen munka például a napilapok, folyóiratok, lemezek és könyvek jelzetelese, a vonalkódok ellenőrzése, de minden más is, ami a könyvtári rendhez tartozik (pl. könyvek, polcok portalanítása). A közkönyvtár különösen alkalmas terepe lehet a fogyatékos fiatalok munkához szoktatásának, hiszen a könyvtári rendet naponta fenn kell tartani, mivel a dokumentumforgalom folyamatos. Ezen felül az is segíti a munkát, hogy a székesfehérvári könyvtárban dolgozó könyvtárosok tapasztalatai szerint a fogyatékossgal élők monotonitástűrése különösen magas, és szívesen vesznek részt a könyvtári munkafolyamatokban. A személyre szabott feladatokban még inkább kitartóak és önállóságuk is sokat fejlődik. Ilyen személyre szabott feladatot kapott pl. egy fiatalember, aki nagyon szerette a zenét, és a könyvtáros azzal motiválta a lemezek rendberakásakor, hogy a munkanap végén belehallgathat azokba a lemezekbe, amelyek időközben felkeltették az érdeklődését. Találkoztak olyannal is, aki testi fogyatékossga miatt képtelen volt bármilyen hagyományos könyvtári munkafolyamat elvégzésére, viszont a könyvtári környezet szépítésében nagyon hasznos munkát végzett (pl. virágok átültetése, gondozása).

Mivel a gyakorlati idő egybeesik a könyvtár nyitvatartásának idejével, ezért a fiatalok sokféle emberrel találkozhatnak, sokféle helyzetnek lehetnek tanúi és egyben lehetőségük nyílik idegen emberekkel való kommunikációra is. Ezáltal egy kis ablak nyílik előttük a világra, és egy nyugodt, befogadó közösségben ismerhetik meg a társadalom működését, anélkül, hogy fogyatékossguk miatt atrocitások érnék

²⁷⁷ Munkahelyi Gyakorlat (MHGY) program. <http://fszk.hu/szakmai-tevekenysegek/komplex-rehabilitacio/szakiskolai-programok/munkahelyi-gyakorlat-mhgy-program/>

őket. A Munkahelyi Gyakorlat program immár 17 éve működik, és országszerte több mint 150 munkáltatóval működik együtt.

A munkaerőpiaci elhelyezkedésben a hátrányos helyzet oka lehet az egyes csoportok stigmatizálása, megbélyezése, azaz az egyének viselkedésével, képességeivel kapcsolatos negatív tapasztalatok kivetítése a csoport egészére. Az előítéletek azoknak az egyéneknek is nehezítik a munkaerőpiacon való elhelyezkedést, akik egyébként kiválóan megállnák a helyüket a munka világában. Az előítéletek lebontásának egyik komplex eszköze a Béres Judit által leírt Élő könyvtár projekt.²⁷⁸

5.7.2.2. Hátrányos helyzetű területek ellátása együttműködésekkel

A hátrányos helyzetű térségek ellátása kis túlzással csak együttműködésekkel lehetséges, ugyanis jellemzően a legkisebb településeken, periférikus vidékeken nincs rá kapacitás, hogy önálló intézményben biztosítsák a lakosság könyvtári ellátását, ezért mindenképpen valamilyen partnerek segítségével kell a feladatot megoldani. Bevett módja ezen területek ellátásának a letéti gyűjtemények kihelyezése, amelyet jellemzően egy együttműködő partner segítségével menedzselnek. Ez nem csak ma, de már évtizedekkel ezelőtt is így volt. Az Egyesült Államokban egy 1992-es felmérés szerint körülbelül minden hetedik könyvtár rendelkezett legalább egy letéti gyűjteménnyel. A letéti gyűjtemények 30%-a szolgálta a vidéki lakosság ellátását.²⁷⁹

Kanada észak-nyugati területein a letéti gyűjtemény használókhoz való eljuttatása céljából a postai szolgáltatásokkal működnek együtt. Egy folyamatosan frissített letéti gyűjteményből szolgáltatnak postai úton könyveket a felhasználóknak. Az ellátott terület nagysága 1,3 négyzetmérföld (Kanada teljes területének a 34%-a). A teljes lakosság ehhez képest mindössze 56.000 fő. Összesen 59 település található itt, melyek közül 19-ben van könyvtár. A legnagyobb könyvtárral rendelkező településen 14.000-en, a legkisebben mindössze 183-an laknak. 20 000 fő él olyan településen, melyben egyáltalán nincs könyvtár. Számukra hoztak létre 50–75 könyvből álló letéti gyűjteményeket, melyekből postai úton lehet kölcsönözni. A letéti gyűjteményt egy önkéntes szállítja tovább a következő településre. A szállítás rendkívül költséges ezen a területen, ugyanis az egymástól igen távol lévő helységek között a légi út az egyetlen lehetséges továbbítási forma. A könyvtárak és szolgáltató helyek fenntartásának költségeit előteremteni igen nehéz, ugyanis a kormány rendszerint nincs tekintettel arra, hogy az arktikus területeken a könyvtári ellátást megoldani sokkalta drágább, mint az ország más pontjain. A felhasználók ezen kívül telefonon és levélben egyaránt igénybe vehetik a

²⁷⁸ Lásd az Olvasásfejlesztési műhely módszertani kötetében.

²⁷⁹ BOYCE, Judith I. – BOYCE, Bert, R.: *Library Outreach Programs in Rural Areas*. Library Trends, (1995) 1. 118–119. p.

terület központi könyvtárának tájékoztató szolgálatát, és természetesen működik a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés is, ami igencsak lassú a nagy távolságok miatti postai nehézségek következtében.²⁸⁰ A példában a postai szolgáltatásokkal való együttműködés a legmeghatározóbb.

Norvégiában a könyvtárhajó által nyújtott mozgókönyvtári szolgáltatások kiegészítéseképpen hoztak létre könyvlerakatokat együttműködő partnerek segítségével, a hajó által rendszeresen látogatott helyeken. A lerakatok 50–300 kötetből állnak és félévente cserélődnek (amikor újra arra jár a hajó). Minden egyes helyen van egy „kontakt személy”, rendszerint a helyi iskola pedagógusa vagy éppen egy könyvárak iránt elkötelezett magánember, aki felelős a könyvek kölcsönzéséért és visszaviteléért. A hajóról kikölcsönzött dokumentumokat szintén neki lehet visszavinni.²⁸¹ Ezek a kicsi letéti gyűjtemények iskolákban, plébániákon, közösségi házakban kerültek elhelyezésre. A könyvtárhajó szolgáltatás ezekkel együtt tekinthető teljesnek, hiszen a félévente történő látogatások között így biztosított a könyvtári szolgáltatások folyamatossága.

A norvégiai könyvtárhajóhoz hasonlóan egyes könyvtárbuszoknál is előfordulnak olyan letéti gyűjtemények, amelyekben a két látogatás között elhelyezésre kerülhetnek a dokumentumok. A maribori közkönyvtár három, a városban működő vállalatnál helyezett el kis letéti gyűjteményeket, melyek tartalmát a könyvtár bibliobuszának állományából cserélik meghatározott rendszerességgel.

Letéti gyűjteményekre néhány egészen extrém helyen is találhatunk példát. Norvégiában a tengeri olajfúró tornyokban létesítettek kihelyezett állományokat az állomáson szolgálatot teljesítő személyzet könyvtári dokumentumokkal való ellátása céljából.²⁸² Az amerikai szakirodalomban találtam példát úrállomáson létesített könyvtárra is. Néhány gramm súlyú lemezeken elektronikus formában egész könyvtárat juttattak az űrbe, hogy kielégítse a személyzet tudományos kutatásaihoz szükséges információs igényeit.²⁸³

A letéti gyűjtemények elhelyezésének gyakorlatilag az egyetlen módja, hogy együttműködéseket alakítunk ki olyan partnerekkel, amelyek alapvetően nem érintettek a könyvtári szolgáltatásokban. A fenti példák célja az volt, hogy bemutassam, a helyi igényekhez igazodva a legfurcsábbnak tűnő partnerekkel is meg lehet találni az együttműködés útját.

²⁸⁰ McMAHON, Donna – FISCUS, James W.: *Access in the arctic: Library service in the Northwest Territories*. American Libraries, (1992) 11. 952–954. p.

²⁸¹ OEVESTEGAARD, Anne Marie: „Epos” – *Norway's floating library*. 66th IFLA Council and General Conference, Jerusalem, 2000. <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/141-175e.htm>

²⁸² Ørnholt, Ruth: *The Public Library as a Gateway to Society – Lifelong Learning in Small Communities*. 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, 2003. <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/185e-Ørnholt.pdf>

²⁸³ O'KEEFE, Diane M.: *A space station library service*. Special Libraries, (1991) 1. 30–32. p.

5.7.3. Fesztiválok, programok

A fesztiválok, tömegrendezvények mindig lehetőséget teremtenek arra, hogy a célközönség számára a könyvtár új, eddig ismeretlen kontextusban jelenjen meg. Különösen igaz ez, ha nem egyszerű kitelepülésről van szó, hanem kölcsönös előnyökön alapuló együttműködések kialakításáról, az egyes partnerintézmények aktív közreműködéséről. Ezekben az esetekben a könyvtár és partnerei célközönsége egymásra is elkezd odafigyelni, a célcsoportok átjárhatóak lesznek, ráadásul az egymásnál meglévő kompetenciákat is a szolgáltatásaink fejlesztésének szolgálatába állíthatjuk.

Mind Magyarországon, mind a nagyvilágban találhatunk olyan programokat, amelyeknek a sikeréhez a könyvtár jelentős értékkel tudott hozzájárulni, miközben saját maga is profitált az együttműködésből.

Magyarországon a miskolci versvillamos volt az egyik ilyen példa, amellyel a borsodi megyeszékhely egyik nemzetközi szinten is jelentős kulturális eseményéhez, az operafesztiválhoz járult hozzá a könyvtár. A különféle témák apropóján feldíszított villamosok és más járművek közlekedése talán sokak számára ismerős jelenség, például Budapesten és Miskolcon is szoktak ünnepi díszbe borult villamosok közlekedni advent idején. 2015-ben a villamost a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, valamint a BartókPlusz Operafesztivál szervezői együttműködésében indították, és két rendezvényt hirdettek; az ünnepi könyvhetet és az utána következő BartókPlusz Operafesztivált.

A könyvhét szorosan kötődik Miskolchoz, tehát mindenki számára ismerős esemény, hiszen a könyvfesztivál megtartását még a *Literatura* irodalmi folyóirat főszerkesztője, Supka Géza javasolta a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének 1927-ben, az akkor június 5-re eső pünkösd vasárnapján, Miskolcon tartott évi közgyűlésén. A villamos nemcsak a belső terében népszerűsítette az olvasást és a verseket, hanem már a külső megjelenésén is látszott, hogy nem egy szokványos szerelvény érkezik a megállókba. Kívülről bordóra volt festve, és a villamos falára, valamint ablaküvegeire rajzolt alakok sejtették, hogy egy különleges járműre szállhatnak fel az utasok.

A tömegközlekedési eszközök még mindig az egyik legnépszerűbb olvasási helyszínt jelentik. A belső térben olvasósarkok voltak kialakítva, a mennyezetről virág formájú versidézeteket lógattak le, a kiállított könyveket bárki szabadon olvashatta az utazása alatt, az idézetes ládákban pedig választhattak maguknak egy-egy idézetet a leszálló utasok. A villamos a Tiszai pályaudvartól az Erzsébet térig közlekedett, ahol különféle programok fogadták az érdeklődőket. A felmerült költségeket önkéntes adományokból, több cég hozzájárulásából tudták fedezni. A versvillamosnak nagyon jó volt a fogadtatása a lakosság körében, ez látszott abból is, hogy szinte mindenki kezében volt egy könyv vagy egy idézet, amíg a villamoson utazott. A közös élmény közös beszédtemát adott az embereknek.

A kezdeményezés sikerét az adta, hogy valami nem mindennapi dolgot hoztak létre. Ha a könyvhetet és az operafesztivált egy kiállított bódében hirdették volna, az biztosan nem lett volna annyira népszerű, mint egy mozgó villamos, amelyhez hozzárendeltek egy funkciójától teljesen eltérő szerepet.

Míg a komolyzenét talán könnyebben asszociálják az emberek az olvasáshoz, a könnyűzenei programokon első ránézésre talán kicsit furcsának tűnhet a könyvtár bevonása. A változatos partnerekkel való, alkotó közösségek létrehozását célzó együttműködés egy fizikai térben megvalósuló példájául szolgálhatnak a dániai Mindspot közreműködésével szervezett zenei programok. A Mindspot az Aarhus-i közkönyvtár elnevezése. Az intézmény ezzel is jelzi, hogy több mint közkönyvtár, hiszen az ötleteknek és az innovatív elképzeléseknek kíván a terepe lenni.

Az Aarhus Took It (ATI) egy évente megrendezett hip-hop fesztivál, amely a legjelentősebb hip-hop művészeket vonultatja fel. A könyvtár már évek óta együttműködik a fesztivál szervezőivel, a zenei programokkal párhuzamosan három napon keresztül ingyenes, mindenki számára nyitott előadásokat, vitákat, break tánc show-t és koncerteket szervez. A fesztiválszervezők és a könyvtár együttműködnek a reklámozásban is, mindkét fél hoz közönséget, valamint megosztják az előadók díjának a költségét. A sikeres közös munka eredménye, hogy nagyon sokféle embert sikerül megszólítani az egyetemi hallgatóktól a zenei újságírókig, a híres és kevésbé híres hip-hop előadóktól a könyvtárhasználókig. Az ATI szintén sokat profitál a rendezvényből, hiszen a könyvtárral egy újabb helyszínt nyernek, ahol olyan dolgokat is be lehet mutatni, amelyeknek nincs természetes terepe a fesztivál színpadjain.

A SPOT egy másik évente megrendezésre kerülő fesztivál, amely fórumot kíván biztosítani a dán, illetve a skandináv zenei előadóknak. A SPOT fesztivállal szintén együttműködik a Mindspot. A könyvtár a rendezvény ideje alatt működteti a spotmobilt, amely egy speciális rendezvényeknek helyet adó, könyvekkel, informatikai eszközökkel berendezett lakókocsi. A könyvtár a fesztivál segítségével képes megszólítani a fiatalokat, lehetőséget adva nekik, hogy kibontakoztassák képességeiket és kiéljék érdeklődésüket, ezzel a könyvtár együttműködő partnereivé válva. A könyvtár szerepe itt lényegében nem több annál, mint hogy helyszínt biztosít a programoknak, ugyanakkor az új típusú partnerségek a Mindspotot is újrapozicionálják a használók szemében, megmutatva, hogy az intézmény valóban a kreatív gondolatok áramlásának, az alkotó közösségek létrehozásának az első számú terepe.²⁸⁴

Hasonlóan az Aarhus-i projektekhez Turku városában is új típusú együttműködésekkel sikerült kiterjeszteni a könyvtár körül szerveződő közösséget. Turku

²⁸⁴ OVERGAARD, Louise: *Mindspot partners up*. Scandinavian Public Library Quarterly, 43. (2010) 3. 11–13. p. http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/publikationer_engelske/splq/splq2010_3.pdf

városában 2007 márciusában adták át az új könyvtárat, amely a város egyik jellemző épülete lett, és egy rendkívül népszerű közösségi helyé nőtt ki magát. A látogatók számát illetően jelenleg ez Finnország legnagyobb könyvtára, amelyben a látogatók száma hétköznapokon átlagosan körülbelül 4000, hétvégéken pedig 2000 fő.

Turku város jelölése az Európa Kulturális Fővárosa címre 2011-ben komoly lehetőségeket hozott a szervezeti reformok megvalósítására. A rendezvények sora szükségessé tette egy központi rendezvényiroda felállítását, ahol hat teljes állású és egy részmunkaidős alkalmazottat foglalkoztatnak. Korábban a szerényebb volumenű programokat a könyvtár különböző szervezeti egységei, fiókjai szervezték. A jelenlegi megoldás sokkal nagyobb szabású és professzionálisabban megszervezett eseményeket eredményez.

Az iroda a használókkal együttműködve gyűjti az ötleteket a programokra vonatkozóan, amelyek megvalósításába bevonják partnerként az ötletadókat is. A 2011-ben megvalósult projektek célja az volt, hogy egyrészt kiterjesszék a könyvtár kapcsolatait, másrészt pedig lebontsák a felhasználókban élő tradicionális könyvtárképet, amely szerint az intézmény csak tájékoztat és dokumentumokat kölcsönöz. A könyvtárnak a kulturális főváros évre kidolgozott programsorozata a *Találkozások a könyvtárban* címet kapta. Az egyik leginkább figyelemre méltó rendezvénysorozat a *Culture Out Loud*, amelynek keretében különböző népek irodalmát, zenéjét, táncait, nyelvét és hagyományait mutatták be.

A kulturális főváros évet megelőzően 2010-ben *876 Shades of Darkness* (a sötétség 876 árnyalata) címmel egy, a halállal kapcsolatos előadássorozatra került sor. Korábban az Åbo-i egyetemmel közösen egy judaizmusról szóló előadássorozatot is tartottak. A *Night of Reading* (Az olvasás éjszakája) és a *Weekend of Darkness* (A sötétség hétvégéje) a könyvtár *By the Reading Light* (Az olvasólámpánál) projektjének része. A rendezvények részben nemzeti szinten valósultak meg azzal a céllal, hogy a szép- és szakirodalom, valamint a gyermek és ifjúsági szerzőket, zenéket, azok különböző fajtáit megismertesse a nagyközönséggel 2010 őszétől egészen 2011 végéig. Az 1827-es Turku-i tűzvész emlékére indították a *Fire! Fire!* (Tűz! Tűz!) projektet 2011-ben. A „Blazing Love” (Lángoló szerelem) programok a romantikus irodalommal és zenével kapcsolatosak. A Turku-i Egyetemmel együtt szervezett „TIUKU tudomány és kultúra Turkuban” projekt keretében olvasókörok elindítását kívánták támogatni az olvasásban rejlő örömforrás hangsúlyozásával. Eddig összesen nyolc olvasókör alakult a könyvtárban, ahol lehetőség van az egymással való találkozásra, az olvasási tapasztalatok kicserélésére.

A programok mellé rendeztek kiállításokat is, amelyek sajátos dialógust teremtetett a rendezvényekkel. Az együttműködések nyomán olyan közösségekkel sikerült megvalósítani az együttgondolkodást, amelyekkel korábban soha. A Turku-i könyvtár nem csak ötletek generálását, de magának a könyvtárnak az újragondolását is megvalósította az új együttműködésekkel. Mindezek mellett

külön eredmény, hogy olyan embereket is sikerült becsábítani a könyvtárba, akiknek egyébként eszükbe sem jutott volna oda betérni.²⁸⁵

A könyvtár mellett, hogy közösségi térként funkcionál, aktívan hozzájárulhat az új gondolatok alkotásához és áramlásához. Ez megvalósulhat online és a hagyományos terekben is. Különösen nagy jelentősége van az új gondolatok generálásának a tanulás támogatásában, amelyhez interaktív felületeket és olyan tereket alakítanak ki a könyvtárak, amelyek stimulálják a használók együttgondolkodását. Az új típusú együttműködések kialakításával olyan csoportok is megszólíthatók, amelyeknek a véleménye eddig jellemzően nem jelent meg a bibliotékák falain belül, és így a könyvtárak valóban a közösségi innováció tereivé válhatnak.

5.7.4. Helyi identitás erősítése

A helyi identitás őrzésének feladatát a könyvtár mellett számos más intézmény, magánszemély is magáénak érzi. A helyi múlt feltárására egyre több internetes közösség, értékmentő csoportosulás jelenik meg az egyes településeken. Ezekben általában fel szoktak tűnni azok a magánszemélyek, akik fontosnak tartják a hagyományokat, a múlt ismeretét és egy-egy települési közösség identitását meghatározó közös értékeket. A közös múlt, a szokások és az olyan események, amelyek sokak életéhez kapcsolódnak, nagyszerű közösségösszetartó hatással bírnak. Ahhoz, hogy valaki fontosnak érezze a kapcsolatteremtést egy másik emberrel vagy egy közösséggel, mindenképpen kell egy olyan közös pont, amely megalapozza a köztük lévő kommunikációt.

Ha egy település közösségéről beszélünk, akkor általában a település múltja az, ami meghatározza az ott élők közösséghez tartozásának érzését, már csak azért is, mert a település múltját maguk az ott élők formálták. Éppen ezért fontos az is, hogy az ott élők megőrizték történelmi emlékeiket, és ne csak szóban, hanem akár tárgyak formájában is. Legyen az akár egy fénykép vagy csak egy használati tárgy valaki otthonából. Ezek megőrzésének nem csupán a település szempontjából van jelentősége, hanem általában az ország, és az egész társadalom szempontjából, hiszen egyetlen központi intézmény sem ismeri olyan jól egy-egy település történetét, mint az ott élő emberek, akik a történelmet építik és megőrzik.

Fuchszné Bénák Katalin Hódmezővásárhely értékeinek könyvtári eszközökkel, együttműködések kialakításával való megőrzéséről írt.²⁸⁶ A legtöbb könyvtárnak

²⁸⁵ RATIA, Tania: *Events in abundance at the Cultural Capital's Library*. Scandinavian Public Library Quarterly, 43. (2010) 3. 4–6. p. http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/publikationer_engelske/splq/splq2010_3.pdf

²⁸⁶ FUCHSZNÉ BÉNÁK Katalin: *Értékmentés a XXI. században, Hódmezővásárhelyen*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 20. (2011) 7. 49–51. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00245/pdf/EPA01367_3K_2011_07_49-51.pdf

van valamilyen helyismereti gyűjteménye, erre a 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről is kötelezi a települési könyvtárakat, de olyan helytörténeti gyűjteményt csak kevesen építenek, amelynek fejlesztésébe a településen élőket direkt módon bevonták volna. A hódmezővásárhelyi példa ezért az együttműködések kialakításának nagyon szép példája.

Hódmezővásárhely 2010-ben elindított egy folyóiratot *Vásárhelyi Látóhatár* címmel. Ez egy helyismereti, irodalmi, művészeti folyóirat, amely egy magasabb értékrendet szeretne közvetíteni. Merész vállalkozás volt akkor elindítani a lapot, amikor az ilyen jellegű folyóiratok iránti kereslet egyre csökkenő tendenciát mutat. Ennek ellenére a vállalkozás mégis sikeres volt, és ez főként annak köszönhető, hogy a munkába bevonták az ott élőket, akik azt magukénak érezhetik. Az új lapszámok bejelentésekor mindig akadtak olyanok, akik nagy örömmel és lelkesedéssel ajánlottak fel olykor felbecsülhetetlen értékű, helytörténeti jelentőségű dokumentumokat és más értékeket a könyvtár helyismereti gyűjteményének gyarapításához.

Az adományozási hajlandóság annak is köszönhető, hogy ezek a bejelentések nyilvánosak és személyesek, ezáltal sokkal közvetlenebb viszony alakult ki a folyóirat szerkesztői, szerzői és a többi jelenlévő ember között. Nem biztos, hogy ugyanilyen sikeres lenne a folyóirat, ha az távolságtartóan, a nyilvánosságot nélkülözve működne. A *Vásárhelyi Látóhatár* az adományokat egy Adománylevéllel honorálja, amelyben rögzítik az adományozás tényét.

A sikerhez nem kellett más, mint a folyóirat szerkesztőinek összefogása a helyi könyvtárral, és az adományozási kedv feléléstése egy olyan cél érdekében, amelyet a település lakói a magukénak érezhettek. Az adományoknak köszönhetően számos, addig elfeledett, érdekes és értékes adatra bukkantak, és ezek mind hozzájárulnak a magyar kultúra értékeinek közkinccsá tételéhez és a közösségi összetartás megerősítéséhez. A könyvtárakban minden adott ahhoz, hogy szinte bárhol megvalósítható legyen egy-egy hasonló projekt.

Egy egészen speciális környezetben, de szintén a helyben élő, helytörténeti érdeklődésű személyekkel és szervezetekkel való együttműködésben valósult meg Romániában a Biblioteca Jurilovca projekt. A többségi társadalomtól kulturális, nyelvi szempontból is különböző etnikai csoportok a vidéki területeken egészen más kihívásokat jelentenek, mint a nagyvárosokban. Az identitás és a hagyományok megőrzése, azok fiatalabb generációk tagjai számára való tovább örökítése egyre nehezebb a globalizálódó világban. Fontos, hogy az eltérő kulturális értékek hordozói tisztában legyenek azzal, hogy soha nem pótolható kincsek birtokában vannak. Ennek tudatosítása sokszor csak külső megerősítések útján lehetséges. A projekt célja a romániai Jurilovca faluban élő orosz kisebbség hagyományainak

információs és kommunikációs technológiák segítségével történő összegyűjtése és prezentálása volt, amelyet a Bill és Melinda Gates Alapítvány támogatott.

A Duna-deltában fekvő Jurilovcét az orosz ortodox egyház reformjaival szembenálló orosz ajkú menekültek alapították a 18. században. A halászatból élő település 3200 lakosából 2800-an vallják magukat az orosz ajkú „Lipoveni” kisebbség tagjainak. A túlélésük zálogának mindig is a hagyományaikhoz való erős ragaszkodást, azok ápolását és továbbhagyományozását tartották.

A CLIO (*Center for Promoting Local Culture and Traditions of Jurilovca*) projekt a helyi közösség aktivizálásával azt tűzte ki célul, hogy összegyűjtse és a világhálón is elérhetővé tegye a település orosz lakosságának kulturális örökségét. A kezdeményezés élére egy történész professzor és a helyi könyvtáros állt, akik a település formális és informális vezetőinek bevonásával a község iskolájának diákjait és tanárait is sikeresen megmozdították a kulturális kincsek megőrzése érdekében.

A diákok a tanáraik segítségével összegyűjtötték a hagyományokat még ismerő idősebb lakosok folklór hagyományait, fényképeken, hangfelvételeken és videón megörökítették a tárgyakat, szokásokat, majd ezt közzétették a <http://www.bibliotecajurilovca.ro/> oldalon román, orosz és angol nyelven. A fiatalok és az idősebbek közötti találkozások stimulálása egyben egy kulturális híd felépítését is jelentette. Megmutatta, hogy a hagyományos értékek új kontextusokban, modern környezetben is értelmet nyerhetnek, büszkeséggel tölthetik el a helyieket, és érdemesek arra, hogy bemutassák őket a nagyvilágnak.

A külső impulzust a Melinda és Bill Gates Alapítvány támogatása jelentette. A szervezet támogatásával 2007-ben indult Romániában a *Community Participation Contest* (Közösségi részvétel verseny). Ez olyan projekteket karolt fel, amelyben a modern infokommunikációs technológiák segítségével új, kreatív, közösségi szolgáltatások indítását tűzték ki célul.²⁸⁷

A Jurilovce-i szolgáltatás azt mutatta meg, hogy a könyvtár másokkal való együttműködésben, a hagyományok felkarolásával, a közösség aktivizálásával egészen új kontextusokban is képes lehet a közösségteremtésre. Ebben a projektben egy kistelepülés lakosainak a helyi hagyományai globális szintésre lépve mutatják meg igazi értéküket. A találkozások helyben zajlanak, ahol azonban annak a közös célnak a kitűzése formálja a közösséget, hogy a saját örökség elektronikus formában, a világhálón kerüljön bemutatásra. A könyvtár mint elektronikus tér jelenti az innovatív közösségteremtés helyszínét.

²⁸⁷ RÂPEANU, Anca Cristina: *Library helps Russian minority preserve traditions online*. World Library and Information Congress, 75th IFLA General Conference and Council, 2009. augusztus 23–27., Milánó, Olaszország <http://conference.ifla.org/past-wlic/2009/158-rapeanu-en.pdf>

5.7.5. Speciális érdeklődésű csoportok igényeinek kielégítése

A külső partnerekkel való együttműködések abban is segíthetnek, ha egy nagyon speciális érdeklődésű csoport számára szeretnénk releváns szolgáltatásokat kínálni. Egy-egy sport, hobbi, világnézet, vallás, földrajzi hely lehetnek olyan területek, amelyek köré programokat szervezhetünk. Ezek a programok azonban olyan kompetenciákat, ismereteket igényelnek, amelyek általában nincsenek jelen a könyvtárakban, és ezért szükség van partnerek bevonására. A könyvtárak ismertsége, a bennük természetes módon meglévő terek és a humán erőforrás jelenléte nagyon sokféle program megszervezését teszi lehetővé. A könyvtárak hagyományos dokumentummegőrző és szolgáltató funkciója mellett egyre erősödnek az igények a közösségi szolgáltatások iránt. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a könyvtárakban megtartott rendezvények számának növekedésével párhuzamosan nő azok száma is, akik egy-egy rendezvény kapcsán látogatják meg a könyvtárakat. Ezen felül nő a könyvtár állományát helyben használók száma is, ami azt mutatja, hogy egyre több ember fedezi fel a közösségi terekben rejlő potenciált, a tanulásra és munkára alkalmas, korábban sokszor kihasználatlan tereket.

Ezt felismerték a könyvtárak is, így egyre több intézményben szerveznek olyan programokat, amelyekről korábban kevesen gondolták volna, hogy helyük van egy könyvtárban. Ilyen a Könyvtári éjszaka a pécsi Tudásközpontban is, amelyhez hasonló programot már évekkel ezelőtt is szerveztek magyar könyvtárak. A Tudásközpont 2013 óta minden évben megtartotta a Könyvtári éjszakát, és minden évben hatalmas sikere volt. Az eseményre minden korosztály ellátogatott, és a programok sokszínűsége lehetővé tette, hogy mindenki részt vehessen legalább egy olyan programon, amely megfelel az érdeklődési körének.

A program megszervezését az tette lehetővé, hogy a PTE Egyetemi Könyvtárban létrejött a Közönségkapcsolati Osztály, amely képes volt biztosítani a kellő háttérrel. Az első Könyvtári éjszakán a Távol-Kelet kultúrkörével foglalkozó programokkal találkozhattak az érdeklődők, és a Tudásközpontban elhelyezkedő mindkét könyvtár, a Csorba Győző Könyvtár, valamint az Egyetemi Könyvtár egyaránt részt vett a programok megszervezésében. A témában publikáló PTE-s oktatókon kívül számos magánszemélyt és szervezetet sikerült megnyerniük; a teljesség igénye nélkül ott volt pl. Rác Géza hindu szerzetes, Andrassy Csongor hindu teológus, a Japán-Magyar Baráti Társaság, az Anime Fan Klub, a Budapesti Konfuciusz Intézet, a Napkelet Jógaház és még sokan mások.

A Könyvtári éjszaka az iskolák pedagógusainak fantáziáját is megmozgatta, azon felül, hogy több iskolás csoport is érkezett, a negyedik emeleti Körbirodalom Gyerekkönyvtárnak egy általános iskolai osztály is jelezte, hogy ott szeretnének aludni a könyvtárban, ha már könyvtári éjszaka van. Az engedélyt

megkapták, így a gyerekek olyan élménnyel gazdagodtak, amely bizonyára közelebb vitte hozzájuk a könyvtárat.

Annak érdekében, hogy minél többen ellátogassanak az eseményre, aznap féláron lehetett beiratkozni a pécsi Tudásközpontba, valamint meghirdették a „megbocsátás óráit is”, amely időszak alatt elengedték az olvasó tartozásait, ha visszavitte a nála maradt könyveket. Azért rendkívül hasznosak az ilyen és ehhez hasonló kezdeményezések, mert a programok sokszínűsége miatt ilyenkor a legkülönbözőbb érdeklődésű emberek jelennek meg egy helyen, és a csoportos programok, feladatok és versenyek óhatatlanul is az egymással való kommunikációra készítetik őket. Ezeknek a programoknak kiváló közösségépítő hatása van, ráadásul, amikor a könyvtár szervez meg egy ilyen eseményt, azzal befogadóbbá, barátságosabbá válik az olvasók szemében, és talán a könyvtárbajárásuk gyakoriságát is fokozza. Mindez nem jöhet azonban létre új együttműködések kialakítása nélkül.

5.7.6. Könyvtár meglepő helyeken

Egy korábbi részben már említettük a letéti gyűjteményeket, amelyekkel a könyvtárak egészen meglepő helyeken is megjelenhetnek. Ebben a részben nem a periferikus helyzetben lévők számára nyújtott szolgáltatásokat gyűjtöttem össze, hanem a szokatlan helyeken nyújtott, kifejezetten a nagyközönség bevonására kialakított szolgáltatásokat.

2010 nyarán nyílt meg az amszterdami Schiphol légikikötőben a világ első repülőtéri könyvtára a váróterem nemzeti jellegzetességeket felvonultató, ún. holland Boulevard-ján.

Négy fő célkitűzéssel indult a projekt:

- A holland kultúra népszerűsítése;
- A holland könyvtárak bemutatása nemzetközi környezetben;
- A holland könyvtárakról alkotott kép formálása, miszerint ezek bátor és modern intézmények;
- Együttműködés a Schiphol repülőtérrel, hogy a látogatóknak kellemes időtöltést kínáljanak a várakozás óráiban.

A projekt több partner együttműködésével valósulhatott meg. A holland közkönyvtári egyesület, a ProBiblio, valamint az amszterdami közkönyvtárak mellett a repülőtéri vezetés, az ország kulturális és oktatási minisztériuma, továbbá olyan közgyűjtemények, mint a Van Gogh Múzeum vagy az országos levéltár is részt vettek a tervezésben és a megvalósításban.

A könyvtárban 1200 könyv található 30 nyelven. Valamennyi kapcsolódik a holland történelemhez, építészethez, irodalomhoz, zenéhez stb. A könyvekből nem kölcsönöznek, viszont minden mű kellően rövid ahhoz, hogy pár óra alatt

végig lehessen olvasni. Nincs OPAC, minden elérhető szabad polcon. Könyvtári gépeknek iPad-ek lettek beállítva, amelyeken szándékosan nem lehetséges az internet-hozzáférés és a levelezés. (A repülőtéren van ingyenes wifi erre a célra.) A könyvtár hét székkal dicsekedhet, amelyekbe beülve 60 zeneművet, illetve 50 Hollandiáról szóló kisfilmet élvezhet a látogató. Készítettek továbbá ún. TankU állomásokat, ahonnan képek, videók tölthetők le a használó telefonjára, amelyeket később is meg tud nézni.

A projekt sikere elsősorban annak köszönhető, hogy erős és aktív együttműködésekre építkezik. A partnerek anyagi támogatással (minisztérium), állománnyal (művészeti alapítványok) helyszínnel (Schiphol repülőtér) vagy személyzettel (a szomszédos Rijks Múzeum boltjának eladói vagy a ProBilio nyugdíjasai) járultak hozzá a megvalósításhoz.

A projekt eredményesnek bizonyult több szempontból is. Nagy médiaérdeklődés övezte a könyvtárat. (Többek között a The New York Times, a The Huffington Post is beszámolt róla.) A statisztikák szerint 2010 második felében körülbelül 100.000 látogatót szolgáltak ki, 93.500 belépés történt az iPad-eken és 3.700-an látogattak el a honlapra. A vendégkönyv bejegyzései szintén pozitív visszhangról tanúskodnak. A projekt legfontosabb eredménye, hogy egyedi és emlékezetes élményt nyújt, amely egyszerre szórakoztató és hasznos. Nem utolsósorban csendben demonstrálja Hollandia nemzeti sajátosságát: az innovációs készséget.

Ma már sok helyen léteznek Magyarországon strandkönyvtárak, amelyek szintén együttműködések útján valósulnak meg. Ahány strandkönyvtár, annyiféle megoldás. A közös bennük, hogy a strand üzemeltetőjével való együttműködés nyomán a pihenő embereknek egy olyan plusz szolgáltatást nyújtanak, amelyre azok valóban igényt tarthatnak, miközben a szolgáltatás népszerűsíti az olvasást és a könyvtárhasználatot.

Siófokon egy buszmegállóra hasonlító fedett részen kaptak helyet a polcok és azokon könyvek, folyóiratok. A kölcsönzéshez nem kell beiratkozni, sőt, a hagyományos értelemben sem kell kikölcsönözni a dokumentumokat, azokat elég levenni a polcokról és a nap végén visszatenni a helyükre. A könyvtár teljesen önkiszolgáló módon, személyzet nélkül működik. A strandkönyvtár üzemeltetője, a siófoki városi könyvtár igazgatója elmondta, hogy mintegy 1000 dokumentumból álló állománnyal vannak jelen a strandon immár több éve, és az „elveszett” dokumentumok száma minimális. Olyan elő szokott fordulni, hogy valaki nem viszi vissza a „kikölcsönzött” dokumentumot a nap végén, hanem csak akkor, amikor már kiolvasta, illetve van, hogy az olvasók a nyaralókban felejtik a polcokról leemelt könyveket, de összességében ez csak minimális, vállalható veszteséget jelent a könyvtár számára. A könyvtár állománya leginkább könnyed olvasmányokból áll, de van közöttük néhány komolyabb, mélyebb mondanivalóval bíró könyv is.

Hasonló könyvtár működik Balatonalmádiban is. A Sáray Anna vezette Pannonia Kulturális Központ és Könyvtár is több mint 1000 kötettel áll a strandolók rendelkezésére, sőt, mivel a könyvtár épülete nagyon közel van a strandkönyvtárhoz, a könyvtár dolgozói egyedi kéréseket is teljesíteni tudnak, tehát ha valaki nem találja az áhított könyvet a strandkönyvtár polcain, akkor a városi könyvtár munkatársai rövid időn belül eljuttatják hozzá. A strandolók ezen felül más szolgáltatásokkal is találkozhatnak, pl. a „Vidd, és olvasd!” elnevezésű kezdeményezés lényege, hogy az ajándékkönyvekből vagy könyvtári fölőspéldányokból kedvükre válogathatnak az olvasók, és a kiválasztott könyveket vissza sem kell vinniük.

A keszthelyi strandkönyvtárban is egy több mint 500 kötetes állományból válogathatnak az odalátogatók, ám itt csak beiratkozott olvasók kölcsönözhetnek. Ennek a szemléletnek a hátránya, hogy nehezebbé teszi a kölcsönzés folyamatát, és emiatt valószínűleg kevesebb kölcsönzés történik, de az előnye, hogy a könyvtár így növelni tudja a beiratkozott olvasóinak számát, még akkor is, ha ezzel némiképp diszkriminálja a nem keszthelyi lakosokat, hiszen csekély annak a valószínűsége, hogy valaki csak a néhány napos ott-tartózkodása miatt iratkozik be a helyi könyvtárba.²⁸⁸

5.7.7. Könyvtári együttműködések virtuális térben

Nagyon sok példát találhatunk arra, hogy a könyvtárak elektronikus szolgáltatások kialakítása érdekében kezdeményeznek külső partnerekkel való együttműködések. A végeredmény lehet egy tematikus oldal, vagy egy új szolgáltatás, de akár játék is, amellyel egyszerűen vonzóbbá válhatnak a könyvtárak elektronikus felületei. A következő példákkal az a célom, hogy ötleteket adjak a könyvtáraknak, hogy a saját környezetükben meglévő vagy kialakított partnerségek útján hogyan fejleszthetnek új szolgáltatásokat, vonzó tartalmakat. Mivel az elektronikus szolgáltatások kialakítása terén a könyvtári, múzeumi és levéltári világ között nincsen már olyan éles határ, mint a fizikai szolgáltatások terén, ezért több, eredetileg múzeumi területen született példát is említek.

5.7.7.1. Digitális szolgáltatások fejlesztése együttműködésekkel

A képzőművészet területén és általában a művészeti oktatásban különösen nagy jelentősége van a különböző értelmezési lehetőségek megértésének, a mű világába való belehelyezkedésnek és a saját interpretációnk kidolgozásának. A *Van Go Yourself* szolgáltatás az európai kulturális örökség remekműveiből ad egy reprezentatív válogatást, amelyet a használók tanulmányozhatnak, a nekik tetszőket kiválaszthatják, a művet élőképpen reprodukálhatják, majd egy nyilvános felületre

²⁸⁸ RÁCZ András: *Strandkönyvtárak a Balatonnál*. Könyvkultúra, (2016) 6. <http://konyvkultura.kello.hu/konyvkultura/2016/06/strandkonyvtarak>

való feltöltéssel megoszthatják másokkal is. Mindez új dimenzióba helyezi a művészeti alkotások „fogyasztását” és élvezetét, hiszen a passzív befogadókból aktív tartalom-előállítókká válhatunk, reflektálva az eredeti mű világára, kiemelve annak egy-egy meghatározó jellegzetességét, gazdagítva azt a saját elképzeléseinkkel, vagy akár radikálisan újraértelmezve az eredetit.

A *Van Go Yourself* sajátossága, hogy kifejezetten támogatja a közösségi tevékenységeket, a másokkal együtt történő műértelmezést, főleg a több szereplős művek esetében. Ha valaki mégis egyedül áll neki egy műalkotás reprodukálásának, a megosztással akkor is a közösségé lesz a végeredmény, hiszen az újraértelmezett alkotásra bárki visszajelezhet. Egy-egy műalkotás új életre kelhet a baráti társaságok összejövetelein, konferenciákon, osztálytalálkozón. Az európai digitalizálási szakértőkből álló csoport tagjaként több esetben is lehetőségem volt részt venni egy-egy műalkotás megformálásában. A jó reprodukcióhoz szükség van az eredeti mű alapos tanulmányozására, majd kreativitásra és az esetek többségében sok humorra. Az eredmény lehet vicces, de lehet akár elgondolkodtató is vagy a kettő együtt. A lényeg, hogy a művészeti alkotások befogadása a *Van Go Yourself* szolgáltatás keretében cselekvő módon történik. A Trier-i tartományi múzeum intézményként is kihasználta a weboldalon rejlő lehetőségeket, és egy saját szolgáltatást épített rá. Az épület egyes tereit úgy rendezték be, hogy az lehetőséget adjon a múzeum egyes műalkotásainak reprodukálására. Az alapvetően helytörténeti irányultságú közgyűjtemény egyik legismertebb műalkotása az a Karl Marx-ról készült fénykép, amelyen a közgazdász, filozófus egy széken ül, jobbját pedig a zakójába dugva pihenteti. A látogatóknak kikészítettek egy ugyanolyan széket, egy álszakállat és egy parókát, amellyel kifejezetten ajánlják, hogy Marxként lefényképezkedve reflektáljanak a híres fényképre, majd töltsék is fel a *Van Go Yourself* oldalra.

Magyar fejlesztés az Ottlik Géza *Hajnali háztetők* című műve alapján készített, irodalmi sétát kísérő interaktív okostelefonos alkalmazás, amely alternatív útját mutatja be a digitális örökség turizmus területén való újrahasznosításának. A mobil alkalmazásban összefonódik az irodalmi mű befogadásának és a város felfedezésének élménye. Az alkalmazás komplex és maradandó élményt ad a felhasználónak, az irodalmi mű befogadása és értelmezése során új rétegeket tár fel, miközben a használó új oldalról fedezheti fel Budapestet, ahogyan a történelmi múlt és a jelen állandó dialógusban van egymással.

A mű cselekményének követése során a használó a Mechwart ligetből indulva egy meghatározott útvonalon bejárja a várost, miközben kapcsolódó korabeli sajtóanyagokat, képeket, filmeket láthat. A regényből részletek hangzanak el, amelyek párhuzamosan el is olvashatók. A regényrészletek szüneteiben elevenedik meg a kor Budapestje a fényképeken, a zenei és videóbejátszásokon keresztül.

A cselekmény ott hangzik el, ahol az a regény szerint megtörtént. A séta a Petőfi Irodalmi Múzeumnál végződik.

A lényeg, hogy az irodalmi és a múzeumi élmény egyszerre jelenjen meg a város felfedezésével. Az irodalmi mű konkrét helyszínekhez kötődő megismerése során a használó számára az alkalmazás egyszerre idézi meg a várost és annak korabeli hangulatát a történelmi dokumentumokon keresztül. Az élmény így térben és időben is kiterjesztődik.

Az alapötlet a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Kreatív Technológia Labor és az Elméleti Intézet közös *Digitális Múzeum* című kurzusán született, a megvalósításban azonban a megrendelő Petőfi Irodalmi Múzeum és a technológiai megoldások szállítója, az MTA SZTAKI e-Learning Osztálya is részt vett. A tartalmakat több budapesti közgyűjtemény szolgáltatta. (A teljesség igénye nélkül: Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum; Fortepan; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény; Magyar Nemzeti Digitális Archívum; Országos Széchényi Könyvtár.)²⁸⁹

A könyvtárak tudásbázisára alapozó, tanulást segítő projekteken egyre hangsúlyosabb elem, hogy a diákok megismerjék egymás gondolatait, és azt is, hogy ki miként jutott el az áhított tudáshoz. Ezt az igényt is megkísérelti kielégíteni az *Europeana* projektjeként megvalósuló *Historiana* kezdeményezés, amely európai szinten nyújt közös megközelítéseket a történelemoktatáshoz. A történelem megismerése során a diákok nem csak a tényeket tárják fel, hanem a különböző nemzetekhez tartozók különböző történelmi tudatát is. A projekt ezzel az egyet-nem-értések kiküszöbölését is elősegíti. Olyan eszközöket igyekeznek fejleszteni, amelyekkel a diákok informatikai tudás nélkül is képesek lehetnek feltölteni anyagokat, ezzel maguk is bővítik a valóság ezer arcának interaktív megismerését. A portál teret enged a vitáknak, fel lehet tenni kérdéseket a tartalmakhoz, reagálni lehet mások felvetéseire. A Kárpát-medence történelmének feldolgozásában így együttműködhetnek a magyar, román, szerb, szlovák használók, kölcsönösen megismerve egymás interpretációit.

Az *Inventing Europe* projekt szándéka szerint egy közös európai digitális műszaki és tudományos múzeum, amely a technika fejlődésének európai történetét kívánja széles körben bemutatni. A tartalmat a partner intézményekből érkezett kurátorok tartják kézben, akik egy-egy virtuális kiállításért felelnek. A részben EU-s pénzből, részben vállalati, magán és tagállami támogatásból megvalósuló projektben jelenleg 22 ezer objektum van 2500 intézményből. Hasonlóan a *Historiana*-hoz, szeretnének a diákoknak olyan tanulási élményt nyújtani, amely maradandó tudást eredményez. Ennek érdekében interaktív felületeket készítenek, amelyen a használók reflektálhatnak egymás gondolataira.

²⁸⁹ http://create.mome.hu/hajnali_haztetok/

A regisztráció után használható *MyEurope* oldalon saját túrát lehet készíteni, ezzel is hozzájárulva a tartalomhoz.

A *Historiana* és az *Inventing Europe* projektek közös jellemzője, hogy az *Europeana* gyűjteményében megjelenő tartalmak jelentik a tudásbázist. Ebben a tekintetben tehát ez nem tisztán könyvtári kezdeményezés, hiszen az európai digitális archívumban múzeumi és levéltári anyagok is jelen vannak. A különböző partnerek együttműködése, a közgyűjtemények, intézmények közötti határok elmosódása nagyon fontos feltétele annak, hogy a különböző forrásokból származó tartalmak közötti párbeszéd megvalósulhasson.

A British Library kifejezetten feladatának érzi, hogy az innovatív partnereket összehozza, és támogassa a digitalizált tartalmak kreatív újrahasznosítását, akár üzleti céllal is. A *BL Labs* tulajdonképpen egy alkotóműhely, amelyhez bárki csatlakozhat. A projektek előfeltételét az jelenti, hogy nagy mennyiségű szabadon felhasználható képet tettek közzé a Flickr képmegosztón a British Library anyagaiból. A képeket 68 ezer – szerzői jogilag nem védett – könyvből nyerték ki automatizáltan. A képek önmagukban is rendkívül népszerűek. A kezdetben elérhetővé tett 22 millió oldalról származó 1 millió képet összesen 200 milliószor nézték meg, 116.712 címkét adtak nekik, és közülük 18.567-et jelölt valaki a kedvencének, ami rendkívül impozáns eredmény. A használók elérésére nem végeztek semmilyen célzott marketing tevékenységet, a közösségi oldalakon van lehetőség a *BL Labs* követésére, az érdeklődők ezeken a csatornákon szerezhetnek tudomást az újdonságokról.

A *BL Labs* tudatosan is igyekszik stimulálni a tartalmak felhasználását. Versenyeket rendeznek, amelyekben projektötleteket díjaznak, majd rendezvényeken adnak lehetőséget a kész alkalmazások bemutatására. Jó néhány BL-tartalom alapján elkészült játék található a <http://www.metadatagames.org> oldalon. A könyvtár tutoriálokkal segíti a kreatív partnereket, amelyekkel ötleteket és ismereteket szerezhetnek a projektötleteik megvalósítására. A British Library pedig ezen projekteken keresztül is megpróbálja jobban megérteni a szabadon felhasználható tartalmakban rejlő értékeket és azok hasznosításának lehetőségeit.²⁹⁰

5.7.7.2. Digitális könyvtárak építése partnerség útján

Új együttműködésekre nemcsak a szolgáltatások kialakítása, hanem a dokumentumok beszerzése során is szükség lehet. Különösen igaz ez az elektronikus dokumentumok szolgáltatása terén, hiszen ezekben az esetekben nemcsak egy vagy több fizikai példány megvásárlásáról lehet szó, hanem akár licenclésről, közös szolgáltatási felületekről vagy egy-egy fejezet megvásárlásáról, kölcsönzéséről.

²⁹⁰ TÓTH Máté: *A digitalizálás trendjei az Európai Unióban*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. (2015) 10. <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/561/523>

Magyarországon a Typotex Kft. és a BME OMIKK együttműködésében kísérleteztek elektronikus könyvek kiadói partnerség útján történő szolgáltatásával.

2012-ben a svéd könyvtárak csupán egy e-könyv disztribútornak, az Elib-nek a szolgáltatásait vehették igénybe, amely az elektronikus könyvek kölcsönzésére egyféle modellt és díjszabást kínált. Mivel az Ordfront kiadó nem csatlakozott az Elibhez, a könyvtárak sem tudták a könyveit szolgáltatni a használók felé. Ezen a helyzeten szeretett volna változtatni a Stockholmi Közkönyvtár, és partneri kapcsolatot alakított ki velük.

2012 novemberében indult a partnerségi projekt. A kiadók körében ebben az időszakban gyakori volt, hogy a kiadványaikat nem bocsátották elektronikus formában a könyvtárhasználók rendelkezésére kölcsönzés céljából. A kiadók és a könyvtárak pedig kölcsönös aggodalommal szemlélték egymás e-könyvekkel kapcsolatos tevékenységét. Mindkét fél egyetértett abban, hogy együtt kell dolgozni. A könyvtárak és a kiadók abban mindenképpen egyetértenek, hogy az irodalom elengedhetetlen az olvasás, a megértés és a nyelvi készségek fejlesztésében, és ebben mindkét fél fontos szereplő, csak találni kell egy megfelelő modellt.

Egy hozzáférés alapú modellben egyeztek meg, amelyben a könyvtár egy disztribútoron keresztül közzétett címek katalógusához fér hozzá. A párhuzamos e-könyv kölcsönzések száma korlátlan, de minden egyes kölcsönzés költséget jelent a könyvtárnak. Olyan differenciált költségmegosztást szerettek volna bevezetni, amelyben az új címek többbe kerülnek, mint a régiek. Ez a könyvtáraknak olcsóbb, miközben a kiadó és a szerző is jobban jár anyagilag. Mivel az Ordfront nem akart együttműködni az Elibbel, egy másik terjesztővel, a Publittal állapodtak meg, amely kevesebb jutalékot számolt fel.

A kiadóval való együttműködés egy kölcsönös tanulási folyamatot is jelentett. A könyvtárosok a kereskedelmi szempontokat, a kiadók a digitális könyvtárak működését értékelték meg. Az elektronikus könyvek könyvtári szolgáltatása az irodalom és az olvasás iránt nagyobb érdeklődést generál, ami mindenképpen pozitív valamennyi együttműködő félnek. A projekt eredményeként az e-könyvek jobban láthatóak lettek a könyvtárban. A katalógusban utalnak rá, ha ugyanazon műből elérhető a papíralapú és az elektronikus kiadás is.

Az elektronikus könyvkiadás terjedése új megállapodásokat kíván a jövőben, hogy mindenki hozzáférjen a publikált tartalmakhoz, függetlenül attól, hogy azok milyen hordozón jelennek meg. A hozzáférés alapú modellek hiányossága, hogy ha nagyon sok tartalom áll rendelkezésre – és intenzív a használat –, akkor az túlságosan nagy terhet róhat a könyvtárakra. Ezt a kínálat korlátozásával vagy egy költségvetési kerettel lehet megoldani, amelyet ha kimerítenek a használók, akkor a könyvtár abbahagyja a kölcsönzést. Ezek egyike sem igazán jó megoldás.

A partnerségi projekt eredetileg 2014 júliusában zárult volna, de úgy döntöttek, hogy újabb 12 hónappal meghosszabbítják.

A digitális könyvtárak építésében szükséges, hogy az intézmények találják meg azokat az új együttműködési formákat, amelyekkel az elektronikus tartalmak hosszú távon és jogszerűen szolgáltathatók. Ennek csak egy példáját mutattam be a svéd megoldással, de mind intézményi, mind nemzeti szinten folyamatosan keresni kell a legmegfelelőbb szolgáltatási modelleket.

5.7.8. Összegzés

A közkönyvtárak összetett funkciórendszere olyan komplex elvárásokat támaszt az intézményeinkkel szemben, amelyekre csak együttműködésekkel, más szervezeteknél meglévő erőforrásokban rejlő szinergiák kiaknázásával lehet jól reagálni. Mind Magyarországon, mind pedig a nemzetközi szakmában számos példát találhatunk arra, hogy a könyvtárak miként használják ki a partnerségben rejlő lehetőségeket.

A fent bemutatott projektek nagyon sokféle igényre adnak változatos válaszokat. A közös a bemutatott projektekben az volt, hogy valamennyi partnerségben valósult meg. A példák alapján leírható a partnerségekkel megvalósítandó projektek általános modellje. A könyvtár stratégiai céljainak megvalósítása érdekében indított projektek során először össze kell gyűjteni az igényeket, amelyekre vonatkozóan a konkrét célok is kitűzésre kerülnek. A célcsoport és az elvégzendő tevékenységek meghatározása után számba kell venni, hogy milyen erőforrások állnak rendelkezésre. Amennyiben olyan kompetenciák szükségesek, amelyek nem állnak rendelkezésre a saját intézményünkben, akkor vélhetően szükség van új együttműködések kialakítására.

Amennyiben a célközönségünk a települési közösség egy meghatározott szegmense (pl. egy korosztály, egy etnikai csoport, esélyegyenlőségi csoport, egy érdeklődési kör, egy zenei irányzat kedvelői), akkor megkereshetők olyan szervezetek, intézmények, amelyekkel együttműködhetünk. Egy-egy népszerű tevékenységnek vélhetően megvannak az azt támogató szervezetei is. (Pl. amennyiben a településen a horgászat népszerű, akkor nagy valószínűséggel létezik horgászegyesület, amely potenciális együttműködő partnerként jöhet számításba.) Ha találtunk ilyen szervezeteket, akkor a kérdés, hogy megvalósítható-e egy olyan partnerség, amely mindkét fél számára kölcsönös előnyöket hordoz.

A megvalósítást követően közösen kell értékelni az együttműködés sikerét és – amennyiben a kooperáció folytatható – mérlegelni kell, hogy a tevékenység a könyvtár stratégiai céljait hosszú távon is szolgálja-e. Ebben az esetben érdemes kidolgozni az együttműködés további menetrendjét.

A fentiekén túl nem lehet komolyabb általánosításokat tenni, hiszen a helyi igények figyelembevétele a legfontosabb valamennyi esetben. Minden könyvtárnak megvannak a maga sajátos problémái, a saját célközönsége és azok a potenciális

partnerek, amelyekkel az együttműködés megvalósítható. A cél, hogy az állandó kereséssel, az innovációs kapacitások folyamatos bővítésével minden intézmény nyitott legyen a változatos igények hatékony kiszolgálására.

5.7.9. Felhasznált irodalom

- BARTHA Csilla – HATTYÁR Helga: *Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai*. In: Magyarok és nyelvtörvények. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2002. 73–123. p.
- BOYCE, Judith I. – BOYCE, Bert, R.: *Library Outreach Programs in Rural Areas*. Library Trends, (1995) 1. 118–119. p.
- BUNIĆ, Sanja: *Libraries and the homeless*. Library Review, 62. (2013), 1-2. 34–42. p.
- FUCHSZNÉ BÉNÁK Katalin: *Értékmentés a XXI. században, Hódmezővásárhelyen*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 20. (2011) 7. 49–51. p.
http://epa.oszk.hu/01300/01367/00245/pdf/EPA01367_3K_2011_07_49-51.pdf
- MCMAHON, Donna – FISCUS, James W.: *Access in the arctic: Library service in the Northwest Territories*. American Libraries, (1992) 11. 952–954. p.
- Munkahelyi Gyakorlat (MHGY) program*.
<http://fszk.hu/szakmai-tevekenysegek/komplex-rehabilitacio/szakiskolai-programok/munkahelyi-gyakorlat-mhgy-program/>
- O'KEEFE, Diane M.: *A space station library service*. Special Libraries, (1991) 1. 30–32. p.
- OEVSTEGAARD, Anne Marie: *„Epos” – Norway's floating library*. 66th IFLA Council and General Conference, Jerusalem, 2000.
<http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/141-175e.htm>
- ØRNHOLT, Ruth: *The Public Library as a Gateway to Society – Lifelong Learning in Small Communities*. 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, 2003.
<http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/185e-Ornholt.pdf>
- OVERGAARD, Louise: *Mindspot partners up*. Scandinavian Public Library Quarterly, 43. (2010) 3. 11–13. p.
http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/publikationer_engelske/splq/splq2010_3.pdf
- PÉTERFI Rita: *Ápolatlan olvasók a könyvtárban*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 22. (2013) 4. 8–11. p.
<http://ki.oszk.hu/3k/2013/05/apolatlan-olvasok-a-konyvtarban>

- RÁCZ András: *Strandkönyvtárak a Balatonnál*. Könyvkultúra, (2016) 6. <http://konyvkultura.kello.hu/konyvkultura/2016/06/strandkonyvtarak>
- RÂPEANU, Anca Cristina: *Library helps Russian minority preserve traditions online*. World Library and Information Congress, 75th IFLA General Conference and Council, 2009. augusztus 23–27., Milánó, Olaszország
<http://conference.ifla.org/past-wlic/2009/158-rapeanu-en.pdf>
- RATIA, Tania: *Events in abundance at the Cultural Capital's Library*. Scandinavian Public Library Quarterly, 43. (2010) 3. 4–6. p.
http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/publikationer_engelske/splq/splq2010_3.pdf
- SZABÓ Noémi: *Jelnyelvre épülő könyvtári szolgáltatások – hazai és nemzetközi tapasztalatok, algyői gyakorlat*. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 24. (2015) 3. 10–18. p.
<http://ki.oszk.hu/3k/2015/06/jelnyelvre-epulo-konyvtari-szolgaltatasok-%E2%80%93-hazai-es-nemzetkozi-tapasztalatok-algyoi-gyakorlat/>
- TÓTH Máté: *A digitalizálás trendjei az Európai Unióban*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. (2015) 10.
<http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/561/523>
- TÓTH Máté: *Könyvtár és közösség*. Budapest : Argumentum Kiadó, 2015.

6. THE DEVELOPMENT OF LIBRARY USE AND INFORMATION RETRIEVAL

My Library is a project primarily designed to develop library services in support of public education so that libraries remain vital background institutions and information bases for learning and education in the 21st century. We want to make the library system more efficient in serving quality education, developing reading, comprehension and digital competences, and offering genuine sources of information. In this spirit, we collected a number of papers from four professional workshops that provide a number of guidelines for achieving our goals and a change of attitude.

1. Zoltán Csépanyi: *Generations Z and alpha in the library. Who are they and what do they want?*

In recent years more and more libraries have created spaces that are innovative and inspiring for young people. An increasing number of professionals want to find out about the ways in which the members of generations Z and alpha think, and librarians want to incorporate the needs of young people in their daily work. The paper uses the author's findings of a 2017 focus group survey to outline the "dream library" of young people.

2. Tibor Csík: *Library use, information retrieval and a framework for its library based teaching*

Libraries are essential providers of educational programs and opportunities. Educational programs mostly include user education, bibliographic instruction and information retrieval. The objects of these programs are principally involved in information literacy, but they are also related to media literacy and digital literacy. The aim of the study is to review and analyse international guidelines (e.g. UNESCO, IFLA, European Union) and national standards (e.g. ALA/AASL, Hungarian National Core Curriculum) in these areas. The study was written for project No. EFOP-3.3.3-VEKOP/16-2016-00001 "My Library" to identify the improvement of educational enrichment and support and to develop educational programs for user education, bibliographic instruction and information retrieval.

3. Eszter Mészáros: *Libraries in the night or a world tour with a diaphragm. A short guide to library marketing*

Modern libraries should assign a key role to strategically planned and coordinated marketing. Libraries analyse user needs in an attempt to position themselves and their services with increasing accuracy. Their objective is to be authoritative and hence attractive for users, to provide a non-stereotypical image of libraries and librarians, and to demonstrate their openness, flexibility and commitment to community goals.

4. Szilvia Németh: *The emergence of mobile devices in 21st century libraries. A presentation of apps that support the digital generation's familiarity with library use*

This paper gives a summary of theoretical and practical experiences about ICT devices, especially mobile devices, as used in the librarian teacher's work. It presents the digital generation and its attitude to learning with a description of time-tested apps that are popular among students, identifying the reasons for their success and motivating effects.

5. Máté Tóth: *Reading habits of children aged 3–17 – findings of a national representative survey*

This paper reports on a representative reading survey conducted in the autumn of 2017 to analyse the reading and library habits of people under 18. The findings help identify changes in children's attitudes to reading and literacy from kindergarten to high school. Children become readers especially if they are motivated by family models and family socialisation.

6. Máté Tóth: *Library use and information retrieval – findings of a national representative survey*

This national representative survey looked at the habits of Hungarians in terms of library use and information retrieval. The social and demographic characteristics of typical library users have remained the same in recent years.

The researchers have arrived at the general conclusion that today's adult population is characterised by permanent online presence and intensive internet communication. Therefore, the concepts of reading and reader should be extended in the long term to include not only book readers but also readers of all electronic contents. We should start a new chapter in the practices of domestic reading re-

search but also keep the results and firm methodological basis of previous years for an approach to the complex areas of reading and library use, highly determined by social mobility, in a way that is appropriate for today's environment.

7. Máté Tóth: *New types of cooperation*

The complex functions of public libraries pose diverse expectations for our institutions to which we can only give an adequate response in cooperation with other organisations tapping the synergies of their resources. The profession offers a number of examples, both in and outside Hungary, of the ways in which libraries make the most of opportunities offered by partnerships. This paper reports on projects, all implemented in a partnership, that give diverse answers to a wide variety of needs.

NÉVMUTATÓ

A

Aabø, Svanhild 26·209·260
Abonyi-Tóth Andor 26·184·201
Aknai Dóra Orsolya 185·201·202
Alfonzo, Paige 196·201
Árváné Ványi G. 42·66
Audunson, Ragnar 26·209·260
Azizinezhad, M. 185·202

B

Babbie, Earl 58·66
Bagley, Caitlin A 50·66
Balog András 44·45·66
Balogh Dávid 144·159
Bannon, Brian 57·68
Barátné Hajdu Ágnes 13·19·26·125·176·202·
265·315
Bárkay Tamás 16
Bauer Béla 266·315
Benczik Vilmos 262·315
Béres Judit 2·36·66·327
Besenyei Lajos 37·66
Bettelheim, Bruno 263·315
Bognárné Lovász Katalin 29·83·128·266·315
Bogyó Katalin, Cs. 26·27·125·202
Bolan, Kimberly 56·66
Boyce, Bert, R. 327·344
Boyce, Judith I. 327·344
Bozsó Renáta 265·315
Bunić, Sanja 321·344

C

Caroll, Frances Laverne 86
Carretero, Stephanie 79·126
Celler Zsuzsanna 83·86·126
Crawford, Walt 204·259
Csatári Emese 47·65·66
Csengődi Éva 131
Csépanyi Zoltán 2·35·61·62·64·66·355
Csík Tibor 2·27·29·72·74·83·126·356

D

Dippold Péter 93·126
Dömsödy Andrea 19·175·176·193·202

E

Edwards, J.B. 158·160
Eigner Judit 13·19·26·125·176·202
Erdei Panni 41·67
Eszes István 135·161

F

Fegyverneki Gergő 199·202
Fekete Rita 44·66
Fiscus, James W. 328·344
Fleming, Laura 197·202
Fodor János 137·161
Fodor Péter 136·161
Fuchszné Bénák Katalin 332·344

G

Gál T. 42·66
Gereben Ferenc 206·207·208·216·218·229·
231·259·263·316
Gergely Éva 41·67
Gombos Péter 266·316
Gonda Nóra 39·66
Gorman, Michael 204·259
Göbölös N. László 38·66
Gyenes Edina 208·259

H

Hajnal Ward Judit 46·67
Harkai Daniella 265·315
Hashemi, M. 185·202
Hassler, Hans Leo 157·161
Hevérté Kanyó Andrea 266·316
Horton, Forest Woody 80·127
Huysmans, Frank 209·260

J

Jakubjanszki Edit 12
Jámbori András 198
Johannsen, Carl Gustav 13

K

Kárpáti Andrea 33·77·127
Katonáné Kovács J. 42·66
Katsányi Sándor 261·263·264·316
Kenney, Brian 56·67
Kiss Barbara 133·161
Kiss Gábor 266·316
Kiszl Péter 133·162
Kocsis Ádám 198
Kotler, Philip 131·147·162
Kovács Kitti 43·67
Kovácsné Koreny Ágnes 14·48·49·50·51·67
Kozmáné Sike Emese 231·232·259
Kulcsár Júlia, V. 206·259

L

Leiner Laura 53·54·67·291·292·293·294

M

Mándi Péter 206·259·264·316
Marland, Michael 86
Máté Balázs 145·163
Matuszka Tamás 198·203
McMahon, Donna 328·344

N

Nagy Andor 36·66
Nagy Attila 33·208·249·259·260·261·263·
264·265·274·316
Najafi, V. 185·202
Németh Szilvia 2·169·195·358
Nesari, A. J. 185·202
Nyhus, Monica 55·67

O

Oberg, Dianne 83·128·170·202
Oevstegaard, Anne Marie 328·344
O'Keefe, Diane M. 328·344

Ollé János 20·21·171·203
Oomes, Marjolein 209·260
Ørnholt, Ruth 328·344
Ostorics László 186·201
Overgaard, Louise 330·344

P

Pajor Enikő 265·315
Papp Gábor 157·163
Papp István 46·67·82·127·208·259·261·264·
316
Patkósné Hanesz Andrea 265·315
Petényi Erzsébet 40·67
Péterfi Rita 29·31·127·132·163·208·225·249·
259·260·321·322·344
Pierog Anita 41·67
Pillók Péter 266·315
Popovics P. 42·66
Prensky, Marc 148
Prónay Szabolcs 132·163
Punie, Yves 79·126

R

Rácz András 16·338·345
Râpeanu, Anca Cristina 334·345
Ratia, Tania 332·345
Robinson, M.S 158·160
Ruff Tamás 266·315

S

Ságvári Bence 36·68
Schutz-Jones, Barbara 83
Simpore, Yacine 57·68
Steigerwald Krisztián 37·39·68
Szabó Andrea 266·315
Szabó Noémi 323·345
Szabó Sára, G. 16
Szanyi F. Eleonóra 266·315
Székely Levente 266·315
Szóllás Péter 45·68

T

Tari Annamária 21·41·42·68·173·203·266·
316

Tóth Máté 2·17·36·66·94·128·204·261·317·
341·345·358·359·360
Tóth Viktória 19·176·202
Turcsányi-Szabó 26·184·185·201

U

Unger, K.R. 158·160

V

Vakkari, Pertti 33·209·210·260
Valkai Nikoletta 42·68
Varga Katalin 32·33·44·45·66·68·129
Vargha Katalin 131·164
Velásquez, Jennifer 47·48·50·68
Vidra Szabó Ferenc 207·225·229·231·260
Virágos Mária 49·68
Vuorikari, Riina 79·126

W

Wildermann, Patrick 143·164

Z

Zombainé Tarnótzky Krisztina 37·68
Zurkowski, Paul G. 73·129

TÁRGYMUTATÓ

A

alfa generáció 22·35·36·43·45·46·47·55·57·
60·61·62·64·66·69·266·355·356
alkalmazás 25·186·188·189·193·196·199·
200·339·340
applikáció 143·189·198·199

D

digitális bennszülött 148
digitális generáció 20·21·169·171·172·201·
358
digitális írástudás 20·26·29·172·174
digitális műveltség 22·72·77·174·356
digitális történetmesélés 22·189
digitalizálás 205·341·345

F

fiatal felnőtt 51
flashmob 22·70·156·157·160·163·167

H

hátrányos helyzet 318·327·360
hátrányos helyzetű csoport 319
hátrányos helyzetű olvasó 23
helyi közösség 334

I

ifjúsági könyvtár 59·61·63
ifjúsági különgyűjtemény 23
információkeresés 3·4·7·17·19·72·78·85·86·
88·89·90·91·94·101·102·108·112·113·
128·175·177·178·179·180·183·186·
199·204·206·211·236·305·356·358
információs műveltség 12·18·20·22·23·29·
30·33·45·68·72·73·74·80·81·82·84·96·
98·127·128·129·170·171·175·320·355·
356·357
információs társadalom 39·87·178·232
internethasználat 20·93·172·179·182·183·
186·192·208·223·236·238·240·241·
260·265·301·306·360

iskolai könyvtár 5·7·8·18·28·29·77·86·103·
107·108·109·119·124·126·127·175·
180·181·188

iskolai könyvtári program 23

K

kerettanterv 23·177·202
kiterjesztett valóság 24·197·198·199·203
könyvtárhasználat 3·4·7·12·17·18·19·27·32·
72·85·86·88·89·90·91·93·95·96·97·
126·175·177·179·181·183·186·187·
197·204·206·207·211·213·214·220·
221·238·257·258·264·267·272·314·
356·359
könyvtárhasználati ismeretek 12·17·18·24·
26·73·86·91·125·169·174·175·177·202
könyvtárhasználati ismeretek oktatása 17·
24·174
könyvtári marketing 24·130·131·132·135·
158·163·164·357
közösség 14·15·17·44·47·48·49·50·67·98·
157·158·159·205·332·334·343·345
közösségi oldal 139·222·224·300
közösségi tér 23·44·45·47·65·66·303

M

makerspace 14·50·67·355
médiaműveltség 24·31·72·127
mobileszköz 186
mobiltanulás 24·184·185·199·202
multitasking 20·24·40·172
multitasking cselekvés 20·24·172

N

Nemzeti alaptanterv (NAT) 175

O

okoseszköz 70·184·191·196
olvasóvá nevelés 6·19·176
online marketing 24·135

Q

QR-kód 25·140·159·195·196·358

S

strandkönyvtár 15·154·337·338

számítógép 20·21·22·24·70·72·78·93·98·109·
144·172·197·208·222·224·234·238·
259·260·272·301·305

számítógép-használat 208·222·224·238·259·
272·301

szófelhő 25·188·195

T

települési könyvtár 6

X

X generáció 39·355

Y

Y generáció 37·39·40·41·68·148·241·266·
355

young adult 25·51·63

Z

Z generáció 6·25·36·37·40·41·42·66·67·68·
148·173·203·266·314·316·355

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
1.1. Helyzetelemzés.....	5
1.2. Problémák és célok áttekintése	7
1.3. SWOT-analízis.....	9
2. Módszerek és technikák.....	11
2.1. Könyvtárhasználati vetélkedő	12
2.2. Meghosszabbított nyitvatartás	13
2.3. Speciális terek kialakítása.....	13
2.4. Kitelepülések, a könyvtár új helyszínen	14
2.5. Meglepő szolgáltatások.....	16
2.6. Könyvtárhasználati órák és foglalkozások.....	17
2.7. Információkeresés fejlesztése adatbázisokban, az interneten	19
2.8. Digitális írástudás, információs műveltség fejlesztése	20
3. A fejlesztési terület alapfogalmai	22
4. A fejlesztési terület válogatott szakirodalma	26
5. Tanulmányok	35
5.1. Csépanyi Zoltán: Z és alfa generáció a könyvtárban.	
Kik ők és mit szeretnének?	35
5.1.1. Bevezetés.....	35
5.1.2. Generációk lehatárolása.....	36
<i>A generációváltási folyamat szereplői</i>	<i>37</i>
5.1.3. A tér hatalom	43
<i>A tanulás tere: az olvasó helyiségtől a rugalmas tanulási térig.....</i>	<i>48</i>
<i>A találkozások helye: az üres tértől az eseménydús térig.....</i>	<i>49</i>
<i>Az alkotás helye (makerspace): ötletelj, hozz létre, alkoss!</i>	<i>50</i>
<i>Az inspirálódás helye: kifejezés és dizájn</i>	<i>50</i>
5.1.4. TiniZug – Egy hazai jó gyakorlat	51
<i>Híd a felnőtt- és gyerekirodalom között: TiniZug.....</i>	<i>51</i>
<i>A közönségtalálkozók megvalósulása.....</i>	<i>54</i>
5.1.5. Nemzetközi jó gyakorlatok.....	54
<i>Dramenni könyvtár (Dánia).....</i>	<i>54</i>
<i>Könyvtárak az Amerikai Egyesült Államokban</i>	<i>55</i>
5.1.6. Fókuszban a Z és az alfa generáció.....	57
<i>Anyag és módszer.....</i>	<i>57</i>
<i>Eredmények ismertetése</i>	<i>60</i>
5.1.7. Összegzés	64
5.1.8. Felhasznált irodalom	66
5.1.9. Melléklet.....	69
5.2. Csík Tibor: A könyvtárhasználat és információkeresés könyvtári tanításának keretei.....	72

5.2.1.	Bevezetés.....	72
5.2.2.	Az információs műveltség.....	73
	<i>Az információs hatalom – az információs műveltség szintézise</i>	<i>74</i>
	<i>Amire az iskolai könyvtárnak meg kell tanítania a 21. század tanulóját</i>	<i>75</i>
5.2.3.	A digitális műveltség	77
	<i>Az UNESCO a digitális műveltségről az oktatásban</i>	<i>77</i>
	<i>Az Európai Unió ajánlása.....</i>	<i>78</i>
	<i>DigiComp 2.1.....</i>	<i>79</i>
5.2.4.	Az UNESCO az információs hozzáférésről és műveltségről ..	80
	<i>Az információs műveltség az Információt Mindenkinék Programban</i>	<i>80</i>
	<i>Az UNESCO a média- és információs műveltségről.....</i>	<i>81</i>
5.2.5.	Az IFLA a könyvtárak tanulástámogató és oktatási tevékenységéről	82
	<i>Az IFLA – UNESCO közkönyvtári fejlesztési irányelvek</i>	<i>82</i>
	<i>Az IFLA iskolai könyvtári irányelvei.....</i>	<i>83</i>
5.2.6.	Könyvtárhasználat, információkeresés a Nemzeti Alaptantervben.....	85
	<i>A könyvtárhasználat megjelenése a tantervben.....</i>	<i>85</i>
	<i>Az érvényben levő Nemzeti Alaptanterv</i>	<i>87</i>
5.2.7.	Hagyományok és eredmények.....	92
	<i>Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.2.4. – 2009–2012.....</i>	<i>92</i>
	<i>Kiindulás a fejlesztéshez</i>	<i>93</i>
5.2.8.	Elvek és gyakorlat.....	96
	<i>Az információs műveltség követelményrendszere</i>	<i>98</i>
	<i>Témajavaslatok különböző nevelési területek könyvtári foglalkozásaihoz</i>	<i>119</i>
5.2.9.	Felhasznált irodalom	125
5.3.	Mészáros Eszter: Könyvtárak az éjszakában, avagy blendével a világ körül. A könyvtári marketing kis tükre.....	130
5.3.1.	Bevezetés.....	130
5.3.2.	Helyzetkép.....	131
5.3.3.	(Ki)Útkeresők	132
5.3.4.	Közös tér.....	134
5.3.5.	Digi market	135
5.3.6.	Közös hálók	136
5.3.7.	Csendes Hon	138
5.3.8.	Mobilvilág digitális utazói	140
5.3.9.	nAPPrakész mobilvilág.....	142
5.3.10.	Csetlő-botlók.....	144
5.3.11.	Promóciós világkép	147
5.3.12.	Eseménymarketing.....	154
5.3.13.	Összefoglalás.....	158
5.3.14.	Felhasznált irodalom	159

5.3.15. Mellékletek	165
5.4. Németh Szilvia: Mobileszközök megjelenése a 21. századi könyvtárban. A digitális generáció könyvtárhasználati ismereteit támogató alkalmazások bemutatása	169
5.4.1. Bevezetés.....	169
5.4.2. IFLA iskolai könyvtári útmutató.....	170
5.4.3. A digitális generáció jellemzői	171
5.4.4. Könyvtárhasználati órák és foglalkozások	174
5.4.5. NAT és Kerettanterv követelményei.....	177
5.4.6. Mobiltanulás és a BYOD szemlélet	184
5.4.7. Alkalmazások	187
<i>E-könyvek</i>	187
<i>Kézikönyvek: Madárhatározó</i>	187
<i>Rendezett szavak: Szófelhő</i>	188
<i>Kincskeresés: Sigheter, Munzee</i>	188
<i>Történetmesélés: Toontastic 3D</i>	189
<i>Online interjú: Skype, Twitter</i>	190
<i>Online kvízek: Kahoot és Redmenta</i>	191
<i>LearningApps</i>	193
<i>Memorizálás: Quizlet</i>	194
<i>Jegyzetelés: Padlet és Linoit</i>	194
<i>Szavazás: Mentimeter</i>	195
<i>Kódfejtés: QR-kód</i>	195
<i>Tárgyszavazás = #Hashtag</i>	196
5.4.8. Kiterjesztett valóság.....	197
<i>Alkalmazások</i>	199
5.4.9. Összefoglalás	200
5.4.10. Felhasznált irodalom	201
5.5. Tóth Máté: Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei	204
5.5.1. Bevezetés.....	204
5.5.2. Szakirodalmi szemle – előzmények.....	206
<i>Könyvtárhasználat a könyvtári statisztikai adatok tükrében</i>	210
5.5.3. Módszer.....	211
5.5.4. A minta demográfiai jellemzői.....	212
5.5.5. Eredmények.....	214
<i>Könyvtárhasználat</i>	214
<i>Információkeresés, médiahasználat</i>	233
<i>Olvasás</i>	242
5.5.6. Összegzés	257
5.5.7. Felhasznált irodalom	259

5.6. Tóth Máté: A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai –	
Egy országos reprezentatív felmérés eredményei.....	261
5.6.1. Bevezetés.....	261
5.6.2. Szakirodalmi szemle – előzmények.....	263
5.6.3. Módszer.....	267
5.6.4. A minta demográfiai jellemzői.....	269
5.6.5. Eredmények.....	272
<i>Olvasás</i>	273
<i>Olvasói ízlés a legkisebbek körében</i>	287
<i>Olvasói ízlés a 6–10 évesek körében</i>	289
<i>10–14 éves korosztály olvasói ízlése</i>	290
<i>14–18 éves korosztály olvasói ízlése</i>	292
<i>Kedvelt műfajok</i>	294
<i>Könyvtárhasználat</i>	296
<i>Könyvtári szolgáltatások igénybevétele</i>	300
<i>Könyvtár- és könyvtároskép</i>	302
<i>Információkeresés, médiahasználat</i>	305
<i>Könyvvásárlás, házi könyvtár</i>	311
5.6.6. Összegzés.....	313
5.6.7. Felhasznált irodalom.....	315
5.7. Tóth Máté: Új típusú együttműködések.....	317
5.7.1. Bevezetés.....	317
5.7.2. Esélyegyenlőség, a hátrányos helyzet mérséklése.....	318
<i>Munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetűek</i>	319
<i>Hátrányos helyzetű területek ellátása együttműködésekkel</i>	327
5.7.3. Fesztiválok, programok.....	329
5.7.4. Helyi identitás erősítése.....	332
5.7.5. Speciális érdeklődésű csoportok igényeinek kielégítése.....	335
5.7.6. Könyvtár meglepő helyeken.....	336
5.7.7. Könyvtári együttműködések virtuális térben.....	338
<i>Digitális szolgáltatások fejlesztése együttműködésekkel</i>	338
<i>Digitális könyvtárak építése partnerség útján</i>	341
5.7.8. Összegzés.....	343
5.7.9. Felhasznált irodalom.....	344
6. The development of library use and information retrieval.....	346
Névmutató.....	349
Tárgymutató.....	353

